

Ευάλωτη γῆ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Επιμέλεια έκδοσης
ΛΥΔΙΑ ΚΑΡΡΑ

Συντακτική επιτροπή
ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΡΑΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

Συντονισμός έκδοσης
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΑΡΙΤΖΗ

Επιμέλεια κειμένων
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Καλλιτεχνική επιμέλεια
ΒΑΣΩ ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση
ΑΤΕΛΙΕ Σ. ΜΑΛΑΓΑΡΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΒΑΣΙΛΑΚΗ

Επεξεργασία εικόνων
ΝΙΚΟΣ ΒΟΥΡΛΙΩΤΗΣ

Εκτύπωση-βιβλιοδεσία
ΦΟΤΟΛΙΟ-ΤΥΡΙΚΟΝ

Έκδοση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος & Πολιτισμού

Τριπόδων 28, 10 558, Αθήνα
Τηλ.: 210 32 25 245, 210 32 26 693
Fax: 210 32 25 240
www.ellinikietairia.gr

Copyright © για τις φωτογραφίες
και τα κείμενα για την παρούσα έκδοση:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 2008

ISBN 978-960-88435-6-1

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση
του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του
με οποιοδήποτε μέσο χωρίς σχετική άδεια του εκδότη.

Εὐάλωτη γῆ

*Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε
χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία
του Θεόδωρου Παπαλεξόπουλου
και της οικογένειας Θεμιστοκλή Βώκου*

Ευάλωτη γῆ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Οχθελίδονα στον Αμβρακικό.

Ευχαριστούμε τον Γιάννη Ρουσόπουλο
για την γενναιόδωρη προσφορά του πολύτιμου
φωτογραφικού του αρχείου και ειδικότερα
για τη φωτογραφία του εξωφύλλου.

Ευχαριστούμε επίσης τον Νίκο Πέτρου
και τον Γιώργο Πίττα για την παραχώρηση φωτογραφιών
από τα Λευκώματα Αχελώος, εκδόσεις Κοάν / Βιβλία του Κόσμου
και Σημάδια του Αιγαίου, εκδόσεις Ποταμός.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΣΑΚ: Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς

ΣΕΠΙ: Συμβούλιο Επικοινωνίας

ΣΘΕΠ: Συμβούλιο Θεσμικού Πλαισίου

ΣΟΚ: Συμβούλιο Οικονομικής Κινητοποίησης

ΣΠΕ: Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

ΣΦΥΠ: Συμβούλιο Φυσικού Περιβάλλοντος

ΣΥΜΠΟΖΩ: Συμβούλιο Ποιότητας Ζωής

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

- 15 Σταύρος Δήμας

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

- 16 Αναστρέφεται η απειλή; | της Κατερίνας Σχινά
19 Ένα όραμα 35 ετών | του Κώστα Καρρά

■ Οι προκλήσεις της εποχής μας

- 29 Διλήμματα της κλιματικής αλλαγής | του Δημήτρη Λάλα
33 Έδαφος και νερό | του Γεράσιμου Αράπη
39 Όταν η ομορφιά κινδυνεύει... | της Δάφνης Μαυρογιώργου
43 Αρχιτεκτονική Κληρονομιά: Ώρα μηδέν | του Σταύρου Μαμαλούκου
47 Προς μια αειφόρο χωροταξική πολιτική | του Γιάννη Μ. Μιχαήλ
53 «Η ομορφιά θα σώσει...» το Αιγαίο; | του Κρίτωνα Αρσένη
57 Το επίμαχο άρθρο 24 | του Βασίλη Κ. Δωροβίνη
61 Ενέργεια | του Γιάννη Παλαιοκρασσά
67 Κτίρια και περιβάλλον: Μια βεβαρυμένη σχέση | του Μάνθου Σανταμούρη
71 Η αναπόδραστη αναγκαιότητα της γενικευμένης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης | του Δημήτρη Καλαϊτζίδη
75 Το οικολογικό αποτύπωμα των μεταφορών | του Μιλτιάδη Τσασκούνογλου
79 Φορολογική μεταρρύθμιση για το περιβάλλον | της Θεοδώρας Λαζαρέτου

■ Ιστορικά στιγμιότυπα

- 85 Η φλόγα που δεν έσβησε | της Λυδίας Καρρά
- 91 Τα πρώτα βήματα | της Μαρίας Λιαρικού
- 93 Ο άνθρωπος, ιερέυς της κτίσεως | του Μητροπολίτη Περγάμου κ. Ιωάννου
- 97 Οι πρώτοι αγώνες για τη σωτηρία της Πλάκας | του Ριχάρδου Σωμερίτη
- 99 Διασώζοντας το Δελφικό τοπίο | του Μιχαήλ Σκούλλου
- 101 Για την Ύδρα | του Γιάννη Λύρα
- 103 Φθάνει πια! | του Κωνσταντίνου Καλλιγά
- 107 Η νέα μάχη του Μαραθώνα | της Αθηνάς Κακούρη
- 111 Η ιστορία του κοινού μας σπιτιού | της Βάσως Λυμπερίδη

■ Φύση

- 115 Τατόι: Μακρύς αγώνας, αβέβαιη έκβαση | του Κώστα Σταματόπουλου
- 119 Στις μακρινές Πρέσπες... | του Ηλία Νέλλα
- 121 Για να μη νοσταλγήσουμε τη «Φωνή της Αμερικής» | του Νίκου Γερμαντζίδα
- 125 Το Περιβαλλοντικό Τρενάκι του Νέστου | του Θεωρή Σαρρή
- 129 Σκυριανό αλογάκι: Σύμβολο ελευθερίας | της Amanda Simpson
- 131 Παρνασσός: Άνθη των Θεών | του Επαμεινώνδα Ευεργέτη
- 135 Να το πάρει το ποτάμι...; | των Γιώργου Τσεκούρα και Γιώργου Πολίτη

■ Αρχιτεκτονική και πολιτισμός

- 143 Η τράπεζα της Μονής του Οσίου Λουκά | του Χαράλαμπου Μπούρα
- 145 Προστατεύοντας την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά | της Ειρήνης Γρατσία
- 151 Τα διλήμματα των παραδοσιακών οικισμών | της Βούλας Μποζινέκη-Διδώνη
- 153 Σκόρπιες σκέψεις γύρω από τη συλλογή Στέρη | του Γιώργου Ποταμιάνου
- 155 Τα διατηρητέα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου | του Ανδρέα Συμεών
- 157 Πλάκα: Η μάχη συνεχίζεται... | του Γιώργου Ντουσιά
- 159 Χίος: Νέα Μονή και Παναγία Κρίνα | του Μανώλη Βουρνού
- 161 Θεσσαλονίκη: Αμφίδρομη σχέση με το παρελθόν | της Ευτέρπης Μαρκή

■ Δημιουργώντας υποδομές...

- 165 Προσωπικές μαρτυρίες | από τους Αργ. Μπακιρτζή, Ι. Σωτηρίου-Δωροβίνη και Π. Μ. Κουφόπουλο
- 173 Στο σταυροδρόμι των πολιτισμών | της Βιβιάννας Α. Μεταλληνού
- 175 Όταν οι πολίτες ενεργοποιούνται τοπικά:
Δράση σε όλη τη χώρα | Συνεντεύξεις με τους Θ. Κουρουζίδη, Κ. Τσαουσίδου, Κ. Καρβούνη, Α. Μπούφη

■ Ποιότητα ζωής και περιβαλλοντικά προβλήματα

- 181 Περιβάλλον και Ποιότητα ζωής | του Κώστα Βασιλάκη
184 Φιλοπάππου: Η προφύλαξη ενός ελεύθερου χώρου | του Άκη Παπασαράντη
185 Δεν υπάρχει νερό για πέταμα | του Πέτρου Γκίκα
187 Στου γιαλού τα βοτσαλάκια... | της Σάντρας Βλαντού
189 Λατομεία: Οι πληγές της γης | του Μιχάλη Πρώιου
191 Το αστικό μικροκλίμα: Το παράδειγμα του Ψυρρή | της Νίκης Γαϊτάνη
193 Η αυτοκρατορία των χωματερών... | του Κωσταντίνου Αντωνιάδη

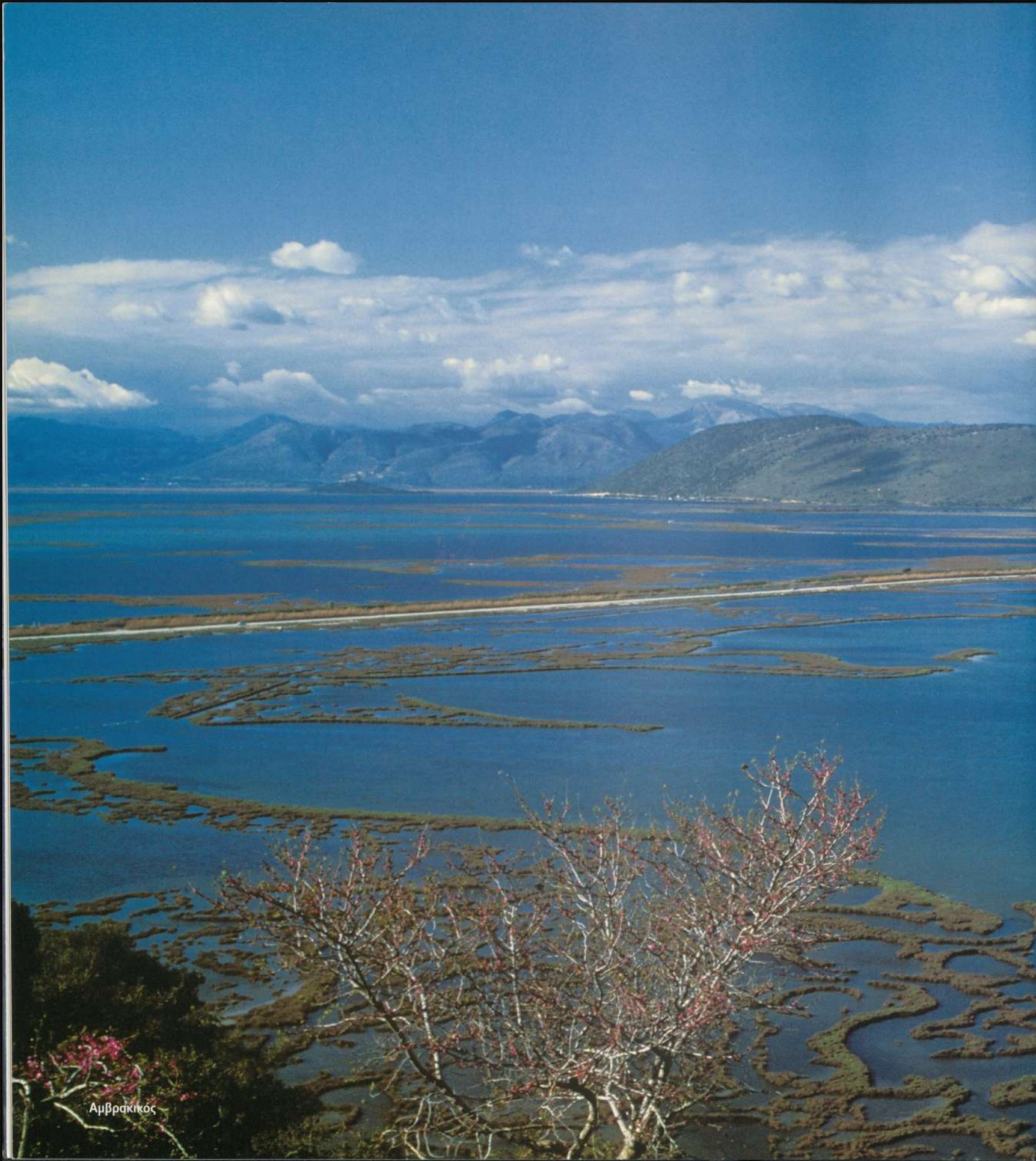
■ Και πέραν των συνόρων...

- 199 Ο θησαυρός των Αηδονιών | της Anna Lea
201 Για να μην πέσουν τα τείχη... | της Ιωάννας Στεριώτου
205 Europa Nostra: Βραβεύοντας τους πρωτοπόρους | της Φανής Μαλλούχου-Tufano
207 Όταν οι λαοί συνεργάζονται... | του Βασίλη Κονιόρδου

■ Η δύναμη του εθελοντισμού

- 213 Ελληνική Εταιρεία: Μια ασυνήθιστη δομή | του Στάθη Ποταμίτη
215 Από τις επιχειρήσεις στο περιβάλλον | της Λούλας Κέρτσικωφ
217 Όσοι φίλοι, προσέλθετε! | της Φώφης Νεοφύτου
218 Το κοινό μας σπίτι | της Λίας Γεωργοπούλου
219 Με αρωγό την Αθηνά | της Μαριάννας Μόσχου
221 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη | του Θεόδωρου Παπαλεξόπουλου
223 Υλοποιώντας το όραμα | του Τάσου Λεβέντη
226 Η περιβαλλοντική συνείδηση του Έλληνα | των Χρύσα Πολίτου και Απόστολου Λέτσιου
228 Από σχολείου άρξασθε... | του Δημήτρη Παπαθανασίου

- 233 Αντί επιλόγου
236 Η παρουσία της Ελληνικής Εταιρείας, 1972-2007
238 Η Ελληνική Εταιρεία ευχαριστεί...
242 Ευρετήριο φωτογραφικού υλικού

Ο βιολογικός σταθμός της Ελληνικής Εταιρείας στις Πρέσπες: για πρώτη φορά περιβαλλοντικός φορέας αναλαμβάνει την προστασία των Πρεσπών.

Με μεγάλη χαρά προλογίζω τη νέα αυτή έκδοση της *Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού*. Το 2007 η *Ελληνική Εταιρεία* γιόρτασε τα 35 χρόνια δράσης της και αυτός ο τόμος είναι αφιερωμένος στο σημαντικό έργο που έχει επιτελέσει όλα αυτά τα χρόνια.

Το 2007 ήταν σταθμός και για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που γιόρτασε την πεντηκοστή επέτειο της Συνθήκης της Ρώμης. Πενήντα χρόνια ευρωπαϊκής οικοδόμησης που έφεραν ειρήνη, οικονομική και κοινωνική ευημερία και σταθερότητα, με βάση συναινετικές λύσεις, κοινές αξίες και κοινές αρχές.

Το 2007 η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέλαβε την ιστορική δέσμευση να αντιμετωπίσει τις κλιματικές αλλαγές και να εξασφαλίσει βιώσιμη, ανταγωνιστική και ασφαλή ενέργεια. Οι κλιματικές αλλαγές αποτελούν πλέον μια από τις πρώτες πολιτικές προτεραιότητες της Ευρώπης.

Η συμβολή της *Ελληνικής Εταιρείας* σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, ειδικά μετά το 2012 οπότε και λήγει η πρώτη περίοδος του Πρωτοκόλλου του Κιότο, θα είναι καίριας σημασίας. Παράλληλα, θα πρέπει να αντιμετωπισθούν άλλα σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η απώλεια βιοποικιλότητας, και τα μη βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης.

Ο αγώνας και η συνεχής παρουσία της *Ελληνικής Εταιρείας* τα 35 αυτά χρόνια έχει αναδείξει το γεγονός ότι η συμμόρφωση με το περιβαλλοντικό κεκτημένο δεν αποτελεί απλώς νομική δέσμευση απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά κυρίως υποχρέωση απέναντι στην υγεία των πολιτών, στο περιβάλλον που ζούμε και ιδίως στις επόμενες γενιές, όπως η αρχή της αειφορίας επιτάσσει. Επιπλέον, η *Ελληνική Εταιρεία* έχει αναδείξει με εξαιρετικό τρόπο την άρρηκτη σχέση μεταξύ πολιτισμού και προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι προσδοκίες των πολιτών της Ελλάδας και όλης της Ευρώπης είναι πλέον πολύ υψηλές. Η περιβαλλοντική πολιτική αποτελεί μία από τις μεγάλες επιτυχίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με άμεσα αποτελέσματα για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ευρωπαίων πολιτών. Υποχρέωση όλων μας είναι να ενδυναμώνουμε συνεχώς την πολιτική για την προστασία του περιβάλλοντος.

Εύχομαι καλή συνέχεια στο έργο της *Ελληνικής Εταιρείας*, την οποία συγχαίρω θερμά για την πολύ αξιόπαινη δουλειά της.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΔΗΜΑΣ
Επίτροπος Περιβάλλοντος
Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Αναστρέφεται η απειλή;

Ίσως ο Σαιν-Σιμόν να ήταν ο πρώτος που διέβλεψε, με την επαναστατική του σκέψη, τη σημερινή συνθήκη: εξαγγέλλοντας ένα μέλλον όπου η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο θα αντικατασταθεί από την εκμετάλλευση της φύσης, ο ουτοπιστής στοχαστής έβαζε τον θεμέλιο λίθο της νεωτερικότητας. Πράγματι, σήμερα ο άνθρωπος είναι σε θέση να ελέγχει δυνάμεις και διαδικασίες συγκρίσιμες, ως προς το μέγεθος και την ένταση, με την ίδια τη φύση και να επιδρά καταλυτικά στο περιβάλλον. Μπορούμε να μεταλλάσσουμε συνειδητά, μεθοδικά, κατά βούληση τη βιολογική ισορροπία των περισσότερων φυτικών ή ζωικών ειδών, να αποφασίζουμε τη διάσωση ή την καταστροφή τους, να ρυθμίζουμε το κλίμα, να τροποποιούμε τον κύκλο των ενεργειακών μετασχηματισμών. Η γαιομορφική μας δράση δεν γνωρίζει πλέον όρια. Ικανός λόγος για να κατακυριευθούμε από το συναίσθημα της παντοδυναμίας. Και όμως. Την αισιοδοξία του 19ου αιώνα και την ανεξέλεγκτη ορμή του 20ου αντικαθιστά, τις τελευταίες δεκαετίες, ο σκεπτικισμός και η ανησυχία. Η φύση γίνεται αντικείμενο βίαιης εκμετάλλευσης: οι πόροι της λεηλατούνται χωρίς σχεδιασμό, χωρίς πρόνοια. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90, το Ινστιτούτο Worldwatch επισήμαινε ότι επιταχύνονται ραγδαία οι δυσμενείς εκείνες εξελίξεις που οδηγούν την ανθρωπότητα σ' ένα ανασφαλές μέλλον. Ο αιώνας στον οποίο μόλις εισήλθαμε είναι, κατά κοινή ομολογία, ο πλέον κρίσιμος στην ιστορία του ανθρώπινου είδους, από περιβαλλοντικής πλευράς. Έχουμε αρχίσει να αντιλαμβανόμαστε

επιτέλους, ότι το ζήτημα του περιβάλλοντος, που κάποτε θεωρείτο περιθωριακή μέριμνα, σήμερα διαπερνά και επηρεάζει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. «Η πεποίθηση ότι ο πλανήτης κινδυνεύει εμφανίζεται ως μία από τις πιο σημαντικές κατακτήσεις του τέλους αυτού του αιώνα» παρατηρούσε το 1997, στο βιβλίο του «Γεωπολιτική του χάους» ο διευθυντής της Monde Diplomatique Ιγνάσιο Ραμονέ.

Ο πλανήτης κινδυνεύει, λοιπόν: κινδυνεύει από τη συνεχή μείωση των αποθεμάτων των συμβατικών μορφών ενέργειας, αλλά και από τις δυσμενέστερες επιπτώσεις που έχουν αυτές στο περιβάλλον. Κινδυνεύει από τη διόγκωση του αστικού περιβάλλοντος, κινδυνεύει από την υποβάθμιση των εδαφών (ερημοποίηση) εξαιτίας της αλόγιστης χρήσης τους από τον άνθρωπο, κινδυνεύει από τη συρρίκνωση των δασών, από την δραματικά μειούμενη βιοποικιλότητα, κινδυνεύει, με δυο λόγια, από την ανθρώπινη αλαζονεία και απληστία. Η αισθητική υποβάθμισή του έρχεται ως το θλιβερό παρεπόμενο.

Φαίνεται ότι έχουμε φτάσει πια στο κατώφλι του Φάουστ – σ' ένα σημείο μετά το οποίο «τα φαντάσματα», καθώς χαρακτηριστικά γράφει ο Ραμονέ, «θα έλθουν να μας συναντήσουν». Ο δυτικός άνθρωπος πρέπει να παραδεχτεί ότι η τεχνική και βιομηχανική πρόοδος δεν μεταφράζεται αυτόματα σε περισσότερη ευτυχία. «Χρειάζεται να εγκαταλείψουμε την ιδέα ότι η τεχνοβιομηχανική επανάσταση φέρνει μόνο καλά», υπογραμμίζει ο Εντγκάρ Μορέν. «Οι κοινωνίες μας νόμιζαν ότι προχωρούν στη λεωφόρο της ιστορίας οδεύοντας προς ένα ευτυχές μέλλον.

Άραγε θα έχουμε
την τύχη να επιβιώσει...;

Σήμερα πρέπει να αλλάξουμε δρόμο, πρέπει να εμπλουτίσουμε και να κάνουμε πιο σύνθετη την έννοια της ανάπτυξης». Όμως οι σημερινές περιβαλλοντικές πολιτικές συχνά ανακουφίζουν τα συμπτώματα που προκαλεί η μη αειφόρος οικονομική δραστηριότητα, προσφέροντας πρόχειρες λύσεις, ενώ η «ασθένεια» εξακολουθεί να εξαπλώνεται. Οι πολιτικές εξουσίες δεν διαθέτουν την απαιτούμενη βούληση ώστε να επιβάλλουν την αειφόρο ανάπτυξη. Χρειάζεται, λοιπόν, πίεση, αγώνας, δράση against all odds, όπως θα έλεγαν και οι φλεγματικοί Βρετανοί. Κι αυτό το έργο, στον ελληνικό χώρο, το έχει αναδεχθεί επί τριάντα πέντε ολόκληρα χρόνια η *Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού*.

Διατρέχοντας τα κείμενα αυτού του τόμου διαπιστώνει κανείς με συγκίνηση το εύρος των προσπαθειών, το πείσμα, την οργανωτικότητα, το θάρρος

αυτής της μικρής νησίδας ευαισθητοποιημένων πολιτών, που κατόρθωσε μέσα στο χρόνο να αποκτήσει αποφασιστική επιρροή και να αποτρέψει σημαντικές καταστροφές μνημείων, τόσο της πολιτισμικής κληρονομιάς μας όσο και του φυσικού περιβάλλοντος. Εκκινώντας από το όραμα μερικών νέων, φωτισμένων ανθρώπων, η *Ελληνική Εταιρεία* εργάζεται άοκνα επί τριάντα πέντε χρόνια για να περισώσει, να διαφυλάξει, να προστατεύσει ό,τι όμορφο και ελληνικό απειλείται. Και παράλληλα δημιουργεί νέες συλλογικότητες, συστρατεύει ανθρώπους σε ένα κοινό σκοπό, ευαισθητοποιεί ενημερώνοντας και εκπαιδεύει ευαισθητοποιώντας, διαρρηγνύει τέλος το κέλυφος της απάθειας και παλεύει να καλύψει, με όσα μέσα διαθέτει, τα κενά της αδιαφορίας.

■ Κατερίνα Σχινά, δημοσιογράφος

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΡΑΣ

Ένα όραμα 35 ετών

Ζούμε σε μια εποχή κατά την οποία, μετά από μακρά περίοδο αγνοίας, απερισκεψίας ή και καταφρόνησης, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, και ιδιαίτερα η απειλή της κλιματικής αλλαγής, απασχολούν πλέον έντονα, ενίοτε και εφιαλτικά, την κοινή γνώμη.

Η διάχυτη όμως ανησυχία που έχει καταλάβει τους πολίτες των περισσότερων χωρών, ακόμα και όσους έως τώρα εκώφευαν στο επιτακτικό αίτημα των καιρών, εναλλάσσεται με μια αίσθηση ανημπορίας. «Και τι έγινε εάν κλείνω τα φώτα, εάν μειώνω τον κλιματισμό, εάν μετακινούμαι όσο γίνεται με το πλοίο, τον σιδηρόδρομο, το μετρό, και δεν χρησιμοποιώ συνεχώς το Ι.Χ.; Η παγκόσμια καταστροφή, αν είναι, θα συντελεσθεί ό,τι κι αν κάνω ή δεν κάνω. Γιατί λοιπόν να ενταχθώ σε μια οποιαδήποτε οργάνωση; Τα θέματα αυτά κρίνονται από τις αποφάσεις άλλων ισχυρότερων από μένα».

Αυτές οι κοινότοπες θέσεις, που σπάνια εκστομίζονται αλλά παραταύτα συνιστούν τη νοητική βάση της απραξίας, διαφέρουν μόνον ως προς την αναγνώριση του πραγματικού κινδύνου από άλλες σαφώς εφησυχαστικές, οι οποίες μας απασχολούν από το 1972 όταν ιδρύθηκε η *Ελληνική Εταιρεία*. Η απάντηση που περιέχεται στο όνομα αλλά και στη διαχρονική μας δράση είναι ότι οποιαδήποτε

περιβαλλοντική και οικολογική κρίση και αν επέλθει, με εξαίρεση μόνο την ακόμα απίθανη περίπτωση της εξαφάνισης του ανθρώπινου γένους, οι κάτοικοι της ελληνικής γης και των γύρω θαλασσών έχουμε το χρέος να διαφυλάξουμε αυτή τη γωνιά της υφηνλίου στη καλύτερη δυνατή κατάσταση, ανάλογα με τις δυνατότητες που μας προσφέρει η εκάστοτε παγκόσμια πραγματικότητα. Έχουμε ευθύνη έναντι της συνείδησής μας, των παιδιών μας, των γονιών μας, των συνανθρώπων μας, ως και έναντι αυτού του Θεού Δημιουργού, που μας κατέστησε ιερείς της κτίσεως και δημιουργούς κατ' εικόνα του, να φροντίζουμε και να κοσμούμε τον τόπο αυτό, όπως ένας κηπουρός τον κήπο του. Σε αυτό έχουμε όλοι λόγο, ως πολίτες. Έχουμε και συμμετοχή, έστω και εάν δεν διαδηλώσουμε ούτε μια φορά στη ζωή μας, διότι η κάθε οικονομική, κοινωνική και διαπροσωπική δράση έχει τις υλικές της συνέπειες, «δημιουργώντας το περιβάλλον» που τελικά μας επηρεάζει όλους ως σύνολο, περισσότερο απ' ό,τι ο καθένας το επηρεάζει ως μεμονωμένο άτομο. Εδώ έγκειται και η ειδοποιός διαφορά της *Ελληνικής Εταιρείας* ως περιβαλλοντικής οργάνωσης, από άλλες. Ενδιαφέρεται πρωτίστως για τους κατοίκους της Ελλάδος, την ελληνική γη και τις ελληνικές θάλασσες. Αγωνίζεται να μετουσιώσει σε

μέριμνα και πράξη την αγάπη και την αγωνία του καθενός μας για αυτή την εκπληκτικά όμορφη αλλά και οδυνηρά τραυματισμένη χώρα. Αναμφισβήτητα έχουμε ένα σοβαρό μερίδιο ευθύνης για τις παγκόσμιες εξελίξεις, ιδιαίτερα όσες αφορούν την κλιματική αλλαγή: την ευθύνη αυτή πρέπει να αναλάβουμε και να διεκπεραιώσουμε στο ακέραιο. Είτε ανταποκριθεί όμως το ανθρώπινο γένος ως σύνολο στην πρόκληση, είτε αποτύχει –φθάνει απλώς να μην εξαφανισθεί– θα παραμείνει σε κάποια μορφή ο τόπος και η παράδοση του τόπου, για τα οποία έχουμε την πρώτη και κύρια ευθύνη.

Όταν, το 1972, ιδρύθηκε η *Ελληνική Εταιρεία*, είχε αρχίσει πριν από μια δεκαετία ένας έντονος διεθνής οικολογικός προβληματισμός. Είχαν ήδη τεθεί ξεκάθαρα και το ζήτημα της ρύπανσης και εκείνο της επάρκειας των πρώτων υλών. Ελάχιστοι όμως προέβλεπαν την έκταση που θα προσελάμβανε έκτοτε η κλιματική κρίση με την συνένοχη αδράνεια κυβερνήτων και κυβερνωμένων στα περισσότερα κράτη του κόσμου. Ίσως κανείς δεν προέβλεψε ότι η γενιά των σημερινών συνταξιούχων –η οποία φαινόταν ότι μπορούσε ευλόγως να υπερηφανευθεί πως είχε ανακαλύψει τη συνταγή για την εξάλειψη της παγκόσμιας φτώχειας– στο τέλος της διαδρομής της θα αισθανόταν επίσης έντονη ντροπή, βλέποντας ότι αποτέλεσμα της μερικής αυτής επιτυχίας ήταν να κινδυνεύει πλέον με καθολική αποτυχία το ανθρώπινο γένος.

Το 1972 όμως, ήταν ήδη παραπάνω από σαφείς οι περιβαλλοντικοί και πολιτισμικοί κίνδυνοι που απειλούσαν την Ελλάδα. Μεταξύ αυτών το «νέφος» στην Αθήνα, η ανώνυμη «αντιπαροχική» αρχιτεκτονική των πόλεων, η εγκατάλειψη και κατεδάφιση των παραδοσιακών οικισμών, η καταστροφή πολύτιμων εκτάσεων της φύσης και η ανυπόφορη υποκρισία μιας δικτατορίας που καπηλευόταν τα εξωτερικά γνωρίσματα της παράδοσης για να εκπορνεύσει κάθε παραδοσιακή αξία, όπως συνέβη με την κατεδάφιση του Ναού του Σωτήρος στο Ηράκλειο.

Η διαδικασία της ίδρυσής μας διήρκεσε μακρύ διάστημα, ώστε να δημιουργηθούν οι αναγκαίοι

μηχανισμοί αυτοάμυνας. Η *Ελληνική Εταιρεία* υπήρξε μαχητική από την ίδρυσή της, αλλά και από την ίδρυσή της ανεγνώρισε ότι το να ασκεί κριτική αποτελεί αναγκαία, όχι όμως και ικανή, προϋπόθεση ουσιαστικής συμβολής στην αποκατάσταση των εκάστοτε κακώς κειμένων. Η πρώτη μας έκκληση το 1972 αποσκοπούσε στην συγκέντρωση χρημάτων από ιδιώτες για αναστηλώσεις αλλά και για έργα όπως ο βιολογικός σταθμός στη Λίμνη των Πρεσπών. Έτσι, από την πρώτη στιγμή, συνδυάσαμε την ανεξάρτητη και μαχητική κριτική με τη συνεργασιακή δημιουργία. Ίσως να φαίνεται αυτή η επιλογή μονόδρομος, αλλά δεν ήταν. Θα μπορούσαμε να είχαμε προκρίνει μια προσπάθεια επιρροής επι της εκάστοτε διοίκησης. Θα μπορούσαμε επίσης να είχαμε ασκήσει κριτική χωρίς να εκτελέσουμε κάποιο έργο οι ίδιοι. Ο συνδυασμός των δύο αυτών πολύ διαφορετικών δράσεων υπήρξε μια συνειδητή πρόκληση στους εαυτούς μας.

Ξένισε αρχικά πολλούς και μερικούς εξακολουθεί να ξενίζει ένα τρίτο χαρακτηριστικό της *Ελληνικής Εταιρείας* από την ίδρυσή της: το γεγονός ότι μια περιβαλλοντική οργάνωση ασχολείται εξίσου με τον πολιτισμό. Για τον μέσο πολίτη οι δύο αυτές έννοιες δεν συνδέονται. Λίγο αν συλλογισθεί όμως κανείς θα διαπιστώσει ότι ελάχιστες είναι οι περιοχές πρωτογενούς φύσης, χωρίς ανθρώπινη επίδραση, στην χώρα μας. Ασφαλώς η γη και οι θάλασσες αυτές έπλασαν τον χαρακτήρα του Έλληνα, ναυτιλλόμενο και ατομικιστή, ανοιχτό στον έξω κόσμο αλλά και κλειστό στον οικογενειακό του τόπο, τον συχνά, σε πρωιμότερες εποχές, απομονωμένο και απόκρυφο. Ο πολιτισμός όμως των Ελλήνων με τη σειρά του έπλασε το τοπίο και το διαπότισε με πολιτισμικές αξίες, από τις αναβαθμίδες που συγκρατούν το χώμα, μέχρι το κάστρο ή την εκκλησία στην κορυφή ενός λόφου.

Ήταν απολύτως φυσιολογικό η αστική κοινωνία των ξένων αλλά και των ελληνικών μεγαλουπόλεων να εξάρει, μετά τη βιομηχανική επανάσταση, την φύση ως ανεξάρτητη οντότητα. Ευτυχώς, διότι έτσι σώθηκαν πολλά δάση, πολλοί βιότοποι, πολλά στοιχεία χλωρίδος και πανίδος που αλλιώς θα είχαν χαθεί.

Ο καθηγητής Κωνσταντίνος Τρυπάνης, ως Υπουργός Πολιτισμού, είχε ζητήσει από τον πρώην φοιτητή του στην Οξφόρδη Κώστα Καρρά να αναλάβει η Ελληνική Εταιρεία εκστρατεία για τη διάσωση της Πύλου ενάντια σε αναπτυξιακά σχέδια που προωθούσε η ίδια η κυβέρνηση στην οποία υπηρετούσε, ενώ εκείνος θα επικεντρωνόταν στο μεγάλο πρόγραμμα για την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης.

Το είδος όμως που κατ' εξοχήν δημιουργεί κινδύνους για τα άλλα είδη αλλά και για τον εαυτό του, είναι ο άνθρωπος. Ακόμα και εάν αρνούμαστε μια ανθρωποκεντρική θεώρηση της φύσης δεν μπορούμε να αρνηθούμε πως στη σημερινή φάση η ανθρωπότητα είναι εκείνη που εξουσιάζει τον πλανήτη και ότι η εξέλιξη των ανθρώπινων πολιτισμών θα κρίνει την τύχη του.

Η περιβαλλοντική κρίση αποτελεί ξεκάθαρα κρίση πολιτισμού, στην Ελλάδα και σε ολόκληρο τον κόσμο. Κατά τον δέκατο ένατο και εικοστό αιώνα οι άνθρωποι έγιναν ριζοσπάστες. Οι προηγούμενες κοινωνίες είχαν σοβαρότατες ατέλειες, οι οποίες, ωστόσο, κατά κανόνα συνδέονταν με την αίσθηση ότι ήσαν αναπόφευκτες. Οι ραγδαία εξελισσόμενες δυτικές κοινωνίες του δεκάτου ένατου και του εικοστού αιώνα είχαν επίσης τις σοβαρές τους αδυναμίες, αλλά τις διέκρινε η πεποίθηση ότι θα ξεφύγουν απ' όλες τις παραδοσιακές ατέλειες για να φθάσουν στα άστρα. Και ξέφυγαν. Η σημερινή περιβαλλοντική κρίση είναι λοιπόν στην βάση της πολιτισμική: για να υπερπηδηθεί απαιτείται να επιστρατεύσουμε από κοινού όλες τις υγιείς δυνάμεις της παράδοσης και όλα τα εφευρήματα της σύγχρονης διανόησης, επικοινωνιακής τέχνης και τεχνολογίας.

Η Ελληνική Εταιρεία έχει λοιπόν ένα πολύ ιδιαίτερο στίγμα. Είναι ελληνική εταιρεία, και η χωροταξία του ελληνικού χώρου παραμένει, και θα παραμένει πάντα, κεντρικό σημείο αναφοράς. Γι' αυτό από χρόνια λειτουργεί Παράρτημα στην Θεσσαλονίκη ενώ σταδιακά αυξάνεται ο αριθμός Τοπικών Επιτροπών σε διάφορα σημεία της χώρας. Γι' αυτό επίσης βασίζεται σε μια πλατεία συμμετοχή εθελοντών απ' όλα τα επαγγέλματα, τους πολιτικούς χώρους και τις γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Είναι συνάμα περιβαλλοντική και πολιτισμική, εκτιμώντας ότι ο άνθρωπος, μέσα από την πολιτισμική του εξέλιξη, βοήθησε να δημιουργηθεί, αλλά σήμερα πλέον διαταράσσει επικίνδυνα, αυτό που οι αρχαίοι μπορούσαν δίκαια να περιγράψουν ως «κόσμο». Πιστεύει ότι πολιτισμός και περιβάλλον δεν αποτελούν απλώς συνδεδεμένες έννοιες, αλλά συνδεδεμένες πραγματικότητες. Στόχος μας είναι η συμβολή στην ανακαίνιση του σύγχρονου πολιτισμού, ιδιαίτερα του ελληνικού, αντλώντας όσο γίνεται από τα βαθιά και ζωογόνα νερά διαφόρων ιστορικών παραδόσεων αλλά αναγκαστικά και έντονα επίσης πειραματιζόμενοι για την εξεύρεση νέων συνθέσεων μέσα στην καθημερινή πλέον δίληψη του οικολογικού καταποντισμού. Τέλος, η Ελληνική Εταιρεία είναι συνάμα μαχητική και δημιουργική, ενεργώντας με την ανάληψη δράσεων και παράλληλα με την εκπόνηση τεκμηριωμένων θέσεων επί των σύγχρονων προβλημάτων.

Τα πρώτα 35 χρόνια της Ελληνικής Εταιρείας έχουν υπάρξει και δημιουργικά και δύσκολα. Αποτύχαμε να αποτρέψουμε την απώλεια ενός μεγάλου τμήματος της ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που αποτελούσε, και κατά το ποσοστό που επέζησε αποτελεί, αστείρευτη πηγή πολιτισμικού αλλά και οικονομικού πλούτου. Δυστυχώς, μεγάλο του τμήμα χάθηκε για πάντα και μαζί του η δυνατότητα πολλών Ελλήνων να διατηρήσουν υγιέστερη σχέση με τις ρίζες τους. Είναι λυπηρό ότι ακόμα και σήμερα η πολιτεία φαίνεται να προκρίνει την επιδότηση μεγάλων επενδύσεων για την κατασκευή δεύτερων κατοικιών, ενώ αγνοεί εγκαταλελειμμένα χωριά και άλλους αρχιτεκτονικά αξιόλογους

Η γη και η θάλασσα έπλασαν τον χαρακτήρα του Έλληνα.

οικισμούς που θα προσέφεραν τις ιδανικότερες δεύτερες κατοικίες για ξένους, φίλους και θαυμαστές του τόπου μας, με πιθανότατα πολύ μικρότερη ενεργειακή επιβάρυνση.

Υπήρξαν κάποιες επιμέρους –και πάντοτε εύθραυστες– επιτυχίες, σε οικισμούς όπως η Ύδρα, η Χώρα της Πάτμου, η Σύμη, η Σίφνος, το Νυμφαίο, οι παλιές πόλεις της Ρόδου, της Κέρκυρας και της Ξάνθης, η νεοκλασική Ερμούπολη, η Πλάκα. Σε κάποιες απ' αυτές η *Ελληνική Εταιρεία* συνέβαλε ενεργά στις προσπάθειες διατήρησής τους. Σε κάποιες πρότεινε και πέτυχε πανευρωπαϊκή αναγνώριση με βραβεύσεις της EUROPA NOSTRA – της ομοσπονδίας Ευρωπαϊκών οργανώσεων πολιτισμικής κληρονομιάς που σήμερα πλέον διοργανώνει τις βραβεύσεις αυτές εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερα σημαντικές υπήρξαν οι πρόσφατες βραβεύσεις άριστα αναστηλωμένων αρχαιολογικών χώρων, όπως της αρχαίας Μεσσήνης ως και της Ίριας και του Σαγκριού στη Νάξο. Όμως μόνον όσοι προστατεύουν τα αρχαία και τους οικισμούς γνωρίζουν τις πιέσεις που υφίστανται και οι ίδιοι οι οικισμοί και εκείνοι που επιμένουν να σέβονται την φυσιογνωμία τους. Διότι εδώ ευρίσκεται η δεύτερη τραγωδία της περασμένης 35ετίας. Ένα ποσοστό των δημοσίων υπηρεσιών όντως θέλει και να βοηθήσει και να βοηθηθεί. Ένα άλλο ποσοστό όμως, και όχι ευκαταφρόνητο, αδυνατεί

να αναγνωρίσει την κοινωνία των πολιτών ως πολύτιμο, έστω και ενίοτε επικριτικό, σύμμαχο. Αντίθετα επιμένει στις πρακτικές μιας ξεπερασμένης Οθωμανοκρατίας, όπου η αδυναμία να παραχθεί ουσιαστικό έργο καλύπτεται από αλαζονεία και όχι σπάνια ανεντιμότητα εκ μέρους της εξουσίας. Η ανάγκη για μια επιχειρησιακή, έντιμη και υπεύθυνη διοίκηση αποτελεί την μεγαλύτερη ανεκπλήρωτη πρόκληση για την ελληνική πολιτική τάξη και τον ελληνικό λαό. Οι περιβαλλοντικές οργανώσεις μπορούν και βοηθούν, μπορούν και προκαλούν, ωστόσο το μείζον αυτό πρόβλημα του κράτους δεν μπορούν οι ίδιες να το λύσουν.

Όμως οι δυσκολίες, η αλαζονεία, οι ασυνέπειες, οι εμπάθειες, ακόμα και το μίσος με το οποίο έχουμε έλθει κατά καιρούς αντιμέτωποι δεν μπορούν τελικά να μειώσουν την χαρά ενός δημιουργικού αγώνα για εκείνες τις αξίες που θεωρούμε ζωτικές. Ακριβώς διότι δίναμε μάχες για τις αξίες αυτές και όχι για να κερδίσουμε οι ίδιοι κάποια δημόσια αίγλη ή προσωπικά οφέλη, δεν διστάσαμε να δώσουμε και μάχες οι οποίες φαίνονταν χαμένες «από χέρι», και μάλιστα ενάντια στον πάνοπλο κρατικό μηχανισμό. Έτσι λοιπόν στα χρόνια της δικτατορίας λάβαμε μέρος στον αγώνα για τα Μέθανα και το Νότιο Σαρωνικό, αμέσως μετά την μεταπολίτευση για την Πύλο, κατά την δεκαετία του 1980 για την Αράχωβα και το Δελφικό τοπίο, στην δεκαετία του 1990 μέχρι και τώρα, μαζί με την Ορνιθολογική Εταιρεία, την WWF Ελλάς και την Εταιρεία Προστασίας της Φύσης ενάντια στην εκτροπή του Αχελώου, στην αρχή του αιώνα με τους ίδιους συμμάχους αλλά και την Αρχαιολογική Εταιρεία κατά του κωπηλατηρίου στον Μαραθώνα, την περίοδο 2001-2003 για την κήρυξη ως διατηρητέου του κτίματος Τατοΐου, και σήμερα ενάντια σ' ένα πρόσφατο σχέδιο χωροταξικού του τουρισμού που, εάν τυχόν εφαρμοσθεί ως αρχικά υποβλήθηκε, θα ζημιώσει εξ ίσου ανεπανόρθωτα, τόσο την απaráμιλλη φύση της χώρας, όσο και τον τουρισμό που βασίζεται σ' αυτήν.

Πόσοι σήμερα δεν αναγνωρίζουν ότι οι ευνοϊκές εκβάσεις των αγώνων για τα Μέθανα, την Πύλο, την Αράχωβα και το Δελφικό τοπίο, που τότε κυρίως

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο.

εχθρούς δημιούργησαν, τελικά ωφέλησαν τα μέγιστα την χώρα; Πόσοι σήμερα δεν αναγνωρίζουν ότι άσκοπα δαπανήθηκαν τόσοι πόροι του Δημοσίου για ένα άχρηστο εκ γενετής μόνιμο κωπηλατήριο σ' έναν χώρο που απαιτούσε ριζικά διαφορετική μεταχείριση από σεβασμό και στην φύση και στην ιστορική μνήμη; Και όμως οι διαστρεβλωμένες έννοιες της «ανάπτυξης» (χωρίς σκέψη για το αύριο) και της «αξιοποίησης» (προς ζημία πρωτίστως των οποιωνδήποτε πραγματικών αξιών), διαστρεβλώσεις που δίνουν το πολιτισμικό στίγμα της περασμένης 35ετίας και ωθούν αδιάκοπα προς την κατεύθυνση της κλιματικής καταστροφής, δεν έχουν ακόμα εγκαταλειφθεί. Αντίθετα συνεχίζονται οι παντοίου είδους επιθέσεις, όπως κατά των δασών και των παραλιών.

Οι δικαστικοί αγώνες συνεχίζονται και σήμερα, όχι μόνο κατά της εκτροπής του Αχελώου, αλλά για τη διατήρηση των δυο αξιόλογων κτιρίων της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, κατά του χωροταξικού της Μυκόνου και της προτεινόμενης ανοικοδόμησης στον παραδοσιακό ιστό της Ύδρας και τέλος για την ανόρθωση της παράνομα ασφαλοστρωμένης Ρωμαϊκής Οδού στη Βέροια, αγώνας που μόλις πρόσφατα δικαιώθηκε με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας. Βασίζονται κατά κανόνα στους νόμους και το Άρθρο 24 του Συντάγματος, η ψήφιση του οποίου το 1975, για την οποίαν πολλοί εμόχθη-

σαν, υπήρξε μια από τις κορυφαίες στιγμές προσφοράς κατά την ιστορική μας διαδρομή. Δυστυχώς, έκτοτε οι κυβερνήσεις και των δύο μεγάλων κομμάτων δεν εκπλήρωσαν τις συνταγματικές τους υποχρεώσεις. Δεν έχουμε ακόμα δασολόγιο (ούτε βέβαια και κτηματολόγιο). Δεν είχαμε μέχρι το 2002 νόμο για τις ευθύνες κρατικών λειτουργών οι οποίοι δεν εκτελούν δικαστικές αποφάσεις, αλλά και ο νόμος που ψηφίσθηκε το 2002, σε αντίθεση με την πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, προέβλεπε μια εφ' άπαξ ποινή μη συμμόρφωσης αντί να αυξάνεται η ποινή συνεχώς. Με λίγα λόγια η Ελλάδα είναι μεν χώρα δικαίου στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών και αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου χώρου δικαίου που δημιούργησαν η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά δεν είναι ακόμα επαρκώς χώρα δικαίου όταν πρόκειται για τη σχέση του κράτους με τον πολίτη, πολύ περισσότερο του κράτους με το φυσικό περιβάλλον.

Η *Ελληνική Εταιρεία* διατηρεί από το 1975 το όραμα μιας χώρας όπου το δίκαιο δεν το επικαλούμεθα απλώς, αλλά και το εφαρμόζουμε με συνέπεια. Για να γίνει το όραμά μας πραγματικότητα είναι φανερό ότι πρέπει να κερδίσουμε τη μάχη ενημέρωσης και εκπαίδευσης μιας κοινής γνώμης που συνήθισε δυστυχώς στην ατιμώρητη αλαζονική αναποτελεσματικότητα της διοίκησης και παράλληλα στην ατομική παραβίαση οποιωνδήποτε κανόνων περιορίζουν το άμεσο ατομικό ή οικογενειακό συμφέρον.

Συνεχής λοιπόν είναι ο διαλογικός αγώνας, ώστε να μεταπεισθεί σταδιακά η κοινή γνώμη. Για να επιτύχουμε έμπρακτες μεταβολές στην καθημερινότητά μας, προέχει η ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού κόστους στις τιμές της αγοράς. Η *Ελληνική Εταιρεία* από το 2002 έχει προτείνει μια ευρείας μορφής Περιβαλλοντική Φορολογική Μεταρρύθμιση, στα αχνάρια των προτάσεων ενός εκ των Αντιπροέδρων μας, του κ. Γιάννη Παλαιοκρασσά, όταν διετέλεσε Επίτροπος Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα την περίοδο 1993-1995. Δυστυχώς, οι προτάσεις αυτές δεν εφαρμόστηκαν και έτσι επανήλθαμε με ανανεωμένες προτάσεις το 2007.

Η μεταρρύθμιση αυτή, που θα μετατοπίσει το βάρος της φορολογίας από την ανθρώπινη εργασία σε ρύπους, εκπομπές και πρώτες ύλες εν ανεπαρκεία, είναι θεμελιώδους σημασίας, εάν η χώρα μας θέλει να επιτύχει τους δεδουλευμένους περιβαλλοντικούς της στόχους. Η πολιτική ευθύνη για την καθυστέρηση εφαρμογής της είναι σοβαρή.

Η πρόταση για την περιβαλλοντική φορολογική μεταρρύθμιση αποτελεί μια μόνον από τις προσπάθειές μας να μεταπείσουμε την κοινή γνώμη. Από τα πρώτα μας χρόνια στείλαμε 4.000 σειρές διαφανειών, «Το Διαστημόπλοιο Γη», σε ισάριθμα δημοτικά σχολεία. Ακολούθησαν εκπαιδευτικά δίκτυα, σειρές μαθημάτων, εκπαιδευτικά εγχειρίδια όπως το δίτομο «Βιώσιμες Πόλεις», τέσσερα εκπαιδευτικά συνέδρια για το περιβάλλον ή για τον πολιτισμό, και πληθώρα άλλων εκπαιδευτικών εκδηλώσεων.

Η ευαισθητοποίηση των μεγάλων είναι επίσης συχνά πιο αποτελεσματική όταν ξεκινά από την ενημέρωση των νέων: αυτή υπήρξε η καινοτομία που εισήγαγε το Πρόγραμμα Αειφορίας στο Αιγαίο το 2005. Οι φωτογραφίες παιδιών από 10 μέχρι 16

ετών για το τι θέλουν να διατηρήσουν και τι να αλλάξουν στο νησί τους που εξετέθησαν στο πλαίσιο του Προγράμματος αυτού, αποδείχθηκαν αποτελεσματικό όπλο, πρώτα για να ανοίξουν τα μάτια των γονιών και συγγενών τους και στη συνέχεια για να τους ενθαρρύνουν προς τη κατεύθυνση δημιουργικών συμμετοχικών διαδικασιών, ώστε να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της υπερδόμησης και της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού.

Στην επερχόμενη εποχή των ζωτικών περιβαλλοντικών προκλήσεων η εκπαίδευση θα συνεχίζεται αναγκαστικά εφ' όρου ζωής, εξ ου και η πρότασή μας για υποχρεωτική περιβαλλοντική εκπαίδευση από το νηπιαγωγείο μέχρι και το λύκειο. Άλλο παράδειγμα των ενημερωτικών δραστηριοτήτων μας είναι ο ευχάριστος περιβαλλοντικός οδηγός για τον πολίτη «Ελαφροπάττα», που ήδη κυκλοφορεί σε δεύτερη έκδοση. Στις σειρές μαθημάτων για τους βιότοπους της Ελλάδος, για τους αρχαιολογικούς ή τους ελεύθερους χώρους της Αθήνας ή για τον βιοκλιματικό σχεδιασμό, η έλλειψη του οποίου ήδη ταλαιπωρεί και, όσο αυξάνονται σε συχνότητα, διάρκεια και ισχύ οι καύσωνες, θα θέσει σε κίνδυνο πολλούς κατοίκους του Λεκανοπεδίου, νέοι και μεγάλοι γεμίζουν ασφυκτικά τα γραφεία μας. Υπάρχει συνεχής συνεργασία και διάλογος με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Τρεις πανελλαδικές δημοσκοπήσεις, το 2001, το 2005 και το 2007, έδειξαν ότι η ελληνική κοινή γνώμη αργά αλλά σταθερά μετατοπίζεται προς μια θετική κατεύθυνση, και ότι ήδη ασπάζεται αρκετές φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές, όπως την ανάγκη ύπαρξης ενός Υπουργείου Περιβάλλοντος χωριστού από τα Δημόσια Έργα. Οι βουβές συγκεντρώσεις στην Πλατεία Συντάγματος μετά τις πυρκαγιές του 2007 και η αυξανόμενη επίδραση του διαδικτύου, που χρησιμοποιήθηκε για τις δύο επιτυχημένες εκστρατείες της *Ελληνικής Εταιρείας* με στόχο να σβήσουμε συμβολικά για ένα βραχύ διάστημα όλοι μας τα φώτα, επιβεβαιώνουν μια τάση την οποία θα συνεχίσουμε να ενισχύουμε παντοιοτρόπως. Έχουμε λοιπόν και σ' αυτό το σημείο ένα όραμα, ενός λαού που θα περάσει σταδιακά από περιβαλλοντικό προβληματισμό μέσα από την απόκτηση

περιβαλλοντικής συνείδησης σε ουσιαστικές περιβαλλοντικές πρακτικές. Και πιστεύουμε ότι με συνεχή αγώνα ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί.

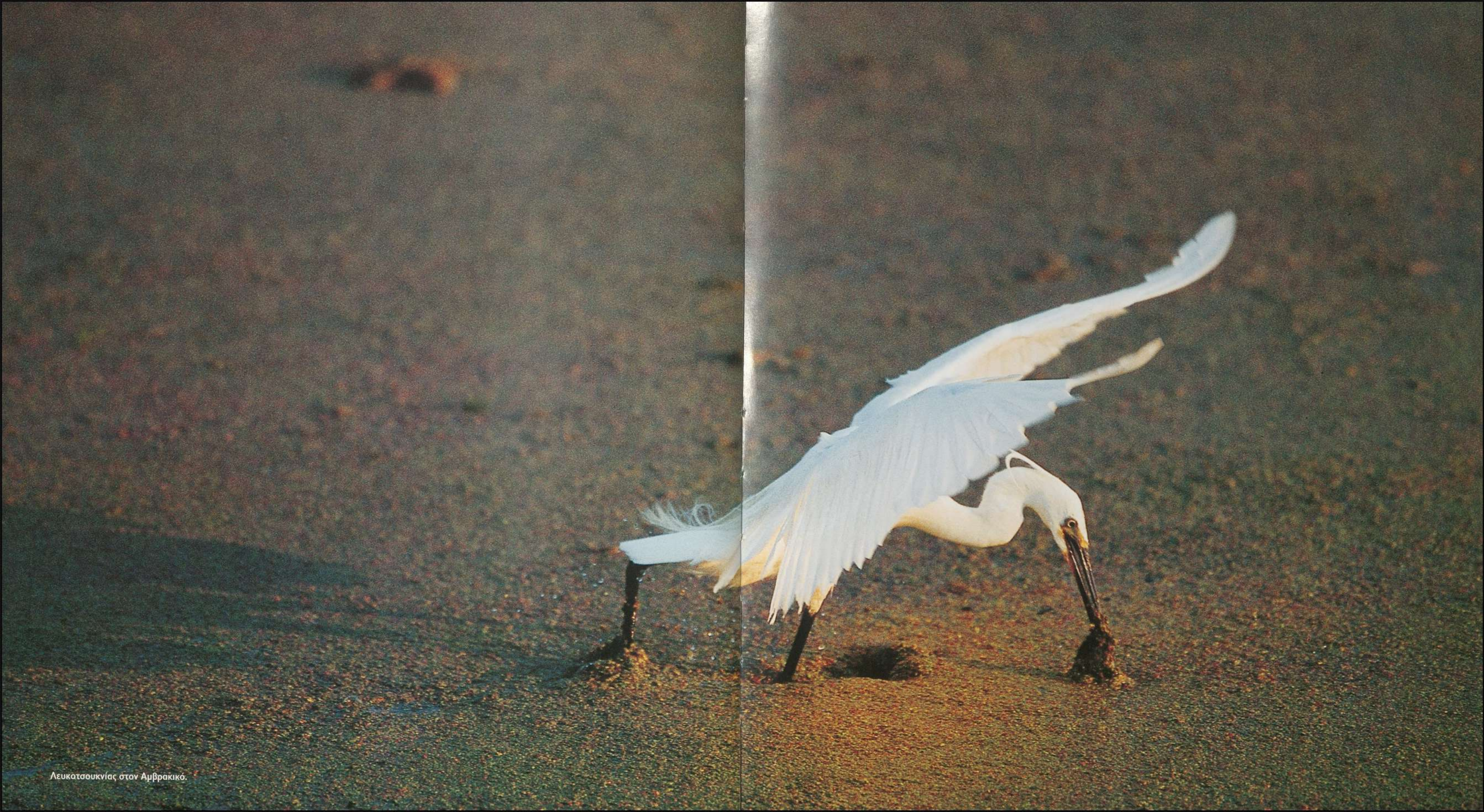
Τέλος, οι αγώνες που δώσαμε και που δίνουμε βρίσκουν τη συμβολική τους δικαίωση όταν διατηρηθεί, αναστηλωθεί ή σωθεί μια από τις πολλές μοναδικότητες του τόπου μας. Ο σύγχρονος πολιτισμός διαποτίζεται από τη συνεχή αναζήτηση υψηλότερων ποσοτικών μεγεθών και από μια ιδεολογία ατομικού ή οικογενειακού ωφελιμισμού που επιμένει να δαμάσει την ύλη ώστε να φέρει μια ποσοτικά μετρήσιμη ευτυχία. Ο μελλοντικός πολιτισμός που σταδιακά γεννιέται με την πρόκληση της περιβαλλοντικής κρίσης, δεν θα παραγνωρίσει βέβαια ούτε την γλώσσα των οικονομικών υπολογισμών ούτε τον κρίσιμο ρόλο της τεχνολογίας. Σε αντίθεση όμως με την ποσοτικοποίηση των αξιών, ο αναβαπτισμένος περιβαλλοντικός πολιτισμός του μέλλοντος θα επαναφέρει πρώτα το στοιχείο της ακεραιότητας στην εκτίμηση της ζωής του καθενός, δεύτερο το στοιχείο της κοινωνίας ή μάλλον του κύκλου των αλληλοεπηρεαζόμενων και αλληλοπεριχωρούμενων κοινωνιών μέσα από τους οποίους θα ασκείται ενεργά η ανθρώπινη αλληλεγγύη, και τρίτο το στοιχείο της ποιοτικής μοναδικότητας στην φύση και στον πολιτισμό. Και τούτο διότι θα πρέπει να κριθεί ποια είναι τα στοιχεία για τα οποία αξίζει να γίνουν θυσίες και να διατηρηθούν αλώβητα, την ώρα που πολλά άλλα στοι-

χεία της σημερινής μας πραγματικότητας θα μεταβάλλονται αναγκαστικά. Ασφαλώς, τα στοιχεία αυτά δεν λείπουν ούτε από τις σημερινές μας εκτιμήσεις –γι' αυτό και αναγνωρίζουμε μνημεία και προστατευόμενες περιοχές– απλώς βρίσκονται υπό συνεχή πίεση, εκτός και εάν τυγχάνει να αποφέρουν τόσον εμφανή οικονομικά οφέλη ώστε να μπορούν να «δικαιολογήσουν την ύπαρξή τους» μέσα από την κερδοσκοπική λογική της εποχής.

Ιδρυτικό όραμα της *Ελληνικής Εταιρείας* ήταν η αναγνώριση και προστασία των πολλών μοναδικότητων της χώρας μας. Από τα προγράμματα αναστήλωσης στη Νέα Μονή της Χίου και στον Όσιο Λουκά της Στεριίδος στα πρώτα μας χρόνια, στη συνέχεια με την ανάμειξη της *Ελληνικής Εταιρείας* στο θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων, με την μελέτη και διαφύλαξη του Σκυριανού αλόγου και μέχρι τη πρωτοβουλία για το περιβαλλοντικό τρένο του Νέστου, σταθερή επιλογή μας υπήρξε η ανάδειξη του μοναδικού.

Την μεγαλύτερη ίσως συγκίνηση έχουμε αισθανθεί με μια σειρά προσφάτων αναστηλώσεων παραμελημένων μεσαιωνικών εκκλησιών, στην Παλαιοχώρα της Αίγινας, στα Ταίρια της Μονεμβασίας και στο Αλεποχώρι της Μεγαρίδος. Δεν πρόκειται για αυτοκρατορικά ή μοναστηριακά μνημεία, αλλά για ταπεινά κτίσματα της υπαίθρου τα οποία όμως, σε βαθμό που πράγματι μας εξέπληξε, προκαλούν την αφοσίωση, την αγάπη και τη ζωντανή αίσθηση ταυτότητας των γειτονικών χωριών. Οι εμπειρίες που ζήσαμε στις επίσημες τελετές εορτασμού κατά την συμπλήρωση των εργασιών ήταν εξίσου μοναδικές με τα ίδια τα μνημεία, δικαίωση ενός 35ετούς αγώνα, και συνάμα αναφορά σε μια ζωντανή αίσθηση κοινωνίας που προέρχεται από το παρελθόν και που, εάν είναι να αντεπεξέλθουμε στις περιβαλλοντικές προκλήσεις του παρόντος, πρέπει να αποτελέσει πρόγευση αναζωογονουμένων αλλά και ευρύτερων κοινωνιών του μέλλοντος.

■ Κώστας Καρράς, ιδρυτής και δυο φορές Πρόεδρος της *Ελληνικής Εταιρείας* (1972-1975 και 2001-), και από το 1976 αντιπρόεδρος της Europa Nostra.

> Οι προκλήσεις
της εποχής μας

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΑΛΑΣ

Διλήμματα της κλιματικής αλλαγής

Λειώνουν οι πάγοι...

Τα τελευταία χρόνια ο άνθρωπος έχει πορευτεί στην γη κατά τρόπο που οι αρχαίοι θα χαρακτήριζαν «ύβρη» και θα τον τιμωρούσαν ανάλογα. Εξακολουθούμε να λειτουργούμε αγνοώντας τις λεπτές ισορροπίες που δημιουργούν τις παραμέτρους του ζωτικού μας χώρου, δηλαδή την ατμόσφαιρα, και ταυτόχρονα, ξεχνώντας ότι η φύση εξακολουθεί να είναι παντοδύναμη. Ένα μόνο απλό κύτταρο μιας καταιγίδας εμπεριέχει μεγαλύτερη ενέργεια από 10 ατομικές βόμβες τύπου Χιρόσιμα. Η ύβρις έγκειται στην έκλυση όλο και μεγαλύτερων ποσοτήτων αερίων φαινομένου θερμοκηπίου (ΑΦΘ).

Η αντίδραση της φύσης παίρνει πολλές μορφές, που συνολικά πλέον αναφέρονται ως «επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής» και έχουν αρχίσει να τεκμηριώνονται και να αποτυπώνονται διεξοδικά. Έτσι η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (Intergovernmental Panel for Climate Change – IPCC) στο πρώτο εξάμηνο του 2007 παρουσίασε τα αποτελέσματα της 4ης Έκθεσης Εκτίμησης της Αλλαγής του Κλίματος (4th Assessment Report - AR4), όπου καταγράφονται οι ήδη παρατηρηθείσες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και οι αναμενόμενες επιπτώσεις εάν η ανάπτυξη συνεχίσει με το σημερινό πρότυπο ενεργειακής προσφοράς και κατανάλωσης και οι αντιστοιχούσες εκπομπές δεν μειωθούν δραστικά.

Ένα από τα πλέον ανησυχητικά συμπεράσματα της Έκθεσης είναι ότι αν η αναμενόμενη αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη ξεπεράσει τους 2° C, οι κίνδυνοι στις πέντε κατηγορίες που εξετάστηκαν (κίνδυνοι σε μοναδικά ή ευαίσθητα οικοσυστήματα, κίνδυνοι από ακραία καιρικά φαινόμενα, διαφοροποίηση στην εμφάνιση των κινδύνων μεταξύ περιοχών, διαφοροποίηση στις οικονομικές επιπτώσεις μεταξύ περιοχών και, τέλος, εμφάνιση μη αναστρέψιμων, απότομων καταστροφικών κλιματικών αλλαγών) είναι πιθανότατο να πραγματοποιηθούν.

Ρύποι σκιάζουν
την Αττική.

Επιπλέον, η σύγκριση των συμπερασμάτων της 4ης Έκθεσης με τα ακριβώς αντίστοιχα της προηγούμενης 3ης Έκθεσης της IPCC που δημοσιεύτηκε το 2001, αναδεικνύει την τάση των επιστημόνων προς μία περισσότερο απαισιόδοξη εκτίμηση των επιπτώσεων. Στα έξι τελευταία αυτά χρόνια η εκτίμηση των κινδύνων με βάση τις παρατηρήσεις και τα αποτελέσματα των κλιματολογικών ερευνών και των αριθμητικών μοντέλων προσομοίωσης έχει αλλάξει προς το χειρότερο, αντανακλώντας πρωτοφανή φαινόμενα όπως είναι η τήξη των πάγων της Αρκτικής, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, ώστε η λεγόμενη «βορειοδυτική δίοδος», δηλαδή η ναυσιπλοΐα από τον Ατλαντικό προς τον Ειρηνικό βόρεια του Καναδά και της Αλάσκας, να είναι σήμερα δυνατή.

Η 4η Έκθεση περιλαμβάνει ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό συμπέρασμα: τα λεγόμενα αναπτυσσόμενα και λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη θα είναι εκείνα που θα υποστούν τις σφοδρότερες και μάλιστα πρωιμότερες συνέπειες –π.χ. έλλειψη νερού, μείωση της γεωργικής παραγωγής, καταστροφές από ακραία καιρικά φαινόμενα (κυρίως πλημμύρες) και τέλος μετακίνηση πληθυσμών– λόγω περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Έτσι αναδύονται και άλλοι κίνδυνοι, που αφορούν τις κοινωνικές υποδομές και ισορροπίες εντός και μεταξύ κρατών όπως:

- > Αύξηση του αριθμού των χωρών με αδύναμες οικονομίες και με μειωμένη εσωτερική συνοχή.
- > Τριβές μεταξύ των χωρών που δημιουργούν ή συνεισφέρουν στην δημιουργία του προβλήματος και αυτών που υφίστανται τις συνέπειες.
- > Κίνδυνος για το κύρος των ανεπτυγμένων χωρών στις διεθνείς διαπραγματεύσεις.
- > Κίνδυνος για τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

> Αύξηση της μετανάστευσης.

> Αλλαγές στο σχεδιασμό της αμυντικής πολιτικής.

Ένα άλλο σημείο που υπογραμμίζεται στην 4η Έκθεση ήταν ότι για να συγκρατήσουμε την μέση αύξηση θερμοκρασίας του πλανήτη σε λιγότερο από 2° C, θα πρέπει να μειώσουμε δραστικά τις εκπομπές των ΑΦΘ. Έτσι, αν θέλουμε να έχουμε 50% πιθανότητα να επιτύχουμε τον στόχο των 2° C, η συγκέντρωση των ΑΦΘ στην ατμόσφαιρα δεν μπορεί να ξεπεράσει τα 475 ppm (parts per million) CO₂ (σημερινή τιμή 370ppm CO₂ και αναμενόμενη τιμή σε περίπτωση συνέχισης της σημερινής ανάπτυξης μέχρι και 1000ppm CO₂). Αν θέλουμε η πιθανότητα υπέρβασης να είναι μικρότερη του 20%, θα πρέπει να ισορροπήσουμε στα 400ppm έστω και αν φτάσουμε για μια μικρή περίοδο και στα 475ppm CO₂. Θα πρέπει επιπλέον να αναφερθεί εδώ ότι για να επιτευχθεί η συγκέντρωση των 400ppm ΑΦΘ στην ατμόσφαιρα, θα πρέπει η μείωση των ετήσιων εκπομπών ΑΦΘ σε παγκόσμιο επίπεδο να φτάσει μέχρι το 2050 το 50% των επιπέδων του 1990, ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες το 60-80%, η δε μείωση να κυμαίνεται μεταξύ 5-6% κατ' έτος. Συγκριτικά, η μείωση που προβλέπει το Πρωτόκολλο του Κιότο είναι 4,2% για ολόκληρη την 5ετία 2008-2012. Αυτός ο καταγιγισμός πλήρως τεκμηριωμένων στοιχείων, εκτιμήσεων και προτάσεων δράσης κατά τον τελευταίο χρόνο (Stern Review, IPCC-AR4) αλλά και η πύκνωση ακραίων καιρικών φαινομένων και καταστροφών, τόσο σε αναπτυσσόμενες όσο και σε ανεπτυγμένες χώρες (πλημμύρες στο

Μπαγκλαντές και τη Βόρεια Ευρώπη, καύσωνες και ανομβρία στη Νότια Ευρώπη, χιονοθύελλες στις ΗΠΑ) και οι σημαντικές εξελίξεις στον διεθνή ενεργειακό χάρτη με την τιμή του αργού να φθάνει σε πρωτόγνωρα ύψη, καθιστά πλέον προφανές ότι οι διεθνείς πολιτικοί μηχανισμοί πρέπει να βρουν τρόπους να αντιμετωπίσουν τις συνδυασμένες προκλήσεις που προέρχονται από μεταβολές των ισορροπιών μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, από τις κλιματικές αλλαγές και από το αυξανόμενο πρόβλημα ενεργειακής επάρκειας.

Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή του ΟΗΕ (UNFCCC) διαιρεί τις χώρες σε ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες. Νομικά δεσμευτικούς στόχους μείωσης των εκπομπών ανέλαβαν μόνο οι ανεπτυγμένες χώρες που κύρωσαν το Πρωτόκολλο του Κιότο. Οι ποσοτικοί αυτοί στόχοι αφορούν μόνο την περίοδο 2008-2012. Για την μετά το 2012 εποχή, δεν υπάρχουν συμφωνημένοι στόχοι. Οι διαπραγματεύσεις για τη μετά το 2012 περίοδο άρχισαν το 2005 αλλά δεν έχουν προχωρήσει σχεδόν καθόλου. Για να μην δημιουργηθεί κενό μετά το 2012 πρέπει οι διαπραγματεύσεις να ολοκληρωθούν το αργότερο μέχρι το τέλος του 2009, ώστε να υπάρξει και ο απαιτούμενος χρόνος για κύρωση από τα διάφορα κοινοβούλια. Αξίζει λοιπόν να εξετάσει κανείς την πρόοδο των διεθνών αυτών διαπραγματεύσεων.

Οι προτάσεις για την δομή του νέου πακέτου βασικά καλούνται να απαντήσουν σε 3 ερωτήματα: ποιος κάνει τι και πόσο; Ζητούνται δηλαδή προτάσεις για το ποιες θα είναι οι διαφορές και το είδος των δεσμεύσεων μεταξύ χωρών, και ποιοι θα είναι οι ποσοτικοί στόχοι.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), ενόψει και των συμπερασμάτων της 4ης Έκθεσης της IPCC, έχει προτείνει επανειλημμένα στα διεθνή fora την υιοθέτηση του ορίου των 2 °C από όλες τις χώρες, ως βασικό οδηγό για τις διεθνείς διαπραγματεύσεις που αφορούν την περίοδο μετά το 2012, χωρίς όμως επιτυχία μέχρι στιγμής. Κάποιες χώρες μάλιστα πιθανόν να μην θεωρούν μία τέτοια αύξηση επιζήμια για αυτές.

Έτσι, στις διεθνείς διαπραγματεύσεις, διάφορες χώρες, προκειμένου να διεκδικήσουν ευνοϊκές ρυθμίσεις ή να αποφύγουν την διεθνή κατακραυγή, υποστηρίζουν ότι:

- > Οι ανεπτυγμένες χώρες με τις εκπομπές τους τα τελευταία 150 χρόνια είναι υπεύθυνες για την ήδη παρατηρούμενη αύξηση της θερμοκρασίας και τις επιπτώσεις της και θα πρέπει να αναλάβουν το κόστος διόρθωσης της κατάστασης.
- > Οι εκπομπές ανά κεφαλή των αναπτυσσόμενων χωρών (Αλβανία 1,56 τον/κεφ, Κίνα 3,65 τον/κεφ, Κονγκό 0,23 τόνοι/κεφ.) είναι σημαντικά μικρότερες από αυτές των ανεπτυγμένων χωρών (ΗΠΑ 19,7 τόνοι/κεφ., Ελλάδα 8,6 τόνοι/κεφ., Πορτογαλία 5,7τόνοι/κεφ.).
- > Οι εκπομπές αυξάνουν με την ανάπτυξη – αν και όχι πλέον με την παλαιότερη παράλληλη σχέση. Άρα αυτοί που δεν πρόλαβαν ακόμη να αναπτυχθούν δικαιούνται να αυξήσουν τις εκπομπές τους.
- > Η Κίνα είναι από το 2007 η χώρα με τις μεγαλύτερες εκπομπές παγκοσμίως, ξεπερνώντας τις ΗΠΑ.
- > Οι εκπομπές ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος (π.χ. ΑΕΠ) είναι πολύ μικρότερες στις αναπτυσσόμενες χώρες (Ιαπωνία 0,25kg CO₂/\$, ΗΠΑ 0,54kg CO₂/\$, Ελλάδα 0,7kg CO₂/\$, Κίνα 2,76kg CO₂/\$, Πακιστάν 1,35 kg CO₂/\$.).
- > Η οικονομική δυνατότητα επενδύσεων (π.χ. ΑΕΠ ανά κεφαλή) των αναπτυσσόμενων χωρών είναι πολύ μικρή (ΗΠΑ \$36.000/κεφ., Ελλάδα \$12.300/κεφ., Κίνα \$1.320/κεφ., Πακιστάν \$566/κεφ.).
- > Οι μεγάλες αναπτυσσόμενες χώρες (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Ινδονησία, Πακιστάν) θα συνεισφέρουν μετά το 2025 μεγαλύτερο ποσό εκπομπών προερχόμενο από την χρήση ενέργειας (ca 16.000 εκατ. τόνοι CO₂) από τις ανεπτυγμένες.

Γίνεται έτσι φανερό η απαίτηση των αναπτυσσόμενων χωρών στην ανάπτυξη, έστω και αν αυτό σημαίνει περισσότερες εκπομπές, το μέγεθος των οποίων δεν είναι τεχνικά δυνατόν να αντισταθμιστεί με ρεαλιστικές μειώσεις των εκπομπών των ανεπτυγμένων χωρών – ενώ υπάρχει επιτακτική

ανάγκη μείωσης των εκπομπών, με τα επακόλουθα ηθικά διλήμματα που προκύπτουν. Δικαιούται ο μέσος αμερικανός πολίτης να χρησιμοποιεί 29 φορές περισσότερη ενέργεια και να εκπέμπει 20 φορές παραπάνω από τον Κονγκολέζο για να απολαμβάνει το τζακούζι και το Τσερόκι του; Πού σταματάει η ευθύνη των ανεπτυγμένων χωρών και πού αρχίζει αυτή των αναπτυσσόμενων; Αν είναι αναπόφευκτο να αναληφθούν δράσεις για την συγκράτηση των εκπομπών των αναπτυσσόμενων χωρών, ποιος θα καλύψει το οικονομικό κόστος; Ποιος θα βοηθήσει τις αναπτυσσόμενες χώρες και ειδικά τις οικονομικά αδύναμες, που πλήττονται από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, να προσαρμόσουν τις υποδομές τους;

Αποτέλεσμα αυτών των προβληματισμών είναι η ανάδειξη της έννοιας του περιβαλλοντικού αποτυπώματος, εθνικού αλλά και ατομικού και εταιρικού, που φιλοδοξεί να προσδιορίσει τις επιπτώσεις της καθημερινής μας λειτουργίας στο περιβάλλον, συνεκτιμώντας όχι μόνο την κλιματική αλλαγή αλλά και άλλες επιπτώσεις όπως τα απόβλητα, τη χρήση νερού κλπ. Ένας δείκτης αυτού του είδους ίσως να αποτελέσει το μέτρο μιας δίκαιης κατανομής των ευθυνών και υποχρεώσεων όλων.

Με την βοήθεια των Άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή του Ο.Η.Ε. έγινε μία πρώτη προσπάθεια να συμφωνηθούν κάποιες γενικά αποδεκτές αρχές όπως:

- > Όλες οι χώρες θα συμβάλουν.
- > Καμία αναπτυσσόμενη χώρα δεν θα στερηθεί το δικαίωμα στην οικονομική ανάπτυξη.
- > Οι πλέον εύρωστες χώρες θα επωμιστούν μεγαλύτερο βάρος.
- > Καμία χώρα δεν θα πρέπει να κληθεί να αντιμετωπίσει ανατρεπτικές αλλαγές.
- > Δεν θα υπάρξουν άνισες επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των χωρών.
- > Οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (δηλαδή αυτές που έχουν πρόβλημα ακόμη και σίτισης του πληθυσμού τους, όπως το Σουδάν, η Αιθιοπία, το Τζαντ, κ.λπ) δεν θα κληθούν να αναλάβουν καμία δράση ή οικονομική επιβάρυνση.

Μέχρι στιγμής όμως η εκπόνηση ενός πλαισίου συμφωνίας με συγκεκριμένους αριθμούς και νομική ισχύ προσκρούει στην άρνηση των ΗΠΑ να αναλάβουν δεσμεύσεις χωρίς την συμμετοχή της Κίνας, η οποία με τη σειρά της απαιτεί τεχνολογική βοήθεια κυρίως σε επίπεδο τεχνογνωσίας στην ανάπτυξη τεχνολογίας. Με την σειρά της, ούτε η Ινδία είναι διατεθειμένη να συμφωνήσει χωρίς την μεγάλη αντίζηλο Κίνα, ενώ η Βραζιλία από παλιά υποστηρίζει ότι οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν ιστορική ευθύνη και μόνο αυτές πρέπει να αναλάβουν υποχρεώσεις. Η Ρωσία, από την άλλη πλευρά, είχε και έχει την δική της ημερήσια διάταξη ανάπτυξης, τόσο οικονομικής όσο και διπλωματικής.

Συγχρόνως, διάφορα ινστιτούτα και ακαδημαϊκά ιδρύματα πολλών χωρών, ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακόμη και μεγάλες εταιρείες (πχ. Vattenfall) επεξεργάζονται σχέδια δεσμεύσεων τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο πολιτικού διαλόγου και συμφωνίας.

Οι διεθνείς διαπραγματεύσεις βρίσκονται σήμερα σε πολύ κρίσιμο σημείο. Μετά την απόφαση για τον «Οδικό χάρτη» στο Μπαλί αλλά και ενόψει των ενδοιασμών που διατυπώθηκαν και δημοσίως, οι εξελίξεις στους επόμενους 12-18 μήνες θα είναι καθοριστικές για την τύχη των προσπαθειών μείωσης των εκπομπών ΑΦΘ. Το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τις διεθνείς διαπραγματεύσεις κατά την διάρκεια της Συνόδου στο Μπαλί και η πίεση που αυτό δημιουργεί στις πολιτικές ηγεσίες, όπως π.χ. των ΗΠΑ, θα πρέπει να διατηρηθούν αμείωτα ώστε να βρεθεί κοινός τόπος για τη διαμόρφωση μίας συλλογικής πρότασης επιμέρους δεσμεύσεων. Θα πρέπει όλοι να βοηθήσουμε ώστε να υπάρξει συμφωνία το 2009 στην Κοπεγχάγη για να ξεκινήσει η τόσο αναγκαία και εντατική παγκόσμια προσπάθεια μείωσης των εκπομπών και αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Είναι υποχρέωσή μας προς το περιβάλλον και προς τις επόμενες γενιές.

■ Δημήτρης Λάλας, Καθηγητής Πανεπιστημίου, μέλος του Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΘΕΠ.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΑΡΑΠΗΣ

Έδαφος και νερό

Η Αχίλλειος πτέρνα της Ελλάδας

Το 35% του ελλαδικού χώρου κινδυνεύει άμεσα από ερημοποίηση ή έχει ήδη ερημοποιηθεί.

Η χώρα μας παρουσιάζει σημαντικές ιδιομορφίες λόγω των κλιματολογικών και γεωγραφικών χαρακτηριστικών της, οι οποίες επηρεάζουν την ορθολογική διαχείριση των δύο βασικών φυσικών πόρων, του εδάφους και του νερού.

Το μεσογειακό κλίμα χαρακτηρίζεται από μεγάλες εποχιακές και ετήσιες διακυμάνσεις βροχοπτώσεων, από υψηλές θερμοκρασίες κατά τη θερινή περίοδο και έντονη ξηρασία για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι βροχοπτώσεις, λόγω της μεγάλης έντασης και μικρής συχνότητάς τους,

επιφέρουν μεγάλες διακυμάνσεις της απορροής των χειμάρρων και των ποταμών, ενώ συχνά έχουν ως αποτέλεσμα καταστροφικές πλημμύρες. Την άνοιξη, δηλαδή κατά την αυξητική περίοδο των φυτών, αλλά και το καλοκαίρι, οι απαιτήσεις σε νερό είναι πολύ μεγαλύτερες από τις ποσότητες που διατίθενται με τη βροχόπτωση. Συνεπώς, η έντονη ξηρασία υποβαθμίζει την αραιή βλάστηση των ευαίσθητων περιοχών, με συνέπεια αυτές να γίνονται περισσότερο ευάλωτες στη διαβρωτική δράση των ραγδαίων βροχοπτώσεων.

Η Ελλάδα, λόγω του ορεινού της χαρακτήρα, παρουσιάζει απότομες υψομετρικές διαφορές, που σχηματίζουν επιφάνειες με ισχυρές κλίσεις σε μεγάλο τμήμα της χώρας. Συγκεκριμένα, κλίσεις που υπερβαίνουν το 10% καλύπτουν το 50% της συνολικής έκτασης. Οι ισχυρές κλίσεις προκαλούν έντονες επιφανειακές απορροές των όμβριων υδάτων και έντονες διαβρώσεις των εδαφών εκεί όπου δεν υπάρχει επαρκής φυτοκάλυψη, με αποτέλεσμα την απώλεια γόνιμου εδάφους. Οι διαδικασίες αυτές αποτελούν και τις κύριες αιτίες του φαινομένου της ερημοποίησης.

Ο σημαντικότερος παράγοντας επιτάχυνσης της ερημοποίησης για την Ελλάδα είναι οι δασικές πυρκαγιές. Παρόλο που οι πυρκαγιές θεωρείται ότι μπορούν να επιφέρουν αναγέννηση της φυσικής βλάστησης όταν δεν έχει υπάρξει έντονη διάβρωση,

Η αρμονία του ελληνικού τοπίου απειλείται...

εν τούτοις, η μεγάλη συχνότητα εμφάνισής τους τα τελευταία χρόνια έχει υποβαθμίσει σημαντικά μεγάλο ποσοστό των δασικών μας εκτάσεων. Ειδικά όταν κατ' επανάληψη καίγονται οι ίδιες εκτάσεις και επακολουθεί βόσκηψη, η καταστροφή είναι ανεπανόρθωτη, τόσο για το έδαφος όσο και για τη βλάστηση. Η φυσική βλάστηση προστατεύει το έδαφος από τη διαβρωτική δράση της βροχής. Πιο συγκεκριμένα, οι σταγόνες της βροχής, όταν πέφτουν σε γυμνό έδαφος, δημιουργούν κρούστα στην επιφάνειά του, με συνέπεια τη μείωση της απορροφητικότητας του εδάφους, την ενίσχυση της απορροής και εν τέλει την αύξηση της διάβρωσης. Η διάβρωση με την σειρά της περιορίζει τον όγκο του εδάφους για την ανάπτυξη του ριζικού συστήματος των φυτών και την παροχή σε αυτά ύδατος και θρεπτικών συστατικών, με άμεση συνέπεια την υποβάθμιση της βλάστησης και του οικολογικού ρόλου της, καθώς και μείωση της πρωτογενούς παραγωγικότητας.

Η διάβρωση των εδαφών έχει προκαλέσει σοβαρές καταστροφές στους εδαφικούς πόρους σε ολόκληρο τον κόσμο, κυρίως από τότε που ο άνθρωπος άρχισε να επεμβαίνει στο φυσικό περιβάλλον. Η χώρα μας, λόγω της μακραίωνης ιστορίας της, έχει υποστεί και τα αποτελέσματα της ιδιαίτερα μακροχρόνιας ανθρώπινης παρέμβασης στο περιβάλλον. Ο Όμηρος στην Ιλιάδα αναφέρει ότι πολλές λοφώδεις περιοχές της Ελλάδας ήταν δασώδεις και καλύπτονταν από γόνιμο έδαφος. Το έδαφος όμως αυτό ήταν πολύ ρηχό και επιρρεπές στη διάβρωση. Η επέκταση της γεωργίας στις λοφώδεις περιοχές άρχισε γύρω στο 1500 π.Χ. και συνδέεται με την αρχική καταστροφή των δασών. Εκτεταμένη αποψίλωση δασών για την κάλυψη των αναγκών του συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού (ξύλεια ως καύσιμη ύλη, ναυπήγηση πλοίων, κατασκευή σπιτιών) και εντατικοποίηση της γεωργίας έλαβαν χώρα γύρω στο 800 π.Χ.

Ο Πλάτων αναφέρεται στη μείωση της παραγωγικότητας της γης, στην αποψίλωση των δασών, στις πλημμύρες και στις κατολισθήσεις. Έτσι οι ανθρωπογενείς παρεμβάσεις δεν αποτελούν σύγχρονο φαινόμενο. Όμως η καταστροφή του περιβάλλοντος έχει λάβει δραματικούς ρυθμούς τα τελευταία πενήντα χρόνια.

Στις μέρες μας ο ελλαδικός χώρος εμφανίζεται έντονα υποβαθμισμένος, με πολλές περιοχές να αντιμετωπίζουν σημαντικό κίνδυνο ερημοποίησης. Οι περιοχές υψηλού κινδύνου είναι η δυτική Στερεά Ελλάδα, το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, η ορεινή ζώνη των Ιονίων νήσων, η Κρήτη, τα νησιά του Αιγαίου, η Εύβοια και μέρος της Ηπείρου, Θεσσαλίας και Θράκης. Όπως προκύπτει από πρόσφατες μελέτες, το 35% του ελλαδικού χώρου κινδυνεύει άμεσα από ερημοποίηση εάν δεν έχει ήδη ερημοποιηθεί, ενώ στο 49% θεωρείται ότι βρίσκεται σε μέτριο κίνδυνο ερημοποίησης.

Οι παράγοντες που συντελούν στην υποβάθμιση των εδαφών είναι, μεταξύ άλλων:

- > Η καταστροφή της φυσικής δομής (π.χ. συμπίεση) και ο επακόλουθος περιορισμός της βιολογικής δραστηριότητας στην επιφάνεια του εδάφους.
- > Η οξύνιση των γεωργικών εδαφών που προκαλείται από εκτεταμένη χρήση όξινων λιπασμάτων σε καλλιεργούμενα εδάφη που έχουν σχηματιστεί πάνω σε όξινα μπητρικά υλικά.
- > Η αλάτωση των εδαφών, λόγω άρδευσης με υπόγεια υφάλμυρα νερά υπεράντλησης, που δεν επιτρέπει την ανάπτυξη φυτών.
- > Η ρύπανση των εδαφών από ανθρωπογενείς δραστηριότητες (π.χ. βιομηχανία και μεταφορές).
- > Η εξάντληση του εδαφικού ύδατος, που έχει ως αιτία την αλλαγή του κλίματος και μπορεί να αποβεί καταστροφική στο οικοσύστημα σε περιπτώσεις εκτεταμένης ξηρασίας.

Η βασική συνέπεια της υποβάθμισης των εδαφών είναι η μείωση της παραγωγικότητας με συνέπεια την εγκατάλειψη. Οι ελαιώνες π.χ. βρίσκονται συνήθως σε κλιματικές και υψομετρικές ζώνες ιδιαίτερα ευαίσθητες στην ερημοποίηση.

Εκτιμάται ότι περισσότερα από 4,5 εκατ. στρέμματα αντιμετωπίζουν σημαντικό πρόβλημα οξύνισης των εδαφών στη χώρα μας. Η μειωμένη παραγωγή σε συνδυασμό με τις χαμηλές τιμές αγοράς του προϊόντος οδηγεί στην εγκατάλειψη της γης και την μετανάστευση του πληθυσμού σε αστικά κέντρα ή άλλες γεωργικές περιοχές όπου εξασφαλίζεται καλύτερη ποιότητα ζωής. Η μετανάστευση αυτή ασκεί ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις στους χώρους μετανάστευσης, με συνέπεια την αλματώδη οικιστική επέκταση των πόλεων, την ρύπανση και άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Παράλληλα με το έδαφος, οι υδάτινοι πόροι έχουν αποκτήσει μεγάλη οικονομική σημασία γιατί καθορίζουν την αποδοτικότητα των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Όμως τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται να υπάρχει σημαντική κρίση. Οι σημαντικότεροι παράγοντες οι οποίοι δημιουργούν την υπάρχουσα κρίση υδάτινων πόρων είναι οι εξής:

- > Μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων λόγω της κλιματικής αλλαγής.
- > Αύξηση της ζήτησης, λόγω της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού, της συγκέντρωσης του πληθυσμού στα αστικά κέντρα και της διεύρυνσης των βιομηχανικών και κυρίως των αγροτικών χρήσεων του νερού.
- > Άνιση κατανομή των υπαρχόντων υδάτινων πόρων.

Είναι γνωστό ότι χωρίς νερό δεν υπάρχουν τρόφιμα. Έτσι, το 70% περίπου των υδάτινων πόρων –και στην Ελλάδα το 86%– κατευθύνεται στη γεωργία, αλλά παρ' όλα αυτά δεν καλύπτονται οι ανάγκες του πλανήτη σε τρόφιμα. Η κακή διαχείριση των υδάτινων αποθεμάτων απειλεί όχι μόνο να οδηγήσει στην πρόωρη εξαφάνισή τους αλλά και να προκαλέσει ανεπανάληπτη οικολογική καταστροφή. Επισημαίνεται ότι πρέπει οπωσδήποτε να μειωθεί η παγκόσμια κατανάλωση νερού κατά τουλάχιστον 10%, ώστε να προστατευθούν οι λίμνες, τα ποτάμια και οι υδροβιότοποι. Είναι γεγονός ότι η παγκόσμια κατανάλωση νερού διπλασιάζεται κάθε 20 χρόνια, αυξανόμενη κατά ρυθμό διπλάσιο απ' ό,τι ο παγκόσμιος πληθυσμός.

Στη χώρα μας η ετήσια κατανάλωση νερού ξεπερνάει τα 800 κυβικά μέτρα ανά κάτοικο, ενώ ο αντίστοιχος ευρωπαϊκός μέσος όρος (Ευρώπη των 15) είναι λίγο πάνω από τα 600 κυβικά μέτρα ανά κάτοικο.

Η Ελλάδα, που στο παρελθόν είχε πολύ καλής ποιότητας νερά, τα τελευταία χρόνια έχει υποστεί μεγάλη υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτινων πόρων λόγω των ανορθολογικών επεμβάσεων του ανθρώπου. Στη μείωση και υποβάθμιση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων συμβάλλουν η αύξηση της επιφανειακής ροής προς τη θάλασσα –γεγονός που ενισχύει η καταστροφή της φυτοκάλυψης στις λεκάνες απορροής (π.χ. από τις πυρκαγιές)– η συνεχής αύξηση της κατανάλωσης ύδατος και η είσοδος υφάλμυρου νερού στους παραλιακούς υδροφορείς, λόγω υπεράντλησης. Η αλάτωση των αρδευόμενων εδαφών που αναφέρθηκε και παραπάνω είναι συνέπεια της χρησιμοποίησης χαμηλής ποιότητας νερού, σε συνδυασμό με συνθήκες κακής στράγγισης. Οι αρδευόμενες εκτάσεις αποτελούν το 32% των γεωργικών εκτάσεων της χώρας μας. Σημαντικό μέρος των παραλιακών γεωργικών εκτάσεων της χώρας (1,5 εκατ. στρέμματα) παρουσιάζει μεγάλη συγκέντρωση αλάτων, η περαιτέρω γεωργική εκμετάλλευση των οποίων προϋποθέτει εγγειοβελτιωτικές παρεμβάσεις για την αποκατάστασή τους.

Οι εσωτερικά παραγόμενοι υδατικοί πόροι της χώρας αποτελούν το 80% του συνόλου, ενώ το υπόλοιπο 20% προέρχεται κυρίως από τη συνεισφορά των διασυνωριακών ποταμών. Η δυτική πλευρά της Ελλάδας δέχεται περισσότερη βροχή, ωστόσο η ζήτηση είναι μεγαλύτερη στην ανατολική πλευρά, κάτι που απαιτεί ορθολογική διαχείριση στις περιοχές αυτές με στόχο τον έλεγχο της σπατάλης των υδατικών πόρων καθώς και την αποτροπή υδροβόρων καλλιεργητικών πρακτικών. Η ποσότητα του νερού σε πολλά ελληνικά ποτάμια αναμένεται να μειωθεί, γεγονός που θα επιδράσει και στην ποιότητα του νερού. Υπολογίζεται μάλιστα ότι τις επόμενες δεκαετίες το 38% των κατοίκων της Μεσογείου θα ζει σε συνθήκες έλλειψης νερού. Η αναμενόμενη επιδείνωση των πλημμυρικών φαινομένων παράλληλα με την πολύ υψηλή κατανάλωση νερού, ειδικά στη Θεσσαλία για

αγροτική χρήση αλλά και στην Αττική για αστική, δημιουργούν σχεδόν μόνιμες συνθήκες λειψυδρίας. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 η έννοια της λειψυδρίας ήταν άγνωστη, ακόμα και με απώλειες του δικτύου ύδρευσης που ανέρχονταν στο 38%. Σήμερα, αν και μετά από βελτιωτικές παρεμβάσεις οι απώλειες νερού μειώθηκαν στο 20%, εξακολουθούν να παραμένουν υψηλές. Η διετία 1992-1993 ήταν η δυσχερέστερη από καταβολής της ΕΥΔΑΠ, με το απόθεμα νερού στους ταμιευτήρες της εταιρείας να έχει μειωθεί μόλις στο ένα δέκατο του σημερινού. Τα αποθέματα νερού το 2007 επαρκούν μόνο για δύο χρόνια, ενώ έχουν μειωθεί κατά 30% σε σχέση με τα περυσινά. Έτσι, τίθεται το θέμα της επανεκμετάλλευσης –μετά από επεξεργασία– των χρησιμοποιημένων υδάτων. Πρέπει να συζητηθεί η εκμετάλλευση του νερού το οποίο χύνεται στον Σαρωνικό, μετά την επεξεργασία των λυμάτων στις εγκαταστάσεις της Ψυττάλειας. Γιατί να μη διοχετευτεί το νερό αυτό στην ξηρά προς χρήση (π.χ. πότισμα σε προγράμματα αναδάσωσης του όρους Αιγάλεω ή/και εμπλουτισμός του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα του ταλαιπωρημένου Θριάσιου Πεδίου);

Στον τομέα της πολιτικής των υδάτων, η Οδηγία 2000/60/ΕΚ, γνωστή ως Οδηγία-Πλαίσιο για το Νερό, είναι ο βασικός νόμος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων και αποτελεί σημείο αναφοράς για τη βιώσιμη χρήση των υδάτων στην Ευρώπη και συνεπώς και στη χώρα μας. Πρόκειται για την πρώτη μέχρι σήμερα Οδηγία που θέτει σαφείς περιβαλλοντικούς στόχους: την επίτευξη, μέχρι το 2015, αποδεκτής οικολογικής και χημικής κατάστασης και την αποτροπή της περαιτέρω υποβάθμισης των επιφανειακών, υπογείων και παράκτιων υδάτων. Αναπτύχθηκε μέσα από την ανάγκη για ολοκληρωμένη διαχείριση του νερού, βασιζόμενη στις οικολογικές ανάγκες των υδάτινων οικοσυστημάτων, χωρίς να αρκείται στον καθορισμό ορίων ρύπων, όπως ίσχυε με την παλαιότερη νομοθεσία. Οι διατάξεις της Οδηγίας θέτουν για πρώτη φορά συγκεκριμένους και μετρήσιμους περιβαλλοντικούς στόχους για την κατάσταση όλων των υδάτων. Ταυτόχρονα εισάγεται στο εθνικό δίκαιο η έννοια της

Μια ολοένα και πιο
συνηθισμένη εικόνα.

διαχείρισης του νερού με βάση τη Λεκάνη Απορροής Ποταμού –και όχι τα διοικητικά όρια. Εισάγεται επίσης η αρχή της συνδυασμένης προσέγγισης και ανάκτησης του κόστους και προωθείται η χρήση οικονομικών εργαλείων. Προβλέπεται διαδικασία ουσιαστικής συμμετοχής του κοινού. Αναφέρεται δηλαδή σαφώς στην οικολογική κατάσταση και όχι απλώς σε φυσικοχημικά ή υδρομορφολογικά χαρακτηριστικά, ενώ συγχρόνως προβλέπει και σημαντικές κυρώσεις για την αποτροπή της υποβάθμισης της οικολογικής κατάστασης των υδάτινων πόρων. Ζητούμενο τώρα είναι το πότε θα εφαρμοστεί ολοκληρωμένα και ουσιαστικά η εν λόγω Οδηγία στην χώρα μας. Επίσης, διερωτάται κανείς πώς η Ελλάδα θα εναρμονιστεί με μία τέτοια Οδηγία όταν βλέπουμε την εμμονή επί δεκαετίες να προωθείται με κάθε τρόπο η εκτροπή του Αχελώου από το δυτικό στο ανατολικό τμήμα της χώρας! Η *Ελληνική Εταιρεία* από το 1992 αγωνίζεται εναντίον της εκτροπής του.

Η αυστηρή και αποτελεσματική εφαρμογή των νόμων και κανονισμών σχετικά με τις χρήσεις εδαφών και υδάτων και τη συνετή εκμετάλλευση των φυσικών πόρων προϋποθέτει πρωτίστως πολιτική βούληση για τη λήψη αποφάσεων και δημιουργία κατάλληλων μηχανισμών –ή αναδιοργάνωση των υπαρχόντων– καθώς και ευνοϊκών προϋποθέσεων για την ενθάρρυνση των πολιτών να εφαρμόσουν φιλικές προς το περιβάλλον δραστηριότητες. Η θέσπιση ορθολογικών κανόνων χρήσης των πόρων αυτών αποτελεί για τη χώρα μας μέτρο ύψιστης προτεραιότητας: το έδαφος και το νερό πράγματι είναι η Αχίλλειος πτέρνα της Ελλάδας.

■ Γεράσιμος Αράνης, Καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, μέλος του Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, Πρόεδρος ΣΦΥΠ.

ΔΑΦΝΗ ΜΑΥΡΟΓΙΩΡΓΟΥ

Όταν η ομορφιά κινδυνεύει...

Το καλοκαίρι του 2007 θα εγγραφεί στην σύγχρονη ιστορία μας ως το χειρότερο από πλευράς δασικών πυρκαγιών. Η Ελλάδα από μόνη της, με περισσότερα από 2.500.000 καμένα στρέμματα, κατέρριψε ακόμη και το πανευρωπαϊκό ρεκόρ του 1985, όταν έγιναν στάχτη πάνω από 2.000.000 στρέμματα σε όλη την Ευρώπη. Τη μεγαλύτερη καταστροφή υπέστη η Πελοπόννησος με 1.772.654 καμένα στρέμματα. Από αυτά, πάνω από 300.000 βρίσκονται σε προστατευόμενες περιοχές του δικτύου Natura 2000, όπως το δάσος και η λίμνη Καϊάφα, ο Ταΰγετος, ο Πάρνωνας, το οροπέδιο της Φολόης, τα φαράγγια Βουραϊκού και Σελινούντα κ.α. (WWF ΕΛΛΑΣ, 2007). Δεν μπορούμε να ξεχάσουμε, ειδικότερα εμείς οι Αθηναίοι, την ανυπολόγιστη ζημιά σε χλωρίδα αλλά και σε πανίδα, που υπέστη με την πυρκαγιά του Ιουνίου ο Εθνικός Δρυμός της Πάρνηθας. Αλλά ούτε και τα δάση του Γράμμου, της Πρέσπας και του Πηλίου, που τόσο δύσκολα θα αναγεννηθούν. Γιατί όμως τέτοια μνημειώδης καταστροφή; Οι λόγοι, πιστεύω, είναι πολλοί, οι κυριότεροι όμως έχουν να κάνουν με την χρόνια αδιαφορία του κράτους για την προστασία των οικοτόπων προτεραιότητας, αλλά και των δασών—αδιαφορία που καταδεικνύει η απουσία δασολογίου και οι απαράδεκτες κυβερνητικές πρωτοβουλίες για αναθεώρηση του άρθρου 24— καθώς και οι τεράστιες ελλείψεις—θεσμικές, οικονομικές, ή κανονιστικές—

Παύσατε πυρ!

των μηχανισμών παρακολούθησης και προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι πρώτοι Εθνικοί Δρυμοί, δηλαδή περιοχές προστασίας της φύσης, ιδρύθηκαν στην Ελλάδα το 1936, αλλά ποτέ δε λειτούργησαν οργανωμένα και βάσει κεντρικού σχεδιασμού, και χρειάστηκαν 50 ολόκληρα χρόνια, ώσπου να ψηφιστεί ο Νόμος 1650/1986 που προέβλεπε τη θεσμοθέτηση και οργανωμένη λειτουργία Εθνικών Πάρκων. Επί επτά χρόνια, τα σχετικά άρθρα του νόμου δεν εφαρμόστηκαν. Λόγω πιέσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το 1992 ιδρύθηκε το πρώτο Εθνικό Πάρκο στις Βόρειες Σποράδες και το 1999 το δεύτερο στη Ζάκυνθο. Και αυτές, όμως, οι περιοχές αφέθηκαν στη τύχη τους, χωρίς οικονομική στήριξη, στελέχωση και μηχανισμούς επίβλεψης των ειδικών μέτρων προστασίας. Ιδού η απόλυτη κρατική αδιαφορία.

Λευκοτσουκνιάς στον Αμβρακικό.
Εύθραυστη ομορφιά...

Ένα από τα πολλά παιχνίδια του νερού με τη γη στον Αμβρακικό.

Η *Ελληνική Εταιρεία* είναι από τις οργανώσεις που δραστηριοποιήθηκαν πρώτες, όσον αφορά την προστασία πολύ σημαντικών περιοχών. Η δράση της ξεκινάει ήδη από το 1974, όπου με πολύ κόπο έκτισε και εξόπλισε τον Βιολογικό Σταθμό των Πρεσπών στη Μικρολίμνη του Εθνικού Δρυμού, ένα επιστημονικό κέντρο-υπόδειγμα, το οποίο δυστυχώς, μετά το 1991, λεηλατήθηκε και δεν μπορούσε πλέον να φιλοξενήσει ερευνητικές δραστηριότητες. Ευτυχώς όμως, με τη βοήθεια ενός προγράμματος INTERREG, έχει δρομολογηθεί η ανακατασκευή του Σταθμού, έτσι ώστε να επαναλειτούργήσει σύντομα και να υποστηρίξει και ενδεχόμενα προγράμματα του Διασυνοριακού Πάρκου Πρεσπών, σε συνεργασία με την Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών, μέλος της οποίας είναι η *Ελληνική Εταιρεία*. Άλλη μία πρωτοπόρα δράση της ήταν ο συντονισμός του Εθνικού Προγράμματος για την

Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας, από το 1991 έως το 1995, στο Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου - Βορείων Σποράδων.

Τα δύο βασικά Κοινοτικά νομοθετήματα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι η Οδηγία των Οικοτόπων (92/43/ΕΟΚ48) και η Οδηγία για τα Άγρια Πουλιά (79/409/ΕΟΚ49). Ακόμη και σήμερα η εφαρμογή και η υλοποίησή τους στην Ελλάδα παραμένει προβληματική και χαρακτηρίζεται από σημαντικές καθυστερήσεις και ελλείψεις και παραλείψεις.

Βάσει των δύο αυτών οδηγιών, δημιουργήθηκε το οικολογικό Δίκτυο Ειδικών Ζωνών Διατήρησης με την ονομασία «Natura 2000», στο οποίο προτάθηκε να ενταχθούν 239 Τόποι Κοινοτικής Σημασίας από την Οδηγία των Οικοτόπων και 151 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ), μέσω της οδηγίας για την Οрниθοπανίδα.

Η βιοποικιλότητα της Ελλάδας είναι από τις πλουσιότερες στην Ευρώπη, γι' αυτό και το 23,86% της ελληνικής επικράτειας καλύπτεται από το Δίκτυο «Natura 2000». Παρόλο που ο εθνικός κατάλογος των περιοχών Natura είναι σε γενικές γραμμές αντιπροσωπευτικός του φυσικού πλούτου της χώρας, η ανακήρυξη και θεσμοθέτησή τους ως προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό επίπεδο αφορά μόλις το 6% του δικτύου. Οι εγκεκριμένες Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες (ΕΠΜ), πρώτη προϋπόθεση για τη θεσμοθέτηση, καλύπτουν μόνο το 13% των περιοχών του δικτύου (WWF ΕΛΛΑΣ, 2006). Πολλές ΕΠΜ αλλά και Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (ΚΥΑ) θεσμοθέτησης καθυστερούν αδικαιολόγητα, ενώ οι πυρκαγιές μας αναγκάζουν να επανεξετάσουμε την κατάσταση σε αρκετές περιοχές που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει αποδυνάμωση της προστασίας τους ή αποκλεισμό κάποιων περιοχών.

Άλλη μια μαύρη σελίδα στην ιστορία της προστασίας των περιοχών αυτών είναι και η σύσταση αλλά ουσιαστική ανυπαρξία της Επιτροπής ΦΥΣΗ, που θεσμοθετήθηκε βάσει του ν.2742/99. Η επιτροπή αυτή θα ήταν αρμόδια για το συντονισμό, την επίτευξη και την αξιολόγηση των διαδικασιών του εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών. Όσον αφορά την Οδηγία των Οικοτόπων, η Επιτροπή ΦΥΣΗ θα ήταν αρμόδια να διατυπώνει απόψεις και τεχνικές οδηγίες για το δίκτυο Natura 2000, να προτείνει τη λήψη αναγκαιών μέτρων προστασίας, να υποστηρίζει την εφαρμογή τους και επίσης να ελέγχει και να αξιολογεί το έργο των ειδικών υπηρεσιών διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών (ΚΥΑ 33318/3028/98, ΦΕΚ 1289Β/1998).

Παρά την ουσιαστική υποστήριξη πολλών μελών της Επιτροπής ΦΥΣΗ, λόγω της παραίτησης του προέδρου της, Γ. Μπουτάρη, το 2004, και της έλλειψης της απαραίτητης χρηματοδότησης, του κατάλληλου προσωπικού ή της διοικητικής υποστήριξης που θα της επέτρεπαν να λειτουργήσει αποτελεσματικά, η Επιτροπή ΦΥΣΗ έχει παραμείνει ανενεργή. Οι αβεβαιότητες τόσο σχετικά με το

νομικό όσο και το χρηματοδοτικό καθεστώς της παραμένουν – πράγμα για το οποίο ευθύνεται το ΥΠΕΧΩΔΕ. Δεν είναι ακόμα σαφές εάν το ΥΠΕΧΩΔΕ επιθυμεί να επανενεργοποιήσει την Επιτροπή ή σταδιακά να την καταργήσει.

Ακόμη, 17 χρόνια μετά την ψήφιση του ν.1650/1986, μόλις το 2003 ιδρύθηκαν άλλοι 25 Φορείς Διαχείρισης (ΦΔ) για αντίστοιχες της Ζακύνθου και των Βόρειων Σποράδων περιοχές προστασίας της φύσης. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, οι ΦΔ έχουν την ευθύνη για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών τους. Ανάμεσα τους ο ΦΔ Αμβρακικού και ΦΔ Παρνασσού όπου η *Ελληνική Εταιρεία* εκπροσωπεί τις ΜΚΟ, ενώ έχει και αναπληρωματικό ρόλο από το 2003 στον ΦΔ Νέστου. Εντούτοις, οι περισσότεροι ΦΔ στερούνται των οικονομικών πόρων και της πολιτικής υποστήριξης, που θα τους επέτρεπε να καταστούν λειτουργικοί. Τέσσερα χρόνια μετά από την ίδρυση των ΦΔ και πολλά περισσότερα μετά την αναγνώριση περιοχών όπως η Πρέσπα ή το Δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα ως υγροτόπων Ραμσάρ διεθνούς σημασίας (1971), μόνο 10 από τις 27 συνολικά περιοχές διαθέτουν ΦΔ με ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο. Όλες οι άλλες προστατευόμενες περιοχές όπου έχουν συσταθεί ΦΔ, συνεχίζουν να στερούνται σαφούς οριοθέτησης και ζωνοποίησης με καθορισμένα μέτρα για κάθε ζώνη και ουσιαστικά βρίσκονται στην «κατάψυξη».

Αυτό που επείγει και προέχει, εκτός από την ολοκλήρωση της διαδικασίας κήρυξης όλων των περιοχών Natura σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και τη θέσπιση ενιαίων-οριζοντίων μέτρων διαχείρισης και προστασίας των περιοχών, είναι η ουσιαστική ενίσχυση, στελέχωση και χρηματοδότηση από εθνικούς πόρους, μέσω δημιουργίας Ταμείου «Προστατευόμενων Περιοχών-Φύση 2000» σε μόνιμη βάση.

■ Δάφνη Μαυρογιώργου, βιολόγος - γεωγράφος, υπεύθυνη Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων της *Ελληνικής Εταιρείας*, Γραμματέας ΣΦΥΠ και ΣΘΕΠ.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ

Αρχιτεκτονική Κληρονομιά: Ώρα μηδέν

Η ιστορία των προγόνων μας.

◀ Παραδοσιακοί οικισμοί, μια πολύτιμη κληρονομιά που εγκαταλείψαμε.

Ως αρχιτεκτονική κληρονομιά νοείται το σύνολο των μεμονωμένων κτηρίων ή συνόλων της χώρας τα οποία αποτελούν «μνημεία» με την ευρεία έννοια του όρου, δηλαδή κτίσματα ή σύνολα κτισμάτων στα οποία αποδίδονται αξίες μνημείου, όπως η ιστορική, η αρχαιολογική, η καλλιτεχνική, η αισθητική κ.α. Η έννοια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, δηλαδή, δεν περιορίζεται μόνο στα μεγάλα και σημαντικά μνημεία «εθνικής σημασίας», αλλά, σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, επεκτείνεται και καλύπτει και ήσσονος σημα-

σίας κτίρια και κάθε είδους κτίσματα και κατασκευές που αποτελούν δείγματα της οικοδομικής δραστηριότητας του παρελθόντος, από τα αρχαιότερα χρόνια ως, υπό ορισμένες συνθήκες, ακόμη και τις μέρες μας. Ως προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς θεωρείται η διατήρηση και η συντήρηση των μνημείων, μέσω της διαφύλαξης όσο το δυνατό περισσότερων από τις αξίες που αυτά περιέχουν και η υπ' αυτούς τους όρους απόδοση σε αυτά συμβατών χρήσεων, προκειμένου να λειτουργούν προς όφελος της κοινωνίας ως τμήματα του εν γένει δομημένου περιβάλλοντος της χώρας. Η κατ' αυτό τον τρόπο εννοούμενη προστασία έχει από δεκαετίες γίνει πλέον συνείδηση στις προηγμένες χώρες και έχει θεσμοθετηθεί μέσω διεθνών συμβάσεων όπως ο Χάρτης της Βενετίας, η διακήρυξη του Άμστερνταμ, η Σύμβαση της Γρανάδας κ.ά.

Ξεκινώντας μια προσπάθεια εκτίμησης της κατάστασης και των δεδομένων στον τομέα της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ελλάδα σήμερα, πρέπει κανείς, όσο και αν κινδυνεύει να πει πράγματα οδυνηρά, να κάνει την κοινότοπη διαπίστωση ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, κατά την περίοδο, δηλαδή, που στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες έγιναν στον τομέα αυτόν καίρια βήματα, στην Ελλάδα συντελείται μια ανεπανόρθωτη καταστροφή της αρχιτεκτονικής

Βράβευση της Europa Nostra
στη Μονή Καστροσυκιάς
Πρέβεζας.

κληρονομιάς της χώρας, όπως, εξάλλου και του φυσικού της περιβάλλοντος. Η καταστροφή, η οποία αφορά τόσο τα μεμονωμένα ιστορικά κτήρια όσο τα σύνολα στα οποία αυτά εντάσσονται, συντελείται με δύο τρόπους:

Ο πρώτος είναι η κατεδάφιση «χάριν ανοικοδομήσεως». Πρόκειται για πρακτική που ξεκίνησε συστηματικά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες από τα μεγάλα αστικά κέντρα και με ολόένα επιταχυνόμενους ρυθμούς προχώρησε στις μέρες μας ως το τελευταίο ελληνικό χωριό. Με την κατεδάφιση έχουν αφανισθεί και εξακολουθούν να αφανίζονται όχι μόνο δευτερευούσης σημασίας ιστορικά κτήρια αλλά, πολύ συχνά, ακόμη και σημαντικά μνημεία, προκειμένου να αντικατασταθούν με νέα, στα πλαίσια κάποιας γενικής και ιδιαίτερως αμφίβολης «αξιοποίησης». Σε επίπεδο συνόλων, όπως λ.χ. οι οικισμοί ή τα μοναστήρια, η κατεδάφιση και αντικατάσταση παλαιών κτηρίων με νέα, κατά διάφορους τρόπους ασυμβίβαστα με τον ιστορικό χαρακτήρα των συνόλων, καθώς και οι κάθε είδους μικροεπεμβάσεις και προσηθήκες οδηγούν στην, κάποτε τραγική, συνολική αλλοίωση της γενικής μορφής. Στις περιπτώσεις

αυτές ακόμη και αν μέσα στα σύνολα διασώζονται σημαντικά μνημεία, αυτά διατηρούνται εγκλωβισμένα σε ένα συχνά άθλιο και εντελώς απαράδεκτο περιβάλλον.

Η συνειδητοποίηση της καταστροφής που υπέστησαν μεμονωμένα μνημεία και ιστορικά σύνολα από την εντελώς ανεξέλεγκτη ανοικοδόμηση των δεκαετιών του 1950 και του 1960 οδήγησαν μετά τη Μεταπολίτευση του 1974 την Πολιτεία να λάβει μέτρα στο πλαίσιο μιας προσπάθειας ανασχεσης του κακού. Σήμερα, ο απολογισμός αυτής της προσπάθειας είναι αποκαρδιωτικός. Σε πολεοδομικό επίπεδο τα αποτελέσματα είναι εξαιρετικά φτωχά. Πολεοδομικές και ρυθμιστικές μελέτες για συγκεκριμένους οικισμούς –όπως λ.χ. των Καλλιγιά-Ρωμανού για τα Χανιά (Α. Σ. Καλλιγιάς – Α. Γ. Ρωμανός, *Η Μεσαιωνική Πόλη Χανίων*, Αθήνα 1977)– ή περιφέρειες δεν απέδωσαν καρπούς ανάλογους με τη σημασία και την αξία τους, κυρίως εξ αιτίας της ελλιπούς εφαρμογής τους. Η περίφημη «Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης», η οποία ξεκίνησε επί υπουργίας Αντώνη Τρίτση και ήταν η τελευταία ευκαιρία της χώρας να αναδιοργανώσει τις πόλεις εξασφαλίζοντας σε κάποιο βαθμό και την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, ελάχιστα πράγματα απέδωσε, αν δεν απέτυχε τελείως, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες αρκετών από τους μελετητές. Σε πολλές περιπτώσεις ως «ιστορικά κέντρα» χαρακτηρίστηκαν κατά τρόπο αυθαίρετο τμήματα μόνο των πραγματικών ιστορικών κέντρων των πόλεων, ενώ οι όροι δόμησης που θεσπίστηκαν συχνά δεν εξασφάλιζαν όχι μόνο την πραγματική προστασία των παλαιών κτηρίων των ιστορικών κέντρων αλλά ούτε καν τη διαφύλαξη του πολεοδομικού τους χαρακτήρα. Σε επίπεδο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, η θέσπιση ειδικών κατά τόπους όρων δόμησης και η προώθηση της κατασκευής τυποποιημένων ανά περιοχές κτηρίων, που στις περισσότερες περιπτώσεις οδηγεί στην παραγωγή κακεκτύπων, δεν μπορεί κατά κανένα τρόπο να θεωρηθεί ορθή οδός για την παραγωγή πραγματικής αρχιτεκτονικής. Ας σημειωθεί, επί πλέον, ότι εκατοντάδες ιστορικά κτήρια,

Χαρακτηριστικό δείγμα βορειοελλαδίτικης αρχιτεκτονικής. Δυστυχώς ελάχιστο μέρος της κληρονομιάς αυτής έχει διασωθεί.

συνήθως «κτίσματα συνοδείας» αλλά και σημαντικότερα μνημεία κατεδαφίζονται σε όλη τη χώρα, προκειμένου στη θέση τους να ανεγερθούν «ψευδοπαράδοσιακά» εκτρώματα, με την πεποίθηση ότι αυτό συνιστά διατήρηση της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς.

Με το πνεύμα των παραπάνω σοβαρών παρανοήσεων συνδέεται ο δεύτερος τρόπος καταστροφής της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς. Πρόκειται για την καταστροφή ιστορικών κτηρίων, μέσω επεμβάσεων μιας κακώς εννοούμενης αποκατάστασης, ή «αναπαλαίωσης», όπως συνήθως λέγεται, εντελώς λανθασμένα. Οι επεμβάσεις αυτές, οι οποίες χαρακτηρίζονται από έλλειψη σεβασμού στην τυπολογία και στην αυθεντικότητα των υλικών και των τρόπων δομής, συνίστανται στην καθαίρεση μεγάλου τμήματος των ιστορικών κατασκευών των κτηρίων, οι οποίες θα μπορούσαν με τη χρήση κατάλληλης τεχνογνωσίας να διατηρηθούν και να συντηρηθούν, και στην ανακατασκευή τους με όμοια, περίπου όμοια ή με νέα, συχνά «βελτιωμένη», μορφή, με τα ίδια ή με νέα υλικά. Δεν είναι μάλιστα σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες το «διατηρητέο» κατεδαφίζεται πλήρως και

ανοικοδομείται – γεγονός που καθιστά τον ίδιο τον χαρακτηρισμό «διατηρητέο», εν ονόματι του οποίου γίνονται τέτοιου είδους επεμβάσεις σε ιστορικά κτήρια, κενό νοήματος. Δεν θα μπορούσε, βέβαια, κανείς να αποδώσει στους μηχανικούς ταπεινά ή σκοτεινά κίνητρα, αλλά να επισημάνει την έλλειψη σχετικής συνείδησης από τη κοινωνία μας εν γένει, τις δυσκολίες τις οποίες δημιουργεί το υφιστάμενο κανονιστικό πλαίσιο που σχετίζεται με την οικοδομή και την εξασφάλισή της έναντι κυρίως δυναμικών καταπονήσεων και, βέβαια, την άγνοια, εξ αιτίας κενών στην επαγγελματική μας εκπαίδευση, των ειδικών τρόπων και μεθόδων που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν. Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθούν και οι δυνατότητες της αγοράς, η οποία διακινεί υλικά και τεχνικές χρήσιμα για την ενίσχυση σύγχρονων κατασκευών αλλά απαράδεκτα στην περίπτωση ιστορικών κτηρίων, όπως λ.χ. τη γενική εφαρμογή μανδυνών εκτοξευομένου σκυροδέματος (gunite), και την αντικατάσταση όλων ανεξαιρέτως των ξυλοκατασκευών. Δυστυχώς, όποιες και όσες κι αν είναι οι δικαιολογίες, είναι αλήθεια ότι η «αναπαλαίωση» αυτού του είδους είναι μια διαδικασία η οποία μειώνει στο ελάχιστο και πολύ συχνά κυριολεκτικά εξαφανίζει κάθε ίχνος αυθεντικότητας των ιστορικών κτηρίων, καθιστώντας τα αντίτυπα –ή, ακόμη χειρότερα, κακέκτυπα– του εαυτού τους, ένα είδος σκηνικών. Εδώ η καταστροφή ούτε λίγο ούτε πολύ εμφανίζεται και προβάλλεται ως σωτηρία του ιστορικού κτηρίου, ενώ δεν είναι παρά μια συγκεκαλυμμένη καταστροφή του. Ας σημειωθεί, δε, ότι από τους σοβαρότατους κινδύνους που εγκυμονούν τέτοιες επεμβάσεις δεν εξαιρούνται ούτε μεγάλα και σημαντικά μνημεία, ακόμη και μεσαιωνικά.

Προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων

Πρώτιστη, λοιπόν, και κατεπείγουσα ανάγκη είναι η ευαισθητοποίηση των πολιτών. Προς την κατεύθυνση αυτή σημαντικότετος μπορεί να είναι –και είναι– ο ρόλος οργανώσεων όπως η *Ελληνική Εταιρεία*, οι οποίοι αφ' ενός στηλιτεύουν καταστροφές

Αρχοντικό στην Βέροια.

και αφ' ετέρου συνεισφέρουν ποικιλοτρόπως στην υλοποίηση υποδειγματικών έργων που μπορούν να λειτουργήσουν κυριολεκτικά ως οδοδείκτες για την κοινωνία.

Η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, βέβαια, θα πρέπει να γίνεται παράλληλα και ταυτόχρονα με την εκπαίδευση των «ειδικών» (κυρίως μηχανικών αλλά και εργολάβων, τεχνιτών και λοιπών εμπλεκόμενων σε σχετικά έργα) και τη στελέχωση των δημοσίων υπηρεσιών με εξειδικευμένους υπαλλήλους, ικανούς να επεξεργασθούν τους ισχύοντες οικοδομικούς κανονισμούς και να τους καταστήσουν συμβατούς με τις ειδικές απαιτήσεις που έχουν οι επεμβάσεις στα μνημεία.

Προς την κατεύθυνση της εκπαίδευσης των «ειδικών» σημαντικό ρόλο μπορούν να παίξουν, πέρα από τους κατ'εξοχήν αρμόδιους για την εκπαίδευση φορείς, δηλαδή τα πανεπιστήμια, και επίσημοι φορείς, όπως λ.χ. διάφορες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος ή και σύλλογοι

εξειδικευμένων και ευαισθητοποιημένων στα προβλήματα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς τεχνικών, όπως λ.χ. η Εταιρεία Έρευνας και Προώθησης Επιστημονικής Αναστήλωσης Μνημείων (ΕΤΕΠΙΑΜ).

Μόνο με βάση τις παραπάνω προϋποθέσεις θα μπορέσει να διαμορφωθεί το σωστό πλαίσιο εργασίας των τεχνικών, εργολάβων και τεχνιτών που ασχολούνται με την προστασία των μνημείων.

Αξίζει τέλος να επισημανθεί για μια ακόμη φορά η σημασία που έχει η συνειδητοποίηση από πλευράς της ελληνικής κοινωνίας της ουσιαστικής προστασίας όσων ιστορικών κτηρίων και συνόλων έχουν απομείνει στην πατρίδα μας, ώστε να είναι δυνατόν, τουλάχιστον τα εναπομείναντα, να συνεχίσουν να χρησιμεύουν ως πηγές επιστημονικής γνώσης του παρελθόντος αλλά και πολύπλευρης έμπνευσης ημών των ιδίων και των εγγονιών μας.

■ Σταύρος Μαμαλούκος, Καθηγητής Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Πατρών, μέλος ΣΑΚ.

ΓΙΑΝΝΗΣ Μ. ΜΙΧΑΗΛ

Προς μια αειφόρο χωροταξική πολιτική

Όταν το τσιμέντο
πνίγει τη θάλασσα...
Αττική: παράδειγμα
προς αποφυγήν.

Περιβαλλοντική συνειδητοποίηση

Οι πρωτοφανείς σε αριθμό και σε έκταση πυρκαγιές του θέρους του 2007 συνοδεύονται από δύο ελπιδοφόρες διαπιστώσεις. Καταρχήν προβάλλει επιτακτική η σφαιρική πλέον διαχείριση του ελληνικού χώρου με κύριο γνώμονα την πολύπλευρη προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια, διαπιστώνεται μια εκτεταμένη και αυθόρμητη συνειδητοποίηση των χωρικών, νομοθετικών και διοικητικών προβλημάτων από ευρείες μάζες πολιτών, οι οποίοι το καλοκαίρι είδαν

με τα μάτια τους, και όχι μόνο στην τηλεόραση, τον πύρινο χάρο να κατατρώει τεράστιες εκτάσεις δασών, θάμνων ή σπιτιών, καθώς και ανθρώπινες ζωές.

Ο αιώνας των πόλεων

Ο ακόμα νεαρός 21ος αιώνας χαρακτηρίζεται από δύο αλληλένδετες εξελίξεις, οι οποίες θα αλλάξουν την εικόνα και την υπόσταση του πλανήτη: την ακατάσχετη δημογραφική έκρηξη, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, και το σχηματισμό τεράστιων πολεοδομικών συγκροτημάτων. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή διακίνηση στην ιστορία της ανθρωπότητας προς τις πόλεις, οι κάτοικοι των οποίων πληθαίνουν σε εφιαλτικές διαστάσεις. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολλαπλασιαζόμενων «μεγαπόλεων» ανά την υφήλιο είναι οι τεράστιες εκτάσεις με slums ή ανθυγιεινές περιοχές ή παραγκουπόλεις, ενώ είναι εμφανής η αδυναμία διατύπωσης εφικτών λύσεων. Ευτυχώς η Ελλάδα δεν γνώρισε τη μεγάλη βιομηχανική επανάσταση του 19ου αιώνα, ούτε τις ανθρωποαποθήκες των δυτικοευρωπαϊκών πόλεων. Έχει όμως να αντιμετωπίσει τα προβλήματα ενός γηράσκοντος πλέον οικοδομικού αποθέματος στις πυκνοδομημένες περιοχές και την εκεί υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, που ωθούν τους κατοίκους στην περιφέρεια και λιγότερο στην ύπαιθρο, στα νησιά ή στα ορεινά (εκτός βέβαια της κατοικίας αναψυχής), με τον συνεχή κατακερματισμό της γης,

Το κλεινόν άστυ...

Το ζοφερό σήμερα

Μπροστά στα εφιαλτικά μεγέθη των αναπτυσσόμενων μεγαπόλεων, τα ελληνικά μεγέθη φαίνονται μεν λιλιπούτεια, αλλά προμηνύονται εξίσου ανησυχητικά για το μέλλον όσον αφορά στις ευαίσθητες περιοχές, ιδιαίτερα δε στην πρωτεύουσα, όπου συνωστίζεται τουλάχιστον το 1/3 του πληθυσμού της χώρας. Η ακατάσχετη οικιστική επέκταση έχει καταστήσει πλέον την Αθήνα συνώνυμη της Αττικής. Αν στα προϊστορικά χρόνια, ο Θησέας «συνώκησε» διοικητικά την Αττική, σήμερα ένας φρενίρης κατασκευαστικός συνοικισμός καλύπτει το σύνολο της αττικής γης και προκαλεί μια άνευ προηγουμένου ανατροπή, με απώλεια αυτής ταύτης της Αττικής.

Η αττική γη εμφανίζει μια αδιάλειπτη ιστορική συνέχεια 5.000 ετών, με τα τοπωνύμια να χάνονται στη μυθολογία. Το ωραιότατο φυσικό περιβάλλον της είναι φορτωμένο με μνήμες και μνημεία από όλες τις ιστορικές περιόδους. Στο διάβα των αιώνων, το τοπίο και το κλίμα παρέμειναν έως το 1821 και, σε γενικές γραμμές, τουλάχιστον έως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αμετάβλητα.

Εκτοτε, η κατάσταση έχει ανατραπεί. Η νόμιμη ή παράνομη δόμηση, καθώς και η κάθε είδους εμπορευματοποίηση της έγγειας ιδιοκτησίας εντείνονται και εξαπλώνονται, σε βάρος, πρωτίστως, της γεωργικής γης και κατά προτίμηση στα ωραιότερα τοπία.

Εντός και εκτός σχεδίου

Επιπλέον, ενώ σε άλλα κράτη η γη χωρίζεται σε εντός ή σε εκτός σχεδίου πόλεως περιοχές, στην Ελλάδα έχει εισαχθεί το 1928 το τότε φαινομενικά αθώο καθεστώς της «κατά παρέκκλιση» εκτός σχεδίου δόμησης, π.χ. στα περίφημα 20 στρέμματα στην Αττική, 4 στρέμματα στην Ελλάδα και σε ακόμα μικρότερα εμβάδα ιδιοκτησιών. Αυτό το ξεχασμένο νομοθέτημα γνώρισε τεράστια εφαρμογή κατά τις τελευταίες δεκαετίες, όταν η απροστάτευτη αττική γη άρχισε να αποβάλλει τον προαιώνιο χαρακτήρα της και να μεταβάλλεται σε απέραντο τοπίο του μπετόν. Το κράτος παραμένει αμέτοχος θεατής αυτού του παράλογου κατακερματισμού του χώρου και της βάνουσης κακοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα πρέπει να τονιστεί ότι οποιοδήποτε

νέο κτίσμα σε ένα τοπίο αρκεί για να παραμορφώσει τη φυσική του κατάσταση. Επομένως, η αύξηση των 4 στρεμμάτων σε 8 ή σε 20 δεν προστατεύει παρά στο ελάχιστο το τοπίο από την οπτική ρύπανση, αλλά ευνοεί τις μεγάλες ιδιοκτησίες και κατά συνέπεια τις ευπορότερες κοινωνικές τάξεις. Βεβαίως, εκτός της προαναφερθείσας «νόμιμης» δόμησης, καλπάζει και η αυθαίρετη. Σύμφωνα με τα στοιχεία του IOBE, 28-30% του συνόλου των κτισμάτων στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται ως μερικά ή ολικά παράνομα. Συνάμα συνεχίζεται το πλιάτσικο της δημόσιας γης και η «αξιοποίηση» των εναπομεινάντων ελευθέρων χώρων. Τονίζεται ότι επειδή το παράδειγμα της Αττικής ακολουθούν και πλείστα άλλα αστικά κέντρα, τα προβλήματά τους είναι τα ίδια και, επομένως, πρέπει να επιχειρείται και η ενιαία αντιμετώπισή τους.

Η αφασία του Δημοσίου

Το Δημόσιο δεν θεάται μόνο παθητικά τα γενόμενα, αλλά συχνά-πυκνά «κλείνει το μάτι» στους παράνομους και στους καταπατητές, είτε νομιμοποιώντας συστηματικά τα αυθαίρετα, είτε επιτρέποντας την ηλεκτροδότηση και την υδροδότησή τους από τους αντίστοιχους κρατικούς φορείς. Η αλλοπρόσαλλη νομοθεσία προσφέρει «παραθυράκια» κατά βούληση, οι πολεοδομικές αρχές δεν διενεργούν ποτέ αυτεπάγγελτους ελέγχους, οι καταγγελίες ιδιωτών βαλτώνουν εκ συστήματος στη συνωμοσία της σιωπής, οι εντάξεις στο σχέδιο πόλεως καθυστερούν απελπιστικά, το Υπουργείο Οικονομικών αντιμετωπίζει τα αυθαίρετα ως πηγή εσόδων, εφόσον η δημοσιονομική πολιτική δεν διασυνδέεται με την πολεοδομική πολιτική, κ.τ.λ.

Η στειρότητα του σχεδιασμού

Ο σχεδιασμός αποτελεί, από τα βάθη των αιώνων (στη Μεσοποταμία, στην Κίνα, στην Αίγυπτο) το σπουδαιότερο εργαλείο ενάσκησης χωροταξικής και πολεοδομικής πολιτικής. Πατέρας της πολεοδομίας θεωρείται ο Ιππόδαμος ο Μιλήσιος, οι σχεδιαστικές αρχές του οποίου αποτελούν τη βάση

πολλών ιστορικών οικισμών. Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η έννοια του χωρικού σχεδιασμού έχει υποστεί κατά τις δεκαετίες μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μια σχιζοφρενική παραμόρφωση, εφόσον η εκπόνηση μελετών, ερευνών, εισηγήσεων, εξαγγελιών, νομοθετημάτων κ.τ.λ. αντιδιαστέλλεται σαφώς από την εφαρμογή. Έτσι, ο σχεδιασμός ευτελίζεται σε αυτοσκοπό ή σε φύλλο συκής της πολιτικής βούλησης. Είναι αναρίθμητες οι πολυποίκιλες μελέτες που έχουν εκπονηθεί, κυρίως με έξοδα του Δημοσίου. Κατά κανόνα οι εν λόγω μελέτες παραλαμβάνονται αρμοδίως και χάνονται στη λησμονιά. Σοβαρότερο βέβαια είναι το πρόβλημα με τα νομοθετικά μέτρα, τα οποία είτε απλώς δεν εφαρμόζονται, είτε καταστρατηγούνται. Επομένως, τεράστιο ανοίγεται το χάσμα μεταξύ του καλοπροαίρετου σχεδιασμού και της απογοητευτικής εφαρμογής. Εξάλλου, οι πολίτες συνειδητοποιούν ότι οι ανιαρά επαναλαμβανόμενες εξαγγελίες για την αντιμετώπιση του προβλήματος με τον «κατάλληλο» σχεδιασμό ανατρέπονται από την πικρή εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών, με το κράτος να αυταρέσκεται σε κενολόγια ευχολόγια.

Επεμβατική πολιτική

Η αττική γη δομείται λοιπόν ακατάπαυστα και χάνει βαθμικώς τα ειδοποιά της στοιχεία. Η εμμονή στην ξεπερασμένη κανονιστική πολεοδομία αντικατοπτρίζει την αδράνεια του κράτους και την απροθυμία του να ενασκήσει μια ενεργό χωροταξική πολιτική. Σήμερα όμως, υπό το κράτος της συνειδητοποίησης των αδερμάτων χωρικών αναγκών, προβάλλει η ανάγκη της μετάβασης από την κανονιστική στην επεμβατική πολεοδομία, με κύριο γνώμονα την προστασία της κατακερματιζόμενης αττικής γης. Όπως δείχνει η αδυσώπητη πραγματικότητα, δεν αρκούν πλέον οι τυπικές απαγορεύσεις της εκτός σχεδίου δόμησης μέσω ενός στείρου σχεδιασμού. Αντίθετα, απαιτείται η χάραξη μιας νέας επεμβατικής συνεκτικής πολιτικής για ορθολογική ανάπτυξη και λυσιτελή περιβαλλοντική προστασία.

Αποπίεση Αθήνας

Η σοβαρότερη παθογένεια της Αθήνας παραμένει ο υδροκεφαλισμός της, για την αντιμετώπιση του οποίου δεν λαμβάνεται κανένα σοβαρό μέτρο. Επομένως, προβάλλει επιτακτική η γενικότερη ανάγκη της αποπίεσης της Αθήνας, όπως έχει επιτευχθεί με επιτυχία στο εξωτερικό, π.χ. στη Μ. Βρετανία, με τη σταδιακή μεταφορά μεγάλων μονάδων διοίκησης προς εκείνα τα επαρχιακά κέντρα τα οποία αντιμετωπίζουν πρόβλημα οικονομικού αναπροσανατολισμού. Και στην Ελλάδα προμηνύονται τέτοια προβλήματα περιφερειακών πόλεων, πχ. από την επερχόμενη κατάργηση του λιγνίτη ή των βαμβakoκαλλιιεργειών. Το όφελος θα είναι διπλό, εφόσον αφενός θα αναζωογονηθεί η περιφέρεια, αφετέρου θα μειωθεί η ένταση των χρήσεων στην Αθήνα και θα βελτιωθεί η ποιότητα ζωής.

Μετάσταση ιδιοκτησίας

Παράλληλα προς τον αναγκαίο σχεδιασμό αλλά και τη διασφάλιση της εφαρμογής του, μια θαρραλέα πρωτοβουλία συνίσταται στον καθορισμό ζωνών επέμβασης στο αττικό τοπίο, ώστε αυτές οι ζώνες να διασφωθούν και να παραμείνουν αλώβητες. Όπως όμως διδάσκει η εμπειρία, ένα τέτοιο αναμφισβήτητο δραστικό μέτρο δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός ξεπερασμένου και αναποτελεσματικού σχεδιασμού. Απαιτείται μια κυριολεκτικά ριζική μεταβολή της βάσης της επέμβασης, δηλαδή η ουσιαστική απομάκρυνση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Ζώνες Επέμβασης

Όπως είναι ευνόητο, η εν λόγω επέμβαση δεν μπορεί να επιχειρηθεί στο σύνολο της Αττικής, αλλά μόνο σε συγκεκριμένες ζώνες, οι οποίες διατηρούν τον αρχικό χαρακτήρα του αττικού τοπίου. Αυτές οι ζώνες θα ενταχθούν στον ισχύοντα σχεδιασμό ως ζώνες απόλυτης προστασίας και θα παραμείνουν αδόμητες, εφόσον, αφενός θα έχει απομακρυνθεί η ιδιωτική ιδιοκτησία, αφετέρου, σύμφωνα με το επίσημο κτηματολόγιο, δεν θα είναι δυνατό η διεκδίκησή τους. Εξάλλου, θα πρέπει να απελευθερωθούν τελείως από κάθε κατασκευαστικό ίχνος, όπως κτίσματα, υποστατικά, περιφράξεις κ.τ.λ.

Νόμιμη και παράνομη δόμηση

Οι υπόψη εκτάσεις βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως και επομένως μπορούν σήμερα να δομηθούν υπό ορισμένους όρους, δηλαδή ελάχιστο εμβαδό 20 στρ., ή και μικρότερο λόγω των προβλεπομένων παρεκκλίσεων. Κατά κανόνα όμως πρόκειται για εκείνη τη θάλασσα μικρών και μη δομήσιμων ιδιοκτησιών, οι οποίες έχουν προέλθει από νόμιμες ή παράνομες κατατιμήσεις αγροτεμαχίων.

Το όνειρο της προσδοκίας

Εν πάση περιπτώσει, πάνω από όλες τις αδόμητες εκτάσεις αιωρείται η προσδοκία της αυθαίρετης ή της μελλοντικής νόμιμης δόμησης, εφόσον η πολιτεία είτε εντάσσει συνεχώς εκτάσεις για «δεύτερη κατοικία» στο σχέδιο πόλεως είτε νομιμοποιεί τα αυθαίρετα.

Πάντως, η εν λόγω προσδοκία επιδρά στις τιμές των τεμαχίων, οι οποίες αυξάνονται ως προς τις αντικειμενικές αξίες. Παρατηρούνται σοβαρές παραμορφώσεις στις περιοχές όπου οι αντικειμενικές αξίες υπολείπονται κατά πολύ των αγοραίων, με αποτέλεσμα οι ενδιαφερόμενοι να προχωρούν σε αγορές λόγω της χαμηλής φορολογίας μεταβίβασης. Καταπληκτική ήταν η παλαιότερη επιπόνηση των εφοριακών για «αγροτοοικόπεδα», που βεβαίως δεν έχει νομική βάση, ή η εξίσου ακατανόητη εισαγωγή στο Πρ. Δ. Μυκόνου του όρου «αγροτοκατοικία».

Τα εργαλεία της επέμβασης

Αναμφισβήτητο, μια τέτοια επέμβαση δεν αποτελεί απλή υπόθεση. Είναι όμως δυνατή με την χρησιμοποίηση ενός φάσματος αλληλοσυμπληρούμενων εργαλείων. Αναμφισβήτητες επίσης είναι οι δυσκολίες του προσδιορισμού της οικονομικής βάσης του όλου εγχειρήματος και, ειδικότερα, ο καθορισμός της αξίας της γης μεταξύ της αξίας αγροτικής γης και της αγοραίας αξίας, η οποία εμπεριέχει την αφηρημένη έννοια της προσδοκίας. Όπως είναι πρόδηλο, ο περιορισμός στην αξία αγροτικής γης θα προκαλέσει αντιδράσεις, με το ανάλογο πολιτικό κόστος. Επομένως, εκόντες άκοι οι πολιτικοί θα πρέπει να προβλέψουν ένα,

Νέα είδη ξεφουτρώνουν στο τοπίο.
Εκτός σχεδίου δόμηση.

τρόπον τινά, αντισώκωμα. Όπως είναι εύλογο, για τα αυθαίρετα κτίσματα δεν στοιχειοθετείται δικαίωμα οικονομικής ικανοποίησης.

Η ικανοποίηση των ιδιοκτητών, το μέγα ποσοστό των οποίων ζει με τις προσδοκίες αλλά δεν μπορεί να δομήσει νομίμως, είναι δυνατό να έχει διάφορες μορφές. Καταρχήν πρέπει να τονιστεί ότι η επέμβαση σκοπεύει κυρίως στο όφελος των επερχόμενων γενεών, οπότε το κόστος της είναι λογικό να μετακυλισθεί και σε αυτές. Έτσι θα ήταν δυνατή η μακροχρόνια παροχή μιας οικονομικής ικανοποίησης, μέσω ετήσιων φοροαπαλλαγών. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι η πλειοψηφία των ιδιοκτητών αυτής της κατηγορίας ασκούν θεωρητικά και μόνο τη νομή τους. Σε μερικές ολιγάριθμες περιπτώσεις θα ήταν δυνατή η συνέχιση της νομής σε ένα συγκεκριμένο διάστημα, π.χ. 10 ή 20 ετών, εάν οι ιδιοκτήτες ασκούν πράγματι τη νομή, δηλαδή εάν καλλιεργούν συστηματικά το ακίνητό τους ή αποδεικνύουν μια διαρκή οίκηση.

Σχετική με τα παραπάνω είναι η πρόσφατη πρόταση του Επ. Μέλους του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους Γ. Παπαγιάννη (Καθημερινή 9.8.2007) για την επίταξη και στη συνέχεια κατεδάφιση

αυθαιρέτων κτισμάτων μέσα σε δημόσια ή ιδιωτικά δάση. Επειδή το αδύνατο σημείο του πλαισίου των κατεδαφίσεων των αυθαιρέτων κατασκευών είναι η εξακολούθηση της κατοχής ή της νομής από τον υπεύθυνο (άσκηση ποικίλων ενδίκων μέσων, αναστολές εκτέλεσης, προφάσεις της Διοίκησης, εμπλοκή διαφόρων δημοσίων υπηρεσιών, πολιτικές παρεμβάσεις, προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας, κ.τ.λ.), προτείνεται η αφαίρεση της νομής ή κατοχής μέχρι την κατεδάφιση, με άμεση επίταξη του ακινήτου. Η λύση αυτή είναι κατά τον συγγραφέα σύμφωνη με τα άρθρα 24, 117, 18 και 17 του Συντάγματος. Επομένως εξίσου εφικτή φαίνεται να είναι και η νομοθετική και διοικητική επίτευξη της προτεινόμενης μετάστασης ιδιοκτησίας.

Διλήμματα

Οι αρνητικές εμπειρίες του χθες, η σκληρή πραγματικότητα του σήμερα και η τεκμηριωμένη αγωνία για το αύριο θέτουν όλους, από τους φορείς πολιτικής βούλησης έως τον απλό πολίτη, μπροστά σε αδήρτα διλήμματα: είτε θα συνεχιστεί η συρρίκνωση του φυσικού περιβάλλοντος και η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, είτε θα προτιμηθεί μια ριζική μεταρρύθμιση. Πιο συγκεκριμένα, είτε θα αφεθεί η αττική γη στο έλεος του περιώνυμου πολιτικού κόστους, στις αυταπάτες ενός στείρου σχεδιασμού και μιας ψευδεπίγραφης «χωροταξίας», τα τελευταία ημιτελή μέτρα της οποίας έχουν προκαλέσει σφοδρές αμφισβητήσεις λόγω της περιφρόνησής της για το μέλλον, είτε θα σωθούν κάποιες νησίδες της αττικής γης, οι οποίες δεν έχουν παραμορφωθεί εντελώς και διατηρούν την ιστορική τους εικόνα. Μήπως από την εθνική τραγωδία της πύρινης λαίλαπας του 2007 αναθερμάνθηκε η κοινωνική ευθύνη απέναντι στις επερχόμενες γενιές όσον αφορά το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να γίνουν αποδεκτά κάποια νέα μέτρα;

■ Γιάννης Μιχαήλ, αρχιτέκτων - πολεοδόμος, μέλος του Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, Πρόεδρος ΣΘΕΠ.

ΚΡΙΤΩΝ ΑΡΣΕΝΗΣ

«Η ομορφιά θα σώσει...» το Αιγαίο;

Η πρόκληση μιας μη ανατρέψιμης καταστροφής

Πόσοι από εμάς δεν έχουμε θαυμάσει πάλλευκα εκκλησιάκια να δεσπόζουν με την ταπεινότητα τους σε λόφους ζωσμένους από πεζούλες, πέτρινα μονοπάτια που συναντούν νερά μέσα στην ξερή γη, τοπία, μνημεία, ηλιοβασιλέματα και ανατολές, αγροικίες, ροδιές, συκιές, ελιές, αμπελώνες, στέρνες, περιστεριώνες; Πόσοι από εμάς δεν έχουμε ξαπλώσει σε απάτητες παραλίες; Πόσοι από εμάς δεν έχουμε αγναντέψει τις γλυκές γραμμές των λόφων ή το παιχνίδι της μικρής στεριάς με την απέραντη θάλασσα από ένα πέτρινο ή μαρμάρινο παράθυρο ενός παλιού σπιτιού σε κάποια Χώρα του Αιγαίου; Πόσοι από εμάς δεν έχουμε γευτεί ολόκληρα νησιά μέσα από μοναδικά κρασιά, τυριά και άλλα τοπικά εδέσματα; Πόσοι από εμάς δεν έχουμε βιώσει το άχρονο μέσα από συλλογικά πανηγύρια σε μικρά εκκλησιάκια ή πλατείες; Πόσοι από εμάς δεν έχουμε νιώσει δέος μπροστά στον κόπο, την τέχνη και την αρμονία με την οποία συναγωνίζεται το έργο του ανθρώπου στα νησιά το έργο της φύσης, χωρίς καθόλου να υστερεί σε σχέση μ' αυτό; Δεν αξίζει να δώσουμε τα πάντα, προκειμένου να μεταβιβάσουμε το δικαίωμα αυτής της εμπειρίας και στα παιδιά μας;

Στην *Ελληνική Εταιρεία* θεωρούμε ότι είναι υποχρέωσή μας. Αυτό είναι το Πρόγραμμα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο: η ανταπόκρισή μας σε μια υποχρέωση προς τις επόμενες γενιές,

προς το δίκαιο και το αρμονικό. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την προστασία του τοπίου, του περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς των νησιών του Αιγαίου, μέσω της σταδιακής οικοδόμησης συναίνεσης στις τοπικές κοινωνίες, σχετικά με την οικονομική αξία που έχει η προστασία και η προβολή αυτών των ευαίσθητων κοινών πόρων για το κάθε άτομο ξεχωριστά και για τις κοινωνίες ως σύνολα.

Σήμερα το Αιγαίο βρίσκεται σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή. Βάσει μιας ενδιαφέρουσας μελέτης της περιβαλλοντολόγου Όλγας Καραγιάννη με στοιχεία έως το 2000, το 46% του κτιριακού αποθέματος των Κυκλάδων κατασκευάστηκε μετά το 1970, ενώ το 33% περίπου κατασκευάστηκε μετά το 1980. Όλοι μας είμαστε μάρτυρες της υπερδόμησης στην Μύκονο, την Πάρο και την Σαντορίνη. Όμως βάσει των στοιχείων, η Σχοινούσα και το Κουφονήσι είναι οι πρωταθλητές στην ποσοστιαία αύξηση της δόμησης. Τα μικρά νησιά του Αιγαίου, τα νησιά της άγονης γραμμής, είναι αυτά που σήμερα δέχονται πρωτόγνωρες πιέσεις. Αν κάτι δεν αλλάξει άμεσα, η υφιστάμενη νομοθεσία, το επίπεδο διαφθοράς στις πολεοδομίες και λοιπές ελεγκτικές αρχές, οι κυβερνητικές πρακτικές απέναντι στα αυθαίρετα και τους προστατευόμενους πόρους και η νοοτροπία μας απέναντι στη γη θα οδηγήσουν στην πλήρη υπαρξιακή, αισθητική και οικονομική απαξίωση του Αιγαίου.

Μοναδικό τοπίο
ή μελλοντικό οικόπεδο;

Ο πολιτιστικός πλούτος ανοίγει νέους δρόμους στον ποιοτικό τουρισμό.

Σα να μην έφταναν όλα αυτά, τον Μάιο 2007 το ΥΠΕΧΩΔΕ ανακοίνωσε σχέδιο για το Χωροταξικό του Τουρισμού που ενθαρρύνει και ενισχύει τις υφιστάμενες τάσεις υπερδόμησης στο Αιγαίο, ανοίγοντας διάπλατα την πόρτα του κέρδους μέσω της άμετρης δόμησης για παραθεριστική κατοικία. Η επιδότηση της παραθεριστικής κατοικίας θα επιταχύνει ραγδαία τους ρυθμούς καταστροφής των φυσικών και πολιτιστικών πόρων του Αιγαίου, όπως άλλωστε καταδεικνύει το ισπανικό και ευρύτερα μεσογειακό προηγούμενο. Χαρακτηριστικό των πιέσεων στο Αιγαίο είναι ότι λίγους μήνες πριν από την ανακοίνωση του σχεδίου του Χωροταξικού αγοράστηκε το 13% της Ίου και μάλιστα η γη που περιβάλλει τις περισσότερες παραλίες. Και αλίμονο, δεν είναι μόνο η Ίος. Ένα τσουνάμι δόμησης ετοιμάζεται να κτυπήσει το Αιγαίο, πιθανότατα κάνοντας την ως τώρα υπερδόμηση να φαντάζει πρότυπη ανάπτυξη. Φέρνοντας σε απόγνωση όλους όσους νιώθουν μια υποχρέωση απέναντι σ' αυτόν τον τόπο. Όμως δεν

υπάρχει περιθώριο για απόγνωση. Αν είναι τσουνάμι αυτό που έχουμε μπροστά μας, τότε εμείς πρέπει να γίνουμε βουνό.

Πως γίνεται ένας άνθρωπος βουνό; Ό,τι είναι αδύνατο για καθέναν μας ξεχωριστά είναι δυνατό για όλους μας μαζί. Στα νησιά του Αιγαίου υπάρχουν ευαίσθητοι πολίτες, με περισσή αγάπη για τον τόπο τους, αλλά και διάθεση για δράση, ώστε να προστατεύσουν και να αναδείξουν την μοναδικότητα των αυθεντικών χαρακτηριστικών των νησιών. Στις μικρές νησιωτικές κοινωνίες συχνά οι άνθρωποι αυτοί είναι απομονωμένοι και αποτελούν μειοψηφίες με μικρή επιρροή στις τοπικές εξελίξεις. Τρεις στόχοι φαίνονται λοιπόν αυτονόητοι:

1. Να βοηθήσουμε την έξοδο των μεμονωμένων ομάδων ενεργών πολιτών από την απομόνωση, μέσα από τη συστηματικότερη επαφή τους με τις επιτυχίες και τους προβληματισμούς των υπέρμαχων της αειφορικής ανάπτυξης σε άλλα νησιά του Αιγαίου.

2. Να διευρύνουμε τις ομάδες πολιτών στα νησιά του Αιγαίου που κατανοούν την υπαρξιακή, αισθητική και οικονομική σημασία των ευαίσθητων οικο-πολιτιστικών πόρων στα νησιά, μέσα και από δράσεις ευαισθητοποίησης.
3. Να δυναμώσουμε την φωνή των ομάδων ενεργών πολιτών στα νησιά του Αιγαίου μέσα από τη διάδοση της γνώσης, των οικονομικών επιχειρημάτων και του νομοθετικού πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η διεύρυνση

Το Πρόγραμμα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο ξεκίνησε με τον δεύτερο από τους τρεις αυτούς στόχους. Μετά από την ιδιαίτερα επιτυχημένη λειτουργία του Γραφείου Αρχιτεκτονικών Συμβουλών στη Σύρο από τον αρχιτέκτονα Τάσο Κάρτα στη δεκαετία του 1970, επανήλθαμε τον Μάρτιο του 2005, πήγαμε στα σχολεία της Σερίφου, μιλήσαμε στα παιδιά και τα καλέσαμε να συμμετέχουν σε διαγωνισμό φωτογραφίας με θέμα «Τι μου αρέσει στο νησί μου και θέλω να διατηρηθεί και τι θέλω να αλλάξει;». Ο διαγωνισμός είχε μεγάλη επιτυχία, καθώς οι μαθητές φωτογράφησαν και σχολίασαν τα κακώς κείμενα του νησιού και πρότειναν λύσεις. Επαναλήφθηκε τα επόμενα δύο χρόνια σε άλλα τρία νησιά, την Σίφνο, την Αμοργό και την Αντίπαρο. Στις εκθέσεις των φωτογραφιών και των σχολίων των μαθητών που πραγματοποιήθηκαν στα νησιά αυτά αλλά και στην Αθήνα, οι γονείς, συγγενείς και φίλοι των μαθητών, αλλά και οι εκπρόσωποι των τοπικών αρχών είχαν την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν μέσα από τα λόγια των παιδιών ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό πρότυπο. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε σειρά κοινών εκδηλώσεων με προβολές της ταινίας της Λυδίας Καρρά «Φωνή Αιγαίου» και συζητήσεις για τις αναπτυξιακές προοπτικές του κάθε νησιού. Την ίδια στιγμή δημιουργήθηκαν ή ενδυναμώθηκαν τοπικές επιτροπές στα νησιά, προκειμένου να ενισχυθεί ο διάλογος στις τοπικές κοινωνίες για την υπαρξιακή, αισθητική και οικονομική σημασία της

προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτή η διαδικασία αποδείχθηκε πολύ αποτελεσματική:

1. Έκανε τα νεαρά άτομα των τεσσάρων νησιών να συνειδητοποιήσουν καλύτερα την περιπλοκότητα της αναπτυξιακής διαδικασίας του τόπου τους, τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα, τους παράγοντες και τις πρακτικές που απειλούν την ανάπτυξή του.
2. Άνοιξε έναν ολοκληρωμένο τοπικό διάλογο για την ανάπτυξη του εκάστοτε νησιού, βασισμένο σε επιχειρήματα αναπτυσσόμενα αποκλειστικά και μόνο από τα μέλη της τοπικής κοινωνίας.
3. Υλοποίησε την πρώτη, ενδεχομένως, περιβαλλοντολογική δράση που δεν θα μπορούσε να κατηγορηθεί ότι απειλεί το οικονομικό παρόν και μέλλον των νησιών, κερδίζοντας έτσι την, απαραίτητη για την συνέχισή της, τοπική υποστήριξη.

Στο εγγύς μέλλον το ενημερωτικό μας πρόγραμμα φιλοδοξεί να αγκαλιάσει και να αγκαλιαστεί από όλα τα νησιά του Αιγαίου.

Η έξοδος από την απομόνωση και η ενδυνάμωση της φωνής τους

Η διεύρυνση στα νησιά των ομάδων πολιτών που κατανοούν τη σημασία των ευαίσθητων οικο-πολιτιστικών πόρων χρειάζεται να συνοδευτεί με την έξοδο των μεμονωμένων ομάδων ενεργών πολιτών από την απομόνωση και την ενδυνάμωση της φωνής τους στις τοπικές κοινωνίες.

Είναι απαραίτητη πλέον η δημιουργία δομών στο Αιγαίο που θα επιτρέπουν τη γρήγορη πληροφόρηση για τις πετυχημένες και αποτυχημένες αναπτυξιακές πρακτικές και για το πώς αυτές συνδυάζονται και εξαρτώνται από την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό μας οδήγησε το 2006 στο σχεδιασμό του Δικτύου για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο (Δίκτυο). Πρόκειται για ένα εθελοντικό δίκτυο ανταλλαγής πληροφοριών για τις καλές και κακές πρακτικές τουριστικής ανάπτυξης στα νησιά του Αιγαίου.

«Η φύση να μένει έτσι, να μη φτιάξουν κτίρια» (Γιώργος Γαβαλάς Μαθητής Αμοργού). Από τον διαγωνισμό φωτογραφίας που διοργάνωσε το πρόγραμμα Αιγαίου το 2006.

Αποτελείται από τέσσερις επιμέρους ομάδες εταιρών και λειτουργεί υπό τον συντονισμό και την στήριξη του «Προγράμματος Αιγαίου». Οι τέσσερις αυτές ομάδες είναι:

1. Το «Δίκτυο Ακαδημαϊκών» που θα αποτελείται από ακαδημαϊκούς και εμπειρογνώμονες με ειδικότητα τη διασύνδεση οικονομικής ανάπτυξης, προστασίας περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς.
2. Το «Δίκτυο των ΜΚΟ» που θα αποτελείται από ΜΚΟ στο Αιγαίο.
3. Το «Δίκτυο Φορέων» που θα αποτελείται από στελέχη τοπικών φορέων οι οποίοι επηρεάζουν την αναπτυξιακή πορεία του Αιγαίου.
4. Το «Δίκτυο Πολιτών» που διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στις τοπικές τους κοινωνίες.

Στόχος του Δικτύου για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο είναι η δημιουργία, η διάδοση στις τοπικές κοινωνίες και η διαρκής ανανέωση μιας πολυδιάστατης βάσης δεδομένων που θα περιλαμβάνει:

1. Καλές και κακές πρακτικές στην τουριστική ανάπτυξη στο Αιγαίο και συναφή διεθνή εμπειρία.

2. Νομικό πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Αιγαίο.

3. Πηγές χρηματοδότησης για τουριστικές δραστηριότητες που βασίζονται στην προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το «Δίκτυο» λειτουργεί ήδη πιλοτικά. Μέσα στο 2008 θα αρχίσει η επίσημη λειτουργία του.

Τον Μάρτιο του 2006, το Πρόγραμμα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Αιγαίο απέκτησε επίσημα ένα νέο βήμα επικοινωνίας. Πρόκειται για την ιστοσελίδα μας: www.diktioaigaioi.gr, που αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για τη λειτουργία και αποτελεσματικότητα του «Δικτύου», αλλά και έναν κόμβο πληροφόρησης και επικοινωνίας για όποιον ενδιαφέρεται για το Αιγαίο και την Αειφορία. Η ιστοσελίδα παρουσιάζει:

- > Πετυχημένες και αποτυχημένες πρακτικές αειφορικής ανάπτυξης.
- > ΜΚΟ και φορείς του Αιγαίου.
- > Πληροφορίες για το Αιγαίο.
- > Τις δράσεις και εκστρατείες του «Προγράμματος Αιγαίου».

Ο αγώνας για το αυτονόητο, ο αγώνας για τα δικαιώματα των επερχόμενων γενεών, ο αγώνας για την καθημερινή ποιότητα ζωής, το δίκαιο και το αρμονικό στο Αιγαίο και σε όλο τον πλανήτη δεν μπορεί παρά να είναι ανένδοτος. Αναγνωρίζουμε, ονοματίζουμε και αντιμαχόμαστε τους κινδύνους που τα απειλούν, με συζήτηση, με διάλογο, με συναίνεση στις τοπικές κοινωνίες. Γνωρίζουμε ότι, παρά το θεσμικό πλαίσιο και παρά τις όποιες πιέσεις, η κάθε τοπική κοινωνία από μόνη της θα επιλέξει το μέλλον που της αξίζει. Ταυτόχρονα, ο καθένας μας έχει από κάτω να προσφέρει. Όπως λέει ο Ν. Καζαντζάκης στην Ασκητική: «Να αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη. Άμα δε σωθεί, εγώ θα φταίω».

■ Κρίτων Αρσένης, χωροτάκτης - οικονομολόγος, υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Προγράμματος Αιγαίου, μέλος ΣΘΕΠ.

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΔΩΡΟΒΙΝΗΣ

Το επίμαχο άρθρο 24

Δάσος: το οξυγόνο μας.

Μια από τις πλέον σημαντικές πλευρές της δράσης της *Ελληνικής Εταιρείας* είναι η συμβολή της στη συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος. Η δράση αυτή εκδηλώθηκε δύο φορές θετικά, στις δύο αναθεωρήσεις του Συντάγματος του 1975 και του 2000/2001, και αρνητικά στην επαπειλούμενη σήμερα αναθεώρηση του άρθρου 24 του Συντάγματος και του συναφούς προς αυτό άρθρο 17. Θα πρέπει να σημειώσουμε, επίσης, ότι η *Ελληνική Εταιρεία*, εδώ και δεκαπέντε χρόνια, είναι το μονα-

δικό σωματείο στην Ελλάδα, σε συνεργασία με άλλους φορείς ή πολίτες, που προσφεύγει τακτικά στο Συμβούλιο της Επικρατείας, ανοίγοντας και συχνά κερδίζοντας δικαστικές μάχες για την προστασία του περιβάλλοντος. Σε ορισμένες περιπτώσεις (λ.χ. επίγεια χάραξη Δ.Π. Υμηττού, εκτροπή Αχελώου) έχει προβεί σε προετοιμασία και κατάθεση καταγγελιών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για μείζονα ζητήματα συνταγματικής και γενικότερης νομικής ευταξίας. Συναφής είναι η δράση της σε διεθνείς συσπειρώσεις, με στόχο τη βελτίωση του υφιστάμενου νομικού πλαισίου προστασίας του περιβάλλοντος, στην Ευρώπη και γενικότερα. Έτσι, για παράδειγμα, υπήρξε ο κατεξοχήν ελληνικός φορέας που συμμετείχε ευθύς εξ αρχής στην όλη διαδικασία για την υπογραφή της Σύμβασης του Άαρχους (1998) για την περιβαλλοντική πληροφόρηση, τη συμμετοχή των πολιτών σε θέματα περιβάλλοντος και την πρόσβασή τους στη Δικαιοσύνη. Και ήταν ο μοναδικός φορέας, που με επιμονή και αταλάντευτα πίεσε και πέτυχε να κυρωθεί η σύμβαση αυτή από τη χώρα μας (2005) ενώ σήμερα καταβάλλει προσπάθειες για την πλήρη εφαρμογή της.

Η αναθεώρηση του 1975

Η *Ελληνική Εταιρεία*, τρία χρόνια μετά την ίδρυσή της, αγωνίστηκε προκειμένου να συμπεριληφθεί στο σχέδιο για την αναθεώρηση του Συντάγματος

του 1952 ειδική διάταξη για την προστασία του περιβάλλοντος. Συνέταξε εμπεριστατωμένο υπόμνημα προς όλα τα κόμματα και οργανώσεις στην αρχή του 1975, και οργάνωσε τετραήμερη συνάντηση με θέμα την προστασία των μνημείων και των παραδοσιακών οικισμών. Στη συνάντηση αυτή διατυπώθηκαν οι πλέον πρωτοποριακές απόψεις ειδικών επιστημόνων αλλά και ενημερωμένων πολιτών.

Μέλη του σωματείου εργάστηκαν, τότε, εθελοντικά και επί πολύ χρόνο, ώστε να διατυπωθεί το νέο άρθρο 24 (στο προσχέδιο του Συντάγματος έφερε τον αριθμό 27). Ευτυχώς βρήκαν συμπαράστατες τον Κων. Τσάτσο και τον τότε υπουργό Κυπρ. Μπίρη. Και τότε, όπως και σήμερα, η συνταγματική προστασία των δασών ήταν το θέμα στο οποίο αντιδρούσαν οι περισσότεροι βουλευτές. Είναι ενδεικτικό των πραγμάτων ότι βουλευτής του 1975, που αντιδρούσε έντονα στη συνταγματική προστασία των δασικών εκτάσεων, το 2001, νομάρχης πλέον, παραπέμφθηκε να δικαστεί για συνέργεια σε καταπάτηση δάσους.

Πρώτος βασικός στόχος της *Ελληνικής Εταιρείας* ήταν η απόλυτη εξομοίωση δασών και δασικών εκτάσεων, σύμφωνα άλλωστε με τα διεθνή πρότυπα (και όχι με ελλαδικές «ευρεσιτεχνίες»). Δεν επιτεύχθηκε. Δεύτερος στόχος ήταν η κατοχύρωση του χωροταξικού σχεδιασμού. Επιτεύχθηκε απολύτως συνταγματικά και παρέμεινε σχεδόν ολοκληρωτικά ανεργός μέχρι σήμερα. Οι διάφορες κυβερνήσεις είτε απέφυγαν να υλοποιήσουν τις συνταγματικές επιταγές, είτε προώθησαν και προωθούν σχέδια ακατάλληλα και αλυσιτελή, με «δείγμα γραφής» τη σύνθεση και τον χρόνο και τρόπο λειτουργίας του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας.

Τρίτος μεγάλος στόχος ήταν η καθιέρωση της συνταγματικής προστασίας του ιστορικού-ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η επιμονή της *Ελληνικής Εταιρείας* ευοδώθηκε ως προς την ένταξη της αρχής της προστασίας της στο Σύνταγμα του 1975, αλλά απέτυχε, ως προς την ένταξη σε αυτό ενός γενικού πλαισίου-αρχής εφαρμογής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπήρχε καμία σχετική πρόβλεψη στο κυβερνητικό σχέδιο αναθεώρησης, ούτε και στο

τελικό σχέδιο της ολομέλειας της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής. Είχαμε προτείνει το εξής: «Δια την προστασίαν των μνημείων και παραδοσιακών οικισμών νόμοι ορίζουν ιδιαίτερες περιπτώσεις απαιτούμενης στερήσεως της ελευθέρως χρήσεως και καρπώσεως της ιδιοκτησίας και την διαδικασίαν καταβολής εις τον δικαιούχον του ανταλλάγματος της χρήσεως ή καρπώσεως, το οποίον πρέπει να ανταποκρίνεται εις τας υφιστάμενας εκάστοτε συνθήκας. Το τοιούτον αντάλλαγμα δύναται, κατά περίπτωσιν, να συνίσταται εις την αντιπαροχήν ίσης αξίας ακινήτων ή τμημάτων κατ' όροφον ιδιοκτησίας».

Η πρόταση αυτή θα μπορούσε, ενδεχομένως βελτιωμένη, να ενταχθεί σε μελλοντική και «απονήρευτη» συνταγματική μεταρρύθμιση, σε εποχή μάλιστα όπου το «απόθεμα» της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς έχει επικίνδυνα μειωθεί σε όλη τη χώρα, με την ανυπαρξία καλά οργανωμένης και συνεπούς κρατικής πολιτικής για την προστασία της. Μέτρα «ανταλλαγής» ακινήτων θεωρητικά και τυπικά υπάρχουν, εφαρμόζονται όμως σε πολύ μικρή έκταση και σπασμωδικά, ενώ ο θεσμός της μεταφοράς συντελεστή δομήσεως, όπως οργανώθηκε με προβληματικό τρόπο, βρήκε εμπόδιο στην εφαρμογή του αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2000/2001

Αν η συνταγματική αναθεώρηση του 1975 έγινε αμέσως μετά την Μεταπολίτευση και σε κλίμα εν πολλοίς συναινετικό, εκείνη του 2000/2001 κάλυψε το σύνολο, σχεδόν, των άρθρων του Συντάγματος και αφορούσε και το άρθρο 24, το οποίο στην εποχή του υπήρξε πρωτοποριακό διεθνώς, εμφανίζοντας, τότε, την χώρα μας ως συμμετέχουσα στην ομάδα των κρατών που προδρομικά μεριμνούσαν για το περιβάλλον. Αυτή τη φορά το πλαίσιο ήταν πολύ διαφορετικό, εκτός και εντός Βουλής. Εκτός Βουλής επικρατούσε αδιαφορία. Εντός Βουλής αποφεύχθηκε να δημιουργηθεί διάλογος και να προκληθεί το ενδιαφέρον των πολιτών και των φορέων τους, παρά το ότι ήδη είχαμε περάσει σε άλλη εποχή, κατά την οποία γεννιούνταν νέες

Αφυπνίζοντας τον πολίτη για το άρθρο 24.

μορφές συσπείρωσης και δράσης (ΜΚΟ κ.λπ.), σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του εθελοντισμού.

Από τις αρχές του 2000 ξεκίνησε η προεργασία για την αναθεώρηση, δίχως στον Τύπο να εκδηλωθεί ενδιαφέρον. Ειδικότερα, ως προς το άρθρο 24, υπήρξε πρόθεση εκ μέρους ορισμένων μελών της κυβέρνησης και μέρους της αξιωματικής αντιπολίτευσης να μειωθεί η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και να παραμείνει ως έχει η διάταξη για το ιστορικό περιβάλλον. Το καλοκαίρι του 2000 ο ανιδιοτελής αγωνιστής για την προστασία του περιβάλλοντος, αείμνηστος Βασίλης Ζαφειράκης (ανήκε σε περιβαλλοντική κίνηση του Γαλατσίου), έλαβε πρώτος γνώση του τι τεκταινόταν στα παρασκήνια περί το άρθρο 24 και ενημέρωσε την *Ελληνική Εταιρεία* και άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Από το 1975 το «τοπίο» είχε, όμως, μεταβληθεί. Το 1975 η *Ελληνική Εταιρεία* ήταν από τους πραγματικά ελάχιστους φορείς που μάχονταν για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και ο μοναδικός, σε κεντρικό επίπεδο, για το ιστορικό περιβάλλον. Στο μεταξύ, όμως, δημιουργήθηκαν δεκάδες οργανώσεις πολιτών και συσπειρώσεις τους, που ανέπτυσαν μαχητική δράση. Ανάλογα κινητοποιήθηκαν ειδικευμένοι επαγγελματικοί φορείς και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Έχοντας υπόψη τις επελθούσες αλλαγές, άλλαξε και η στρατηγική της *Ελληνικής Εταιρείας* για το άρθρο 24: επιδιώξαμε συσπείρωση φορέων και πολιτών, αναλάβαμε και συντονιστικό ρόλο και στα γραφεία μας οργανώθη-

καν οι πρώτες συναντήσεις μέσα από τις οποίες προήλθε η «Αντιπρόταση» για την αναθεώρηση του άρθρου 24, που συγκέντρωνε την συναίνεση δεκάδων οργανώσεων, κεντρικών και περιφερειακών, και κατατέθηκε στην Βουλή. Το νέο άρθρο 24, όσο κι αν δεν ανταποκρινόταν σε όσα είχαμε προτείνει (βλ. παράρτημα), θεωρώ ότι αποτελεί βελτίωση του άρθρου του 1975, ιδίως με την ερμηνευτική δόλωση για τα δάση.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η σημερινή αναθεωρητική διαδικασία δεν πρόκειται να καταλήξει. Στις κατατεθείσες προτάσεις (κυβερνητικό προσχέδιο αναθεώρησης) περιλαμβάνεται η επί τα χείρω τροποποίηση του άρθρου 24, μαζί με την τροποποίηση άλλων συναφών άρθρων, αλλά και η πρόβλεψη για ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία αν πραγματοποιηθεί θα σημάνει και την κατάργηση του επί 120 χρόνια εδραιωμένου στην Ελλάδα συστήματος του διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας από τα δικαστήρια. Επίσης, με αυτή τη σχεδιασθείσα αναθεώρηση επιδιώκεται η περαιτέρω μείωση της προστασίας δασών και δασικών εκτάσεων.

Όλα αυτά τα αρνητικά σημεία, «βοηθούσες» και της αντίθεσης περί το άρθρο 16 (ανώτατη εκπαίδευση), προκάλεσαν μια ακόμη ισχυρότερη αντίθεση από όσο το 2000/2001. Αυτή τη φορά δεν αντέδρασαν μόνο (και πρώτες) οι περιβαλλοντικές

οργανώσεις, με την *Ελληνική Εταιρεία* να κινητοποιεί τον κύκλο των αμέσως συνεργαζομένων μαζί της οργανώσεων, αλλά και όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Κάθε «φωνή» υπέρ της δημιουργίας Συνταγματικού Δικαστηρίου ή κατά των δασών σιώπησε εν τη γενέσει της. Στον ίδιο τον χώρο της κυβερνητικής πλειοψηφίας εκδηλώθηκαν, μάλιστα, βουλευτές υπέρ του άρθρου 24 και κατά της ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου. Όταν θα έχει τυπωθεί ο παρών τόμος, ας ελπίσουμε ότι και η νέα αυτή απόπειρα για μείωση της συνταγματικής προστασίας του περιβάλλοντος θα έχει καταλήξει εκεί όπου της πρέπει, δηλαδή στον κάλαθο των αχρήστων της Ιστορίας.

Όπως έχουμε τονίσει αλλού, η απήχηση της όλης συζήτησης γύρω από το άρθρο 24 υπήρξε μεγάλη στα έντυπα μέσα ενημέρωσης, ενώ τόσο αυτή όσο και άλλες που ακολούθησαν αποσιωπήθηκαν παντελώς από τα τηλεοπτικά μέσα. Άλλωστε τα ίδια απέφυγαν, παρά τις συγκρούσεις και τις κινητοποιήσεις, να οργανώσουν έστω και έναν αξιοπίστο διάλογο μεταξύ των αντιτιθεμένων απόψεων για το θέμα.

Παράρτημα – Η «αντιπρόταση του 2000»

ΑΡΘΡΟ 24

Παράγραφος 1. «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και των πολιτών. Για τη διαφύλαξη και βελτίωση της ποιότητάς τους, το κράτος λαμβάνει, σεβόμενο την αρχή της αειφορίας, ιδιαίτερα μέτρα προφύλαξης, πρόληψης και καταστολής. Ειδικότερα η υποχρέωση λήψης μέτρων προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος αφορά το σύνολο των στοιχείων του, με ιδιαίτερη μέριμνα στη διατήρηση των δασικών και υγροτοπικών οικοσυστημάτων, της βιολογικής και γενετικής ποικιλότητας, των παρακτιών περιοχών και του τοπίου. Απαγορεύεται η μεταβολή των δασών και γενικά των δασικών εκτάσεων, εκτός αν λόγοι σπουδαίου δημοσίου συμφέροντος επιβάλλουν άλλη χρήση τους, η οποία αποδεδειγμένα δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί σε άλλη, μη δασική περιοχή.

Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Το κράτος διασφαλίζει τη συμμετοχή του πολίτη στην προστασία του περιβάλλοντος και ειδικότερα την ελεύθερη πρόσβασή του στις πληροφορίες, τις σχετικές με την άσκηση του δικαιώματός αυτού».

Παράγραφος 2. «Ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός έχει ως σκοπό να διασφαλίσει την αναγκαία ισορροπία και σχέση μεταξύ φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, για τις σημερινές και μελλοντικές γενεές, τη συνετή και αειφορική χρήση των περιβαλλοντικών αγαθών, τη διασφάλιση της γεωργικής γης, καθώς και την επίτευξη υψηλού επιπέδου ποιότητας ζωής, σε πόλεις και οργανωμένους οικισμούς. Οι θεσπιζόμενες χρήσεις γης και όροι δόμησης οφείλουν να εναρμονίζονται με τους στόχους αυτούς. Νόμος θα ορίσει τη συμμετοχή των φορέων των πολιτών στο σχεδιασμό αυτό».

Παράγραφος 7. «Τα οριζόμενα στο εδάφιο 2 της παραγράφου 6 ισχύουν και στην περίπτωση της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος».

ΑΡΘΡΟ 94

Παράγραφος 5 (προστίθεται). «Διαφορές που αντικείμενο έχουν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 24, είναι της αποκλειστικής αρμοδιότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας».

ΑΡΘΡΟ 95

Παράγραφος 5 (τροποποιείται). «Η Διοίκηση έχει υποχρέωση να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, που είναι άμεσα εκτελεστές. Η μη εκτέλεση ή παράβασή τους δημιουργεί ποινική και αστική ευθύνη για κάθε υπαίτιο, όπως νόμος θα ορίσει εντός δύο ετών από τη στιγμή που θα τεθεί σε ισχύ το παρόν Σύνταγμα».

■ Βασίλης Δωροβίνης, νομικός και πολιτικός επιστήμων, Αντιπρόεδρος της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΑΚ και ΣΘΕΠ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΚΡΑΣΣΑΣ

Ενέργεια

Η αρχή και το τέλος του καπιταλισμού

Εν αρχή ην ο ατμός

Πέρα από κάθε αμφιβολία, ο σημερινός «πολιτισμός» της παγκοσμιοποίησης είναι προϊόν της βιομηχανικής επανάστασης του 18ου αιώνα. Πολλές νεότερες επαναστάσεις έχουν συμβεί, με τελευταία ίσως την περίφημη επανάσταση της πληροφορικής, αλλά η βιομηχανική φύτρα αποδεικνύεται ακατάβλητη. Είναι τόσο η ισχύς της, που μολονότι στις ανεπτυγμένες χώρες τα 4/5 του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) προέρχονται πια από τις υπηρεσίες, εξακολουθούμε και το μετρούμε με την

«προστιθέμενη αξία» - μέτρο καθαρά βιομηχανικό. Με την ίδια παρωχημένη βάση φορολογούμαστε, μετρούμε το βιοτικό μας επίπεδο, ακόμη και την ανάπτυξη της κοινωνίας μας.

Αναμφίβολα η εφεύρεση της ατμομηχανής και η φτηνή ενέργεια αποτελούν την ρίζα της βιομηχανικής επανάστασης. Αυτό το «κλειδί» άνοιξε την πόρτα της μαζικής παραγωγής, την υποκατάσταση του ανθρώπου από τη μηχανή και την μετατροπή του τελευταίου σε εξάρτημα κάποιας γραμμής βιομηχανικής παραγωγής, σιδηρόδρομου ή ατμόπλοιου (στο μέτρο που παρέμενε συντελεστής της παραγωγής). Ταυτόχρονα, η αγροτική γη έπαψε να είναι η κυρίαρχη μορφή κεφαλαίου και πρώτων υλών, δίνοντας την θέση της στη μηχανή και τις πρώτες ύλες της ενέργειας.

Αυτές οι φαινομενικά απλές οικονομικές εξελίξεις, που ακούγονται πληκτικά ανιαρές στους πρωτοετείς φοιτητές της *πολιτικής οικονομίας*, μετασχημάτισαν μέσα σε ελάχιστο σχετικά χρόνο οικονομικές, κοινωνικές και αστικές δομές που ίσχυαν επί χιλιετίες και ταυτόχρονα προκάλεσαν ένα άλμα της παραγωγής αλλά και του βιοτικού επιπέδου, που συμπύκνωσε σε μερικές δεκαετίες ανάπτυξη χιλιετιών. Έτσι μέσα σε λιγότερο από εκατό χρόνια, η κοινωνία η οποία επί αιώνες χαρακτηριζόταν από την κυριαρχία της γεωργικής παραγωγής και μια στοιχειώδη βιοτεχνική και μικροαστική ανάπτυξη

Ναι στις ανεμογεννήτριες, αλλά με σωστή χωροθέτηση. Ιδιαίτερη προσοχή στις ευαίσθητες αναλογίες του Αιγαίου.

σε πόλεις (που με το ζόρι περιείχαν το 5% του πληθυσμού) μετασχηματίστηκε σ' αυτό που επικράτησε να ονομάζομε *βιομηχανική κοινωνία*. Αξίζει να δούμε τα βασικά στοιχεία της:

Πρώτον, η αλματώδης ανάπτυξη της βιομηχανίας και η επανάσταση στις μεταφορές, που έφεραν τον πολλαπλασιασμό των καναλιών, ο σιδηρόδρομος και το ατμόπλοιο. Το βιομηχανικό προϊόν στις ανεπτυγμένες χώρες έφτασε να καλύπτει το 50% της παραγωγής, σε βάρος κυρίως της γεωργικής παραγωγής, η οποία, παρά την αύξηση που προκάλεσε η μηχανική καλλιέργεια, έχασε σε ποσοστό επί του συνόλου. Τα νέα μεταφορικά συστήματα, εξάλλου, επέτρεψαν την αλματώδη ανάπτυξη των βιομηχανικών πόλεων δίπλα στα καινούργια κανάλια, λιμάνια και σιδηροδρομικά κέντρα. Αρκετά γρήγορα ο αστικός πληθυσμός ξεπέρασε τον αγροτικό και ημιαστικό.

Δεύτερον, η πλημμυρίδα των εφευρέσεων και της τεχνολογικής ανάπτυξης, που ακολούθησε την κομβική εφαρμογή της ατμομηχανής. Ειδικότερα

στον ενεργειακό τομέα, η ανάπτυξη της ηλεκτρικής ενέργειας και αργότερα της μηχανής εσωτερικής καύσης, οδήγησαν σε κοσμογονικές εξελίξεις (όπως π.χ. το αυτοκίνητο), που κυριολεκτικά σημάδεψαν το μέλλον της ανθρωπότητας. Κοινός τόπος όλων αυτών, από τεχνολογική και περιβαλλοντική σκοπιά, είναι οι καύσεις και οι ρύποι. Έτσι, πολύ γρήγορα, ξεπεράστηκε η βιοχωρητικότητα και η ικανότητα αυτοκαθαρισμού των φυσικών αποδεκτών (υδάτων, αέρα, τοπίων) από τους ρύπους και τα λύματα. Μέσα σε έναν αιώνα η ρύπανση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος πέρασε από την τοπική στην περιφερειακή και τελικά την παγκόσμια κλίμακα.

Τρίτον, από την πλευρά του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού, σημειώνομε κυρίως δύο κοσμογονικές εξελίξεις: Την πρώτη την αναφέραμε ήδη και είναι η αλλαγή της κύριας μορφής του κεφαλαίου από «γόνιμη γη» σε οικονομικό κεφάλαιο, που επενδύεται τόσο σε κεφαλαιουχικά αγαθά όσο και σε κινητές αξίες και ακίνητη περιουσία.

Επακόλουθο και η «μεταμόρφωση» των κεφαλαιούχων από γαιοκτήμονες σε καπιταλιστές και εισοδηματίες. Οι νέοι επιχειρηματίες και μάντζερ είναι ξεχωριστές τάξεις. Η δεύτερη, που χρονικά ακολουθεί, είναι η ριζική αλλαγή του ανθρώπου από παραγωγικό, σκεπτόμενο ον, σε εξειδικευμένο εξάρτημα της παραγωγής –από τη μια πλευρά– και σε καταναλωτικό «ζώον» με αντανάκλαστικά εξαρτημένα από την διαφήμιση.

2. Η ενέργεια και η «εντροπία» των ρύπων

Η υπερκατανάλωση είναι η ύψιστη θεότητα της σύγχρονης ειδωλολατρίας. Με τη δύναμη της πλύσης εγκεφάλου, που διαθέτει η σύγχρονη διαφήμιση και ιδίως η τηλεόραση, από μέσο μιας άνετης διαβίωσης μεταλλάχθηκε σε κύριο σκοπό της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Με τη διαφορά ότι αυτός ο νέος σκοπός όχι μόνο καταστρέφει το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής, όχι μόνο εξαντλεί τους φυσικούς πόρους, αλλά με τις κλιματικές αλλαγές που προκαλεί απειλεί την επιβίωση του ανθρώπου στον πλανήτη μας. Η λεγόμενη κοινωνία της αφθονίας οδηγεί σε αυτοκαταστροφή και αυτοαναίρεση της ανθρωπότητας. Η σημερινή πραγματικότητα ξεπερνά τα χειρότερα σενάρια των ταινιών τρόμου και επιστημονικής φαντασίας. Και το ερώτημα είναι: Μπορεί να αποφύγουμε αυτό το σενάριο αφανισμού της φύσης και του ανθρώπου; Μπορεί να αποσυνδέσουμε την ενέργεια και την παραγωγή από τους ρύπους και την κλιματική αλλαγή; Ή μήπως η *αειφόρος ανάπτυξη* είναι πια μια ουτοπία και πρέπει να συμφιλιωθούμε με την ιδέα της *μυδενικής ανάπτυξης*; Νομίζω ότι λίγο-πολύ στους επιστημονικούς κύκλους έχει διαμορφωθεί μια συναίνεση, που μας επιτρέπει τις εξής απαντήσεις στα ζωτικά αυτά ερωτήματα:

Πρώτον, υπάρχει ένα σημαντικό περιθώριο μείωσης της σπατάλης ενέργειας (μέχρι και 50%) ιδίως στον οικιστικό τομέα και στις μεταφορές, με εφαρμογή των αρχών της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής και με την εκ βάθρων αλλαγή των συστημάτων μεταφοράς (μείωση των μετακινήσεων με ΙΧ, αύξηση της χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς).

Δεύτερον, υπάρχει επίσης σημαντικό περιθώριο μείωσης των ρύπων στον τομέα παραγωγής και διανομής ενέργειας, με την καλύτερη αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (αιολική, ηλιακή, υδατική, κυματική, γεωθερμία) που είναι ιδιαίτερα άφθονες στη χώρα μας, καθώς και με την εφαρμογή της αποκεντρωμένης παραγωγής ηλεκτρισμού, που εξουδετερώνει τις απώλειες μεταφοράς και διανομής, για μικρούς οικισμούς και διάσπαρτες κατοικίες. Τέλος, ακόμη και στην παραγωγή ενέργειας από ορυκτά καύσιμα (λιγνίτη, άνθρακα, πετρέλαιο, φυσικό αέριο) η εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας οδηγεί σε μείωση των ρύπων κατά 35-45%.

Τρίτον, η εφαρμογή περιβαλλοντικών τεχνολογιών στη βιομηχανική και αγροτική παραγωγή καθώς και στις μεταφορές, αλλά και η περιβαλλοντική διαχείριση των αποβλήτων οδηγεί σε μεγάλη μείωση ρύπων, εξοικονόμηση πρώτων υλών και άρα στην διαφύλαξη φυσικών πόρων και στην προστασία του περιβάλλοντος. Παράδειγμα οι κυψέλες καυσίμου χωρίς κανένα ρύπο (κυκλοφορούν ήδη τα πρώτα πειραματικά αυτοκίνητα), ή η ανακύκλωση οικοδομικών υλών, που οδηγεί σε κάθετη μείωση των λατομείων. Σωρευτικά, η εφαρμογή όλων αυτών των μεθόδων, απαραίτητη προϋπόθεση των οποίων είναι να ενθαρρύνονται από την περιβαλλοντική φορολογική μεταρρύθμιση και κατάλληλα συστήματα διαχείρισης της ζήτησης, μπορεί να οδηγήσει, εντός δυο δεκαετιών, σε μείωση της κατανάλωσης στερεών καυσίμων και άρα της εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου σε ποσοστά που μπορεί να υπερβαίνουν και το 50%. Ταυτόχρονα θα οδηγήσει σε σοβαρή μείωση της κατανάλωσης και άλλων πρώτων υλών, όπως λατομικών υλικών, πλαστικού, ξυλείας, μετάλλων. Συμπεραίνουμε επομένως ότι η ανάπτυξη μπορεί να συνεχιστεί, αρκεί να γίνεται πιστή τήρηση των αρχών της αειφορίας σε όλους τους τομείς και να ενταχθεί το περιβαλλοντικό κόστος στις τιμές (με περιβαλλοντική φορολογία και άλλες μεθόδους). Αυτή είναι και η μόνη μέθοδος αποφυγής της εντροπίας των ρύπων και του αφανισμού της ανθρωπότητας από τον πλανήτη.

3. Μια αειφόρος ενεργειακή πολιτική για την Ελλάδα

Κατ' αρχήν πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας εντάσσεται και αναπτύσσεται στο πλαίσιο της ενεργειακής πολιτικής της Ενωμένης Ευρώπης (Ε.Ε.). Οι ποσοτικοί στόχοι της πολιτικής αυτής, όπως καθορίστηκαν στο Συμβούλιο της 8/9 Μαΐου 2007 είναι οι ακόλουθοι:

- α. Μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο 30% του επιπέδου του 1990 μέχρι το 2020 (δεσμευτικά 20%) και στο 60-80% μέχρι το 2050.
- β. Μείωση της κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% μέχρι το 2020.
- γ. Συμμετοχή των ΑΠΕ κατά 20% στο σύνολο της Ευρωπαϊκής κατανάλωσης ενέργειας το 2020.
- δ. Συμμετοχή των βιοκαυσίμων δεύτερης γενεάς κατά 10% στην συνολική κατανάλωση ντίζελ μέχρι το 2020.

Οι στόχοι αυτοί δεν έχουν ακόμη εξειδικευθεί για κάθε κράτος μέλος, στα πλαίσια της συμφωνίας επιμερισμού των βαρών, αλλά αναμένεται ότι στην χώρα μας θα επιτραπεί μόνο μία μικρή αύξηση της τάξεως του 7%, έναντι του 25% μέχρι το 2012 και έναντι του 35% που θα έχουμε στην πράξη μέχρι το 2012. Το ποσοστό όμως αυτό του 7% έχει εξαντληθεί ήδη και επομένως οι εκπομπές πρέπει να παγώσουν στο σημερινό επίπεδο, πράγμα πολύ δύσκολο. Επίσης, η μέχρι τώρα πορεία δείχνει ότι δεν θα πιάσουμε ούτε τον στόχο για ΑΠΕ, παρά τις γενναιόδωρες επιχορηγήσεις.

Πέραν αυτών των συγκεκριμένων στόχων η Ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική προβλέπει την απελευθέρωση των αγορών ενέργειας, την ουσιαστική αύξηση των διασυνδέσεων, την επιδίωξη της ασφάλειας της προμήθειας και τέλος την εναρμόνιση της φορολογίας ορυκτών καυσίμων, με υποχρεωτικούς ελάχιστους συντελεστές φόρου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι επιδόσεις της Ελλάδος σε όλους αυτούς τους τομείς είναι εξίσου απογοητευτικές, όπως οι επιδόσεις μας στην επίτευξη των ποσοτικών στόχων που περιγράψαμε. Συγκεκριμένα:

Η απελευθέρωση των αγορών δεν ακολουθεί ούτε το γράμμα ούτε το πνεύμα των Ευρωπαϊκών Οδηγιών, που βασίζονται στην ελεύθερη επιλογή προμηθευτή από τους καταναλωτές, αλλά επιδιώκει την επιδοτούμενη είσοδο ιδιωτών παραγωγών στην ηλεκτροπαραγωγή, με στρέβλωση της χονδρικής αγοράς. Τα τιμολόγια λιανικής πώλησης του ηλεκτρικού ρεύματος, που καθορίζονται διοικητικά από το Υπουργείο Ανάπτυξης (ΥΠΑΝ) μέσω σταυροειδών επιδοτήσεων, παρέχουν ρεύμα για οικιακή χρήση κάτω του κόστους, ενώ επιβαρύνουν υπερβολικά την εμπορική χρήση. Αποτέλεσμα η υπερκατανάλωση ηλεκτρισμού ακόμη και για θέρμανση και μαγείρεμα και η υστέρηση διείσδυσης του φυσικού αερίου. Σημειώνουμε επίσης την απουσία διαχείρισης της ζήτησης μέσω των τιμών, με αποτέλεσμα την απαράδεκτα υψηλή αιχμή του καλοκαιριού και τα μπλακάουτ. Τέλος, δεν συμμορφωνόμαστε ούτε με τους ελάχιστους συντελεστές φόρου της Ε.Ε. ιδίως στο κρίσιμο θέμα της τιμής του λιγνίτη.

Η *Ελληνική Εταιρεία*, μετά από ουσιαστική μελέτη, πρότεινε (σε ειδική συνέντευξη τύπου στις 22.6.2007) τρεις δέσμες μέτρων για την εφαρμογή μιας αειφόρου ενεργειακής πολιτικής, στους επί μέρους τομείς των μεταφορών, του οικιστικού και της ηλεκτρικής ενέργειας, που συνοψίζονται στα εξής:

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

- i. Αντικίνητρα (διόδια) για την είσοδο ΙΧ σε υπό συμφόρηση αστικές περιοχές ή άλλα κομβικά σημεία.
 - ii. Κίνητρα για χρήση μαζικών μέσων μεταφοράς και ιδίως σιδηροδρόμου ή πλοίων.
 - iii. Κίνητρα για φιλικά προς το περιβάλλον αυτοκίνητα.
 - iv. Κίνητρα ή άλλα μέτρα για μείωση της αιχμής.
- Ο απλούστερος τρόπος είναι η ενσωμάτωση στις τιμές/τιμολόγια του πλήρους περιβαλλοντικού κόστους, μέσω φορολογίας ή άλλων οικονομικών εργαλείων. Αυτά συμπληρώνονται με διοικητικά μέτρα όπου χρειάζεται, όπως π.χ. ωράρια.

ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

- i. Περιβαλλοντικός χωροταξικός σχεδιασμός, που μειώνει π.χ. την ανάγκη μετακινήσεων και μάλιστα με ΙΧ.
- ii. Ενσωμάτωση των κανόνων της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής στον ΓΟΚ.
- iii. Άμεση βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των δημόσιων κτιρίων, παλαιών και νέων.
- iv. Διοικητικά μέτρα αποκέντρωσης υπηρεσιών του Δημοσίου.
- v. Κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης (οικονομικά, φορολογικά, υποδομές).

ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Και πάλι το πιο ουσιαστικό μέτρο είναι η διαμόρφωση των τιμολογίων με βάση το πραγματικό τους κόστος (συμπεριλαμβανομένου του περιβαλλοντικού). Ειδικότερα:

- i. Η εισαγωγή αποτελεσματικών μέτρων διαχείρισης της ζήτησης (πολυζωνικά τιμολόγια και τιμολόγια θερινής αιχμής) θα μείωνε την θερινή αιχμή τουλάχιστο στο μισό, θα αύξανε τη βραδινή κατανάλωση και θα υποβίβαζε σημαντικά το μέσο κόστος του ηλεκτρικού ρεύματος.
- ii. Η επιβάρυνση των διαφόρων καυσίμων με το πραγματικό τους κόστος (συμπεριλαμβανομένου του περιβαλλοντικού) θα οδηγούσε υποχρεωτικά την ΔΕΗ στην ανανέωση/αναβάθμιση όλων των λιγνιτικών σταθμών, στην απόσυρση πολλών παλαιών πετρελαϊκών μονάδων (ιδίως στα νησιά) και την αντικατάστασή τους με σύγχρονες. Δεδομένου ότι η διαφορά απόδοσης μεταξύ παλαιάς-νέας τεχνολογίας στα δύο αυτά καύσιμα φτάνει το 40%, είναι φανερό ότι μπορεί να έχουμε αντίστοιχη μείωση των εκπομπών CO₂, αλλά και του κόστους παραγωγής.
- iii. Με συνεκτίμηση των νέων τεχνολογιών καύσης αλλά και του παράγοντα ασφάλειας προμήθειας του καυσίμου, η χάραξη εθνικής πολιτικής για την χρήση του λιγνίτη. Αυτή θα περιλαμβάνει και την ρεαλιστική φορολογία του.
- iv. Κυρίως όμως, με τιμές πετρελαίου γύρω στα 90-100 δολάρια, προέχει η χάραξη σοβαρής και απο-

τελεσματικής πολιτικής στον τομέα των ΑΠΕ. Βάση της θα είναι η αξιοποίηση του πλούσιου δυναμικού της Ελλάδας, όχι μόνο στην αιολική, αλλά και στην ηλιακή, θαλάσσια και γεωθερμική ενέργεια, η χωροθέτηση σε συνεργασία με τους τοπικούς παράγοντες και με συνεκτίμηση όλων των επιπτώσεων στο περιβάλλον, τον τουρισμό και την φέρουσα ικανότητα των περιοχών και, τέλος, η αποφυγή υπερβολικών επιδοτήσεων, αλλά και η άρση των σοβαρών αντικινήτρων που υπάρχουν.

Κοινή διάσταση όλων αυτών των μέτρων πρέπει να είναι η σοβαρή μελέτη όλων των σχετικών παραμέτρων και ισοζυγίων, με μια μακροπρόθεσμη προοπτική, δεδομένου ότι δεν επιτρέπεται να μην λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη τα συμφέροντα των μελλοντικών γενεών και των περιβαλλοντικών και βιολογικών ισορροπιών του πλανήτη μας.

4. Η διεθνής διάσταση

Όσα προαναφέρθηκαν κάλλιστα μπορεί και πρέπει να υλοποιηθούν σε εθνικό επίπεδο και αυτή είναι και η πολιτική της Ε.Ε. εν προκειμένω. Πρέπει όμως να υπογραμμισθεί ότι αν δεν υπάρξει διεθνής συναίνεση και συμφωνία, δεν υπάρχει ελπίδα αλλαγής του σημερινού παρωχημένου και καταστροφικού μοντέλου της καταναλωτικής κοινωνίας, που είναι ακόμα αγκυλωμένο και αγκυρωμένο στην βιομηχανική κοινωνία. Η κοινωνία της γνώσης και η ριζική αλλαγή της δομής της οικονομίας, που περιγράφουμε εισαγωγικά, επιβάλλουν την ανάπτυξη ενός νέου προτύπου, που θα στηρίζεται στην ίση μεταχείριση των τριών βασικών συντελεστών της παραγωγής: του ανθρώπου, της φύσης και του κεφαλαίου.

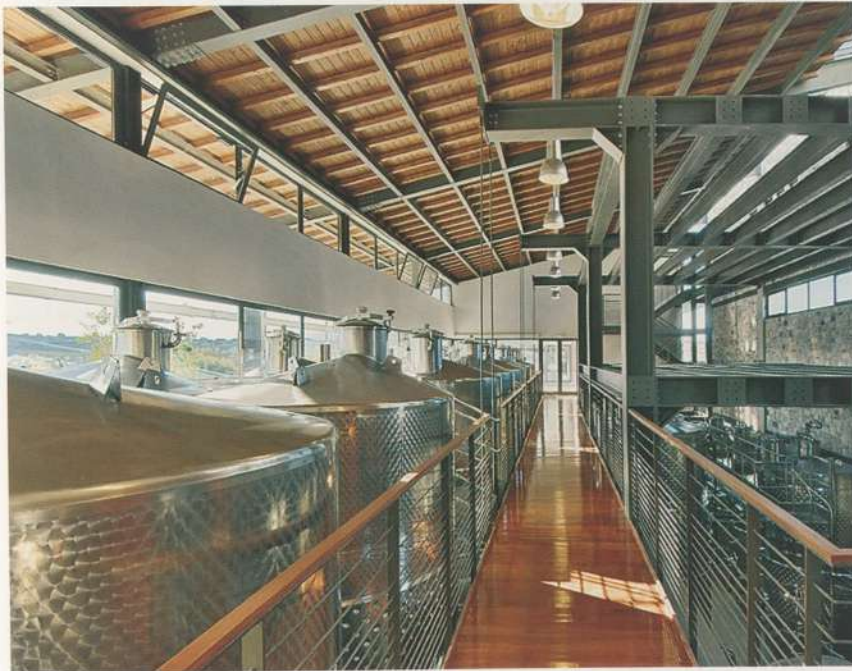
Η τρομακτική διάσταση των κλιματικών αλλαγών και η ταχύτητα με την οποία ανατρέψαμε ισορροπίες πολλών γεωλογικών αιώνων, μας διδάσκουν με τραγική ενάργεια ότι δεν μπορούμε να παίζουμε «εν ου παικτοίς». Και ου παικτόν είναι το μέλλον του ανθρώπου και του πλανήτη μας.

■ Γιάννης Παλαιοκρασσάς, πρώην Υπουργός, πρώην Κοινοτικός Επίτροπος, Αντιπρόεδρος της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΘΕΠ.

ΜΑΝΘΟΣ ΣΑΝΤΑΜΟΥΡΗΣ

Κτίρια και περιβάλλον: Μια βεβαρυμένη σχέση

Οινοποιείο Κτήματος
Παπαγιαννάκου,
Μαρκόπουλο Αττικής.

◀ Βιοκλιματική κατοικία
στη Νέα Φιλοθέη.

Αρχιτέκτων: Έλενα Σταυροπούλου

Τα κτίρια συνιστούν, σε παγκόσμιο επίπεδο, έναν από τους πιο σημαντικούς οικονομικούς τομείς. Ο κύκλος εργασιών του τομέα των κατασκευών αγγίζει τα 3 τρις δολάρια και προσεγγίζει σχεδόν το ένα δέκατο της παγκόσμιας οικονομίας.

Σχεδόν το 30% των εργασιών πραγματοποιείται στην Ευρώπη, 22% στην Αμερική, 21% στην Ιαπωνία, 23% στις αναπτυσσόμενες χώρες και 4%

στις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες. Τα κτίρια καταναλώνουν σχεδόν το 40% της παγκόσμιας ενέργειας, 16% του πόσιμου νερού και 25% της ξυλείας, ενώ ευθύνονται για σχεδόν το 70% των εκπομπών του οξειδίου του θείου και το 50% των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα.

Ο τομέας των κτιρίων είναι υπεύθυνος για σχεδόν το 40% της ενεργειακής κατανάλωσης στην Ευρώπη ενώ η απόλυτη ενεργειακή του κατανάλωση αυξάνεται διαρκώς. Παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) έχει υπογράψει το Πρωτόκολλο του Κιότο και έχει θέσει σε εφαρμογή πολύ σαφή νομοθετικά πλαίσια, με στόχο την μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης, η ζήτηση ενέργειας αυξάνεται διαρκώς. Παράλληλα, πολύ σημαντικά προβλήματα ποιότητας του εσωτερικού περιβάλλοντος και κοινωνικής ανισότητας που σχετίζονται με την προμήθεια και χρήση της ενέργειας, τονίζουν την ανάγκη νέων προτεραιοτήτων και πολιτικών στον κατασκευαστικό τομέα.

Ενεργειακή Κατανάλωση Κτιρίων στην Ε.Ε.

Η ενεργειακή κατανάλωση του κτιριακού τομέα, (υπηρεσίες και νοικοκυριά), στις 25 χώρες της Ε.Ε. πλησιάζει σύμφωνα με δεδομένα του 2004, τα 472 Gtoe (γигаτόνοι ισοδύναμοι πετρελαίου), ενώ η αντίστοιχη κατανάλωση των 15 αρχικών χωρών είναι σχεδόν 412 Gtoe.

Κατά την περίοδο 1999-2004 η ενεργειακή ζήτηση στα κτίρια παρουσίασε αυξητική τάση τόσο για τις 15 όσο και για τις 25 χώρες – με μόνες εξαιρέσεις το Βέλγιο και τη Σουηδία. Η μέση ετήσια αύξηση της κατανάλωσης ήταν κοντά στο 1,8%. Οι χώρες της Νότιας Ευρώπης παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αύξηση ενεργειακής κατανάλωσης. Στην Ισπανία και την Ελλάδα η ενεργειακή ζήτηση στις υπηρεσίες και τα νοικοκυριά αυξήθηκε κατά 26%, (περίοδος 1999-2004), ενώ η αντίστοιχη αύξηση στην Πορτογαλία ήταν κοντά στο 21%. Παράλληλα, την ίδια περίοδο, η Γαλλία και η Ιταλία παρουσίασαν αύξηση 10% και 6% αντίστοιχα.

Η αύξηση της ενεργειακής ζήτησης στη Νότια Ευρώπη είναι το σύνθετο αποτέλεσμα συγκεκριμένων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και τεχνικών προβλημάτων, σχετιζόμενων άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη των χωρών, την ραγδαία διεύρυνση των κλιματιστικών, την ανεπαρκή τεχνική νομοθεσία καθώς και την θερμική υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος. Καθώς στην Ευρώπη και συγκεκριμένα το Νότο, το μέγεθος της κατοικίας ανά οικογένεια και ο κτιριακός χώρος που αντιστοιχεί σε κάθε άτομο αυξάνεται διαρκώς και η αγορά των κλιματιστικών συσκευών επεκτείνεται (κατά την περίοδο 2002-2006 παρατηρήθηκε αύξηση στις πωλήσεις κλιματιστικών σχεδόν κατά 22%) με σοβαρό αντίκτυπο στη ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς, τέλος, σαν αποτέλεσμα του θετικού θερμικού ισοζυγίου, η θερμοκρασία του περιβάλλοντος στις πόλεις είναι υψηλότερη από την αντίστοιχη σε αγροτικούς ή περιαστικούς χώρους (το φαινόμενο αυτό, γνωστό και ως φαινόμενο της θερμικής νησίδας, επιβαρύνει την ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας για τον κλιματισμό των κτιρίων κατά την θερινή περίοδο) η κατάσταση γίνεται εκρηκτική. Σημειωτέον ότι το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας που καταναλώνεται στον κτιριακό τομέα προέρχεται από συμβατικές ενεργειακές πηγές. Μόνο το 6-7% της ενέργειας προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές, καθώς η διεύρυνση των μη συμβατικών πηγών στο ενεργειακό ισοζύγιο των Κρατών Μελών δεν είναι, δυστυχώς, σημαντική.

Ενεργειακή Κατανάλωση και Εισόδημα

Η ενεργειακή κατανάλωση των νοικοκυριών σχετίζεται άμεσα με το εισόδημα τους. Οι οικογένειες με υψηλό εισόδημα καταναλώνουν περισσότερο, ενώ τα χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά καταναλώνουν σε απόλυτη τιμή λιγότερο, αλλά το κόστος της ενέργειας αντιπροσωπεύει μεγάλο ποσοστό των εισοδημάτων τους.

Ως ενεργειακή ένδεια ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία ένα νοικοκυριό δαπανά άνω του 10 % του εισοδήματος του για αγορά θερμικής ενέργειας, ώστε να εξασφαλίσει τα απαραίτητα επίπεδα θερμικής άνεσης. Όταν το ενεργειακό κόστος υπερβαίνει το 20 % του εισοδήματος, η οικογένεια χαρακτηρίζεται ότι υποφέρει από «σοβαρή ενεργειακή ένδεια». Τα ποσοστά της ενεργειακής ένδειας είναι πολύ υψηλά, κυρίως στην Νότια Ευρώπη. Περίπου το 12% των νοικοκυριών στην Ιταλία, το 30% στην Ελλάδα, το 26% στην Ισπανία, και το 44% στην Πορτογαλία, υποφέρει από ενεργειακή ένδεια. Οι χαμηλές εισοδηματικές ομάδες κατοικούν σε χαμηλότερης θερμικής ποιότητας κτίρια και κατά συνέπεια καταναλώνουν περισσότερη ενέργεια ανά μονάδα επιφάνειας για να διατηρήσουν αποδεκτές εσωτερικές συνθήκες. Όσο πιο χαμηλό το εισόδημα, τόσο πιο υψηλό το κόστος για θέρμανση ανά άτομο και ανά μονάδα επιφάνειας. Το κόστος θέρμανσης ανά άτομο και ανά μονάδα επιφάνειας για τις χαμηλότερες εισοδηματικές ομάδες είναι σχεδόν κατά 127% υψηλότερο από το αντίστοιχο κόστος για τις ομάδες υψηλού εισοδήματος.

Κατά συνέπεια, οι ενεργειακές στρατηγικές στον κτιριακό τομέα πρέπει πάντα να λαμβάνουν υπόψη τους τις συγκεκριμένες συνθήκες των διαφόρων εισοδηματικών ομάδων και πρέπει πάντα να σχεδιάζονται ενεργειακά μέτρα, κατάλληλα για κάθε κοινωνική και οικονομική ομάδα.

Ποιότητα του Εσωτερικού Αέρα

Η εσωτερική ρύπανση, λόγω της μεταφοράς ρύπανσης από τον εξωτερικό αέρα, την ύπαρξη εσωτερικών πηγών ρύπανσης και τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες αποτελεί μια σοβαρή απειλή για

την ανθρώπινη υγεία. Πρόσφατες έρευνες επιχειρούν να μετρήσουν την εσωτερική συγκέντρωση των κυριότερων χημικών και βιολογικών ρύπων, όπως το μονοξείδιο του άνθρακα, οργανικές πτητικές ενώσεις και το διοξείδιο του άνθρακα. Ταυτόχρονα, σημαντική ερευνητική προσπάθεια καταβάλλεται προκειμένου να διαπιστωθούν και χαρακτηριστούν οι πηγές εσωτερικής ρύπανσης και οι επιδράσεις τους.

Πρόσφατες μετρήσεις της ποιότητας του εσωτερικού αέρα σε 50 κατοικίες στην Αθήνα, κατέγραψαν την συγκέντρωση των CO₂, CO, TVOC's, (οργανικών πτητικών ενώσεων), και των PM_{2,5}, PM₁₀. Βρέθηκε ότι μόνο στο 5% των κατοικιών η εσωτερική συγκέντρωση των οργανικών πτητικών ενώσεων δεν υπερβαίνει το όριο των 0,05 ppm. Στο 90% των κατοικιών η συγκέντρωση μετρήθηκε μεταξύ 0,05 και 0,8 ppm – ικανή να προκαλέσει αναπνευστικά προβλήματα. Μετρήθηκαν επίσης πολύ υψηλές συγκεντρώσεις σωματιδίων PM₁₀ και PM_{2,5}. Μόνο στο 16% των κατοικιών η συγκέντρωση ήταν κάτω από το μέσο όριο των 65μg/m³. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι το κάπνισμα συμβάλλει δραματικά στη συγκέντρωση των PM_{2,5}, PM₁₀ και των οργανικών πτητικών ενώσεων στους εσωτερικούς χώρους.

Είναι σαφές ότι η ρύπανση του εσωτερικού χώρου είναι πολύ σημαντικό πρόβλημα για τις κατοικίες και τα κτίρια γενικά. Οι συνδυασμένες συνέπειες των εσωτερικών ρύπων μπορούν να επιδράσουν σημαντικά στην υγεία και την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επομένως, είναι επιβεβλημένη η υιοθέτηση κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου και τεχνικών μέτρων για να προστατευθεί η υγεία των πολιτών.

Ποιά Ενεργειακή Πολιτική για τον Κτιριακό Τομέα;

Η ενεργειακή κατανάλωση του κτιριακού τομέα αυξάνεται διαρκώς στην Ευρώπη. Επιπλέον, η αύξηση του ηλεκτρικού φορτίου σε ώρες αιχμής στον Ευρωπαϊκό νότο, αναγκάζει τις αρχές να εγκαταστήσουν επιπλέον μονάδες παραγωγής ισχύος για να ικανοποιήσουν την αυξανόμενη ζήτηση κατά τις ώρες αιχμής. Τέλος, τα ενεργειακά

προβλήματα συνδέονται με σοβαρά προβλήματα ποιότητας εσωτερικού περιβάλλοντος.

Είναι πλέον σαφές ότι απαιτείται μια νέα πιο προοδευτική ιεράρχηση των ενεργειακών ζητημάτων. Κύριες προτεραιότητες πρέπει να είναι:

- > Η βελτίωση του αστικού μικροκλίματος, η καταπολέμηση του φαινομένου της αστικής νησίδας και η μείωση των ενεργειακών αναγκών για δροσισμό.
- > Η χρήση βιώσιμων ενεργειακών συστημάτων τροφοδοσίας για τα κτίρια με χρήση ανανεώσιμων πηγών (ηλιακή και βιομάζα).
- > Η χρήση τεχνικών διαχείρισης της ενεργειακής ζήτησης, ώστε να ελεγχθεί η κατανάλωση των μεγάλων καταναλωτών.
- > Η ενσωμάτωση παθητικών και ενεργητικών ηλιακών συστημάτων σε νέα και υπάρχοντα κτίρια, και η χρήση συστημάτων υψηλής ενεργειακής απόδοσης για την τροφοδοσία και την διαχείριση της ενέργειας.
- > Η ανάπτυξη ενός νέου πιο αποδοτικού νομοθετικού πλαισίου για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων.

Βελτιώνοντας το Αστικό Μικροκλίμα – Φαινόμενο της Αστικής Νησίδας και Τεχνικές Αντιμετώπισης

Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της θερμικής νησίδας, έχουν προταθεί τα ακόλουθα:

- > Αύξηση αριθμού περιοχών πρασίνου και δενδροφύτευσης.
- > Χρήση κατάλληλων υλικών, συγκεκριμένα επιχρισμάτων υψηλής αντανακλαστικότητας, λευκών και έγχρωμων, που χαρακτηρίζονται από πολύ υψηλή ανακλαστικότητα στο ηλιακό φάσμα καθώς και πολύ υψηλό συντελεστή εκπομπής.
- > Μείωση της ανθρωπογενούς θερμότητας.
- > Χρήση ψυχρών καταβόθρων για την διοχέτευση της πλεονάζουσας θερμότητας των κτιρίων, (αέρας, νερό, έδαφος).
- > Κατάλληλη διάταξη των αστικών χώρων, ώστε να προστατεύονται από την ηλιακή ακτινοβολία και να επιτρέπουν την ανεμπόδιστη κυκλοφορία του αέρα, κ.τ.λ.

Οινοποιείο Κτήματος
Παπαγιαννάκου,
Μαρκόπουλο Αττικής.

Αρχιτέκτονες: Έλενα Σταυροπούλου,
Γιώργος Σκούρτης, Δημήτριος Γκλιότης

Χρήση Ενεργειακά Αποδοτικών και Ηλιακών Τεχνολογιών

Τα τελευταία 30 χρόνια έχει διεξαχθεί σημαντική έρευνα για την ανάπτυξη συστημάτων, εργαλείων και τεχνικών με σκοπό τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης των κτιρίων και τη βελτίωση της περιβαλλοντικής τους ποιότητας.

Πολύ σημαντική πρόοδος έχει επιτευχθεί σε θέματα παθητικού δροσισμού και συγκεκριμένα έχουν αναπτυχθεί και εφαρμοστεί στα κτίρια νέες τεχνικές θερμικής και ηλιακής προστασίας, καθώς και τεχνικές απόρριψης της πλεονάζουσας θερμότητας.

Νέα εξελιγμένα συστήματα και τεχνικές διατίθενται στο εμπόριο και τα περισσότερα από αυτά είναι πιο ανταγωνιστικά από τα αντίστοιχα συμβατικά. Ωστόσο, η χρήση τους στην καθημερινή ζωή είναι περιορισμένη. Πρέπει, λοιπόν, να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν σύγχρονες πολιτικές εμπορικής διείσδυσης, προκειμένου να βοηθηθεί η ενσωμάτωση των εξελιγμένων και αποδοτικών συστημάτων και τεχνικών στα κτίρια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εκπαίδευση των επιστημόνων και η ενημέρωση των πολιτών μπορεί να συντελέσει ώστε να διεισδύσουν στον κτιριακό χώρο οι φιλικές προς το περιβάλλον τεχνικές και τεχνολογίες. Η *Ελληνική*

Εταιρεία έχει στρατευθεί στον στόχο αυτό και διοργανώνει ανά τακτά χρονικά διαστήματα σχετικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Εκατοντάδες μηχανικοί και επιστήμονες έχουν επιμορφωθεί και συμβάλλουν σημαντικά με την δουλειά τους για ένα καλύτερο κτιριακό απόθεμα. Παράλληλα, σημαντικές δραστηριότητες έχουν αναληφθεί, ώστε η όλη πληροφόρηση να διαχυθεί στο ευρύ κοινό. Η ειδική ηλεκτρονική έκδοση με θέματα βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής αποτελεί εξαιρετικό πληροφοριακό οδηγό.

Η εφαρμογή των σύγχρονων περιβαλλοντικών τεχνικών στον κτιριακό τομέα ξεκινά από το σπίτι μας. Η *Ελληνική Εταιρεία* εκπόνησε, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, πλήρη ενεργειακή αξιολόγηση του κτιρίου και λαμβάνει πρακτικά μέτρα ώστε ο χώρος της να αποτελέσει παράδειγμα ενεργειακής και περιβαλλοντικής ποιότητας.

Επιπλέον, υπό την εκπαιδευτική και ενημερωτική της ιδιότητα, η *Ελληνική Εταιρεία* έχει αναλάβει και μελετά θέματα σχετικά με την θερμική αναβάθμιση της Αθήνας. Σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, μελετά πειραματικά και θεωρητικά την κλιματική αναβάθμιση μεγάλου μέρους του ιστορικού κέντρου της Αθήνας. Οι διαπιστώσεις και οι προτάσεις μιας τέτοιας πρότυπης μελέτης θα αποτελέσουν οδηγό για παρόμοιες εφαρμογές στις πόλεις μας.

Η εφαρμογή της νέας Οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (2002/91/ΕΚ) θα συμβάλει σημαντικά στη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης του κτιριακού τομέα. Παρόλα αυτά, είναι κοινώς αποδεκτό ότι η συμβολή των νομοθετικών μέτρων, όταν δεν συνδυάζεται με εντατική έρευνα, είναι αρκετά περιορισμένη και μπορεί να φέρει μόνο βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα. Δυστυχώς, η επιχορήγηση της σχετικής έρευνας στην Ευρώπη έχει σταματήσει και μια τέτοια απόφαση δεν επιτρέπει την έκφραση αισιοδοξίας για το μέλλον του κτιριακού τομέα στην Ευρώπη.

■ Μάνθος Σανταμούρης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΘΕΠ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ

Η αναπόδραστη αναγκαιότητα της γενικευμένης περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

Η φροντίδα για το περιβάλλον αρχίζει από το σχολείο.

Όλα τα σημαντικά γεγονότα που διαδραματίζονται αυτή τη στιγμή στον πλανήτη, έχουν μια αδιαμφισβήτητη και κυρίαρχη περιβαλλοντική διάσταση. Από την αύξηση της τιμής του πετρελαίου ως τον πόλεμο στο Ιράκ, την χρόνια διένεξη Ισραήλ-Παλαιστινίων, τις φοβερές πυρκαγιές του τελευταίου καλοκαιριού, τη διαρκή ατμοσφαιρική ρύπανση της Αθήνας, την αυξανόμενη κυκλοφοριακή συμφόρηση, τη ρύπανση των επιφανειακών και των υπόγειων νερών κ.ά., όλα αυτά τα φαινομενικά

άσχετα μεταξύ τους γεγονότα σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το περιβάλλον και το επηρεάζουν ή επηρεάζονται από αυτό. Ό,τι το πλανητικό οικοσύστημα χρειάστηκε δισεκατομμύρια χρόνια για να δημιουργήσει και να εξισορροπήσει, ο άνθρωπος, μέσα σε λιγότερο από τριακόσια χρόνια, από την έναρξη της βιομηχανικής επανάστασης, το έχει καταστρέψει, μαζί με αυτό και το μέλλον του. Η ζημιά που έχει υποστεί το περιβάλλον σε πλανητικό κλίμακα, αλλά επίσης σε εθνική, περιφερειακή και τοπική, πλησιάζει τα όρια του μη αντιστρεπτού. Όλοι μας έχουμε –σε διαφορετικό βαθμό ίσως ο καθένας– μερίδιο ευθύνης για αυτή την καταστροφή.

Αλλαγές στα κυρίαρχα πρότυπα

Είναι σαφές και προκύπτει πλέον από τις πιο έγκυρες διεθνείς επιστημονικές μελέτες, ότι προκειμένου να διατηρήσουμε μέρος της υγείας του παγκόσμιου οικοσυστήματος θα πρέπει να συναινέσουμε στην ριζική αλλαγή κυρίαρχων όψεων των πολιτικοοικονομικών συστημάτων εντός των οποίων ζούμε. Το κυρίαρχο πρότυπο παραγωγής και κατανάλωσης, το κυρίαρχο αναπτυξιακό πρότυπο, ο κυρίαρχος καταμερισμός πόρων, εργασίας και κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα θα πρέπει να τροποποιηθούν ριζικά, αν η ανθρωπότητα επιθυμεί ειλικρινά την διάσωση του πλανητικού οικοσυστήματος.

Πάρνηθα: εκπαιδεύοντας
τους εκπαιδευτικούς.

Αλλαγές στην καθημερινή ζωή

Οι αλλαγές στη συμπεριφορά μας δεν είναι εύκολες, ούτε προφανώς, επιθυμητές. Είναι αλλαγές που πρέπει να γίνουν εξαιτίας της ανάγκης να διασωθεί το περιβάλλον και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής, να εξασφαλιστεί το μέλλον για τις γενιές που έρχονται και δικαιούνται μια Γη βιώσιμη. Οι αλλαγές αυτές θα επηρεάσουν τον όγκο της παραγωγής και κατανάλωσης, το σύστημα μεταφορών, το ύψος της ανεργίας, κ.ά. Για να περάσουν οι αλλαγές αυτές στην καθημερινή πρακτική του ανθρώπου, ένας είναι ο πιο ασφαλής τρόπος, μια είναι η πιο ασφαλής και δημοκρατική στρατηγική και ονομάζεται εκπαίδευση. Εκπαίδευση για το περιβάλλον, εκπαίδευση για την βιωσιμότητα, εκπαίδευση για την αειφορία.

Πολύ σύντομα το κεντρικό Κράτος, οι Περιφέρειες, οι Νομαρχίες, οι Δήμοι, οι Κοινότητες θα κληθούν να λάβουν αποφάσεις και διαχειριστούν εξαιρετικά σοβαρά ζητήματα που έχουν σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος (διαλογή των απορριμμάτων στην πηγή, διαχείριση της διαρκούς κυκλοφοριακής συμφόρησης, διαχείριση της χρήσης των δημόσιων χώρων, διαχείριση της ανεπάρκειας ηλεκτρικής ενέργειας, διαχείριση των καυσώνων, διαχείριση της ανεπάρκειας πόσιμου νερού, κ.τ.λ.). Αυτά τα σοβαρά προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με συναίνεση και έμπρακτη αποδοχή των προτεινόμενων επιστημονικά αποδεκτών λύσεων από το ευρύ κοινό, από τους πολίτες. Για να μπορέσουν οι πολίτες να τις αποδεχτούν πρέπει να συνυπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις, όπως:

- > Αναγνώριση και κατανόηση των προβλημάτων.
- > Κατανόηση εκ μέρους των πολιτών των τρόπων ή μεθόδων αντιμετώπισης των προβλημάτων.
- > Αποδοχή εκ μέρους των πολιτών μέρους της ευθύνης για την επίλυση των προβλημάτων.
- > Απόφαση των πολιτών να συμμετέχουν ενεργά στην επίλυση των προβλημάτων.
- > Δέσμευση των πολιτών για σταθερή προσήλωση στην προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων για μακρό χρονικό διάστημα.

Ο ρόλος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Ουσιαστικά απαιτείται το τρίπτυχο κατανόηση – επιθυμία συμμετοχής – μακροχρόνια δέσμευση. Αυτό το τρίπτυχο προϋποθέτει πολίτες που θα έχουν διαρκή, επαρκή, αξιόπιστη και αποτελεσματική περιβαλλοντική πληροφόρηση, ενημέρωση, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση. Το όχημα λέγεται Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) ή Εκπαίδευση για την Αειφορία (Ε.γ.Α.).

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, η Π.Ε. (ή η Ε.γ.Α.) έχει ενταχθεί από τον τότε υπουργό Παιδείας κ. Σουφλιά, το 1990, κάπως περιθωριακά. Μετά από δεκαεπτά χρόνια τα αποτελέσματα δεν είναι ικανοποιητικά ή καλύτερα δεν είναι τόσο ικανοποιητικά όσο αναμενόταν. Κι αυτό διότι υπάρχουν οι κακοδαιμονίες της Π.Ε. στην Ελλάδα, ορισμένες από τις οποίες είναι:

- > Έλλειψη Αναλυτικού Προγράμματος.
- > Έλλειψη χώρου ή ζώνης στο καθημερινό ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου.
- > Προαιρετικός χαρακτήρας. Αποτέλεσμα αυτού είναι το ελάχιστο ποσοστό μαθητών/μαθητριών που έχουν κάποια στιγμή στη ζωή τους δεχτεί περιβαλλοντική εκπαίδευση, ποσοστό που δεν ξεπερνά σε καμιά περίπτωση το 10% (είναι μεγαλύτερο στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και σημαντικά μικρότερο στη Δευτεροβάθμια).
- > Ο σημερινός χαρακτήρας του Λυκείου (προετοιμασία για τις εξετάσεις), που αποκλείει ουσιαστικά τα παιδιά του Λυκείου από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.
- > Η χαλαρότητα περί την εφαρμογή των προγραμμάτων. Ένα πολύ σημαντικό τμήμα των λεγόμε-

νων προγραμμάτων Π.Ε. είναι ψευδοπρογράμματα που γίνονται για να κρυφτεί μέρος της ανεργίας των εκπαιδευτικών ή για να μη μετακινηθούν κάποιοι από ένα σχολείο.

- > Η έλλειψη χρηματοδότησης των προγραμμάτων, με αποτέλεσμα να στερούνται μιας βασικής πτυχής τους, της εργασίας πεδίου.
- > Η έλλειψη ουσιαστικής, διαρκούς, επαρκούς και αξιόπιστης επιμόρφωσης και εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στην Π.Ε. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί εν μέρει τη χαμηλή συμμετοχή εκπαιδευτικών (κάτω του 6%) σε προγράμματα Π.Ε., χωρίς βέβαια να είναι η κύρια αιτία για το φαινόμενο. Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες από πολλούς φορείς (μεταξύ αυτών και του ΥΠΕΠΘ αλλά και του ΣΠΕ) για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Π.Ε.
- > Η διάχυση της προσπάθειας μεταξύ ομοειδών προγραμμάτων, όπως Αγωγής Υγείας, Πολιτιστικών, Σταδιοδρομίας, Οικονομίας, Αδελφοποίησης σχολείων, Ισότητας των φύλων, κ.τ.λ. Όλα αυτά τα προγράμματα είναι από χρήσιμα έως απαραίτητα, ωστόσο διεμβόλισαν την Π.Ε. που ήταν η πρώτη από τις πιο πάνω «εκπαιδεύσεις» και μείωσαν το ποσοστό συμμετοχής των παιδιών ή το κράτησαν στο ίδιο χαμηλό επίπεδο εδώ και πολλά χρόνια.
- > Η έλλειψη κινήτρων για μαθητές (κυρίως) και για εκπαιδευτικούς (δευτερευόντως). Η αλήθεια είναι ότι η έλλειψη κινήτρων αφορά τους μαθητές, ενώ τα όποια κίνητρα για τους εκπαιδευτικούς μετατρέπονται σύντομα σε εργαλεία για την κατάχρηση των υπερωριών και τη μείωση / συμπλήρωση ωραρίου.

Προτάσεις

Οι κακοδαιμονίες της Π.Ε. στη χώρα μας έχουν διακριωθεί εδώ και πολλά χρόνια. Ωστόσο, παρά τη διατύπωση διαφόρων προτάσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων δεν έγινε σχεδόν τίποτε. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει εκ του ασφαλούς, αφού παρά την εικοσάχρονη πορεία του θεσμού στην εκπαίδευση της χώρας, τα ποσοστά

συμμετοχής των μαθητών και εκπαιδευτικών στην Π.Ε. είναι απογοητευτικά. Αφ' ετέρου, καμιά κοινωνική έρευνα δεν αποδεικνύει ότι έχει μεταβληθεί η περιβαλλοντική συμπεριφορά των πολιτών (δεν μας απασχολεί η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στα λόγια).

Το ΣΠΕ έχει επεξεργαστεί συγκεκριμένες και συγκροτημένες θέσεις και προτάσεις για την υπέρβαση της στασιμότητας και οπισθοδρόμησης του θεσμού της Π.Ε. στην Ελλάδα. Είμαστε έτοιμοι να τις εκθέσουμε στους ενδιαφερόμενους και να συνεργαστούμε με αφοσίωση για την υλοποίησή τους. Επιγραμματικά θα μπορούσαμε να εκθέσουμε μέρος των θέσεων ως εξής:

> Παροχή ανελλιπούς, διαρκούς, υψηλού επιπέδου, συνεκτικής, συμπληρωματικής περιβαλλο-

ντικής εκπαίδευσης από το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστήμιο.

- > Ένταξη της Π.Ε. στο ωρολόγιο πρόγραμμα όλων των τύπων σχολείων της χώρας με τη μορφή ζώνης δραστηριοτήτων και όχι μαθήματος.
- > Αξιολόγηση της προόδου του θεσμού και θεσμικές προσαρμογές.
- > Σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος που θα καλύπτει τουλάχιστον 12 χρόνια συνεχούς περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, κ.ά.

Η δράση του ΣΠΕ

Μέσα σε αυτό το θολό, αναποτελεσματικό, προβληματικό και ελάχιστα ελκυστικό τοπίο της Π.Ε./ Ε.γ.Α. το Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της *Ελληνικής Εταιρείας* δίνει τον δικό του αγώνα σε τρεις κυρίως κατευθύνσεις:

1. Ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (διοργάνωση Συνεδρίων, Συμποσίων, Σεμιναρίων, Επιμορφωτικών Συναντήσεων, έκδοση παιδαγωγικού υλικού, έκδοση υποστηρικτικού υλικού, έκδοση εγχειριδίων, δημιουργία και συντονισμός Σχολικών Δικτύων Π.Ε., κ.ά.).
2. Ευαισθητοποίηση μαθητών και μαθητριών μέσω ειδικά σχεδιασμένων βιοματικών προγραμμάτων («Ο Κουκός και ο Ρεβίθης», «Ο Αναπλαγυαλούχα», «Ο Αμαζόνιος της γειτονιάς μας», «Οι μετακινήσεις στην πόλη», αλλά και Δικτύων όπως «Το Ποτάμι» κ.ά.).
3. Ευαισθητοποίηση των ενήλικων πολιτών μέσω συνεργασιών με Δήμους, Νομαρχίες, Περιφέρειες, κ.τ.λ.

Οι δραστηριότητες του Συμβουλίου δεν σταματούν εδώ. Είναι μια διαρκής προσπάθεια να προωθηθεί ο περιβαλλοντικός αλφαριθμητισμός των πολιτών, ώστε να αντιστραφεί η ιλιγγιώδης πορεία που οδηγεί τον πλανήτη μας στην καταστροφή.

■ Δημήτρης Καλαϊτζίδης, Διευθυντής Ράλλειου Πειραματικού Γυμνασίου Θηλέων Πειραιά, μέλος Δ.Σ., Πρόεδρος ΣΠΕ.

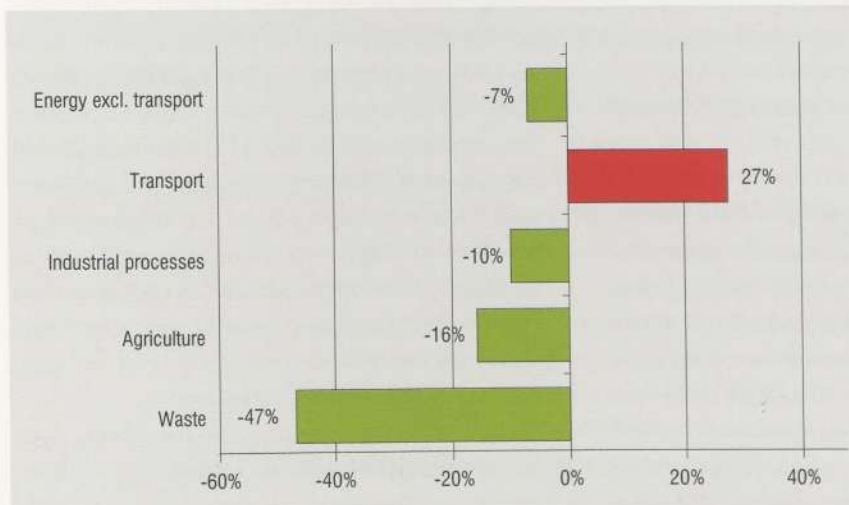
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΤΣΟΣΚΟΥΝΟΓΛΟΥ

Το οικολογικό αποτύπωμα των μεταφορών

Οι μεταφορές στην Ελλάδα αναπτύχθηκαν ραγδαία τις τελευταίες δεκαετίες συντελώντας σημαντικά στην άνοδο του βιοτικού μας επιπέδου. Τα αυτοκίνητα είναι προσipa σε όλα τα βάλαντια. Στο βάθος, όμως, του ορίζοντα σχηματίζονται ήδη πυκνά σύννεφα: η καταιγίδα, που απειλεί να προκαλέσει το οικολογικό βάρος των μεταφορών, πλησιάζει. Στον γνωστό κίνδυνο από την ατμοσφαιρική ρύπανση, ο οποίος ήδη αντιμετωπίζεται, προστίθενται δυο νέοι κίνδυνοι, που συνδυάζονται μεταξύ τους για να δημιουργήσουν την Τέλεια Καταιγίδα: η Παγκόσμια Αλλαγή Κλίματος και το Τέλος της Εποχής του Φτηνού Πετρελαίου.

Διάγραμμα 1

Η προβλεπόμενη αύξηση/μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ μέχρι το 2010, σε σχέση με το 1990.

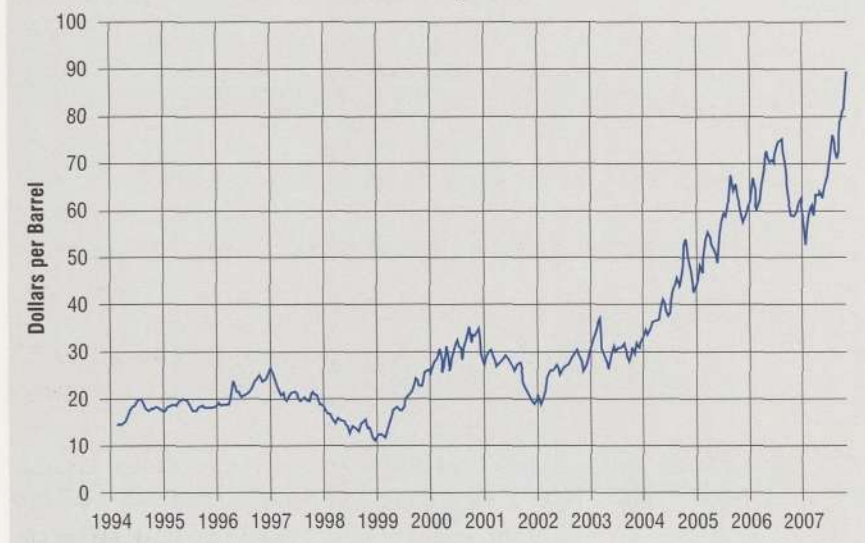
Η Αλλαγή Κλίματος

Η ανθρωπογενής αλλαγή κλίματος αναγνωρίζεται πλέον ως η μεγαλύτερη απειλή κατά της ανθρωπότητας. Η απειλή αναγνωρίζεται και από το ευρύ κοινό. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου, το 87% των Ελλήνων θεωρούν το θέμα «εξαιρετικά επείγον».

Παρόλα τα μέτρα που έλαβε μετά το πρωτόκολλο του Κιότο το 1997, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) δυσκολεύεται να πετύχει τον στόχο που έχει αναλάβει, τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου κατά 8% μέχρι το 2010-12. Σύμφωνα με την αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο βασικός λόγος είναι η αποτυχία των μέτρων στον τομέα των μεταφορών (διάγραμμα αρ. 1).

Είναι βέβαια γεγονός ότι η αποτυχία δεν χρεώνεται αποκλειστικά στους κατασκευαστές μεταφορικών μέσων, οι οποίοι έχουν βελτιώσει την οικονομία καυσίμων με τη χρήση νέων τεχνολογιών. Οι μέσες ανά αυτοκίνητο εκπομπές CO₂ στα καινούργια αυτοκίνητα, μειώθηκαν σημαντικά ανάμεσα στο 1995 και το 2004 κατά 12%, αν και λιγότερο απ' όσο προέβλεπε η εθελοντική συμφωνία που είχαν υπογράψει οι σχετικές επιχειρήσεις με την Ε.Ε. Όμως η βελτίωση αυτή ακυρώθηκε εξ ολοκλήρου από την ταυτόχρονη αύξηση των πωλήσεων κατά 21%.

Oil Prices, 1994-2007
NYMEX Light Sweet

Διάγραμμα 2

Η άνοδος των τιμών
του πετρελαίου, μεταξύ
1994 και 2007.

Αναγνωρίζοντας την αποτυχία της πολιτικής της στον τομέα αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ετοιμάζει για το 2008 νομοθετική ρύθμιση που θα επιβάλλει έναν ταχύτερο ρυθμό μείωσης των μέσων εκπομπών CO₂, οι οποίοι πρέπει να μειωθούν κατά 20% μέχρι το 2012 σε σχέση με το 2005.

Είναι αμέσως φανερό ότι η απαίτηση επιτάχυνσης του ρυθμού τεχνολογικής προόδου συνεπάγεται σημαντικά μεγαλύτερες επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη. Μάλιστα, η προσπάθεια αυτή αναγκαστικά θα ενταθεί ακόμα περισσότερο στη συνέχεια, καθώς συζητούνται περαιτέρω μειώσεις κατά 25% και 45% μέχρι το 2020 και 2025 αντίστοιχα.

Το τέλος της εποχής του φτηνού πετρελαίου

Η ανάπτυξη της αυτοκινητοβιομηχανίας βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην ευρεία διαθεσιμότητα άφθονης, φτηνής και υψηλής ποιότητας ενέργειας που προσέφεραν τα ορυκτά καύσιμα, ειδικά το πετρέλαιο. Η ανάπτυξη αυτή απειλείται πλέον από τον υπερτριπλασιασμό της τιμής του αργού πετρελαίου μέσα στα τελευταία 5 χρόνια. Η τιμή του αργού έχει ξεπεράσει το 2008 τα \$100/βαρέλι (διά-

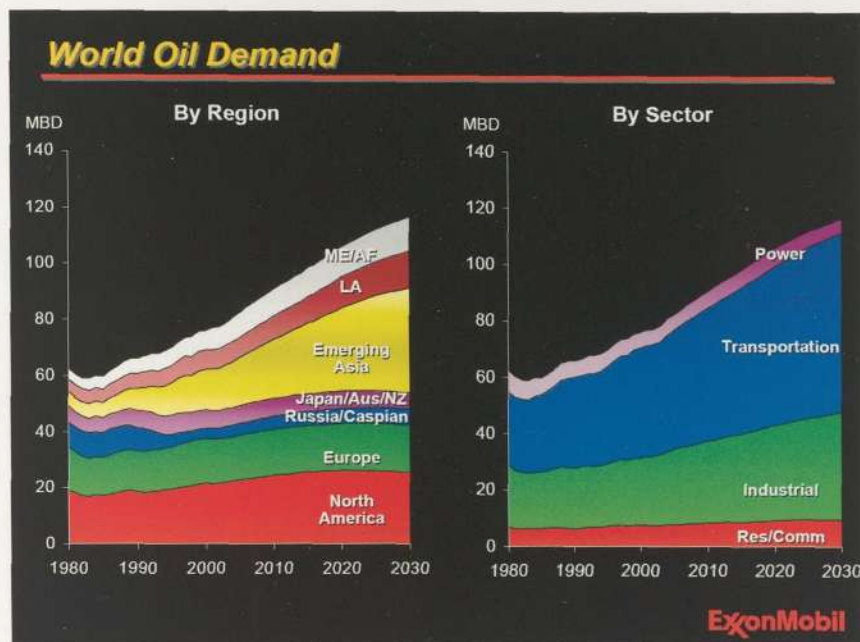
γραμμα αρ. 2). Εκφράζονται φόβοι ότι η αυξητική αυτή τάση δεν οφείλεται σε παροδικά γεγονότα, αλλά είναι συνέπεια της επερχόμενης κορύφωσης της παραγωγής συμβατικού πετρελαίου, η οποία μας οδηγεί στο τέλος της εποχής του φτηνού πετρελαίου έστω και εάν, όπως είναι λογικό, υπάρξουν παροδικές μειώσεις.

Λόγω της συνεχιζόμενης παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, η ζήτηση του πετρελαίου αυξάνει τις τελευταίες δεκαετίες συνεχώς με εκθετικό ρυθμό, καθοδηγούμενη κυρίως από την ταχύτατη παγκόσμια αύξηση των μεταφορών. Η αυξητική τάση στα τελευταία 20 χρόνια ανέρχεται σε +1,5% ετησίως και αν συνεχιστεί, όπως αναμένεται, θα οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης κατά 50% μέχρι το 2030 (διάγραμμα αρ. 3).

Η αύξηση αυτή της ζήτησης δεν είναι δυνατό να ικανοποιηθεί από νέες ανακαλύψεις κοιτασμάτων πετρελαίου, όπως παραδέχονται ακόμα και οι ίδιες οι πετρελαϊκές εταιρείες. Παρά τα άλματα που έχουν γίνει στην τεχνολογία, οι ανακαλύψεις νέων, μεγάλων κοιτασμάτων φθίνουν συνεχώς. Σήμερα καταναλώνουμε περίπου 3 βαρέλια για κάθε νέο βαρέλι που ανακαλύπτουμε. Είναι προφανές ότι ξοδεύουμε την «προϊκα» μας, τα αποθέματα των γιγαντιαίων κοιτασμάτων που ανακαλύφθηκαν στην αρχή και στα μέσα του 20ού αιώνα.

Καθώς τα παραγωγικά κοιτάσματα γηράσκουν και δεν αντικαθίστανται με νέα, πλησιάζουμε στο σημείο όπου η παραγωγή δεν θα μπορέσει πλέον να αυξηθεί περαιτέρω και στη συνέχεια θα αρχίσει να μειώνεται. Το σημείο αυτό ονομάζεται Κορύφωση του Πετρελαίου (Peak Oil). Παρά την κρισιμότητά της για την παγκόσμια οικονομία, η Κορύφωση του Πετρελαίου δεν μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια, καθώς τα περισσότερα στοιχεία για τα αποθέματα και την παραγωγή πετρελαίου είναι εφτασφράγιστα κρατικά μυστικά και τα (μάλλον) αισιόδοξα στοιχεία που δημοσιεύονται δεν μπορούν να επαληθευθούν από τρίτους.

Παρόλα αυτά, ακόμα και οι πιο αισιόδοξες προβλέψεις δεν τοποθετούν την κορύφωση της παραγωγής συμβατικού πετρελαίου πέραν του 2040.

Διάγραμμα 3

Παγκόσμια ζήτηση πετρελαίου, κατά περιοχή (αριστερά) και κατά τομέα (δεξιά).

Μάλιστα, μπορεί να συμβεί απρόβλεπτα και πολύ νωρίτερα, ιδιαίτερα αν υπάρξουν γεωπολιτικές αναταραχές που θα επηρεάσουν μεγάλες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες.

Σε πολλά δημοσιεύματα εκφράζονται ελπίδες ότι, μετά την κορύφωση του συμβατικού πετρελαίου, η σκυτάλη θα περνούσε ανώδυνα στο μη συμβατικό πετρέλαιο καθώς και στα εναλλακτικά καύσιμα (π.χ. τα βιοκαύσιμα και το υδρογόνο). Καθώς όμως υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί, τόσο από πλευράς ύψους απαιτουμένων επενδύσεων όσο και από πλευράς μειωμένης ενεργειακής απόδοσης (δηλαδή το πόση ενέργεια αποδίδεται σε σχέση με την ενέργεια που επενδύεται για την εξόρυξη, παραγωγή και διάθεση του καυσίμου), δεν προβλέπεται σύντομη υποκατάσταση του πετρελαίου με άλλα υγρά καύσιμα.

Αναμένεται συνεπώς ότι καθώς θα πλησιάζουμε προς την Κορύφωση του Πετρελαίου, η τιμή του πετρελαίου θα συνεχίσει να αυξάνει προκειμένου να επέλθει ισορροπία ανάμεσα στην ζήτηση και την παραγωγή και δεύτερον, να στηριχθεί η παραγωγή νέων, ακριβότερων υγρών καυσίμων.

Καθώς τα παράγωγα του πετρελαίου συμμετέχουν με ποσοστό 95% στο σύνολο της ενέργειας που χρησιμοποιείται στις μεταφορές, και καθώς δεν διαφαίνεται άμεσα τεχνολογική λύση για τη μαζική υποκατάσταση του πετρελαίου, είναι προφανές ότι η Κορύφωση του Πετρελαίου θα επηρεάσει σημαντικά την εξέλιξη των μεταφορών – ειδικά αν επέλθει πρόωρα και απροειδοποίητα.

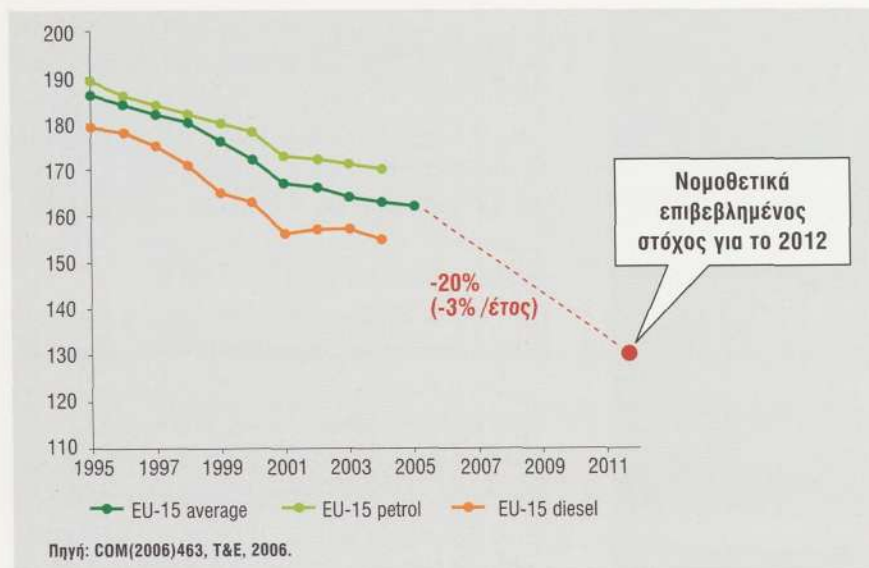
Η αυτοκινητοβιομηχανία γνωρίζει πολύ καλά το πόσο εύαλπη είναι, γεγονός που εξηγεί τη μεγάλη επένδυση που γίνεται στην ανάπτυξη της ηλεκτρικής κίνησης των αυτοκινήτων. Τα επονομαζόμενα υβριδικά αυτοκίνητα, που συνδυάζουν ένα βενζινοκινητήρα με ένα ισχυρό ηλεκτροκινητήρα για την κίνηση τους, παράγονται ήδη εδώ και μια δεκαετία και γνωρίζουν ταχεία ανάπτυξη, ξεκινώντας όμως από μικρή βάση.

Αντίστοιχη μεγάλη προσπάθεια καταβάλλεται και για την ανάπτυξη αυτοκινήτων που θα χρησιμοποιούν την επόμενη γενιά καυσίμων, το υδρογόνο, το οποίο θα μετατρέπεται μέσα σε μια κυψέλη καυσίμου σε ηλεκτρικό ρεύμα. Αναγνωρίζεται όμως ότι η τεχνολογία αυτή είναι ακόμα σε πειραματικό στάδιο και θα χρειαστούν πολλά χρόνια προκειμένου να ωριμάσει και να γίνει ανταγωνιστική.

Η Τέλεια Καταιγίδα

Η προσπάθεια της αυτοκινητοβιομηχανίας να ανταποκριθεί στη δίδυμη αυτή πρόκληση είναι ήδη ορατή: τα νέα, καθαρά ντίζελ, τα υβριδικά αυτοκίνητα και τα αυτοκίνητα που κινούνται με βιοκαύσιμα. Στο προσεχές μέλλον θα δούμε την εμφάνιση νέων τεχνολογιών, όπως υβριδικά που φορτίζονται από το δίκτυο (plug-in hybrids) και ηλεκτρικά αυτοκίνητα με υδρογόνο, καθώς θα αποδίδει καρπούς η τεράστια επένδυση που γίνεται σε έρευνα και ανάπτυξη.

Όμως, οι οικολογικές επιδόσεις και η οικονομία καυσίμου παραμένουν στις τελευταίες θέσεις των κριτηρίων των υποψηφίων αγοραστών για την επιλογή αυτοκινήτου. Μαθημένο το κοινό στη συστηματική καλλιέργεια των προτιμήσεων του για μεγαλύτερα, ισχυρότερα αυτοκίνητα, συνεχίζει,

Διάγραμμα 4

Εξέλιξη των μέσων εκπομπών CO₂ (g/km) από τα καινούργια αυτοκίνητα στην ΕΕ.

σε μεγάλο βαθμό, να στρέφει την προτίμηση του σε τέτοια αυτοκίνητα, όπως τα αυτοκίνητα εκτός δρόμου, ενώ αρκετά μοντέλα με εξαιρετικές περιβαλλοντικές προδιαγραφές, σημείωσαν εμπορική αποτυχία.

Έτσι ο κίνδυνος της Τέλειας Καταιγίδας ενισχύεται από την καθυστερημένη αντίδραση του κοινού και των επιχειρήσεων στην υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών στις μεταφορές. Για την αυτοκινητοβιομηχανία το στοίχημα είναι τόσο αν τα νέα οικολογικά αυτοκίνητα θα βγουν έγκαιρα από τα εργαστήρια ερευνών, όσο και αν τα αυτοκίνητα αυτά θα γίνουν αποδεκτά από το αγοραστικό κοινό.

Η δράση της Ελληνικής Εταιρείας

Η Ελληνική Εταιρεία έχει να δείξει πλούσιο έργο στην προσπάθεια της να αποτρέψει την Τέλεια Καταιγίδα.

Για την αποτροπή της Αλλαγής Κλίματος, διοργάνωσε ήδη από το 2004 διήμερο συνέδριο σε συνεργασία με το Οικονομικό Πανεπιστήμιο «Αειφορία – Ενέργεια και Μεταφορές», ενώ ήταν πολλές οι παρεμβάσεις της προς τα ΜΜΕ και τις Αρχές. Ιδιαίτερη επιτυχία είχε το κάλεσμα της για σβήσιμο φώτων και ηλεκτρικών συσκευών για 5 λεπτά στις 2 Φεβρουαρίου και για 10 λεπτά στις 5 Ιουνίου 2007.

Η πρωτοβουλία είχε ως αποτέλεσμα να σβήσουν τα φώτα της Βουλής αλλά και πολλών δημόσιων κτιρίων, ενώ η κατανάλωση ρεύματος μειώθηκε κατά 1,35 και 2,6% αντίστοιχα, ενδεικτικό της μεγάλης ανησυχίας του κοινού.

Επιπλέον το 2007 πρώτη οργάνωσε εσπερίδα για το θέμα του τέλους του φθηνού πετρελαίου σε συνεργασία με το ΕΒΕΑ (Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών), στρέφοντας την προσοχή τύπου και κοινού στο κρίσιμο αυτό θέμα.

Συνεπώς στις αρχές της, η Ελληνική Εταιρεία δεν περιορίστηκε μόνο σε προσπάθειες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού και των κρατικών αρχών για την αντιμετώπιση του οικολογικού βάρους των μεταφορών, αλλά προχώρησε σε επεξεργασία και υποστήριξη πρακτικών μέτρων που θα βοηθήσουν τις μεταφορές να γίνουν πιο βιώσιμες. Παραδείγματα μέτρων που προτάθηκαν και υποστηρίχθηκαν είναι ο εκουγχρονισμός και εξηλεκτρισμός του ΟΣΕ μαζί με την επέκταση του Μετρό προκειμένου να γίνουν τα Μέσων Μαζικής Μεταφοράς πιο προσιτά και ελκυστικά στο ευρύ κοινό, μέτρα για την ενθάρρυνση της χρήσης των ΜΜΜ όπως τα διόδια, καθώς και οικονομικά μέτρα, όπως η καθιέρωση μιας νέου τύπου φορολογίας στα αυτοκίνητα, που θα επιβραβεύει τον καταναλωτή για την αγορά αυτοκινήτων φιλικότερων προς το περιβάλλον. Επίσης, ανέδειξε το ρόλο που οφείλει να παίξει ο Δημόσιος Τομέας δίνοντας και αυτός το παράδειγμα στο τρόπο χρήσης αυτοκινήτων και μέσων μαζικής μεταφοράς.

■ Μίλτος Τσοσκούνoglou, μηχανολόγος - περιβαλλοντολόγος, μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας, μέλος ΣΘΕΠ.

1 Eurobarometer 67: Public opinion in the European Union, Ιούλιος 2007

2 COM(2006) 658: Progress Towards Achieving The Kyoto Objectives

ΘΕΟΔΩΡΑ ΛΑΖΑΡΕΤΟΥ

Φορολογική μεταρρύθμιση για το περιβάλλον

Ο Ευρωπαίος Επίτροπος Laszlo Kovacs, αρμόδιος για τη Φορολογία και τα Τελωνεία, παρουσιάζοντας στις 28 Μαρτίου 2007 στον τύπο την Πράσινη Χάρτα που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε για τα περιβαλλοντικά οικονομικά εργαλεία, είχε δηλώσει: «Η φορολογία πρέπει κατά κύριο λόγο να ανταμείβει τις θετικές συμπεριφορές των πολιτών. Τέτοιου είδους θετικές συμπεριφορές είναι η εξοικονόμηση ενέργειας και οι φιλικές προς το περι-

βάλλον δραστηριότητες. Τα φορολογικά έσοδα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη της καινοτομίας και της απασχόλησης».

Λίγες μέρες νωρίτερα ο ίδιος Επίτροπος, στο πρώτο φόρουμ που οργάνωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Βρυξέλλες στις 19-20/3/2007 με αντικείμενο τη φορολογία, καθόρισε το νέο προσανατολισμό της φορολογικής πολιτικής, τονίζοντας ότι η φορολογία σήμερα πρέπει να ανταποκριθεί στην πρόκληση της ανταγωνιστικής οικονομίας, της εξασφάλισης των ενεργειακών αποθεμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος, της επιβράδυνσης της κλιματικής αλλαγής και της διατήρησης των κοινωνικών κατακτήσεων.

Οι παραπάνω δηλώσεις αποτελούν συνέχεια της διαπίστωσης ότι το μεγαλύτερο μέρος της ρύπανσης και της εξάντλησης των φυσικών πόρων προέρχεται από τον τρόπο με τον οποίο τιμολογούνται τα αγαθά και οι υπηρεσίες. Η τιμολόγηση αυτή δεν λαμβάνει υπόψη της *το κρυφό κόστος*, που εμπεριέχουν αγαθά και υπηρεσίες, λόγω της ζημίας που προκαλεί στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον η παραγωγή και κατανάλωσή τους.

Οι περιβαλλοντικοί ή πράσινοι φόροι αποτελούν το βασικότερο από τα οικονομικά εργαλεία, των οποίων η εφαρμογή μπορεί να αναδείξει αυτό το κρυφό κόστος, ώστε να αλλάξουν οι τιμές και η συμπεριφορά παραγωγών και καταναλωτών.

Εικονογράφηση του Αλέξη
Κυριτσόπουλου για το βιβλίο
του Κώστα Βασιλάκη
Ελαφροπάτητα.

Επίσης, οι πράσινοι φόροι μπορεί να επιφέρουν σημαντική αύξηση των δημοσίων εσόδων, επιτρέποντας έτσι την μείωση άλλων στοιχείων του εκάστοτε φορολογικού συστήματος.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι περιβαλλοντικοί φόροι αποτελούν σήμερα το 7% των συνολικών δημοσίων εσόδων. Το 1990, πρώτα η Φινλανδία και στη συνέχεια όλες οι Σκανδιναβικές χώρες, αργότερα η Γερμανία, η Εσθονία και η Ολλανδία άρχισαν να εισπράττουν φόρους για τη μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα. Στην Ιρλανδία έχει επιβληθεί τέλος στην πλαστική σακούλα με θεαματικό αποτέλεσμα την μείωση της παραγωγής τους κατά 90%. Στην Δανία επίσης έχει επιβληθεί φόρος στις συσκευασίες και στις μπαταρίες. Στο Ηνωμένο Βασίλειο εισπράττεται φόρος στα απορρίμματα που καταλήγουν στις χωματερές. Η Σουηδία έχει εισάγει τέλος για τα αυτοκίνητα, το οποίο υπολογίζεται επί των χιλιομέτρων που διανύονται.

Τέλος, το 2003 εκδόθηκε η κοινοτική οδηγία για τη φορολογία στην ενέργεια, η πλήρης εφαρμογή της οποίας από τα κράτη μέλη ακόμη δεν έχει ολοκληρωθεί.

Η εποχή της περιβαλλοντικής φορολογικής μεταρρύθμισης έχει λοιπόν ήδη ανατείλει. Ως Περιβαλλοντική Φορολογική Μεταρρύθμιση καθορίζουμε τη μετακύλιση του φορολογικού βάρους από την εργασία (συμπεριλαμβανομένων και των εισφορών για την κοινωνική ασφάλιση) στην επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Ο επιδιωκόμενος σκοπός έχει τρεις πτυχές: προστασία του περιβάλλοντος, διατήρηση των δημοσίων εσόδων στο ίδιο ύψος και μείωση του φορολογικού βάρους στην εργασία.

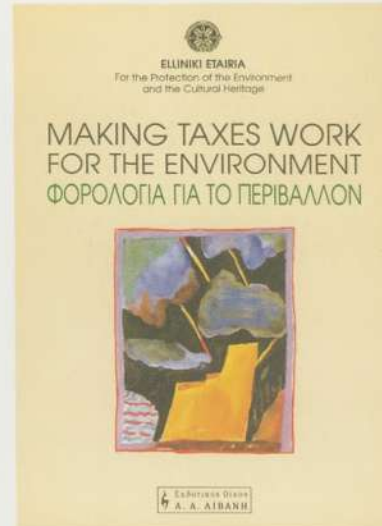
Πράγματι, από περιβαλλοντική σκοπιά, η επιβολή των πράσινων φόρων αποθαρρύνει τις συμπεριφορές που έχουν επιβλαβείς επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην ανθρώπινη υγεία, ενώ ενθαρρύνει τη θετική συμπεριφορά και την πρόοδο στην

έρευνα και την τεχνολογία. Από φορολογική σκοπιά, οι μειώσεις που γίνονται στην φορολογία της εργασίας και στις ασφαλιστικές εισφορές αντισταθμίζουν κάθε επιβάρυνση από την επιβολή των περιβαλλοντικών φόρων. Καθώς οι πληθυσμοί γηράσκουν και συνεπώς ασκείται διαρκής πίεση για τη χρηματοδότηση των συντάξεων, καθώς η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας κάνει όλο και λιγότερο βιώσιμη την φορολογία στην εργασία και στο κεφάλαιο, τα δημόσια έσοδα μπορούν να παραμείνουν σταθερά, χάρη στη μεταφορά του φορολογικού βάρους από την εργασία στην κατανάλωση περιβαλλοντικών αγαθών.

Τα πλεονεκτήματα από την εφαρμογή τέτοιων φόρων είναι φανερά:

- > Δημιουργείται γενναίο κίνητρο για αλλαγή στις μεθόδους παραγωγής και έτσι προωθείται η καινοτομία στη τεχνολογία.
- > Εφαρμόζονται οι αρχές «ο ρυπαίνων πληρώνει» και «ο χρήστης πληρώνει», αρχές που βοηθούν τις τιμές να διαμορφωθούν στο ακριβές τους ύψος, με την ενσωμάτωση του κρυφού κόστους. Έτσι οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι χρησιμοποιούνται πιο συνετά.
- > Διευκολύνεται η κάλυψη των κενών στην εφαρμογή της νομοθεσίας. Αφήνοντας την αγορά να απαντήσει στην ερώτηση πώς θα μειώσουμε την ρύπανση, της επιτρέπουμε να βρει τις οικονομικότερες λύσεις στα περιβαλλοντικά προβλήματα.
- > Καθίσταται δυνατή η φορολογική ελάφρυνση της εργασίας και η μείωση των εισφορών για την κοινωνική ασφάλιση. Κατά συνέπεια, δίνεται μια ευκαιρία για τη μείωση της ανεργίας.

Η *Ελληνική Εταιρεία* εργάζεται συνεχώς πάνω στο θέμα αυτό από το 2001. Προτείνει να εισαχθούν

στη χώρα μας περιβαλλοντικοί φόροι και τέλη που θα επιτρέψουν την μεταφορά του φορολογικού βάρους από την εργασία στο περιβάλλον κατά 10%. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί: α) με την επιβολή φόρου στην εξόρυξη του λιγνίτη, στην παραγωγή ηλεκτρισμού από μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην εξόρυξη αδρανών υλικών, στην απόθεση απορριμμάτων ή μπάζων, στην άρδευση, στα αυτοκίνητα, εξαιρουμένων των υβριδικών, στην πλαστική

σακούλα, β) με την αύξηση των φόρων στα καύσιμα, σε συμμόρφωση με την κοινοτική οδηγία και γ) με την είσπραξη τελών εισόδου από τα αυτοκίνητα και μηχανοκίνητα δίτροχα οχήματα σε περιοχές κυκλοφοριακής συμφόρησης. Ακόμη, η *Ελληνική Εταιρεία* προτείνει την κλιμάκωση των φόρων που επιβάλλονται στην ακίνητη περιουσία, ανάλογα με τη χρήση του ακινήτου. Δηλαδή, ένα ακίνητο που θα χρησιμοποιείται με φιλικό για το περιβάλλον τρόπο θα φορολογείται ελάχιστα ή και καθόλου, ενώ ένα ακίνητο με επιβαρυντική για το περιβάλλον χρήση θα φορολογείται περισσότερο. Κατ' αυτό τον τρόπο η φορολογία θα μπορέσει να αποτελέσει ένα από τα μέσα άσκησης ορθολογικότερης πολεοδομικής και χωροταξίας.

Ο Φραγκλίνος Ρούσβελτ εισάγοντας τη μεταρρύθμιση στην φορολογία εισοδήματος κατά τη δεκαετία του 1930 είπε: «οι φόροι είναι το τίμημα μιας πολιτισμένης κοινωνίας». Σήμερα, 80 χρόνια από τότε, ας αναδιατυπώσουμε τη ρήση αυτή ως εξής: Οι περιβαλλοντικοί φόροι είναι το αναγκαίο τίμημα της καταναλωτικής κοινωνίας, εάν θέλουμε να αποφύγουμε την καταστροφή.

■ Θεοδώρα Λαζαρέτου, νομικός, μέλος του Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΘΕΠ.

Δημοτικό Σχολείο, Καισαριανή 1974-75. Η Ελληνική Εταιρεία αναγγέλει την διαμόρφωση και φύτευση της αυλής.
Σχέδιο της Αρχιτέκτονος Τοπίου Μαρίνας Adams σε συνεργασία με τον αρχιτέκτονα Αλέξανδρο Τομπάζη.

> Ιστορικά
στιγμιότυπα

ΛΥΔΙΑ ΚΑΡΡΑ

Η φλόγα που δεν έσβησε

Κάποιες στιγμές ξεχωρίζουν στον νου,
ως απόσταγμα ζωής

Ήταν Άνοιξη...

Κάποιες στιγμές ξεχωρίζουν στον νου, ως απόσταγμα ζωής. Έτσι θυμάμαι εκείνο το ανοιξιάτικο πρωινό, λουσμένο στο φως του Απρίλη, πριν το Πάσχα του 1970.

Είχαμε έρθει στην Ελλάδα απ' το Λονδίνο πριν το γάμο μας, για να δείξω στον Κώστα, τον Ρωμό της διασποράς, τόπους που αγαπούσα. Η δικτατορία έριχνε βαριά την σκιά της πάνω στην χώρα και στην ζωή τόσων φίλων.

Στην Πελοπόννησο, τα αγριολούλουδα απλωμένα σε πολύχρωμα τοπία.

Αυτά που είδαμε στο ταξίδι, μας στενοχώρησαν πολύ. Ήταν η εποχή της αντιπαροχής και μια-μια οι όμορφες ιστορικές πόλεις της χώρας, μετατρέπονταν σε ανώνυμες τσιμεντοπόλεις.

Το Ναύπλιο όμως παρέμενε το ίδιο, με την καλαίσθητη αρχοντιά του.

Πιάσαμε κουβέντα με ντόπιους.

- Τι ωραίο το σπίτι σας!

- Αχ παιδάκι μου θα το γκρεμίσω του χρόνου.

- Αχ κόρη μου τα παιδιά δεν το θέλουν, θα το κάβουν πολυκατοικία. Δεν υπάρχει κανείς να μας βοηθήσει να το κρατήσω.

Πάει, σκεφθήκαμε, σε λίγα χρόνια θα χαθεί και το Ναύπλιο. Έτσι σε ένα καφεενάκι της πανέμορφης πλατείας, γεννήθηκε η ιδέα μιας οργάνωσης Προστασίας του Περιβάλλοντος και της Κληρονομιάς. Υπήρχε άραγε στην Ελλάδα κάτι αντίστοιχο του National Trust ή του Civic Trust της Αγγλίας;

Συναντήσαμε την Καίτη Αργυροπούλου της Φιλοδασικής, την θαυμάσαμε για την δουλειά της στην Καισαριανή και για το σθένος της. Οι Αθηναίοι της οφείλουμε πολλά. Όμως η δική μας σκέψη ήταν εξ αρχής μια ελληνική οργάνωση εθνικής εμβέλειας, με διεθνείς προσβάσεις, που να αντιμετωπίζει την φύση, την αρχιτεκτονική κληρονομιά και το περιβάλλον γενικότερα, ως σύνολο.

Στο καφεενεδάκι αυτής της ιστορικής πλατείας του Ναυπλίου πρωτοσυζητήσαμε την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας.

Γυρίζοντας στο Λονδίνο βυθιστήκαμε στην μελέτη. Πως λειτουργούσαν ανάλογες προσπάθειες στην Ευρώπη, στην Αμερική;

Στα λημέρια μου, στην φοιτητική κοινότητα του Λονδίνου, άντρο αντιχουντικών, οι φίλοι διχάστηκαν.

Στενός φίλος, γιος διακεκριμένου Έλληνα εξόριστου, εξοργίσθηκε. «Ε όχι, δεν είναι ώρα για πολιτιστικές κληρονομίες και περιβάλλον».

«Μα αν συνεχισθεί έτσι η κατάσταση ώπου να φύγει η χούντα δεν θα'χει μείνει τίποτα όρθιο, θα'ναι όλα στάχτη.»

«Απ' τις στάχτες της χούντας θα δημιουργήσουμε τη νέα Ελλάδα!»

Άλλοι, όμως, μέσα και έξω απ' την χώρα είχαν διαφορετική άποψη.

Ένας διακεκριμένος αντιχουντικός νομικός, ο αείμνηστος Παναγιώτης Ζέπος, μας είπε: «Να προχωρήσετε τώρα. Ποιος ξέρει πότε θα πέσει η χούντα και ό,τι καταστρέφεται είναι για πάντα. Προχωρήστε, θα βοηθήσουμε πολλοί.»

Στις αμφιβολίες έδωσε τέλος ο Παττακός, που διέταξε το γκρέμισμα μιας επιβλητικής Ενετικής εκκλησίας του Ηρακλείου για να γίνει parking.

Ο αρχαιολόγος Μανώλης Μπορμπουδάκης που αντιστάθηκε κυνηγήθηκε απ' τις αρχές.

Η τύχη της Ενετικής εκκλησίας λειτούργησε καταλυτικά.

Για προφύλαξη από τυχόν επεμβάσεις αποφασίσθηκε, όσο διαρκούσε η δικτατορία, να λειτουργήσουμε ως αστική εταιρεία.

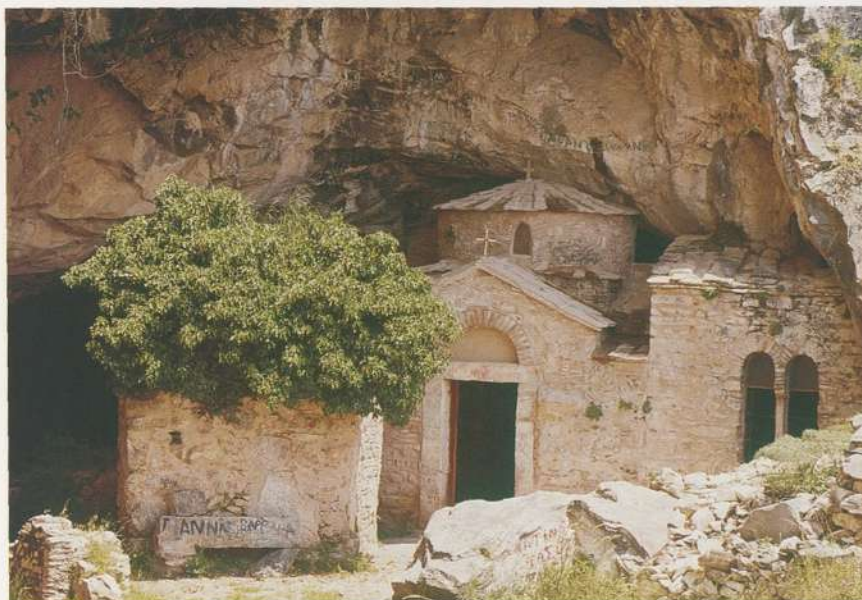
Για να δώσουμε κύρος και πρόσθετη προστασία, πλησιάσαμε τέσσερις σοβαρούς εφοπλιστές του εξωτερικού, γνωστούς για την ακεραιότητά τους, να καταθέσουν μαζί μας το πρώτο κεφάλαιο λειτουργίας στο εξωτερικό.

Τους αιμνήστους Γιώργο Π. Λιβανό από την Νέα Υόρκη και Αντώνη Χανδρή και Γιάννη Κουλουκουντή από το Λονδίνο.

Την τελική ώθηση για την ίδρυση της Ελληνικής Εταιρείας έδωσε η κατεδάφιση της Εκκλησίας του Σωτήρος στο Ηράκλειο Κρήτης και η μετατροπή της σε χώρο στάθμευσης, κατόπιν διαταγής του Παττακού. (πριν και μετά).

Σπηλιά Πεντέλης.
Η πρώτη αναστήλωση
από την *Ελληνική Εταιρεία*
και διάσωση
των τοιχογραφιών
του 13ου αιώνα.

Από την Ελλάδα ζητήσαμε τη βοήθεια του Γιώργου Ποταμιάνου. Όλοι δέχτηκαν αμέσως.

Ο Αντώνης Χανδρής συνέβαλε επιπρόσθετα στην *Ελληνική Εταιρεία*, ως χορηγός για την αναστήλωση της Νέας Μονής Χίου.

Ο Γιώργος Π. Λιβανός ίδρυσε αργότερα την Helmera, που προσέφερε και προσφέρει πάντα πολλά για το θαλάσσιο περιβάλλον στην Ελλάδα και διεθνώς. Η γυναίκα του Φωτεινή Λιβανού, συνεχίζει να στηρίζει την *Ελληνική Εταιρεία* ποικιλοτρόπως.

Όσο για τον Γιώργο Ποταμιάνο, υπηρέτησε στο Δ.Σ. χρόνια ως αντιπρόεδρος, αφοσιώθηκε στην *Ελληνική Εταιρεία* και με την γυναίκα του Νάντια συνεχίζουν την αμέριστη υποστήριξή τους.

Πιστέψαμε όμως εξ αρχής ότι στόχος ήταν μια οργάνωση πλατιάς βάσης με δημοκρατικές διαδικασίες, και όχι μια ελεγχόμενη κατάσταση με ισόβιο πρόεδρο. Γι' αυτό, όταν έπεσε η χούντα, μετατραπήκαμε σε Σωματείο.

Ακόμα και σήμερα, η *Ελληνική Εταιρεία* είναι από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις που όλα τα μέλη της μπορούν να συμμετέχουν στην διοίκηση.

Το τίμημα είναι συχνά πιο χρονοβόρες διαδικασίες, αλλά η εμπειρία της δικτατορίας μας οδήγησε

να θεωρούμε όχι μόνο το σκοπό αλλά και την διαδικασία της διαλογικής συζήτησης και ευρείας συμμετοχής σημαντικό βίωμα για τον τόπο μας. Σήμερα σε όλη την χώρα οι τοπικές επιτροπές λειτουργούν αυτόνομα, εκλέγοντας την δική τους διοίκηση. Το πιο κρίσιμο ήταν η επιλογή του πρώτου Δ.Σ. Δύσκολο. Δεν γνωρίζαμε ανθρώπους και πράγματα. Το αντιδικτατορικό δίκτυο αποδείχθηκε πολύτιμο. Ετοιμάσαμε μια άτυπη δημοσκόπηση για ποιους αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, αναστηλωτές, ειδικούς για την φύση, υπήρχε μια γενικότερη εκτίμηση.

Κάποια ονόματα ξεχώρισαν. Το όνομα του νέου τότε ιστορικού της αρχιτεκτονικής καθηγητή Μπάμπη Μπούρα και της αείμνηστης γυναίκας του Λασκαρίνας ήρθαν πολύ ψηλά.

Δεν τους ξέραμε. Σύντομα χτυπούσαμε το κουδούνι των Μπούρα στο μικρό τους διαμέρισμα δίπλα στην Ροτόντα της Θεσσαλονίκης.

Μας υποδέχθηκε θερμά η Λασκαρίνα. «Ήρθαμε να σας ζητήσουμε να μετάσχετε...»

Μείναμε ώρες μαζί. Η συνεργασία και η φιλία με τον Μπάμπη διαρκούν.

Ξεχώρισαν ακόμη ο Ανδρέας Συμεών ως πολεοδόμος, η καθηγήτρια Ντούλα Μουρίκη, ως ιστορικός

Από τις πρώτες αναστηλώσεις, ο σπάνιος οκταγωνικός βυζαντινός ναός στον Χορτιάτη Θεσσαλονίκης (πριν και μετά) και τοιχογραφία του 12ου αι.

τέχνης, ο καθηγητής της αρχιτεκτονικής Παύλος Μυλωνάς, ο αρχιτέκτονας Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας και ο διακεκριμένος νομικός Παναγιώτης Ζέπος.

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο είχε σθένος και μαχητικότητα. Η πρώτη μεγάλη εκστρατεία εναντίον της προτεινόμενης βιομηχανοποίησης του Νότιου Σαρωνικού με την μεγαλύτερη στην Μεσόγειο τοιμεντοβιομηχανία στα Μέθανα, γρήγορα συσπείρωσε τις αντιχουντικές δυνάμεις του πολιτισμού.

Με την πτώση της δικτατορίας, μια από τις πρώτες πράξεις της κυβέρνησης της μεταπολίτευσης ήταν η ακύρωση της εγκεκριμένης τοιμεντοβιομηχανίας στα Μέθανα, με τις υπογραφές τριών υπουργών: του Γιάγκου Πεσματζόγλου (Συντονισμού), του Ξενοφώντα Ζολώτα (Οικονομικών) και του Μπάμπη Πρωτόπαπα (Βιομηχανίας).

Με τα χρήματα από το εξωτερικό ξεκίνησαν τα πρώτα έργα και οι πρώτες αναστηλώσεις (όπως η αναστήλωση της βυζαντινής εκκλησίας της Πεντέλης, της οποίας ο τρούλος με τις πολύτιμες τοιχο-

γραφίες του 13ου αιώνα κινδύνευε να πέσει ή η αναστήλωση του βυζαντινού ναού του Χορτιάτη στην Θεσσαλονίκη).

Κοιτώντας πίσω, στα πρώτα μεταδικτατορικά χρόνια, υπήρχε διάχυτη η αίσθηση ότι θα κτίζαμε μια νέα Ελλάδα, με ηθικές αρχές και διοίκηση, όπου ο πολιτισμός και η προστασία του περιβάλλοντος θα έπαιζαν πρωτεύοντα ρόλο.

Και πράγματι εκείνα τα χρόνια έγιναν πολλά.

Η πρώτη φροντίδα για την Πρέσπα με την ίδρυση του βιολογικού σταθμού, η προστασία οικισμών στο Αιγαίο.

Το σχέδιο του περίφημου Άρθρου 24 του συντάγματος δουλεύτηκε ολονύκτια στην *Ελληνική Εταιρεία* και παραδόθηκε προσωπικά στα χέρια του οικογενειακού φίλου και αργότερα Προέδρου της Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου.

...Ο αγώνας για την Πύλο, ο αγώνας για την σωτηρία της Πλάκας, τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα, π.χ. το πρωτοπόρο «Διαστημόπλοιο Γη» του Ηλία Νέλλα, που μοιράστηκε σε 4.000

Φυρόγια. Το μοναστήρι στη Σίφνο που αναστήλωσε ο Κώστας Καρράς εις μνήμην του παππού του Βασιλάκη Βερνίκου. (πριν και μετά).

δημοτικά σχολεία, το γραφείο Αρχιτεκτονικών Συμβουλών στην Σύρο που λειτούργησε πέντε χρόνια προσφέροντας πολύτιμες συμβουλές σε όλες τις Κυκλάδες, οι πρώτες φοιτητικές κατασκηνώσεις εργασίας για το περιβάλλον, οι πρώτες υποτροφίες, το πρώτο ντοκυμαντέρ –Ο Μυκονιάτικος Μπάλος του Λάκη Παπαστάθνη, με σύμβουλο τον Αριστείδη Ρωμανό– που προειδοποιούσε από τότε για την άναρχη δόμηση στο Αιγαίο. Όλα σημάδεψαν μια δημιουργική περίοδο.

Ακολούθησαν χρόνια πιο δύσκολα. Τα ιδανικά στην κοινωνία υποχώρησαν, ήρθε η εποχή των μεγαλοεργολάβων και πολλά θυσιάστηκαν στο όνομα της ανάπτυξης, συχνά κακώς εννοούμενης. Η φροντίδα για το περιβάλλον είχε μπει και πάλι σε δεύτερη μοίρα και για τους πολιτικούς και για την κοινωνία. Όμως η δουλειά της *Ελληνικής Εταιρείας* συνεχίστηκε και εκατοντάδες εθελοντές σε όλη την χώρα προσέφεραν για τον κοινό σκοπό. Ο σπόρος πού είχε σπαρθεί πριν τόσα χρόνια απέφερε καρπούς και ρίζωσε στις καρδιές πολλών.

Έλληνες της διασποράς και φιλέλληνες συσπειρώθηκαν σε δύο οργανώσεις που ίδρυσε ο Κώστας Καρράς για να συνδράμουν το έργο της *Ελληνικής Εταιρείας*. Το S.P.G.H. (Society for the Preservation of

the Greek Heritage) στην Αμερική και το National Trust for Greece στην Αγγλία, με σειρά διακεκριμένων προέδρων όπως ο Sir Steven Runciman, ο καθηγητής Robert Browning και ο καθηγητής Bernard Knox, που στάθηκαν στο πλευρό μας σε κρίσιμες στιγμές και στους αγώνες μας.

Ο Sir Steven έδωσε και έναν προσωπικό αγώνα για την διάσωση της φύσης και της κληρονομιάς του Αγίου Όρους, και συγκεκριμένα για να μην γίνουν αυτοκινητόδρομοι που έκτοτε αλλοίωσαν το τοπίο και τον τρόπο ζωής.

Στην πορεία των 35 χρόνων βιώσαμε πολλές χαρές: τη σωτηρία της Πλάκας, τα εγκαίνια του βιολογικού σταθμού στις Πρέσπες, τη διάσωση του Δελφικού τοπίου και του νότιου Σαρωνικού, τα Θυρανοίξια με το λαϊκό προσκύνημα στο Αλεποχώρι, τη ζωντάνια μελών της *Ελληνικής Εταιρείας* σε ακριτικές περιοχές...

Ο αγώνας όμως για το περιβάλλον περνάει από πολλούς σκοπέλους και αναπόφευκτα οδηγεί σε συγκρούσεις με ισχυρά συμφέροντα. Κατά καιρούς υποστήκαμε προσωπικές επιθέσεις, εκβιασμούς, συκοφαντίες και στον αγώνα για την σωτηρία της Πλάκας, ως και λιθοβολισμό. Γενικότερα στον τόπο μας υπάρχει καχυποψία για κάθε ανυστερόβουλη δράση.

Γι' αυτά τα μονοπάτια του Αγίου Όρους έδωσε προσωπικό αγώνα ο Sir Steven Runciman, ως πρόεδρος της αδελφής οργάνωσης στην Αγγλία, National Trust for Greece.

► 1975. Οι πρώτες φοιτητικές κατασκηνώσεις στην Κέρκυρα και στην Σίφνο.

► Διαστημόπλοιο Γη: από τα πρώτα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη χώρα.

«Δεν μπορεί, κάποιο συμφέρον θα υπάρχει», σκέφτονται, ακόμα κι αν δεν το λένε. Όσο κι αν κλονισθήκαμε κάποιες στιγμές, η πίστη στην αξία του έργου της *Ελληνικής Εταιρείας* ποτέ δεν εξέλιπε, η φλόγα που είχε κάποτε ανάψει μέσα μας ποτέ δεν έσβησε. Οι δυσάρεστες εμπειρίες υποχωρούσαν μπροστά στην βαθειά ικανοποίηση, κάθε φορά που κάτι από την κληρονομιά μας διασώζοταν.

Σήμερα, τα νέα διεθνή δεδομένα της κλιματικής αλλαγής έρχονται να ταράξουν τα νερά και τις συνειδήσεις. Θα προλάβουμε;

Συνειδητοποιούμε όλοι, πλέον, ότι η φροντίδα για το περιβάλλον δεν είναι κυρίως θέμα αισθητικής, ή διάσωσης ιστορικών μνημείων ή ακόμα και υπαρξιακής ανάγκης του ανθρώπου.

Είναι ΘΕΜΑ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ..., για τον τόπο μας, για τον πλανήτη μας. Αυτό κάνει το έργο της *Ελληνικής Εταιρείας* και των άλλων οργανώσεων περιβάλλοντος πιο επιτακτικό από ποτέ. Η κοινή γνώμη αφυπνίζεται, η πολιτεία όμως παρά τις δηλώσεις και εκδηλώσεις παραμένει εγκλωβισμένη σε παλιούς θεσμούς και νοοτροπίες. Το περιβάλλον παραμένει μόνο στην χώρα μας από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποταγμένο στα Δημόσια Έργα μέσα στο ΥΠΕΧΩΔΕ.

Η τεράστια περιβαλλοντική πρόκληση απαιτεί αλλαγή νοοτροπίας: να δεχθούμε, όπως λέει και ο Σεφέρης, ότι «πήραμε την ζωή μας λάθος και αλλάξαμε ζωή».

Το Νέο σύνθημα της *Ελληνικής Εταιρείας* από το 2007 είναι: «Το Κλίμα Αλλάζει, Αλλάζω Ζωή».

Ένα από τα βασικά στοιχεία της *Ελληνικής Εταιρείας* τα επόμενα χρόνια είναι να επικοινωνήσει στο ευρύ κοινό αυτό το μήνυμα, όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά. Τότε οι πολυτελείς προσπάθειες τόσων φίλων, συνεργατών, συναγωνιστών για ένα καλύτερο περιβάλλον για τον τόπο μας δεν θα έχουν πάει χαμένες.

■ Λυδία Καρρά, σκηνοθέτης, ιδρύτρια της *Ελληνικής Εταιρείας*, πρόεδρος ΣΕΠΙ και μέλος Δ.Σ.

ΜΑΡΙΑ ΛΙΑΡΙΚΟΥ

Πρώτα βήματα

Το πρώτο γραφείο της *Ελληνικής Εταιρείας* λειτούργησε κάτω από τη φιλόξενη στέγη μιας εκ των εταιρειών του Ομίλου Καρρά στην οδό Σταδίου 5. Εκεί εγκαταστάθηκε με η Μαριάννα Βερέμη κι εγώ, για να οργανώσουμε τη Διοικητική Γραμματεία της υπό σύσταση ακόμα *Ελληνικής Εταιρείας*. Μας παραχωρήθηκε ένα μεγάλο φωτεινό γραφείο, με εσωτερική τζαμαρία προς το διάδρομο, που οδηγούσε προς τα γραφεία. Αποτέλεσμα ήταν να βρισκόμαστε συνεχώς σε «κοινή θέα» και ως εκ τούτου να δεχόμαστε πολλές επισκέψεις.

Ο δικηγόρος Βαγγέλης Μητρέλιας ήταν εκείνος που συνέταξε το πρώτο καταστατικό της *Ελληνικής Εταιρείας* ως αστικής εταιρείας, μετά από μαραθώνιες, μεταμεσονύκτιες συζητήσεις στη βεράντα του διαμερίσματος του Κώστα και της Λυδίας. Αργότερα, μετά την μεταπολίτευση, συνέταξε και το δεύτερο καταστατικό, ως σωματείου.

Από τους πρώτους συμβούλους και συμπαραστάτες μας ήταν ο Γιάννης Παλαιοκρασσάς, που από τότε κρατάει τους δεσμούς του με την *Ελληνική Εταιρεία*.

Η Μαριάννα σχεδίασε το σήμα της *Ελληνικής Εταιρείας* σε μοτίβο που επέλεξε η Λασκαρίνα Μπούρα από τις βυζαντινές διακοσμήσεις του Αγίου Μάρκου της Βενετίας, διότι συνδυάζει το ανθέμιο της αρχαιότητας με τον ελληνικό σταυρό. Διακόσμησε

Πρώτοι εθελοντές η Μαρία Λιαρίκου και ο Θάνος Βερέμης με την Άννα Καλαμάρα στη γραμματεία.

επίσης το χώρο με τις πρώτες μας αφίσες— το γνωστό δενδράκι των Χριστουγέννων είναι μια από αυτές.

Απ' εκείνο το πρώτο μας γραφείο υλοποιήθηκαν τα πρώτα προγράμματα — η αποτύπωση στα Φυρόγια της Σίφνου, η εκπαιδευτική κατασκήνωση στην Σίφνο, ο βιολογικός σταθμός στις Πρέσπες κ.ά.

Εκτός από τους πιστούς συμπαραστάτες και συνεργάτες, είχαμε και τους πρώτους μας εθελοντές! Δε λησμονούμε τον ενθουσιασμό, τόσο του Δημήτρη Τσίτουρα, δικηγόρου και επιχειρηματία, όσο και του Γιάννη Μεταξά, αργότερα διπλωμάτη, και άλλων φοιτητών που τότε περνούσαν από

Η Μαριάννα Βερέμη ανέλαβε την διακόσμηση.

το γραφείο τις ελεύθερές τους ώρες, μεταξύ των παραδόσεων στο Πανεπιστήμιο, για να προσφέρουν εργασία. Και βέβαια δεν ξεχνούμε την κυρία Γ. Γουλιμή, εθελόντρια με τακτικές μέρες και ώρες.

Και μετά...αρχίσαμε να «μεγαλώνουμε» και μεταφερθήκαμε σε δικά μας γραφεία... δύο δωμάτια στην οδό Πανεπιστημίου 10! Και πάλι η Μαριάννα επιμελήθηκε τη διακόσμηση, και εκεί πλέον δεχόμασταν τους «φίλους» και τα «μέλη» που πλήθαιναν μέρα με την ημέρα.

■ Μαρία Λιαρίκου, δικηγόρος, δικαστική γραφολόγος, μέλος ΣΕΠΙ.

ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΕΡΓΑΜΟΥ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ

Ο άνθρωπος, ιερεύς της κτίσεως

Στην Πάτμο, με πρόταση της Ελληνικής Εταιρείας, πραγματοποιήθηκε η πρώτη διεθνής συνάντηση του Πατριαρχείου με θέμα «Θρησκεία και Περιβάλλον». Ως αποτέλεσμα προτάθηκε η 1 Σεπτεμβρίου ως Ημέρα Προσευχής για τη Δημιουργία.

Το θέμα της προστασίας του Φυσικού Περιβάλλοντος αναφέρεται ως ένα από τα πλέον κρίσιμα και επείγοντα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος σήμερα. Ενώ τα άλλα προβλήματα έχουν να κάνουν με την ευημερία του κόσμου, το οικολογικό έχει σχέση με την ίδια την ύπαρξή του. Δυστυχώς, η Εκκλησία είχε κάνει πολύ λίγα γι' αυτό. Ωστόσο, αρχίζουμε τώρα, χάρη σε κάποιες πρωτοβουλίες που πήρε το Οικουμενικό Πατριαρχείο, να συνειδητοποιούμε πως η Εκκλησία έχει κάτι να πει.

Όλα ξεκίνησαν όταν το 1988, με την ευκαιρία του εορτασμού της 900ετηρίδας από την ίδρυση της Μονής του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, θέλοντας να οργανώσει ένα συμπόσιο στο νησί, χωρίς στενό θεολογικό αντικείμενο, αποτάθηκε στον Κώστα Καρρά, άρχοντα της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, άνθρωπο αφιερωμένο στον αγώνα υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος. Ο κ. Καρράς πρότεινε το αντικείμενο του συμποσίου «Η τοποθέτηση των θρησκειών απέναντι στον υλικό κόσμο και το περιβάλλον», και τις προσωπικότητες που μετείχαν σ' αυτό. Μεταξύ αυτών ήσαν ο Γεχούντι Μενουχίν, ο Μιχάλης Σκούλλος, ο Μπιλ Ρέιλυ που τον επόμενο χρόνο θα γινόταν πρόεδρος της Διοίκησης Προστασίας Περιβάλλοντος της Αμερικής, επιστήμονες από τον Βουδιστικό και Ινδουιστικό κόσμο, ο Αγγλικανός ιερέας Μάρτιν Πάλμερ του ICOREC, καθώς και ο γράφων.

Μια από τις προτάσεις που απέρρευσαν από το συμπόσιο της Πάτμου ήταν να αφιερώσει η Εκκλησία μία ημέρα του εορτολογίου της στην περισυλλογή και προσευχή υπέρ της υλικής κτίσεως του Θεού. Το Πατριαρχείο και προσωπικώς ο Οικουμενικός Πατριάρχης Δημήτριος ανταποκρίθηκαν και έτσι από το έτος 1989 η 1η Σεπτεμβρίου, εορτή της Ινδίκτου και απαρχή του εκκλησιαστικού έτους, απέκτησε και αυτή τη διάσταση.

Αμβρακικός

Ακολούθησε η περαιτέρω επεξεργασία του θεματολογίου σε μια δεύτερη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στη Μονή Ευαγγελισμού, στην Ορμύλια Χαλκιδικής. Μεταξύ των συμμετεχόντων ήταν ο Μάρτιν Πάλμερ, ο Θύμιος Παπαγιάννης από το WWF και οι Κώστας Καρράς και Κώστας Σταματόπουλος της *Ελληνικής Εταιρείας*. Εκπόνησαν σειρά προτάσεων, καθώς και ένα κείμενο υπό τον τίτλο «Τα Σα εκ των Σων, Σοι προσφέρομεν».

Με αυτήν την βάση πραγματοποιήθηκε ευρύτερο ορθόδοξο συνέδριο στο Κολυμπάρι Χανίων τον Νοέμβριο του 1991, παρουσία του τότε προέδρου του WWF Πρίγκιπ Φιλίππου, δούκα του Εδιμβούργου. Το ίδιο Έτος, η Πανορθόδοξη Διάσκεψη των αρχηγών των Ορθόδοξων Εκκλησιών υιοθέτησε μια γενική διακήρυξη για την ορθόδοξη θεώρηση του περιβαλλοντικού προβληματισμού και την εισήγηση του νέου Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου να καθιερωθεί η 1η Σεπτεμβρίου ως η ημέρα περιβάλλοντος για το σύνολο της Ορθοδοξίας.

Αυτή ήταν η αρχή. Στην συνέχεια, ο «Κύκλος της Πάτμου», μια μη κυβερνητική οργάνωση με μέλη προσωπικότητες όπως ο Πρέσβης ε.τ.κ. Κωνστ. Ζέπος και η κυρία Μαρία Becket, ανέλαβε με εντολή του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου τη διοργάνωση διεθνών οικολογικών συμποσίων για την προστασία του υδάτινου στοιχείου της γης. Το πρώτο πραγματοποιήθηκε το 1995 εν πλω από την Κωνσταντινούπολη στην Πάτμο, με αφορμή τα 1900 χρόνια από τη συγγραφή του βιβλίου της Αποκαλύψεως και υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Πρίγκιπα Φιλίππου του Εδιμβούργου. Το δεύτερο, στη Μαύρη Θάλασσα το 1997, υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου και του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ. Santer. Το τρίτο, στον Δούναβη το 1999 υπό την αιγίδα του Πατριάρχου και του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ. Romano Prodi, και το τέταρτο στην Αδριατική υπό την αιγίδα των ιδίων. Από τα συμπόσια αυτά, στα οποία συμμετείχαν διακεκριμένες προσωπικότητες από τον επιστημονικό

και τον θρησκευτικό χώρο, προέκυψε όχι μόνον η ανάγκη αλλά και η δυνατότητα στενής συνεργασίας Επιστήμης και Θρησκείας, προκειμένου να προστατευθεί το φυσικό περιβάλλον.

Για την βιολογία, ο άνθρωπος είναι ένα από τα είδη του ζωικού βασιλείου, έστω προικισμένο με ανώτερες διανοητικές ικανότητες. Για την φιλοσοφία, η κύρια διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα είναι ότι εκείνα ρυθμίζουν τη ζωή τους στο πλαίσιο του δεδομένου κόσμου στον οποίο ζουν, ενώ ο άνθρωπος επιδιώκει να δημιουργήσει τον δικό του κόσμο.

Ιερεύς της Φύσεως

Η συμβολή της Ορθόδοξης θεολογίας στα προβλήματα του περιβάλλοντος συνδέεται με τον εκ μέρους της προσδιορισμό του ανθρώπου ως ιερέως της Φύσεως. Ιερέας είναι αυτός που παίρνει στα χέρια του τον κόσμο για να τον αναφέρει στον Θεό, και ως ανταπόδοση φέρνει την ευλογία του Θεού σε αυτό που Του αναφέρει. Μέσα από αυτή την πράξη, η κτίση οδηγείται σε κοινωνία με τον ίδιο τον Θεό.

Ο ρόλος του ανθρώπου, ως ιερέως της κτίσεως, είναι απόλυτα χρήσιμος για την ίδια τη δημιουργία, επειδή, δίχως αυτή την αναφορά της κτίσεως στον Θεό, θα πέθαινε ολόκληρο το κτιστό σύμπαν. Θα πέθαινε, επειδή είναι ένα πεπερασμένο σύμπαν, όπως οι περισσότεροι επιστήμονες δέχονται σήμερα. Θεολογικά, αυτή είναι μια πολύ θεμελιώδης πίστη, επειδή ο κόσμος δεν υπήρχε πάντοτε, αλλά ήρθε σε ύπαρξη κάποια χρονική στιγμή, και, γι' αυτόν το λόγο, θα έχει ένα «φυσικό» τέλος και κάποια μέρα θα περιπέσει στην κατάσταση της ανυπαρξίας.

Συνεπώς, μόνος τρόπος για να προστατέψουμε τον κόσμο από την περατότητά του είναι να τον φέρουμε σε σχέση με το Θεό. Και αυτό επειδή ο Θεός είναι το μόνο άπειρο και αθάνατο ον, και μόνο αν συσχετίσουμε τον κόσμο μ' Αυτόν, ο κόσμος θα μπορέσει να ξεπεράσει τη φυσική του θνητότητα.

Μ' άλλα λόγια, όταν ο Θεός δημιουργούσε τον κόσμο, ως πεπερασμένο μέγεθος, και συνεπώς υποκείμενο εκ φύσεως στον θάνατο και στην θνητότη-

τα, ήθελε αυτός ο κόσμος να ζήσει παντοτινά και να ενωθεί μαζί Του – δηλαδή, να κοινωνεί μαζί του. Αυτό υπογραμμίζει τη σημασία που έχει ο άνθρωπος ως ιερεύς της δημιουργίας.

Το ανθρώπινο ον, όμως, δεν επιτέλεσε αυτό το λειτουργήμα, και εδώ βρίσκεται η ρίζα του οικολογικού προβλήματος στη Θεολογία. Ο άνθρωπος δέχθηκε τον πειρασμό να καταστήσει τον εαυτό του, και όχι τον Θεό, έσχατο σημείο αναφοράς. Υποκαθιστώντας τον Θεό με τον εαυτό του –δηλαδή με ένα πεπερασμένο κτιστό ον – ο άνθρωπος καταδίκασε τον κόσμο στην περατότητα, στη φθορά και στον θάνατο. Μ' άλλα λόγια, ο άνθρωπος απέρριψε τον ρόλο του ως ιερέως της κτίσεως, τοποθετώντας στη δημιουργία τον εαυτό του ως Θεό.

Αυτό είναι που ονομάζεται στη θεολογία «πτώση του ανθρώπου». Ο Θεός, όμως, δεν θέλησε τον θάνατο του κόσμου, και φανέρωσε έτσι έναν τρόπο για να αποκαταστήσει τη χαμένη κοινωνία μέσα σ' Αυτόν και στη δημιουργία. Η ενανθρώπιση του Υιού του Θεού αφορούσε ακριβώς αυτό. Ο Χριστός, με τον Θάνατο και την Ανάστασή Του, σκόπευε ακριβώς σε αυτή την ενότητα και κοινωνία ολόκληρης της δημιουργίας με τον Θεό, και τον ρόλο αυτό τον ανέθεσε στην Εκκλησία Του, που είναι το σώμα του. Η εκκλησία υπάρχει ακριβώς για να επιτελεί το έργο του Χριστού, δηλαδή για να ενεργεί ως ιερεύς της κτίσεως, που ενώνει τον κόσμο και τον αναφέρει στον Θεό, φέρνοντας τον σε κοινωνία μαζί Του. Αυτό λαμβάνει χώρα ιδιαίτερα μέσα από τα μυστήρια.

Η Εκκλησία, μέσω της ευχαριστίας, αναγγέλλει και πραγματοποιεί ακριβώς αυτό το ιερατικό λειτουργήμα του ανθρώπου. Στην Ευχαριστία ο άνθρωπος λαμβάνει τα στοιχεία του φυσικού κόσμου, το ψωμί και το κρασί, τα οποία εκπροσωπούν τον κτιστό κόσμο, και τα αποθέτει στα χέρια του Χριστού που είναι ο κατ' εξοχήν άνθρωπος και ιερεύς της κτίσεως, για να τα αναφέρει έτσι στον Θεό. Κεντρικό σημείο της λειτουργίας είναι η στιγμή που ο ιερέας αναφωνεί: «Τα Σα εκ των Σων, σοι προσφέρονται κατά πάντα και δια πάντα». Αυτό σημαίνει ακριβώς ότι αναγνωρίζεται πως ο κόσμος και η κτίση ανήκουν στον Θεό.

Πρόβλημα Πνευματικό

Όταν εξετάσουμε το οικολογικό πρόβλημα, βλέπουμε ότι οι ρίζες του βρίσκονται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος αποκόπηκε από την υπόλοιπη δημιουργία και θεώρησε τον εαυτό του αυτάρκη. Μια ολόκληρη θεολογία αναπτύχθηκε μέσα από αυτήν την ιδέα, ειδικά στην εποχή του Αυγουστίνου, ο οποίος φαίνεται να πιστεύει ότι ο άνθρωπος αποτελείται ουσιαστικά από την ψυχή – από νου ή λογική.

Φοβούμαι ότι αυτή η ουσιαστικά πλατωνική άποψη υιοθετήθηκε πολύ εύκολα από πολλούς Χριστιανούς και στην Ανατολή, που έφθασαν στο σημείο να υποτιμήσουν τις υλικές πλευρές της ανθρώπινης ύπαρξης. Ωστόσο, η ορθόδοξη πίστη τονίζει πως το σώμα που μας ενώνει με άλλα ζώα του υλικού κόσμου είναι ένα ουσιώδες μέρος της ταυτότητάς μας ως ανθρώπινων όντων. Ο άνθρωπος δεν είναι μόνο πνευματικό ον αλλά και ψυχοσωματικό, όπως σωστά αποκαλείται σήμερα.

Ο Υιός του Θεού ανέλαβε την ανθρώπινη φύση επειδή ήθελε να σώσει ολόκληρη τη δημιουργία, και όχι μόνο ψυχές. Συνεπώς όταν οι θεολόγοι τονίζουν την πνευματική πλευρά του ανθρώπου εις βάρος της υλικής συμβάλλουν στην εμφάνιση του οικολογικού προβλήματος.

Επιπλέον, ιδιαίτερα στη Δύση, έγινε υπερβολική χρήση της εντολής του Θεού προς τον άνθρωπο, που συναντούμε στο βιβλίο της Γενέσεως, «αυξάνεσθε και πληθύνεσθε και κατακυριεύσατε την γην». Ως αποτέλεσμα, ο άνθρωπος ερμηνεύτηκε ως το ον εκείνο που μπορεί να κάνει οτιδήποτε επιθυμεί πάνω στην υπόλοιπη δημιουργία για να κατακυριεύσει τη γη.

Φαίνεται, συνεπώς, ότι τέτοιες θεολογικές θέσεις έχουν πολύ συμβάλει στο να εμφανιστεί μέσα στον πολιτισμό μας μια στάση του ανθρώπου, η οποία μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: «Δεν με ενδιαφέρει τι θα συμβεί στον υλικό κόσμο. Εγώ είμαι το κέντρο του κόσμου. Βρίσκομαι εδώ για να ευχαριστηθώ και να ικανοποιηθώ, και ο κόσμος υπάρχει για να μου δίνει ικανοποίηση και να με υπηρετεί».

Αυτό δείχνει πως όλο το οικολογικό πρόβλημα είναι βασικά πνευματικό και όχι απλώς πρακτικό ή επιστημονικό ζήτημα. Αν δεν εγκαταλείψουμε αυτήν την εγωκεντρική στάση, το ανθρώπινο ον θα συνεχίσει να καταστρέφει τον κόσμο, και φυσικά θα εισπράξει και τις συνέπειες.

Αυτές οι συνέπειες σήμερα γίνονται όλο και πιο φανερές και απειλητικές. Ο άνθρωπος αρχίζει μόλις τώρα να ανησυχεί: «Τι να σημαίνουν όλα αυτά; Είχα νομίσσει ότι ήμουν ο Κύριος της φύσης, και τώρα η φύση επαναστατεί εναντίον μου. Τι πρέπει να κάνω;». Ο άνθρωπος χρησιμοποιεί την επιστήμη για να εκμεταλλευτεί τον φυσικό κόσμο, αλλά όσο περισσότερο προοδεύει η επιστήμη, τόσο περισσότερα προβλήματα δημιουργούνται.

Ο άνθρωπος, αντιμετωπίζοντας αυτήν την κατάσταση, στρέφεται σε άλλες λύσεις, όπως είναι η νομοθεσία. Αυτό όμως παραδίδει το οικολογικό πρόβλημα στα χέρια των πολιτικών, ενώ όλα τα δημοκρατικά Κοινοβούλια εξαρτώνται από τις ψήφους των ανθρώπων, οι οποίοι σπάνια είναι έτοιμοι να κάνουν θυσιές. Έτσι, η πολιτική εξουσία και οι νομοθετικές προτάσεις δεν μπορούν από μόνες τους να οδηγήσουν σε λύση του οικολογικού προβλήματος, δίχως μια βαθιά πνευματική μεταμόρφωση. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια νέα στάση, μια νέα νοοτροπία, ένα νέο ήθος, και αυτό μπορεί να δημιουργηθεί με τη βοήθεια της Εκκλησίας. Αν τονιστεί ότι ο άνθρωπος υπάρχει στη δημιουργία όχι για να την κατακτήσει αλλά για να την αναφέρει στον Θεό ως ιερεύς της δημιουργίας, θα προσεγγίσουμε σταδιακά το οικολογικό πρόβλημα και μαζί μ' αυτό και τις τόσο σοβαρές συνέπειές του.

■ Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης,
πρώην Πρόεδρος Ακαδημίας Αθηνών,
Επίτιμο μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Το άρθρο αναδημοσιεύεται από τις ένθετο *7ημέρες* της *Καθημερινής* (2002), αφιερωμένο στα έργα και τις ημέρες της *Ελληνικής Εταιρείας*, με αφορμή τον εορτασμό των τριάντα χρόνων της.

ΡΙΧΑΡΔΟΣ ΣΩΜΕΡΙΤΗΣ

Οι πρώτοι αγώνες για τη σωτηρία της Πλάκας

Κτίρια παραμορφωμένα
από τις φωτεινές επιγραφές.
Ο ίδιος δρόμος πριν και μετά
το Προεδρικό διάταγμα.

Το 2002 δημοσιεύτηκε στο 7ήμερο της «Καθημερινής» ένα καλά τεκμηριωμένο άρθρο της Λυδίας Καρρά με τον τίτλο «Πώς σώθηκε η Πλάκα». Σκέφτηκα πως ο σωστός τίτλος θα έπρεπε να είναι: «Οι συνεχείς αγώνες για τη σωτηρία της Πλάκας». Η ιστορία της γειτονιάς των θεών δεν έχει τελειώσει. Καμιά ιστορία δεν τελειώνει. Έγιναν πολλά. Η Πλάκα δεν μετατράπηκε σε κακόγουστο, βάρβαρο, βρόμικο, μαφιόζικο Σόχο. Μήτε (αν και...) σε τσιμεντογειτονιά. Όμως τα τόσο επικερδή «καμώματα της νύχτας», των ανθρώπων της και των δικών τους συνεχίζονται. Δεν περνάει ημέρα που να μην διαπιστώνουμε όλοι τις πιο μεγάλες πολεοδομικές οικοδομικές ατασθαλίες. Που συχνά οφείλονται και στο ίδιο το υπουργείο Πολιτισμού (τον μεγαλύτερο «πλακιώτη» οικοπεδούχο) και στο ΥΠΕΧΩΔΕ,

τον πρωτομάστορα της ημινόμιμης καταπάτησης των προεδρικών διαταγμάτων που καθορίζουν το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να γίνεται σε αυτήν τη μοναδική συνοικία.

Παλιά είχαμε «της Πλάκας τις ανηφοριές» και τους βασιλικούς στα παράθυρα, έναν σημαντικό πληθυσμό που αντιπροσώπευε όλες τις κοινωνικές τάξεις, τα ταβερνάκια, τις κιθάρες και την αίσθηση ότι η Αθήνα έχει πραγματικά συνεχή ιστορία. Πότε μεγάλη. Πότε ταπεινή. Με πληθυσμούς σύνθετους και μετά την Απελευθέρωση. Γηγενών, όπως σε μεγάλο βαθμό οι Αρβανίτες, και πολλών μεταναστών όπως οι Αναφιώτες. Με ορθόδοξες εκκλησίες, τούρκικα τζαμιά, καθολικά μοναστήρια. Κάποτε η Αθήνα ήταν κυρίως η Πλάκα, το Θησείο και οι ενδιάμεσες γειτονιές. Για να αποκαλυφθεί η θαμμένη αρχαιότητα, γκρεμίστηκε η μετέπειτα ιστορία. Σωστά, μερικές φορές. Δογματικά και άδικα σε άλλες στιγμές. Να γιατί ό,τι απομένει πρέπει να διατηρηθεί.

Όμως, η ομορφιά της Πλάκας και η ιστορία της παραλίγο να προκαλέσουν την οριστική καταστροφή της. Ήρθαν οι άνθρωποι της πιο ασύδοτης νύχτας και έδιωξαν τους ανθρώπους της ημέρας. Οι περισσότεροι κάτοικοι αναγκάστηκαν να φύγουν. Κυρίως όταν στα χρόνια της χούντας θέριψε η παρανομία. Μια προσωπική εμπειρία: όταν ξανάρθα στην Αθήνα έμεινα σε ένα ξενοδοχείο στην Οδό Απόλλωνος.

Ήταν αδύνατο, με τον θόρυβο της νυχτερινής Πλάκας, να κοιμηθώ. Πήγα αλλού. Και μια φορά που το αρμόδιο υπουργείο φιλοξένησε γάλλους δημοσιογράφους και τους πήγε στην Πλάκα, τι τους έδειξε; Χορό της κοιλιάς. Με χορεύτρια δανέζα. Έμαθα αργότερα ότι ο θόρυβος των «κέντρων» είχε προκαλέσει φθορές και στον ιερό βράχο!

Πολλοί επίμονοι κάτοικοι άρχισαν να αντιδρούν. Για τη «Σωτηρία της Πλάκας» που ήταν και ο τίτλος της πρώτης συντονιστικής επιτροπής τους το 1976. Μια επιτροπή που περιλάμβανε κάπου είκοσι συλλόγους κατοίκων όπως ο Παρθενώνας και άλλοι. Και ήδη από την πρώτη στιγμή, την *Ελληνική Εταιρεία*. Να μερικά ονόματα-σύμβολα πρωτεργατών: Δ. Γέροντας, Λ. Καρρά, Β. Μάλτας, Χρ. Μπράχος, Ν. Ψαρράς.

Αρχίζει έτσι η εκστρατεία. Εδώ και παντού. Στην Αθήνα και στο εξωτερικό. Προκαλώντας την προσοχή οργανώσεων όπως η *Europa Nostra*. Κοινό σύνθημα «Να ζήσει η Πλάκα». Η πραγματική. Η Πλάκα της παράδοσης και της ήπιας εξέλιξης. Μερικοί άλλοι ήθελαν άλλα. Με τον τρόπο τους. Ακόμα και με απειλές σε βάρος της περιουσίας και της ζωής όσων προσπαθούσαν το καλό.

Κι ας αποδείχτηκε τότε με στοιχεία ότι η περίφημη «νύχτα» δεν απέφερε καν τουριστικό εισόδημα. Κάτι χρήσιμο σαν προηγούμενο και για σήμερα που τόση προσπάθεια γίνεται για αναβίωση του κακού παρελθόντος.

Αλλά η μεγάλη τύχη της γειτονιάς ήταν το ενδιαφέρον και η τόλμη που έδειξαν πρώτα ο Στέφανος Μάνος και μετά όλοι ουσιαστικά οι υπουργοί όλων των κομμάτων που τον διαδέχτηκαν. Έκαναν πράξη με προεδρικά διατάγματα τις εξαιρετες μελέτες μιας σημαντικής ομάδας πολεοδόμων και αρχιτεκτόνων (πρόεδρος ο καθηγητής Διονύσης Ζήβας). Ειδικά ο Αντώνης Τρίτσης προχώρησε με μια χωρίς προηγούμενο λεβεντιά: πήρε μαζί του συνεργείο και σφράγισε προσωπικά τα παράνομα μαγαζιά! Η Πλάκα πεζο-

δρομήθηκε, ομόρφυνε, σταμάτησε η οικοδομική καταστροφή της, σώθηκαν πάμπολλα παλιά σπίτια, αρχοντικά και λαϊκά, άρχισε να ξαναζεί. Σιγά-σιγά ορισμένοι παλαιοί κάτοικοι ξαναγύρισαν στον «τόπο τους», λες και ήταν μετανάστες. Άλλοι επένδυσαν για να φτιάξουν χαλάσματα. Στον μικρό τον δικό μου τον δρόμο γεννήθηκαν τους τελευταίους μήνες τέσσερα παιδιά : να γιατί η ιστορία δεν έχει τέλος.

Αλλά δεν έχουν τέλος και οι απειλές. Για τους κατοίκους, τους παλαιούς και τους νέους, το πρόβλημα δεν είναι τα μαγαζιά, οι ταβέρνες, τα καφε-νεία. Το πρόβλημα είναι οι αυθαίρετες κατασκευές, ο θόρυβος (μερικοί τον λένε ...μουσική!), οι ρύποι. Το πρόβλημα είναι όταν υπουργοί βάζουν την υπογραφή τους κάτω από «κατά παρέκκλιση» αποφάσεις που καταργούν νόμους και προεδρικά διατάγματα. Ευτυχώς υπάρχει το Συμβούλιο Επικρατείας. Δεν προλαβαίνει όμως τα πάντα.

Ένας από τους τομείς δραστηριότητας της *Ελληνικής Εταιρείας* είναι η Πλάκα. Μέλη της έχουν αναλάβει την δραστήρια, όσο είναι δυνατό, «Επιτροπή Πρωτοβουλίας Κατοίκων» της συνοικίας, που δεν διστάζει να καλεί συστηματικά, με μεγάλη επιτυχία, ανοιχτές σε όλους συνελεύσεις για απολογισμό δράσης, για διάλογο, για αναζήτηση ιδεών. Πώς θα ήταν δυνατό να ζούμε στην Πλάκα χωρίς μια μορφή άμεσης δημοκρατίας;

Η αλήθεια είναι ότι η υπόθεση της Πλάκας δεν είναι μόνο υπόθεση των κατοίκων της. Είναι υπόθεση όλων των Αθηναίων και όλων των τουριστών που συρρέουν σε αυτή την όμορφη, ιστορική αλλά συστηματικά απειλούμενη συνοικία, ακριβώς διότι είναι (ακόμα) ανθρώπινη. Αν το καλοσκεφτούμε δεν υπάρχει πόλεμος ανάμεσα σε καλόπιστους κατοίκους και καλόπιστους επιχειρηματίες. Ο μόνος πόλεμος αφορά την παρανομία.

■ Ριχάρδος Σωμερίτης, δημοσιογράφος, μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας*.

ΜΙΧΑΗΛ ΣΚΟΥΛΛΟΣ

Διασώζοντας το Δελφικό τοπίο

Η *Ελληνική Εταιρεία* δύο φορές αντιτάχθηκε με επιτυχία στην εγκατάσταση τεράστιων μονάδων κατασκευής αλουμίνας στον ευρύτερο χώρο των Δελφών, που θα είχαν αναμφισβήτητα ολέθριες επιπτώσεις, τόσο για το Δελφικό τοπίο όσο και για το περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής, λόγω των εργοστασιακών ρύπων. Η δεύτερη φορά ήταν το 1985, όταν ανακοινώθηκε ότι η μονάδα, σε συμφωνία με τους Ρώσους εταίρους, επρόκειτο να εγκατασταθεί στην Αγ. Ευφημία, σε απόσταση 11 χλμ., από τους Δελφούς.

Η *Ελληνική Εταιρεία* ανέλαβε τότε σημαντικό ηγετικό και συντονιστικό ρόλο. Πήγαμε με φοιτητές και βγάλαμε φωτογραφίες που

τεκμηρίωναν την οπτική επαφή. Γράψαμε άρθρα και διαμαρτυρίες και οργανώσαμε πολλές συναντήσεις και δημόσιες συζητήσεις. Ενημερώσαμε την γερμανική και ελβετική τηλεόραση, πολλά ξένα ραδιόφωνα και εφημερίδες, ενώ συλλέξαμε υπογραφές από πολλές προσωπικότητες, ανθρώπους του πνεύματος, της τέχνης και της πολιτικής. Εξασφαλίστηκε η ένθερμη υποστήριξη του ΕΕΒ, της *Europan Nostra* και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο Ευρωβουλευτής κ. Van der Lek υπέβαλε ψήφισμα με τις θέσεις μας στο Ευρωκοινοβούλιο. Παρά ταύτα, η Κυβέρνηση επέμεινε στην εγκατάσταση και όρισε και τα εγκαίνια από τον αείμνηστο Ανδρέα Παπανδρέου.

Χωρίς τον πεισματικό αγώνα της *Ελληνικής Εταιρείας*, το υπέροχο Δελφικό τοπίο δεν θα ήταν σήμερα αυτό που είναι, μια διαρκής έμπνευση για κάθε άνθρωπο που το επισκέπτεται.

Οργανώσαμε νέα Συνέντευξη Τύπου στην Αίθουσα Ανταποκριτών Ξένου Τύπου στις 19/5/1987, την οποία κάλυψαν δεκάδες Έλληνες και ξένοι δημοσιογράφοι, τηλεοπτικοί και ραδιοφωνικοί σταθμοί από όλο τον κόσμο. Παρά την ομοβροντία δημοσιευμάτων, η Κυβέρνηση πεισματικά επανέλαβε τις θέσεις της. Επακολούθησε νέα κινητοποίηση μας, επίσκεψή μου στο Ευρωκοινοβούλιο, επιστολή μου στον Μ. Γκορμπατσόφ και άλλους ηγέτες, και αναγγελία Διεθνούς Συνάντησης στους Δελφούς από κοινού με τον Δήμο Δελφών για τα μέσα Ιουνίου 1987. Τη φορά αυτή το Αρχαιολογικό Συμβούλιο ανασκεύασε την απόφασή του, με την οποία δεν παραχωρούσε σχετική άδεια. Την αναγγελία έκανε η αείμνηστη Μελίνα Μερκούρη, Υπουργός Πολιτισμού. Η νίκη χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό σε όλο τον κόσμο. Ο Pierre Sammuel με συνεχάρη ονομαστικά δημόσια, ενώ η Επιτροπή Κατοίκων της Αγ. Ευφημίας έστειλε ευχαριστήριο ψήφισμα.

Η επιρροή της *Ελληνικής Εταιρείας*, η οποία είχε αντέξει ένα σκληρό αγώνα δύο ετών με την Κυβέρνηση και τα συμφέροντα της τότε Σοβιετικής Ένωσης, είχε φτάσει στο απόγειό της. Είχε συσπειρώσει κατοίκους, οργανώσεις, προσωπικότητες και Διεθνείς οργανισμούς και είχε επιτύχει κάτι που σχεδόν όλοι θεωρούσαν ακατόρθωτο.

■ Μιχαήλ Σκούλλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Προέδρος της *Ελληνικής Εταιρείας* (1982-2001), Ομότιμος Πρόεδρος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΥΡΑΣ

Για την Ύδρα

Από τους λίγους εναπομείναντες αυθεντικούς ιστορικούς οικισμούς στην Ελλάδα. Ας τον διαφυλάξουμε ως κόριν οφθαλμού.

Με επαναλαμβανόμενες μέσα στον χρόνο Υπουργικές αποφάσεις (1962, 1967, 1975, 1996), ο οικισμός της Ύδρας και του Μικρού Καμινιού και ολόκληρη η νήσος έχουν χαρακτηριστεί «διατηρητέα μνημεία και τόποι που παρουσιάζουν ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και ενδιαφέρον από απόψεως αρχιτεκτονικής και ιστορικής, χρήζοντα ειδικής κρατικής προστασίας...» καθώς και αρχαιολογικός χώρος. Επιπλέον, ο αρχαιολογικός νό-

μος του 2002 προβλέπει ότι στους «ενεργούς οικισμούς που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται οι επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα και τον πολεοδομικό ιστό ή που διαταράσσουν τη σχέση μεταξύ των κτιρίων και των υπαίθριων χώρων...», ενώ στους οικισμούς αυτούς «...καθορίζονται με Π.Δ. που εκδίδεται από τους υπουργούς Πολιτισμού και ΥΠΕΧΩΔΕ ειδικές ρυθμίσεις όσον αφορά τους περιορισμούς της ιδιοκτησίας, της χρήσης γης ή κτιρίων, τους όρους δόμησης και τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες...». Τέτοιο Π.Δ. όμως δεν έχει εκδοθεί ακόμη.

Αναρωτιέται κανείς λοιπόν τί σημαίνουν στην πράξη όλες αυτές οι Υπουργικές αποφάσεις και ποια είναι ουσιαστικά η παρεχόμενη «ειδική κρατική προστασία» όταν ήδη από το 1972 η *Ελληνική Εταιρεία* μαζί με την *EUROPA NOSTRA* χρειάστηκε να εναντιωθούν (ευτυχώς αποτελεσματικά) στην πρόταση κατασκευής ενός τεράστιου μώλου προκειμένου να επισκέπτονται το νησί πολύ μεγαλύτερα κρουαζιερόπλοια. Έκτοτε, η *Ελληνική Εταιρεία* και άλλοι οργανισμοί πολιτών, αγωνίζονται για να αποτρέψουν οικιστικές και άλλες παρεμβάσεις στο νησί (όπως διάνοιξη δρόμων, εισαγωγή οχημάτων, εγκατάσταση τελεφερίκ κ.ά.) που θα αλλοίωναν ανεπανόρθωτα και ανεπιστρεπτί τη μοναδική και ιστορική της φυσιογνωμία η οποία

έχει αναγνωρισθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την EUROPA NOSTRA – όπως, π.χ. με τις βραβεύσεις του ξενοδοχείου Μπρατσέρα και του αρχοντικού Κουντουριώτη.

Πρόσφατα, η *Ελληνική Εταιρεία* προσέφυγε στο Συμβούλιο Επικρατείας (και δεν είναι η πρώτη φορά) αφού πρώτα έκανε έκκληση στους Υδραίους φίλους και μέλη της, που ανταποκρίθηκαν με μεγάλη προθυμία, προκειμένου να ακυρωθεί η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού με ημερομηνία 1/12/2006 που επιτρέπει υπό όρους την ανέγερση 9 παραθεριστικών οικιών σε περιοχή στην θέση Αυλάκι, η οποία ανέκαθεν υπήρξε αδόμητος υπαίθριος χώρος.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 1993, κατόπιν ενεργειών του Συλλόγου Οικολόγων Ύδρας, η Ύδρα είχε επανέλθει με Π.Δ. στην εποπτεία του ΥΠΠΟ και για κάθε οικοδομική άδεια χρειάζεται εκτός από έγκριση του ΥΠΕΧΩΔΕ, γνωμάτευση του ΚΑΣ και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού. Όμως, ελλείπει συνολικής μελέτης και σχεδιασμού –όπως προβλέπει ρητά ο αρχαιολογικός νόμος του 2002 αλλά και όπως οι τόσες υπουργικές αποφάσεις που προαναφέρθηκαν θα έπρεπε προ πολλού να είχαν επιβάλει– το ΚΑΣ αντιμετωπίζει μεμονωμένα και χωρίς συγκεκριμένα, εξειδικευμένα και πάγια κριτήρια αιτήσεις για έγκριση αδειών, που εύκολα χορηγεί το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. βάσει του ισχύοντος ΓΟΚ. Τέτοιες αιτήσεις υπάρχουν αρκετές – ανάμεσά τους και μια για την ανέγερση πολύ μεγάλου αριθμού παραθεριστικών οικιών στις παρυφές του οικισμού, στη θέση Μικρό Καμίνι, όπου παρόμοιες αιτήσεις προηγουμένων ιδιοκτητών (μεταξύ των οποίων και η Εταιρεία Virgin Hellas) απορρίφθηκαν από τρεις διαφορετικούς πρώην Υπουργούς Πολιτισμού, κατόπιν έντονων κινητοποιήσεων τόσο της *Ελληνικής Εταιρείας* όσο και άλλων οργανισμών. Απορεί λοιπόν κανείς γιατί η νέα αίτηση δεν έχει απορριφθεί, αλλά εκκρεμεί η σχετική απόφαση του ΚΑΣ από τον Δεκέμβριο του 2005.

Είναι ανάγκη να σημειωθεί πως οι περισσότερες από τις αιτήσεις αυτές εισάγουν επιπλέον μία νέα

«λογική» οικοδόμησης στην Ύδρα, αυτήν της κερδοσκοπικής τουριστικής «ανάπτυξης», λογική που ουδέποτε στο παρελθόν το ΚΑΣ είχε θεωρήσει κατάλληλη ή αξία συζητήσεως για την Ύδρα. Παγίως το ΚΑΣ ενέκρινε επιμελημένες αναστηλώσεις υπαρχόντων κτιρίων, ανοικοδόμηση νέων στη θέση παλαιών που είχαν καταρρεύσει και μόνον κατ' εξαίρεση ανέγερση μεμονωμένων οικιών σε οικοπέδα όπου δεν υπήρχε προηγουμένως κτίριο. Πάντα όμως για να κατοικηθούν αυτά από τους ιδιοκτήτες τους και όχι για να πωληθούν σε τρίτους. Αυτή λοιπόν η νέα «λογική» που είναι ασφαλώς σημείο των καιρών, εγκυμονεί μεγάλους κινδύνους για την ιστορική, φυσική και πολιτισμική ακεραιότητα του νησιού. Είναι δε κατ' εξοχήν άστοχη «λογική», διότι και οικονομικά είναι κοινός τόπος πως οτιδήποτε μοναδικό και ιδιαίτερο έχει μεγάλη και αυξανόμενη αξία.

Η ανάπτυξη της Ύδρας δεν μπορεί επομένως να ακολουθήσει την «πεπατημένη» της ανεξέλεγκτης οικοδόμησης συγκροτημάτων και κάθε λογής καταστημάτων ή της κατασκευής οδικών δικτύων. Χρειάζεται αντιθέτως συντήρηση και αναβάθμιση των υπαρχουσών εγκαταστάσεων που εξυπηρετούν τους επισκέπτες και πολύ προσεγμένη επέκτασή τους, εφόσον αυτό κριθεί απαραίτητο. Χρειάζεται επίσης σοβαρή αναβάθμιση των ανεπαρκών βασικών υποδομών του νησιού που παρέχουν νερό, ενέργεια, αποχέτευση και διαχείριση απορριμμάτων, καθώς και αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών φιλοξενίας.

Η Ύδρα ιδιαίτερα σήμερα αποτελεί ανεκτίμητο φυσικό, ιστορικό και πολιτισμικό εθνικό «αγαθό» που μας παραδόθηκε από τον Ύψιστο και τους επιφανείς Υδραίους προγόνους μας. Δεν έχουμε το δικαίωμα ούτε να την καταστρέψουμε ούτε να την αφήσουμε να οδηγηθεί σε αδιέξοδο λόγω αδιαφορίας και παραμέλησης των ιδιαίτερων αναγκών της.

■ Γιάννης Λύρας, πρώην Πρόεδρος Ενώσεως Ελλήνων Εφοπλιστών, μέλος Δ.Σ., μέλος ΣΟΚ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΛΛΙΓΑΣ

Φθάνει πια!

Το άρθρο αυτό αναδημοσιεύεται από την «Καθημερινή», ως φόρος τιμής στον αείμνηστο δημοσιογράφο Κωνσταντίνο Καλλιγά, μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας*, που ύψωσε πολλές φορές την φωνή του υπέρ του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Ο αγώνας πέτυχε.
Η Εθνική Οδός δεν πέρασε
μέσα από τον οικισμό
και έτσι η Αράχωβα διασώθηκε.

Το θέμα μπορεί να εμφανίζεται εκ πρώτης όψεως, ως «περιθωριακό». Ωστόσο, είναι ουσιώδες και έχει σημασία γενικότερη, διότι αποτελεί την εκδήλωση νοοτροπίας, στάσεων και μεθόδων, που έχουν στοιχίσει πολύ σ' αυτόν τον τόπο κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες, καθώς οδήγησαν σε καταστροφή ή υποβάθμιση της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, αλλά και του ύφους της ζωής και του περιβάλλοντος μας, με συνέπεια την διάβρωση και του ήθους του ελληνικού

λαού και κάθε κλίμακας αξιών και την επικράτηση ενός εξαχρεωτικού και εκφυλιστικού ωφελιμισμού. Πρόκειται για τον παραδοσιακό οικισμό της Αράχωβας, έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς και αντιπροσωπευτικούς του νεοελληνικού οικιστικού ύφους, που έχει μάλιστα χαρακτηριστεί και δια νόμου ως διατηρητέος και ο οποίος απειλείται με αφανισμό και τσιμεντοποίηση, διότι αυτό συμφέρει μερικούς εμπόρους.

Η υπόθεση αναπτύχθηκε διεξοδικά στις παράπλευρες στήλες της αλληλογραφίας, με επιστολές του πολεοδόμου Κ. Κ. Γκάρτζου (23.8.80) και της *Ελληνικής Εταιρείας* (3.9.80).

Την συνοψίζουμε:

Η Αράχωβα βρίσκεται πάνω στην χάραξη της εθνικής οδού Αθηνών-Ναυπάκτου. Η οποία θα πρέπει να παρακάμπτει τον παραδοσιακό αυτόν οικισμό, ακριβώς για να μείνει αλώβητος. Άλλωστε, πέρα από την συγκεκριμένη περίπτωση, μία από τις βασικές και γενικές αρχές της πολεοδομίας είναι η μη διέλευση μιας εθνικής οδού μέσα από το κέντρο οικισμού. Η αρχή αυτή ισχύει κατά μείζονα και ειδικό λόγο όταν η τέτοια διέλευση συνεπάγεται την καταστροφή του πολεοδομικού ιστού ενός παραδοσιακού οικισμού, που έχει και επίσημα κηρυχθεί ως τέτοιος. Γι' αυτό και η υπηρεσία Οικισμού υπέβαλε στο Συμβούλιο Δημοσίων Έργων την πρόταση για διάνοιξη μιας απλής και φθηνής παρακαμπτήριας

οδού, κοντά και παράλληλα προς το παραδοσιακό κέντρο, που θα παρέμενε άθικτο και θα μπορούσε να πεζοδρομηθεί, ν' ανακαινισθεί και ν' αποδοθεί στην χρήση των κατοίκων και των επισκεπτών. Θ' αποδιδόταν σε ζωντανές λειτουργίες όλος ο υπαίθριος χώρος του οικισμού, που σήμερα ασφυκτιά από αυτοκίνητα και πούλμαν και θα πολλαπλασιάζονταν οι οικονομικές και κοινωνικές ωφέλειες των κατοίκων της Αράχωβας, διότι θα μεγάλωναν ο χώρος και ο χρόνος παραμονής των επισκεπτών και άλλων εμπρός στα κάθε λογής καταστήματα και μονάδες, εμπορικο-οικονομικής δραστηριότητας. Ίδου, όμως, ότι μερικοί μεγαλοκαταστηματάρχες θέλουν να περάσει η εθνική οδός μέσα από το παραδοσιακό κέντρο του οικισμού, για να σταματούν τα πούλμαν με τους τουρίστες εμπρός στα δικά τους καταστήματα (σχεδόν αποκλειστικά). Και για χάρη του «μπεζαχτά» μερικών επιχειρηματιών —που δεν δημιουργούν και οικονομική ωφέλεια για την Αράχωβα αφού εισάγουν τα εμπορεύματά τους από άλλες περιοχές της χώρας— θα πρέπει να κατεδαφισθούν τα πενήντα αραχωβίτικα παραδοσιακά οικίσματα που συναποτελούν το κέντρο και ν' αντικατασταθούν μ' έναν πλατύ και γεμάτο κυκλοφορούντα

οχήματα ασφαλτόδρομο, πλασιωμένον από δύο μέτωπα τσιμεντένιων κτηρίων, κατά τα πρότυπα του οικιστικού τέρατος που λέγεται Αθήνα.

Τυχόν ενδοτικότητα στις πιέσεις προς την κατεύθυνση αυτή δεν θα είχε το παραμικρό ελαφρυντικό. Διότι η παρακαμπτήρια είναι λύση λιγότερο δαπανηρή από την διέλευση της εθνικής οδού μέσα από τον οικισμό (καθώς, εκτός άλλων, αποφεύγονται κατεδαφίσεις, απαλλοτριώσεις κλπ.) —μολονότι θα ήταν επιβεβλημένη και αν ακόμη ήταν πιο δαπανηρή, διότι η διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών (και άλλων στοιχείων) είναι σκοπιμότητα υπέρτερη ποσοτικού στοιχείου.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι η κυβέρνηση και, ειδικότερα, ο υπουργός Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος δεν θα επιτρέψουν να συντελεσθεί το ανοσιούργημα —και μάλιστα με τέτοια ελατήρια. Ας τεθεί επιτέλους, τέρμα στις τόσες και τόσες καταστροφές στοιχείων που αποτελούσαν την έκφραση της ιδιοσυστατικής πλαστικότητας, της ιδιοφυΐας και τους ύφους του σύγχρονου (και παλαιότερου) ελληνισμού. Καταστροφές, που επίσης, υποβάθμισαν, ποιοτικά και λειτουργικά, το περιβάλλον μας. Χάνοντας το ύφος μας, χάσαμε και το ήθος μας, με αποτέλεσμα μεγάλη μερίδα του λαού μας να έχει χάσει κάθε αίσθηση ταυτότητας και κάθε κλίμακα αξιών και να έχει μεταβληθεί —ας μη διστάσουμε να το πούμε— σε μία ανόργανη μάζα αγνωστικών, κοινωνικών και εσωτερικά οβησμένων «φελλάχων».

Η «φιλοσοφία» του άκρατου ποσοτικισμού και ωφελισμού, ο παραμερισμός των ποιοτικών κατηγοριών, η προσμέτρηση των πάντων PER DES ET LIBRAM, σε συνδυασμό με την ενδοτικότητα σε οργανωμένα και στυγνά συμφέροντα ή σε καλόπιστους αλλ' αδαείς και αφελείς πληθυσμούς, μας οδήγησαν στα σημερινά εκφυλιστικά και παρακμιακά φαινόμενα. Και η περίπτωση της Αράχωβας, έπειτα από τόσες άλλες, αποκτά μείζονα σημασία ως εκδήλωση ενός πλέγματος στάσεων, νοοτροπιών και μεθόδων που πρέπει να ξεριζωθεί, πριν αποτελειώσει την όση ικμάδα έχει απομείνει σ' αυτόν τον τόπο.

■ Καθημερινή 6/9/1980.

Ο δρόμος της Αράχωβας

Όποιος παρακολουθεί την έλλειψη συνέπειας στην χάραξη της εθνικής μας πολιτικής για τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς και την προστασία του περιβάλλοντος, έχει συχνά την ευκαιρία να μελαγχολεί βλέποντας για τι ευτελή ανταλλάγματα καταστρέφουμε όχι μόνο το έργο των προγόνων μας, αλλά και τον καταπληκτικό αυτό τόπο, υποβαθμίζοντας συνεχώς τη ζωή μας ως εκεί που δεν παίρνει πια άλλο.

Η διέλευση της εθνικής οδού Λεβαδειάς-Ναυπάκτου μέσα ή έξω από τον πυρήνα του κηρυγμένου παραδοσιακού οικισμού της Αράχωβας (ΦΕΚ 460 5.9.78) στάθηκε αφορμή να χυθεί πολύ μελάνι στον ημερήσιο τύπο από τον Αύγουστο του 1980. Ένα μέρος των κατοίκων υποστήριζε τη λύση της παρακαμπτηρίου, ενώ ένα άλλο προσαθούσε να πείσει την κυβέρνηση για τη διεύρυνση του υπάρχοντος δρόμου μέσα από τον πυρήνα του διατηρητέου οικισμού, που θα επέφερε την καταστροφή του.

Κάποια στιγμή, διαπιστώθηκε ότι ο Υπουργός Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος Γ. Πλύτας, το Συμβούλιο Δημοσίων Έργων, το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, ο υπεύθυνος μελετητής της χωροταξικής μελέτης της περιοχής Αράχωβας-Δελφών Κ. Γκάρτσος, το Τεχνικό Επιμελητήριο και ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων, τάχθηκαν ομόφωνα, και αυτό είναι σπάνιο, υπέρ της εφαρμογής της παρακαμπτηρίου (Δελτίο ΤΕΕ 1.9.1980, «Τα Νέα» 15.9.1980, «Καθημερινή» 16.10.1980).

Η υπόθεση πήρε το γνώριμο δρόμο της εκδόσεως προεδρικού διατάγματος. Και ενώ το διάταγμα ήταν έτοιμο και αναμένονταν η υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας, ξαφνικά καταγγέλλεται ότι –παραμονές εκλογών– η νομαρχία προωθεί τις απαλλοτριώσεις για τη διάνοιξη της εθνικής οδού μέσα από τον οικισμό (επιστολή Γκόρτσου «Καθημερινή» 30.5.1981.)

Μα επιτέλους τι συμβαίνει σ' αυτόν τον τόπο; Λίγους μήνες μετά τις τυμπανοκρουσίες για την ένταξη μας στην ΕΟΚ, θα επιστρέψουμε στον Μεσαίωνα;

■ Επιστολή του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας, προς την Καθημερινή (3/9/1980).

ΑΘΗΝΑ ΚΑΚΟΥΡΗ

Η νέα μάχη του Μαραθώνα

Σε αυτήν την παραλία με το σπάνιο είδος κουκουναριών, έχασε πρώτα το χέρι του και μετά τη ζωή του ο αδελφός του Αισχύλου Κυναίγειρος, προσπαθώντας να συγκρατήσει ένα περσικό πλοίο.

Η πεδιάδα του Μαραθώνος εκτείνεται κατά μήκος ενός φρεγγαρόσχημου κόλπου. Το πευκόδασός της, ο Σχινιάς, είναι το άλσος που στέκει μάρτυρας της ανδρείας του Αισχύλου. Το έλος πίσω του συντηρεί με την σοφή εξισορρόπηση αλμυρού και γλυκού νερού το καταφύγιο των 176 διαφορετικών ειδών αποδημητικών πουλιών που κάθε χρόνο ξαποσταίνουν εκεί. Στον Τύμβο του φυλάχτηκαν τα οστά των Αθηναίων που, *Ελλήνων προμαχούντες*, νίκησαν τους Πέρσες και έσωσαν την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Ποιητές έγραψαν για τον Μαραθώνα θαυμάσιους στίχους, μεγάλοι αρχαιολόγοι εξετάζουν

πιθαμή προς πιθαμή το έδαφός του, εξονυχιστικά έχουν μελετηθεί οι λεπτομέρειες της κοσμοϊστορικής μάχης του 490 π.Χ. Ο Μαραθώνιος, ο δρόμος 42 χιλιομέτρων, αγώνισμα δημοφιλέστατο παγκοσμίως, κρατά, μεταξύ άλλων, ζωντανό στην μνήμη των ανθρώπων το ελπιδοφόρο μήνυμα ότι η νίκη δεν εξαρτάται πάντα από το μέγεθος της δύναμης, αλλά κάποτε αρκεί και κατισχύει το σθένος.

Την τοποθεσία αυτή, μήκους 10 και πλάτος 6 χιλιομέτρων περίπου, με τον συμπυκνωμένο της πλούτο φυσικής ομορφιάς, συμβολισμών και ενδιαφέροντος –αρχαιολογικού, ιστορικού και φυσιολατρικού– θα λαχταρούσε κάθε κράτος να την κατέχει, όχι μόνον για να τιμήσει τις πανανθρώπινες αξίες της δημοκρατίας και της ελευθερίας, αλλά και για την οικονομική δυναμική της, σε περίπτωση που μετατρεπόταν σε υψηλής αισθητικής πόλο προσοδοφόρου τουρισμού. Τα ξένα πρότυπα αφθονούν, και με βάση το παράδειγμα του Gettysburg η *Ελληνική Εταιρεία* πρότεινε ιστορικό πάρκο και την ίδρυση Μουσείου της Ιστορίας της Δημοκρατίας μέσα σ' αυτό.

Αλλά αυτήν ακριβώς την τοποθεσία αποφάσισε το ελληνικό κράτος να τραυματίσει καίρια, με την πρόφαση των Ολυμπιακών του 2004.

Τα σχέδια που είχαν υποβληθεί και εγκριθεί από την Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (Σεπτ. 1997) περιλάμβαναν την μόνιμη χωροθέτηση στον Μαραθώνα

Σκίτσο του Ανδρέα Πετρουλάκη.

Από τις γελοιογραφίες της εποχής: πάνω, σκίτσο του Στάθη, κάτω του Ανδρέα Πετρουλάκη.

δύο Ολυμπιακών Αθλημάτων, της κωπηλασίας και του κανώ/καγιάκ. Αυτό, σε γενικές γραμμές, συνεπαγόταν την μετακίνηση ενάμισι εκατομμυρίου κυβικών τόνων χώματος προκειμένου να σχηματιστεί μια τεχνητή λίμνη, άντληση νερού από την Μακαρία πηγή, δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων, κερκίδων, χώρων σταθμεύσεως αυτοκινήτων, βενζινάδικων, εστιατορίων και αποχωρητηρίων για 25 ως 40 χιλιάδες επισκέπτες. Το σύνολο των έργων αυτών θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε θανάσιμο κλονισμό του οικοσυστήματος, καθώς και στην καταστροφή των ιχνών του τοπίου της ιστορικής μάχης.

Συνειδητοποιώντας ότι το μέγεθος της απειλής απαιτούσε συνένωση δυνάμεων, τέσσερες από τις μεγαλύτερες περιβαλλοντικές οργανώσεις, η WWF Ελλάς, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσεως και η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, αποφάσισαν να ενεργήσουν στη βάση συλλογικού σχεδιασμού. Αργότερα η Ελληνική Εταιρεία συνεργάστηκε και με την Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, ειδικότερα σε ό,τι αφορούσε την Ιστορία και την Αρχαιολογία. Οι προσπάθειές τους προσανατολίστηκαν προς τρεις κατευθύνσεις:

Αρχικά απευθύνθηκαν προς την Κυβέρνηση. Ενημέρωσαν τους αρμόδιους υπουργούς για τα οικολογικά προβλήματα, ανέδειξαν την ιστορική σημασία της πεδιάδας και υποστήριξαν την ανάγκη να αναζητηθεί εναλλακτική λύση. Η καλύτερη φαινόταν να είναι εκείνη της προσωρινής χρήσης της λίμνης Υλίκης, που εκπόννησε τον Μάιο του 1998 το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Η απόσταση της λίμνης από την Αθήνα δεν ξεπερνά τα 100 χιλιόμετρα, όριο που έθετε η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, δρόμος υπήρχε ήδη καλός, και το έργο θα κόστιζε πολύ λιγότερο, κυρίως επειδή η τοποθεσία ανήκε στο Δημόσιο και δεν θα χρειαζόνταν δαπανηρότατες απαλλοτριώσεις.

Ωστόσο, αυτή η εναλλακτική λύση αγνοήθηκε παντελώς. Αντίθετα, η κυβέρνηση υπερασπίστηκε την επιλογή της, με το επιχείρημα ότι η περιοχή του Μαραθώνος είχε ήδη γεμίσει αυθαίρετα, ταβέρνες και σκουπίδια, και άρα το μόνο που θα την έσωζε ήταν οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις (Φεβρουάριος 1998, στη Σύσκεψη για τους Αγώνες 2004), προβάλλοντας, αργότερα, την θεωρία ότι το σημείο όπου σχεδιαζόταν να γίνει το κωπηλατοδρόμιο ήταν, στην εποχή της ιστορικής μάχης, θάλασσα! Κατά τον Υπουργό το ζήτημα είχε λυθεί. Ταυτοχρόνως εξήγγειλε κάτι που ονόμασε «ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων», μια φαντασμαγορία κήπων και περιποιημένων διαδρομών ανάμεσα σε όλα τα σημεία αρχαιολογικού ή οικολογικού ενδιαφέροντος της πεδιάδας, σχέδιο όμως που χάθηκε από την δημοσιότητα μέσα σε λίγες μέρες και κανείς δεν το ανέφερε πλέον ποτέ.

ΜΕ ΤΟ ΠΕΝΝΕΛΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΗ

Σκιτσογραφικό σχόλιο του Στάθη.

Στη συνέχεια, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις επιδίωξαν να ενημερώσουν το κοινό μέσω των ΜΜΕ. Δόθηκαν πολλές συνεντεύξεις τύπου, με ομιλητές διακεκριμένους επιστήμονες και απονεμήθηκε σχετικό υλικό, το οποίο, καθώς είχε εκπονηθεί από ειδικούς, περιείχε απολύτως ελεγμένες και υπεύθυνες πληροφορίες.

Λίγες ήταν οι εφημερίδες που ευαισθητοποιήθηκαν ως προς το ζήτημα. Αρκετές το αντιμετώπισαν με σκωπτική διάθεση, άλλες διέκριναν στις συγκεκριμένες πρωτοβουλίες αφόρητο αναχρονισμό, ορισμένες δημοσίευαν επιθετικά σχόλια ή φαρμακερές βολές εναντίον συγκεκριμένων προσώπων... Η τηλεόραση, από την άλλη πλευρά, στάθηκε απροσπέλαστη. Για τα ελληνικά κανάλια, —δημόσια και ιδιωτικά— ο Μαραθώνας ήταν ανύπαρκτος και τούτο παρά την ταινία μικρού μήκους της Λυδίας Καρρά που εικονογραφούσε το θέμα. Υπήρξαν, ασφαλώς, και οι ξεχωριστές περιπτώσεις σκιτσογράφων και δημοσιογράφων που υπερασπίστηκαν τον Μαραθώνα με επιμονή, με πάθος, με θάρρος, με επιχειρήματα γερά και με γνώσια συγκίνηση, όπως ο Αντώνης Καρκαγιάννης και ο Γιώργος Βότσης.

Τέλος, οι οργανώσεις κατέφυγαν στον πνευματικό κόσμο. Πρόθυμα υπέγραψαν την σχετική έκκληση προς τον πρωθυπουργό ακαδημαϊκοί, συγγραφείς, επιστήμονες, κορυφαίες φυσιογνωμίες του τόπου μας. Η Ακαδημία Αθηνών γνωμοδότησε: «Σεβαστείτε τον Μαραθώνα». Πανεπιστημιακοί δημοσίευσαν άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά. Η Αρχαιολογική Εταιρεία υπερασπίστηκε με το δικό της μεγάλο κύρος τον Μαραθώνα. Μεταξύ άλλων αντέκρουσε με ακλόνητα στοιχεία την αλλόκοτη θεωρία ότι η μάχη έγινε στη θάλασσα, για να εισπράξει βίαιες αντιδράσεις και αρνητικούς χαρακτηρισμούς από τον τότε Υπουργό Πολιτισμού. Το ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μνημείων και Τοποθεσιών, διαμαρτυρήθηκε προς τους αρμόδιους. Εκδόθηκαν πολλά ψηφίσματα διαμαρτυρίας, με σημαντικότερο εκείνο του Δήμου Αθηναίων. Όμως οι αρμόδιοι εκώφευσαν. Καμία ουσιαστική ανταπόκριση από επίσημους φορείς. Σιωπή και αδιαφορία.

Η διαμάχη για τον Μαραθώνα δεν ήταν δυνατόν να μείνει μέσα στα όρια της Ελλάδας. Ο Μαραθώνας ως σύμβολο δεν αποτελεί ιδιοκτησία μας. Στο εξωτερικό διογκωνόταν το κύμα των αντιδράσεων. Η Europa Nostra δημοσιοποιεί επίσημη δήλωση δια της οποίας εναντιώνεται στα σχέδια της κυβέρνησης. Το European Environmental Bureau, απευθυνόμενο προς τους αρμόδιους, υπενθυμίζει ότι η περιοχή Μαραθώνα/Σχινιά είχε προταθεί προς ένταξη στις προστατευμένες περιοχές του προγράμματος Natura, αλλά η πρόταση είχε αποσυρθεί όταν η Αθήνα ανέλαβε τους Ολυμπιακούς Αγώνες, και υποδεικνύει να περιληφθεί πάλι στο πρόγραμμα εκείνο. Η Society for the Preservation of the Greek Heritage —αδελφή οργάνωση της Ελληνικής Εταιρείας στην Αμερική, που στηρίζεται από διακεκριμένους ομογενείς— ζητεί από την Ελληνική Κυβέρνηση να επανεξετάσει την βλαβερή χωροθέτηση. Στα ξένα έντυπα καταγγέλλονται οι επικείμενες επεμβάσεις στον Μαραθώνα και οι Έλληνες χαρακτηρίζονται Ολυμπιακοί Βάνδαλοι. Η θεωρία της θάλασσας προκαλεί θυμηνία στους ανά τον κόσμο αρχαιολόγους και η σχεδιαζόμενη

Σκίτσο του Ανδρέα Πετρουλάκη.

Ο σκιτσογράφος
Ανδρέας Πετρουλάκης
σκολιάζει...

κακοποίηση της ιστορικής πεδιάδας από έκπληκτες έως οργίλες αντιδράσεις. Κορυφαίοι ξένοι αρχαιολόγοι αρθρογραφούν σε διεθνή έντυπα. Η Διεθνής Ομοσπονδία Αρχιτεκτόνων Τοπίου εκφράζει την ανησυχία της. Η Βασιλική Εταιρεία για την Προστασία των Πουλιών, οργάνωση με τεράστιο αριθμό μελών στην Μεγάλη Βρετανία, καταγγέλλει την Ελλάδα ότι παραβαίνει την ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Παρ' όλη αυτήν την κατακραυγή, ο τότε πρωθυπουργός απαντά λακωνικά. «Το θέμα έκλεισε και η απόφαση ελήφθη». Και το Συμβούλιο Επικρατείας στο οποίο προσέφυγαν οι τέσσερις οργανώσεις, μας κήρυξε εκπρόθεσμους διότι, ως φαίνεται, είχε αναρτηθεί η απόφαση κατά της οποίας προσφύγαμε, κάποιες ημέρες νωρίτερα από τη δημοσίευση, στη Νομαρχία της Ανατολικής Αττικής.

Αλλά τα πράγματα δεν υπακούουν πάντοτε τις επιθυμίες των ανθρώπων, ούτε καν των πρωθυπουργών. Στις 15 Μαΐου 2001, ο Υπουργός Πολιτισμού ανακοίνωνε την απόφαση να μην γίνουν οι εγκαταστάσεις για το άθλημα του κανώ/καγιάκ στον Μαραθώνα. Ο συνάδελφός του, τού Υπουργείου Πε-

ριβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, αντέδρασε ζωηρά, ενώ ο «Αθήνα 2004» προειδοποίησε αυστηρά πως η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή δεν δεχόταν άλλες αλλαγές στις χωροθετήσεις. Εντούτοις η ΔΟΕ την αλλαγή αυτή την δέχθηκε. Ήταν πια ολοφάνερο πως η τακτική να πνιγεί η υπόθεση του Μαραθώνος μέσα στην κυβερνητική σιωπή, δεν εμποδίζει τη διόγκωση του κύματος διαμαρτυρίας. Οι αλληπαλλήλες ενστάσεις προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιβάλλοντος επίσης έφεραν αποτέλεσμα και η Επίτροπος κυρία Βάλστρομ, είχε θεωρήσει πλέον το ζήτημα αρκετά σοβαρό ώστε να επισκεφθεί την Ελλάδα για να το εξετάσει επί τόπου. Έτσι η επαναχωροθέτηση του κανώ/καγιάκ έγινε! Αυτή ήταν η πρώτη νίκη στην υπόθεση του Μαραθώνα. Μπορεί να φαίνεται ότι ήταν και η τελευταία. Γιατί; Διότι όντως «Οι Πέρσες έφυγαν, οι μπουλντόζες ήρθαν».

Είχαμε χάσει; Ναι. Αλλά είχαμε επίσης κερδίσει: ο χώρος έγινε Εθνικό Πάρκο και περιοχή Natura παρόλο που, όπως σε τόσες άλλες περιπτώσεις, τούτο δεν τον γλίτωσε από τα σκουπίδια και την υποβάθμιση.

Κέρδος ήταν όμως και κάτι ακόμη: Φανερώθηκε πως δεν θεωρούν όλοι οι Έλληνες ότι αρκεί σε έναν λαό να έχει μουσεία ώστε να αποκτά και να εδραιώνει τη συνείδηση της ταυτότητός του, ότι περιττεύει να γνωρίζει και να τιμά την ιστορία του, κι ακόμη ότι του επιτρέπεται να σακατεύει ατιμωρητί την φυσική ομορφιά που τον περιβάλλει, να αδιαφορεί για την επιβίωση των ζώων και των φυτών του τόπου του και να παραδίδεται μακάριος στον φαρμακερό ύπνο της ακηδίας.

Και σήμερα; Σήμερα ο χώρος μένει ακόμα κλειστός και αχρησιμοποίητος, σιωπηλός μάρτυρας της αλαζονείας της εξουσίας και της διασπάθισης του δημόσιου χρήματος, που χαρακτηρίζουν το Ελληνικό Δημόσιο στις ημέρες μας.

■ Αθηνά Κακούρη, συγγραφέας, μέλος της Ελληνικής Εταιρείας.

ΒΑΣΩ ΛΥΜΠΕΡΙΔΗ

Η ιστορία του κοινού μας σπιτιού

Τον Σεπτέμβριο του 1982, μια γλυκιά κυρία με μεγάλη καρδιά, από το Τέξας των Ηνωμένων Πολιτειών, η Virginia Lukas Nick, μέλος της Society for the Preservation of the Greek Heritage (SPGH), οργάνωσης που ίδρυσε ο Κώστας Καρράς για να στηρίζει το έργο της *Ελληνικής Εταιρείας*, εκδήλωσε έμπρακτα την αγάπη της για το περιβάλλον και αποδέχτηκε πρόταση να αγοράσει ένα παλιό σπίτι στην Πλάκα εκ μέρους του Texas Chapter του SPGH. Έτσι, το όνειρο μας για εύρεση μόνιμου χώρου στέγασης των γραφείων μας ήταν πλέον υλοποίησιμο και εφικτό.

Στο Δ.Σ. που εξελέγη τον Δεκέμβριο 1982, έγινε για πρώτη φορά Πρόεδρος ο Μιχάλης Σκούλλος, με Ειδικό Γραμματέα την αείμνηστο Λασκαρίνα Μπούρα και Ταμία την Αλίκη Χατζοπούλου-Τζίκα. Το Δ.Σ. συγκρότησε επιτροπή εμπειρογνομόνων από τους

Αυτό το ιστορικό αρχοντικό που εμπεριέχει όλες τις φάσεις της ιστορίας της Αθήνας είναι το σπίτι της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Α. Συμεών, Χ. Μπούρα, Κ. Δεκαβάλλα, Α. Ζάννο, Ι. Δημακόπουλο και Δ. Ζήβα, η οποία ανέθεσε την μελέτη αποκατάστασης του σπιτιού στους Ι. Κίζη, Θ. Τσιτρούλη, Κ. Καραδήμα, αρχιτέκτονες-αναστηλωτές, και στους Κ. Κούκα, Πολ. Μηχανικό και Ι. Ασηκτόπουλο, Ηλεκτρολόγο-Μηχανικό. Μέλη της επιτροπής διενέργειας του μειοδοτικού διαγωνισμού ήσαν οι Α. Κολλάρος, Α. Αίσωπος και Κ. Μανουηλίδης. Η επίβλεψη του έργου ανατέθηκε, τελικά, στους αρχιτέκτονες Π. Γραμματόπουλο και Χ. Πανουσάκη. Η πρώτη δημόσια εκδήλωση για την συγκέντρωση των απαραίτητων πόρων για την αναστήλωση του «Σπιτιού της Πλάκας και τη δημιουργία Κέντρου Περιβάλλοντος» έγινε στις 16 Απριλίου 1986 στο θαυμάσιο κρουαζιερόπλοιο «Renaissance», που ευγενώς προσέφερε για τον σκοπό αυτό ο κ. και η κα. Γ. Ποταμιάνου και η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ. Διοργανώθηκε δημοπρασία με πολύτιμα και πρωτότυπα αντικείμενα, έργα τέχνης, αντίκες, κοσμήματα και ταξίδια. Επίτιμος Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής της Δημοπρασίας ήταν η Virginia Lucas-Nick. Πρόεδρος της Εκτελεστικής Επιτροπής ήταν η Ν. Ποταμιάνου, Αντιπρόεδροι οι Μ. Δοξιάδη και Μ. Παναγοπούλου, υπεύθυνες των διαφόρων επιτροπών οι Σ. Καμπάνη, Α. Ανδρεάδη, Ντ. Μασουρίδη, Μ. Παπαστάμου, Α. Τρίχα-Αθανασούλη, Μ. Αισώπου, Μ. Σκούλλου και σύνδεσμοι με δωρητές εξωτερικού οι Ε. Φίλωνος και Λ. Καρρά. Συμμετείχαν ακόμα πολλά εκλεκτά μέλη. Η οικονομική επιτυχία της βραδιάς ήταν τεράστια.

Το 1988 ξεκίνησαν οι αναστηλωτικές εργασίες στο Σπίτι της Πλάκας. Υπήρξαν, όπως ήταν φυσικό, πολλές δυσκολίες κατά την διάρκεια της αναστήλωσης αλλά και ευχάριστες εκπλήξεις, όπως όταν βρέθηκε ο τοίχος των 80 τ.μ. του 5ου π.Χ. αιώνα, τμήμα της αρχαίας οδού Τριπόδων, αποχετευτικό δίκτυο της ίδιας εποχής και οι βάσεις χορηγικών μνημείων. Το επείγον πάντα πρόβλημα παρέμενε η χρηματοδότηση του έργου ώστε να μην γίνει διακοπή των εργασιών, η οποία θα δημιουργούσε τεχνικά προβλήματα και αύξηση του κόστους. Τα μέλη του Δ.Σ. της εποχής δούλεψαν σκληρά και τα κατάφεραν.

Στις 21 Νοεμβρίου 1991 το όνειρο έγινε πραγματικότητα. Σε εορταστική ατμόσφαιρα εγκαινιάστηκε το Σπίτι της *Ελληνικής Εταιρείας* από τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ Αχιλλέα Καραμανλή παρουσία πολλών προσκεκλημένων, μελών και φίλων. Το 1992 η Διεθνής Κριτική Επιτροπή της Europa Nostra / IBI, αποτελούμενη από αναστηλωτές αρχιτέκτονες και ιστορικούς τέχνης απένειμε Τιμητικό Δίπλωμα στην *Ελληνική Εταιρεία*, για την υποδειγματική αποκατάσταση του νεοκλασικού κτιρίου της οδού Τριπόδων.

Όλοι όσοι μόχθησαν, αγωνίσθηκαν και με κάθε τρόπο συνέβαλαν στην επίτευξη αυτού του σκοπού μπορούν να είναι υπερήφανοι για το αποτέλεσμα.

■ Βάσω Λυμπερίδη, οικονομολόγος,
Προϊσταμένη Γραμματείας της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Πρέσπες: ένας από τους σημαντικότερους υγροβιότοπους της Ευρώπης.

> Φύση

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

Τατόι: Μακρύς αγώνας, αβέβαιη έκβαση

Μεγάλο δώρο στους Αθηναίους: χάρη στον μακροχρόνιο αγώνα της Ελληνικής Εταιρείας, το Τατόι κηρύχθηκε το 2003 διατηρητέο. Και τώρα;

Τριανταπέντε χιλιάδες στρέμματα δάσους, αγρών, πάρκου και κήπων, περίπου σαράντα κομμάτια κτίρια, μικρού ή μεσαίου μεγέθους, ορισμένα από τα οποία συνθέτουν ενόστιπες ενώ άλλα βρίσκονται διάσπαρτα μέσα στο δάσος, συγκροτούν ένα πολύτιμο σύνολο που επί πλέον, ως τόπος ιστορικός, είναι από τους σημαντικότερους του νεωτέρου και συγχρόνου Ελληνισμού: συγκεντρώνοντας αυτά τα χαρακτηριστικά, φύση, αρχιτεκτονική και ιστορία, το Τατόι, κτήμα που όμοιό του δεν έχει η Ελλάδα, δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορη την *Ελληνική Εταιρεία*.

Το ενδιαφέρον της –που πρωτοεκδηλώθηκε την επομένη των σεισμών του 1999– αφορούσε αρχικά τα κλονισθέντα από τον Εγκέλαδο, αλλά και τις λεηλασίες και την εγκατάλειψη, κτίρια, έργα διακεκριμένων αρχιτεκτόνων, όπως του Ερνέστου Τσίλλερ, του Σάββα Μπούκη, του Αναστασίου Μεταξά, του Μανόλη Λαζαρίδη, του Περικλή Σακελλάριου και του Αλεξάνδρου Μπαλτατζή. Μετά την δήλωση αδυναμίας του ΥΠΠΟ να πράξει οτιδήποτε ώστε να αποτραπεί η περαιτέρω επιδείνωση της ήδη ανησυχητικής καταστάσεώς τους, η *Ελληνική Εταιρεία* –χάρη στην ευγενή χορηγία υποστηρικτών του έργου της και υπό την καθοδήγηση του γράφοντος, γενικού γραμματέως της τότε, που παράλληλα διεξήγε την έρευνα για την συγγραφή του «Χρονικού του Τατοΐου»– ανέθεσε στον αρχιτέκτονα Ιάσονα Καβαλλίνη (ο οποίος με εισήγηση της *Ελληνικής Εταιρείας* είχε ήδη παρουσιάσει ως εργασία προς απόκτηση ειδικότητας αναστηλωτή, την αποκατάσταση του οινοποιείου του κτήματος), την εκπόνηση λεπτομερούς φακέλου αποτυπώσεων, φωτογραφιών και σχολίων για τα 30 σημαντικότερα κτίρια του κτήματος. Τον φάκελο παρέδωσε εν συνεχεία στην 1η Εφορία Νεωτέρων Μνημείων προς διευκόλυνση και επιτάχυνση του σωστικού έργου της, καταθέτοντας ταυτόχρονα αίτηση για τον χαρακτηρισμό του Τατοΐου ως διατηρητέου.

Διατηρητέα σε εγκατάλειψη.
Η Ελληνική Εταιρεία
έχει καταθέσει προτάσεις
που θα τους έδιναν νέα ζωή.

Τρία περίπου χρόνια αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 2003, και ενώ το Τατόι από εξαμήνου είχε περιέλθει στο Ελληνικό Δημόσιο, η *Ελληνική Εταιρεία* εκλήθη να υποστηρίξει τον χαρακτηρισμό του πρώην βασιλικού κτήματος ως διατηρητέου ενώπιον του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων. Όχι μόνον το αίτημα έγινε ομοφώνως δεκτό, με την πλήρη υποστήριξη και επικρότηση του Τύπου και της Κοινής Γνώμης, αλλά και εγκρίθηκε από το ΥΠΠΟ η προταθείσα από την *Ελληνική Εταιρεία* ευρεία ζώνη προστασίας, εκτάσεως 18.000 περίπου στρεμμάτων, που περιλάμβανε ολόκληρο τον ιστορικό πυρήνα του κτήματος καθώς και το σύνολο –εκτός από δύο– των κτιρίων του.

Αλλά η προσφορά της *Ελληνικής Εταιρείας* δεν σταμάτησε εκεί. Συγκρότησε διεπιστημονική επιτροπή η οποία εκπόνησε πρόταση λειτουργικού σχεδιασμού του κτήματος, στη νέα περίοδο της ιστορίας του, την οποία ακολούθως δημοσιοποίησε σε συνέντευξη τύπου τον Μάρτιο του 2005, παρουσία εκπροσώπων του ΥΠΠΟ, καθώς και άλλων κρατικών υπηρεσιών και φορέων. Ταυτόχρονα, δεν παρέλειψε με επιστολές, συνεντεύξεις καθώς και συμμετέχοντας μέσω των ειδημόνων της σε τηλεοπτικές συζητήσεις, αφ' ενός να πιέζει το ΥΠΠΟ και τα άλλα συναρμόδια για την προστασία του

Τατοίου υπουργεία, προς άμεση λήψη μέτρων προκειμένου να αποφευχθεί η περαιτέρω επιδείνωση της αποκαρδιωτικής πραγματικότητας που αυτό παρουσιάζει και αφ' ετέρου να υποδεικνύει προτεραιότητες και εφαρμόσιμες λύσεις, ώστε οι όποιες πρώτες επεμβάσεις αμέσου ανάγκης να στραφούν προς τα ουσιώδη και τα πλέον πολύτιμα. Στα πλαίσια των ενεργειών της, η *Ελληνική Εταιρεία* συνέθεσε καλαίσθητο φυλλάδιο στο οποίο, αφού επισημαίνει την πολύπλευρη σημασία του Τατοίου, παρουσιάζει περιληπτικά τους αγώνες της για την διάσωσή του, δίνοντας έμφαση στις θέσεις της για την επανάχρησή του ως «κτήματος όλων των Ελλήνων». Τέλος, ανανέωσε το προς το ΥΠΠΟ πάγιο αίτημά της, περί οργανικής συμμετοχής της στο υπό συγκρότηση θεσμικό εκείνο διεπιστημονικό αυτόνομο όργανο που θα είναι επιφορτισμένο με την πολύπλευρη ανασυγκρότηση, αποκατάσταση, λειτουργία και ανάδειξη του Τατοίου. Ο άμεσος παραλήπτης όλης αυτής της προσπάθειας, δηλαδή το ΥΠΠΟ, αντιμετώπισε την *Ελληνική Εταιρεία* όχι ως σύμμαχο και υποστηρικτή της αυτονόμητης αποστολής του στο Τατόι, αλλ' ανταγωνιστικά και ως ενόχληση. Τούτο δε παρά το γεγονός ότι τα εκάστοτε εξαγγελλούμενα, πλην μέχρι στιγμής ελάχιστα πραγματοποιούμενα έργα του, αποτελούν αποσπάσματα του λειτουργικού σχεδιασμού που εκπόνησε η *Ελληνική Εταιρεία*, όπως επίσης και παρά το γεγονός ότι τα συνεργεία του κινούνται στο Τατόι με σχετική άνεση, χάρη στο «Χρονικό του Τατοίου (1800 – 2003)».

Το αποκορύφωμα της κρατικής αλαζονείας ήταν η απαγόρευση εκ μέρους του ΥΠΠΟ της διανομής του φυλλαδίου της *Ελληνικής Εταιρείας* στους επισκέπτες και εκδρομείς του Τατοίου, με την ευκαιρία μιας ξενάγησης στο κτήμα, απαγόρευση πέρα ως πέρα παράνομη, πλην δηλωτική της αυταρχικής νοοτροπίας με την οποία η διοίκηση –ή τουλάχιστον ορισμένες υπηρεσίες της– εξακολουθεί να αντιμετωπίζει την κοινωνία των πολιτών. Εννοείται πως η *Ελληνική Εταιρεία* κατήγγειλε την απαγόρευση ως αχαρακτήριστη και ως όφειλε, δεν συμμορφώθηκε προς αυτήν.

Δύο είναι οι αρχές που πρυτάνευσαν στην σύνταξη των προτάσεων της *Ελληνικής Εταιρείας* για την επανάχρηση και αξιοποίηση του Τατοΐου:

A. Ο σεβασμός της βαθύτερης φυσιογνωμίας του τόπου, όπου συνειδητά και κατ' επιλογήν του δημιουργού του βασιλέως Γεωργίου Α', καθώς και των επί έναν αιώνα αξίων διευθυντών του κτήματος, τον κυρίαρχο λόγο έχει η φύση, και

B. Η ανάγκη να καταστεί το κτήμα πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό αυτοχρηματοδοτούμενο, στο πέρας μιας δωδεκαετίας, στην διάρκεια της οποίας η κρατική επιχορήγηση θα μειώνεται ανά τριετία σταθερά, αναπληρούμενη από τα διαρκώς αυξανόμενα έσοδα του ιδίου του κτήματος, το οποίο, σε σύγχρονη πλέον μορφή, οφείλει να παραμείνει αυτό που ανέκαθεν ήταν: ένα κτήμα αναψυχής και ταυτόχρονα μία δυναμική πολυσύνθετη οικονομική ενότητα.

Οι αρχές αυτές επιτάσσουν τόσο την ήπια χρήση του χώρου όσο και την πολυμέρεια ως προς τις δραστηριότητες που θα εκτυλίσσονται σ' αυτόν. Επιβάλλεται επομένως η πλήρης απουσία του αυτοκινήτου από τον πυρήνα του κτήματος, καθώς και η αποφυγή ιδιαίτερας μαζικών συγκεντρώσεων.

Αυτονόμο θεωρείται επίσης ότι όλες οι προτεινόμενες λειτουργίες θα στεγάζονται αποκλειστικώς και μόνον στα υπάρχοντα κτίρια και ότι στο Τατόι θα απαγορευθούν απολύτως νέες κατασκευές.

Οι ευρύτεροι τομείς λειτουργίας του κτήματος είναι:

1. Ο πολιτισμός

Σύσταση μουσείου συγχρόνων προδιαγραφών, χωρισμένου σε τρεις ενότητες (α. Ιστορία δυναστείας Γεωργίου Α', β. Ιστορία του κτήματος και γ. Οχημάτων), μουσείου αυτεξουσίου ή εξαρτώμενου από το Εθνικό Ιστορικό.

Δημιουργία εκθεσιακών χώρων στεγασμένων ή υπαίθριων, χώρων μουσικών εκδηλώσεων και θεατρικών παραστάσεων, και τέλος θέσπιση και σε τακτά διαστήματα φιλοξενία, σε ένα από τα κτίρια του κτήματος, ενός διεθνούς συμποσίου επί θεμάτων Θρησκείας, Φιλοσοφίας και Περιβάλλοντος, υπό την αιγίδα της Ακαδημίας Αθηνών. Τέλος, δημιουργία κέντρου περιβάλλοντος για τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας.

2. Η φιλοξενία-εστίαση

Δημιουργία ενός μικρού hotel de charme στους χώρους του παλαιού ξενοδοχείου και στα γύρω κτίσματα, στο οποίο θα αναβιώνει, με τις σύγχρονες όμως ανέσεις, η ατμόσφαιρα μιας αγροικίας στην Αττική περί το 1900 καθώς και ενός εστιατορίου, στους εύκολα προσβάσιμους χώρους των παλαιών στρατώνων.

3. Ο αθλητισμός

Εγκατάσταση χώρων για ήπιες αθλητικές δραστηριότητες, καθώς και εκμετάλλευση και ανάδειξη των δρόμων και των μονοπατιών για περίπατο, πεζή, με μόνιππο, ποδήλατο ή άλογο.

4. Η αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή

Σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα παραγωγή κρασιού, λαδιού και άλλων βιολογικά καθαρών προϊόντων, αναβίωση του ιπποφορβείου, του βουστασίου και παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων ποιότητας.

5. Η αναβίωση παραδοσιακών τεχνών.

Με την δημιουργία σε απόμερο σημείο του κτήματος ενός εργαστηρίου παραγωγής υλικών για πρότυπες αναστηλώσεις όλων των περιόδων της εγχώριας αρχιτεκτονικής παράδοσης.

6. Ιδιάζουσα ενότητα αποτελεί το βασιλικό κοιμητήριο, ως χώρος σιωπής και περισυλλογής, στον οποίο επίσης μπορεί να επαναλειτουργήσει, αποκαθιστάμενος εσωτερικά, ο ναός.

Ανέκαθεν σημαντική, η ύπαρξη του Τατοΐου έγινε αληθινά πολύτιμη για την ζωή των κατοίκων του λεκανοπεδίου, ύστερα από την πυρκαγιά που κατέκαψε την Πάρνηθα και τη φωτιά που αποτελείωσε το δάσος της Πεντέλης. Το Τατόι έχει καταστεί ο κύριος πλέον πνεύμονας των πολύπαθων Αθηνών. Η σωτηρία και ανάδειξή του αποτελεί περισσότερο παρά ποτέ επιτακτική υπόθεση όλων μας.

■ Κώστας Σταματόπουλος, ιστορικός, ιδρυτής του Παραρτήματος Θεσσαλονίκης, αντιπρόεδρος της *Ελληνικής Εταιρείας*, προεδρεύων του ΣΑΚ.

ΗΛΙΑΣ ΝΕΛΛΑΣ

Στις μακρινές Πρέσπες...

Η παρουσία της *Ελληνικής Εταιρείας* σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό οικοσύστημα

Από τα πιο σημαντικά οικοσυστήματα του τόπου μας, ο Εθνικός Δρυμός Πρεσπών, δεν θα μπορούσε να μην κινήσει το ενδιαφέρον της *Ελληνικής Εταιρείας*, ήδη από τα πρώτα της βήματα. Έτσι, από το 1974 ως το 1976, κτίσαμε και εξοπλίσαμε το Βιολογικό Σταθμό Πρεσπών στη Μικρολίμνη, το πρώτο και μοναδικό τότε κέντρο για εργασίες πεδίου του τόπου μας. Ο ρυθμός που επέλεξε ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Φατούρος συνδύαζε σύγχρονα και παραδοσιακά στοιχεία. Χτισμένο αποκλειστικά με τοπικά υλικά, το έργο αποσκοπούσε να αποτελέσει υπόδειγμα για κάθε νέα οικοδομική παρέμβαση στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού. Ο Βιολογικός Σταθμός αποτέλεσε κατά τις δεκαετίες του '70 και '80 το μοναδικό στην Ελλάδα κέντρο για επιστημονικές παρατηρήσεις και έρευνες πεδίου, φιλοξενώντας μεγάλο αριθμό Ελλήνων και ξένων επιστημόνων και φοιτητών, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τη μελέτη της ορνιθοπανίδας και ιχθυοπανίδας των λιμνών, και χρησιμοποιήθηκε για τις περισσότερες έρευνες που αφορούν την Πρέσπα. Παράλληλα οργανώθηκαν και δύο διεθνή εντομολογικά συνέδρια. Δυστυχώς, μετά το 1991, ο Σταθμός λεηλατήθηκε δύο φορές και περιέπεσε σε αδράνεια. Ήδη έχει εξασφαλιστεί η αναγκαία χρηματοδότηση από ένα πρόγραμμα INTERREG και επίκειται η δημοπράτηση της ανακατασκευής του, με προορισμό να συνεχίσει να λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο των νέων εξελίξεων στην περιοχή, ενταγμένο κυρίως στα προγράμματα του Διασυνοριακού Πάρκου.

Οι Πρέσπες, περιοχή σπάνιας και πλούσιας βιοποικιλότητας, είναι υπόδειγμα διασυνοριακής συνεργασίας για το περιβάλλον μεταξύ Ελλάδας, Αλβανίας και πΓΔΜ.

Παράλληλα, η *Ελληνική Εταιρεία* εκπόνησε ένα από τα πρώτα διαχειριστικά σχέδια και εφάρμοσε εκπαιδευτικά προγράμματα και προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της περιοχής. Το 1987—με τον εορτασμό των 15 χρόνων της και το Ευρωπαϊκό έτος περιβάλλοντος— εξέδωσε τον πρώτο οδηγό και το πρώτο βιβλίο για τον επισκέπτη, με συγγραφέα τον Γιώργο Κατσαδωράκη.

Στην περιοχή δραστηριοποιήθηκαν και άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις, ιδιαίτερα η Εταιρία Προστασίας της Φύσης και η WWF. Για την αποφυγή αλληλεπικαλύψεων

και σπατάλης ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα συναποφασίσαμε, το 1991, και προχωρήσαμε στην ίδρυση της τοπικής οργάνωσης: Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών. Έκτοτε δραστηριοποιούμαστε στην περιοχή επιτυχώς, μέσα από τη σταθερή συμμετοχή μας σ' αυτή. Σήμερα ευελπιστούμε ότι μετά την επισκευή του Σταθμού, θα έχουμε μια εντονότερη και εξίσου δημιουργική παρουσία, όπως στο παρελθόν.

■ Ηλίας Νέλλας, εκπαιδευτικός, πρώην μέλος Δ.Σ., μέλος ΣΦΥΓ.

ΝΙΚΟΣ ΓΕΡΜΑΝΤΖΙΔΗΣ

Για να μη νοσταλγήσουμε τη «Φωνή της Αμερικής»

Πώς θα παραμείνει το Δέλτα του Νέστου η καλύτερα προστατευόμενη φυσική περιοχή της Ελλάδας

Οι εκβολές του Νέστου.

◀ Στενά, ένα από τα θαύματα του Νέστου.

Το Δέλτα του Νέστου καταλαμβάνει μεγάλη έκταση στο νότιο τμήμα των Νομών Καβάλας και Ξάνθης. Οι φερτές ύλες που απόθεσε ο Νέστος στις εκβολές και τα θαλάσσια ρεύματα που επικρατούν στην περιοχή, σχημάτισαν ένα σύμπλεγμα με μικρές λιμνοθάλασσες – όλες στο δυτικό τμήμα του Δέλτα συνολικής έκτασης 16.000 στρεμμάτων (Ν. Καβάλας). Στο ανατολικό τμήμα του Δέλτα (Ν. Ξάνθης) κυριαρχούν οι εκτεταμένες εκτάσεις των αμμοθινών και οι περιοδικοί υγρότοποι.

Θαυμάσια είναι η βιοποικιλότητα στην περιοχή αυτή – παρόλο που το 1953 εκχερσώθηκε στο Δέλτα του ποταμού το μεγαλύτερο τμήμα από ένα μοναδικό στην Ευρώπη υδροχαρές δάσος. Πρόκειται για το περίφημο Μεγάλο Δάσος, γνωστό στην τουρκοκρατία ως Κοτζά Ορμάν. Μεγάλα θηλαστικά όπως αγριογούρουνα, τσακάλια, βίδρες, ασβοί, αλεπούδες, νυφίτσες και κουνάβια υπάρχουν και σήμερα, αλλά σε μικρότερους αριθμούς. Ιδιαίτερα πλούσια όμως εξακολουθεί να είναι η орνιθοπανίδα, που ενδημεί ή διέρχεται από τα υγροτοπικά αυτά συμπλέγματα του Δέλτα Νέστου και του Βιστωνικού όρμου. Στην περιοχή του Δέλτα Νέστου τη δεκαετία του '60 στήθηκε και λειτούργησε για περισσότερα από τριάντα χρόνια μια σημαντική Αμερικανική Βάση. Η έκταση που κατελάμβανε η Βάση αυτή προσέγγιζε αρχικά τα 9.000 στρέμματα και απλωνόνταν και στις δύο όχθες του ποταμού. Επρόκειτο για ένα τεράστιο πάρκο υψηλών ραδιοφωνικών κεραιών που ενίσχυε το ραδιοφωνικό σήμα εκπομπών από τις Η.Π.Α. στην Ανατολική Ευρώπη.

Το ύψος, ο αριθμός και η έκταση που καταλάμβαναν οι κεραιές έκαναν το τοπίο να μοιάζει απόκοσμο –ιδιαίτερα τις νύχτες– με ένα πλήθος προειδοποιητικών κόκκινων φωτών αεροπλοΐας να αναβοσβήνουν ασταμάτητα. Η Βάση και οι εγκαταστάσεις της έμειναν γνωστές στον τοπικό πληθυσμό ως «Η φωνή της Αμερικής».

Κανείς δεν μπορούσε να μπει απρόσκλητος στη «Φωνή της Αμερικής» γιατί ο χώρος φυλασσόταν αυστηρά. Αυτό το καθεστώς υψηλής ασφάλειας που επέβαλαν οι Αμερικανοί ήταν ενοχλητικό για τους Έλληνες, γιατί τους απέκλειε την πρόσβαση σε μία μεγάλη ακτή με υπέροχες αμμοθίνες και θάλασσα πλούσια σε ψάρι. Η απαγόρευση αυτή είχε ωστόσο και μια θαυμάσια θετική επίπτωση στην προστασία της μοναδικής βιοποικιλότητας του Δέλτα του Νέστου. Καθώς απαγορευόταν το κυνήγι και ήταν αδύνατο να διεισδύσουν λαθροθήρες, δεκάδες χιλιάδες χηνόπαπια κατέφευγαν το χειμώνα στους υγροτόπους της Βάσης, Τσακάλια, βίδρες, αγριόγατες, αγριόχοιροι, φασιανοί αλλά και παγκοσμίως απειλούμενα είδη όπως ο θαλασσαιός και ο σικταετός παρατηρούνται ή φωλιάζουν εκεί. Έτσι δημιουργήθηκε ένα μοναδικό

καταφύγιο άγριας ζωής, αυτή τη φορά στην πράξη και όχι μόνο στα χαρτιά, όπως συμβαίνει συνήθως στη χώρα μας.

Τα χρόνια πέρασαν και μαζί τους πέρασαν και οι εποχές του ψυχρού πολέμου και των διαχωριστικών γραμμών στην Ευρώπη. Αποφάσισαν λοιπόν οι Αμερικανοί να κλείσουν εντός του 2006 τον ραδιοφωνικό σταθμό που οι πολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις καθιστούσαν πια περιττό. Με την αποχώρηση των Αμερικανών αναδύεται μια πραγματική απειλή για τη μοναδική άγρια ζωή του Δέλτα του Νέστου που έβρισκε καταφύγιο μέσα στην Βάση. Οι κίνδυνοι που αναφέρονται και πολλοί είναι και έρχονται από διαφορετικές κατευθύνσεις: Από την ολιγωρία και την ανεπάρκεια στη φύλαξη της περιοχής έως την κυριαρχία αναπτυξιακών λογικών και σχεδίων υπό το πρόσχημα

Τοπική δράση της Ελληνικής Εταιρείας στην ευρύτερη περιοχή του Νέστου.

μιας δήθεν οικο-τουριστικής διαχείρισης (όπου το πρώτο συνθετικό οικο θα είναι το απειλούμενο με εξαφάνιση!).

Η περιοχή αυτή είναι η καλύτερα προστατευόμενη φυσική περιοχή στην Ελλάδα και πρέπει να παραμείνει η καλύτερα προστατευμένη περιοχή στην Ελλάδα. Μόνο αν κατορθώσουμε να περιφρουρήσουμε αυστηρά το χώρο θα μπορέσουμε να μετονομάσουμε τη Φωνή της Αμερικής σε Φωνή της Ευρώπης –γιατί θα έχουμε διαφυλάξει ένα πολύτιμο κομμάτι της ευρωπαϊκής φυσικής κληρονομιάς.

Το νομικό καθεστώς που θα επιτρέψει τη διατήρησή της υπάρχει, γιατί το Δέλτα του Νέστου προστατεύεται από τη διεθνή «Σύμβαση Ramsar», είναι περιοχή του δικτύου «Φύση 2000» υπό την ευρωπαϊκή Οδηγία 92/43 περί προστασίας «οικοτόπων και

ειδών Χλωρίδας και Πανίδας» και Περιοχή Ειδικής Προστασίας σύμφωνα με την Οδηγία 79/409 EEC περί προστασίας της Ορνιθοπανίδας. Επιπλέον, το Δέλτα αποτελεί μέρος του Υγροτοπικού Εθνικού Πάρκου της ΒΑ Ελλάδας που ιδρύθηκε πρόσφατα. Το μόνο που χρειάζεται για να μη χάσουμε ένα μοναδικό θησαυρό είναι η βούληση – της πολιτείας και των πολιτών. Η Ελληνική Εταιρεία με σειρά επαφών και επιστολών, επιδιώκει τη διατήρηση της αστυνόμευσης της βάσης και την αξιοποίηση των εγκαταστάσεών της στην κατεύθυνση της αειφόρου διαχείρισης.

■ Νίκος Γερμαντζίδης, υπεύθυνος Πρωτοβάθμιας Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Νομό Ξάνθης, γραμματέας της Τοπικής Επιτροπής Ξάνθης και αναπληρωματικό μέλος του Φορέα Διαχείρισης Νέστου.

ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΑΡΡΗΣ

Το Περιβαλλοντικό Τρενάκι του Νέστου

Συνεχείς μαιανδρισμοί, πυκνή παρόχθια βλάστηση, επιβλητικές ορθοπλαγιές καλυμμένες με θαλερούς θάμνους και ένα μονοπάτι σμιλεμένο στο βράχο συνθέτουν ένα μοναδικό σε φυσική ομορφιά και πλούτο άγριας ζωής τοπίο, στα στενά του Νέστου. Σπάνια και απειλούμενα είδη πανίδας και χλωρίδας καταγράφονται στη περιοχή και την καθιστούν θαυμάσιο φυσικό καταφύγιο. Κατά το μήκος των Στενών και από την ανατολική όχθη του ποταμού έχει χαραχθεί στα τέλη του 19ου αι. η σιδηροδρομική γραμμή Τοξοτών - Σταυρούπολης

συνολικού μήκους 18 περίπου χιλιομέτρων με 24 τούνελ (γαλαρίες). Πρόκειται για μια από τις ωραιότερες διαδρομές τρένου σε όλη την Ευρώπη και παράλληλα για μια αξιόλογη αρχιτεκτονική κληρονομιά, καθώς οι είσοδοι αυτών των τούνελ έχουν επενδυθεί με λαξευμένη πέτρα από εξαίρετους Ηπειρώτες μαστόρους.

Η Ελληνική Εταιρεία, μετά από πρόταση της Λυδίας Καρρά την οποία επεξεργάστηκε ο Νίκος Γερμαντζίδης, Γραμματέας της Τ.Ε. Ξάνθης και υπεύθυνος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στον Νομό, ανέλαβε να προω-

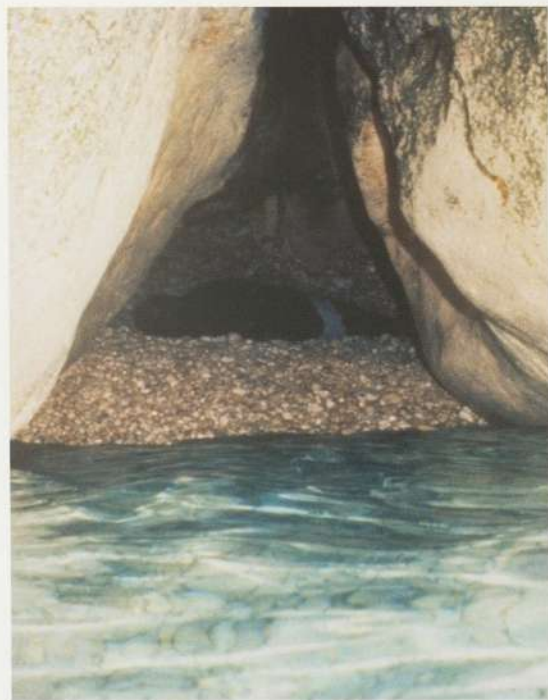
θήσει την ιδέα της δρομολόγησης ενός μικρού τοπικού τρένου στα Στενά του Νέστου. Μετά από πολύχρονες προσπάθειες και προσωπικές συναντήσεις του προέδρου της Ελληνικής Εταιρείας Κώστα Καρρά και του Νίκου Γερμαντζίδη με ανώτερα στελέχη του ΟΣΕ στην Αθήνα, το τρενάκι του Νέστου έβαλε μπρος τις μηχανές του πριν από τρία χρόνια και μέχρι σήμερα έχει προσφέρει την ευκαιρία σε περισσότερους από 4.000 μαθητές και 6.000 επισκέπτες να διασχίσουν τη μοναδική αυτή περιοχή. Η όμορφη διαδρομή συνιστά ιδανική συνθήκη για μια ποιοτική ενημέρωση, τόσο για τον πλούτο και την ποικιλία της άγριας ζωής και των οικοσυστημάτων που υπάρχουν στην περιοχή, όσο και για ένα κώδικα συμπεριφοράς που να σέβεται αυτά τα οικοσυστήματα. Ενημερωμένοι εθελοντές —μέλη της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού— κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αναλαμβάνουν την ενημέρωση αυτή αλλά και την διακριτική επιτήρηση των επισκεπτών, ώστε να μην υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις από την ανθρώπινη παρουσία εκεί.

Η πρωτοβουλία αυτή ενίσχυσε τους δεσμούς της Ελληνικής Εταιρείας με τον Νέστο και ενθάρρυνε τη επέκταση των δράσεών της στην ευρύτερη περιοχή. Ήδη από τον Απρίλιο του 2006 καταβάλλονται προσπάθειες για την αειφόρο διαχείριση της περιοχής του Δέλτα Νέστου.

■ Θοδωρής Σαρρής, ατμοσφαιρικός διαστημικός φυσικός, Πρόεδρος της Τοπικής Επιτροπής Ξάνθης.

Μια διαδρομή που ενθουσιάζει μικρά αλλά και «μεγάλα» παιδιά.

Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου -
Βορείων Σποράδων.

Η Ελληνική Εταιρεία είχε το συντονισμό του Εθνικού Προγράμματος Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας, καθώς και την ευθύνη εφαρμογής των πρώτων μέτρων του Διαχειριστικού Σχεδίου για το Θαλάσσιο Πάρκο, ένα από τα σημαντικότερα της Ευρώπης, μεταξύ του 1991 και του 1996. Εκεί έχουν βρει καταφύγιο πολλά σπάνια είδη, όπως η μεσογειακή φώκια και τα δελφίνια.

AMANDA SIMPSON

Σκυριανό αλογάκι: Σύμβολο ελευθερίας

Για αιώνες πηγή έμπνευσης του ανθρώπου, τα άλογα του επέτρεψαν να ζήσει σε αρμονία με τη φύση και να συνεργαστεί μαζί της. Τα άλογα... βοηθοί και σύντροφοί μας στη γεωργία —στο όργωμα, στο αλώνισμα, στο κουβάλημα.

Τα άλογα... πρώτα μέσα χερσαίων συγκοινωνιών, χάρη στα οποία μπορέσαμε να διανύσουμε με ταχύτητα μεγάλες αποστάσεις.

Τα άλογα... έμπνευση και μούσα για ποιητές και καλλιτέχνες.

Τα άλογα... μυθολογικά σύμβολα για την ανθρωπότητα, που απηχούν το ασυνείδητό μας και τη βαθιά μας λαχτάρα για ελευθερία και περιπέτεια.

Το Σκυριανό άλογο είναι μια αρχαία και εξαιρετικά σπάνια ράτσα, που βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο. Σήμερα έχουν απομείνει μονάχα διακόσια πάνω-κάτω ζώα, και τα εκατόν είκοσι απ' αυτά βρίσκονται στην Σκύρο. Το σκυριανό αλογάκι έχει ύψος περίπου 1,15 μ. πόδια σταθερά και δυνατά, μαύρες οπλές, μεγάλα έξυπνα μάτια και την χαρακτηριστικά κυματιστή χαίτη και ουρά του. Είναι τόσο χαριτωμένο, που γοητεύει τον καθένα.

Ο Αποστόλης.

◄ Ελεύθερα Σκυριανά άλογα στο οροπέδιο Άρη του όρους Κόκυλα, περιοχή NATURA 2000.

Επί πολλά χρόνια, τα άλογα αυτά υπηρέτούσαν τους νησιώτες. Κάθε Σκυριανός πάνω από 35 ετών κουβαλάει τις αναμνήσεις της κοινής ιστορίας τους, όταν η παρουσία του αλόγου ανταποκρινόταν σε μια αδήριτη ανάγκη. Κάθε χρόνο, στις αρχές Ιουνίου, το Άλογο κατέβαινε από τα βουνά και έπαιζε βασικό ρόλο στον θερισμό, στο αλώνισμα του σταριού και του κριθαριού, στη μεταφορά της σοδειάς. Βοσκούσε τα αποθερίδια και γονιμοποιούσε με την κοπριά του τους αγρούς, κι ύστερα επιστρατευόταν για το όργωμα που θα προετοίμαζε τη γη για την επόμενη σπορά, επιστρέφοντας τελικά στα βουνά στα τέλη του χειμώνα, ή τις αρχές της άνοιξης. Ένας κύκλος απόλυτα οικολογικός. Δυστυχώς, από την εποχή του εκβιομηχανισμού της γεωργίας, τα άλογα εγκαταλείφθηκαν στην τύχη τους.

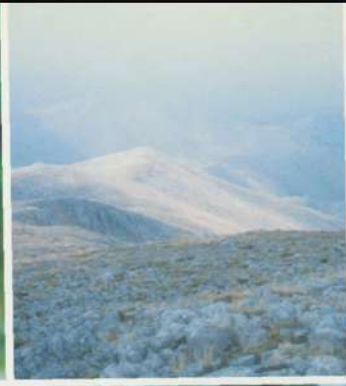
Σήμερα, υπάρχει μια αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για το άλογο, η οποία ενδέχεται να διασφαλίσει την επιβίωσή του: έχει καταστεί ένα ισχυρό σύμβολο, τόσο ανθρωπολογικά και πολιτισμικά, όσο και περιβαλλοντικά. Για τους Σκυριανούς συμβολίζει την ελευθερία, την περηφάνια, την άρνηση της υποταγής, τη φύση. Το άλογο εκφράζει την ανάγκη για περιπέτεια και ανεξαρτησία που η σύγχρονη κοινωνία τείνει να καταστρέψει. Τα Σκυριανά άλογα αντιπροσωπεύουν την βαθιά κλίση της ψυχής να συνδεθεί με τη φύση, να διδαχθεί από την ομορφιά και τον αδάμαστο χαρακτήρα της.

Το 2006 δημιουργήθηκε η Ένωση Μικρόσωμης φυλής αλόγων Σκύρου και το έργο

της Ελληνικής Εταιρείας συμπληρώνει το σημαντικό έργο της Ένωσης για τη διατήρηση και ανάπτυξη της ράτσας. Η Ελληνική Εταιρεία έχει αντιληφθεί τον ισχυρό συμβολισμό και τη σημασία του σκυριανού αλόγου και με την στήριξη του Γιάννη και της Ντάρις Χατζηπατέρα έχει αποδωθεί σε δραστήριο αγώνα για την προστασία του. Δεν παρέχει μόνο κτηνιατρική φροντίδα, ούτε χορηγεί απλώς φάρμακα, αλλά στηρίζει το έργο της διατήρησης των αλόγων που βρίσκονται σε ημιάγρια κατάσταση στα σκυριανά βουνά και έχει διαμορφώσει ένα ενδιαφέρον πρόγραμμα υιοθεσίας για τα άλογα που ζουν σε στενή συνάφεια με τους νησιώτες. Η Ελληνική Εταιρεία έχει επίσης αντιληφθεί τον σημαντικό ρόλο που μπορεί να παίξει το άλογο στην εκπαίδευση και σύνδεση των παιδιών της Σκύρου με το φυσικό περιβάλλον και τη νησιώτικη κληρονομιά τους.

Γιατί κληρονομιά δεν σημαίνει μόνο προστασία χώρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και συντήρησή τους. Πολιτισμική κληρονομιά είναι και η μοναδική και εύθραυστη ισορροπία της φυσικής ζωής που μας περιβάλλει. Ας μην είμαστε εκείνοι που θα αφηγηθούμε στο μέλλον, στα δισέγγονά μας, ένα παραμύθι που θα αρχίζει... «μια φορά κι έναν καιρό, τον πολύ παλιό καιρό, θυμάμαι που παρακολουθούσα τα σκυριανά αλογάκια να τρέχουν ελεύθερα στην άγρια ομορφιά των βουνών της Σκύρου, όμως αλίμονο...».

■ Amanda Simpson, μέλος της Τοπικής Επιτροπής Σκύρου.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ

Παρνασσός: Άνθη των Θεών

Αν είναι να περιγράψω τον Παρνασσό, επιβάλλεται να ξεκινήσω με τον μύθο που τοποθέτησε τον ομφαλό της γης στις πλαγιές του. Ναι, σίγουρα τον ξέρετε. Θυμάστε, τότε που ο Δίας έβαλε δύο αετούς να μετρήσουν τη γη και αυτοί συναντήθηκαν πάνω από τους Δελφούς; Πιο πριν βέβαια ήταν το βουνό του Πάνα. Μπορείτε ακόμη να δείτε άλλωστε τον τραγόμορφο θεό να στέκεται πετρωμένος στο βάθος της σπηλιάς του, λίγο πάνω απ' τους Δελφούς, στο Κωρύκειο Άντρο. Μετά ήρθαν οι Ολύμπιοι θεοί. Και μετά οι άνθρωποι. Ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα σώθηκαν απ' τον κατακλυσμό ακολουθώντας τις κραυγές των λύκων που φώλιαζαν στα ρουμάνια του. Από τους λύκους αυτούς λένε πήρε το όνομα της η ψηλότερη κορυφή του, η Λυκώρεια ή Λιάκουρα στα ρουμελιώτικα. Άλλοι πάλι λένε πως το όνομα αυτό είναι παλιότερο και ρίζα του είναι το σανσκριτικό Λυκ, φως δηλαδή.

Οι Παρνασσίες Μούσες μετέτρεψαν το όνομα του σε συνώνυμο της τέχνης και το δάνεισαν σε έναν από τους πρώτους φιλολογικούς συλλόγους της χώρας. Στην τελευταία επετηρίδα του 19ου αιώνα του «Παρνασσού», το έτος 1899, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά η κλωρίδα του όρους –και αυτή ήταν μόνο η αρχή για την καταγραφή του φυσικού του πλούτου.

Σήμερα, ο Παρνασσός είναι ένα από τα σημαντικότερα κέντρα βιοποικιλότητας της Ελλάδας. 130 ενδημικά φυτά, περίπου το 10% των ελληνικών, αγωνίζονται να επιβιώσουν στις πλαγιές του. Οκτώ από αυτά είναι τοπικά ενδημικά, μεγάλωνουν δηλαδή μόνο στον Παρνασσό και πουθενά αλλού στον κόσμο. Τελευταία μάλιστα κάποια απ' αυτά πεθαίνουν κιόλας...

Σημαντική είναι σήμερα η αξία του Παρνασσού για την οικονομική ζωή των κατοίκων του αλλά και γειτονικών περιοχών. Η λειτουργία τριών χιονοδρομικών κέντρων, η διαφύλαξη του χαρακτήρα των παραδοσιακών οικισμών, το φυσικό κάλλος και η φιλοξενία των ντόπιων έχουν καταστήσει τον Παρνασσό ένα από τα σημαντικότερα κέντρα χειμερινού τουρισμού της Ελλάδας. Οι «Θυιάδες» του παρελθόντος συνεχίζουν να καταλαμβάνουν τον Παρνασσό με την έλευση του Χειμώνα. Ξεκινώντας από την Αθήνα, όχι πια σε οργιαστική πομπή αλλά εποχούμενες σε εντυπωσιακά και συνήθως ενεργοβόρα αυτοκίνητα, καταλαμβάνουν όχι το ματρείο του Απόλλωνα προς όφελος του Διονύσου αλλά την γειτονική Αράχωβα προς όφελος της καλοπέρασης. Και οι Δελφοί βέβαια δεν ξεχάστηκαν. Ο ιστορικός δήμος στα όρια του οποίου δομήθηκε

η ελληνική συνείδηση γύρω από το θεσμό της Αμφικτιονίας, σήμερα είναι ίσως ο πιο φημισμένος μετά την Ακρόπολη αρχαιολογικός χώρος, προσελκύοντας πλήθη επισκεπτών από ολόκληρη την υφήλιο.

Η Ελληνική Εταιρεία αναγνωρίζοντας την διττή φύση της εθνικής αλλά και οικουμενικής σημασίας του Παρνασσού, τόσο σε περιβαλλοντικό όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο, συμμετέχει ενεργά στις προσπάθειες που στοχεύουν στην διαφύλαξη των πραγματικών αξιών της περιοχής. Ο καθ. Γεράσιμος Αράπης εκπροσωπεί την Ελληνική Εταιρεία στο διοικητικό συμβούλιο του φορέα διαχείρισης των 2 οικοτόπων «Φύση 2000» που αποτελούν την συνέχεια του Εθνικού Δρυμού του Παρνασσού, του δεύτερου αρχαιότερου της Ελλάδας, που ιδρύθηκε το 1937. Η δραστηριοποίηση της Ελληνικής Εταιρείας στην περιοχή του Παρνασσού αναμένεται να ενισχυθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια με την εμπλοκή της σε ένα κοινό σχεδιασμό πανεπιστημιακών αλλά και τοπικών φορέων με στόχο πάντα την προστασία του περιβάλλοντος αλλά και της πολιτισμικής κληρονομιάς.

■ Επαμεινώνδας Ευεργέτης, βιολόγος, μέλος ΣΦΥΠ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΕΚΟΥΡΑΣ & ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Να το πάρει το ποτάμι...;

Η τύχη του Αχελώου

Ο Αχελώος ανάμεσα στα χωριά Μυρόφυλλο και Μεσούντα.

« Αχελώος: Ο Αη Γιάννης Ριγανάς.

Η αρχική ιδέα για την εκτροπή του Αχελώου ποταμού στη θεσσαλική πεδιάδα χρονολογείται από τη δεκαετία του 1920. Ξεκίνησε, πάντως, να παγιώνεται τη δεκαετία του 1950, οπότε το μέγεθος, η πολυπλοκότητα και τα –αναμφισβήτητα εντυπωσιακά– τεχνικά χαρακτηριστικά του εγχειρήματος άρχισαν να τρέφουν ποικίλες προσδοκίες, με συνέπεια την εκμετάλλευση και χρησιμοποίηση του έργου ως συμπολιτευτικού ή αντιπολιτευτικού –ανάλογα– εργαλείου από κυβερνήσεις, βουλευτές, πολιτευτές και διάφορους άλλους «παράγοντες».

Γενεές Θεσσαλών αγροτών ανατράφηκαν με το όραμα και την ελπίδα που συντηρούσαν οι συχνές εξαγγελίες του έργου, με σημαντικότερη εκείνη από τον Ανδρέα Παπανδρέου, στη Λάρισα το 1984, η οποία –στο κλίμα της εποχής– συνέδεσε ενθουσιωδώς το έργο με τον αντι-ιμπεριαλιστικό και αντιμονοπωλιακό αγώνα και τον ξεσπκωμό του Κιλελέρ. Η εκτροπή του Αχελώου, όπως πολλά μεγάλα τεχνικά έργα, στη χώρα μας και διεθνώς, ιδίως δε εκείνα που συνεπάγονται μία εκτεταμένη και βίαιη παρέμβαση στο περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό) και σημαντικές χρηματορροές, προωθήθηκε και προωθείται ακόμη συχνά κάτω από ένα πέπλο παραπληροφόρησης και ηθελημένης ασάφειας περί τα τεχνικά χαρακτηριστικά του έργου, πολιτικές εκμετάλλευσης, παραπλάνησης, ενίοτε και θεσμικών εκτροπών.

Αναχρονιστικά επιχειρήματα και συνθήματα δημιουργούν υπέρμαχους του έργου, που κατά τα άλλα ουδεμία ομοιότητα έχουν μεταξύ τους, πολιτική ή κοινωνική, πλην της άγνοιας ή/και αδιαφορίας περί των ευρύτερων και μακροπρόθεσμων οικολογικών συνεπειών, καθώς και μιας μυωπικής αντίληψης περί του τοπικού συμφέροντος.

Στο πνεύμα αυτό εντάσσονται και οι ενέργειες που πραγματοποίησε η δημόσια διοίκηση, από τις οποίες διαφαίνεται ή εκδηλώνεται η άποψη ότι αυτή μπορεί δικαιωματικά να χειρίζεται κατά το

Το πέρασμα του Αχελώου:
Ο Ασπροπόταμος
πριν από τη Μεσοχώρα.

δοκούν διαδικασίες και θεσμούς. Μια συνοπτική απαρίθμηση θα μπορούσε να συμπεριλάβει τα ακόλουθα.

Η άρνηση ή/και ανικανότητα να συνυπολογισθούν οι εξελίξεις, επιστημονικές και τεχνολογικές, καθώς και οι φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, που φυσιολογικά επήλθαν μέσα σ' έναν σχεδόν αιώνα από την αρχική σύλληψη της ιδέας, είναι άμεσα συνδεδεμένες με την αμφιλεγόμενη τεκμηρίωση της σκοπιμότητας του έργου. Οι ενδοιασμοί εντείνονται από την αποσπασματική μελετητική προσέγγιση, η οποία αντιβαίνει ακόμη και στα τυπικά προαπαιτούμενα για την έγκριση έργων υπερτοπικής σημασίας και η οποία, μεταξύ άλλων, προκάλεσε την αρνητική στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι κατευθυνόμενες και συχνά μόνο μερικώς τεκμηριωμένες περιβαλλοντικές μελέτες συνεπάγονται την υποβάθμιση και αποσιώπηση του μεγέθους

και του πλήθους των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου, αγνοώντας –μεταξύ άλλων– σημαντικούς διεθνείς και ευρωπαϊκούς θεσμούς (όπως Σύμβαση Βέρνης, Ραμσάρ, Γρανάδας, Κοινοτικές Οδηγίες κλπ.).

Παρά τις εξαγγελίες για «μικρή- ήπια –οικολογική» εκτροπή¹, οι διαστάσεις των επιμέρους έργων παρέμειναν ίδιες με την αρχική εκδοχή της εκτροπής. Επιπλέον, το φράγμα της Πύλης, το οποίο είχε επισήμως απαλειφθεί από τον σχεδιασμό του έργου, επανήλθε στο προσκήνιο². Η ωφέλιμη χωρητικότητα των δύο βασικών ταμιευτήρων (Μεσοχώρας και Συκιάς), όσο και η παροχетеυτική ικανότητα της σήραγγας εκτροπής προς την Θεσσαλία, παραμένουν οι ίδιες. Επομένως, προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο αρχικός σχεδιασμός δεν εγκαταλείφθηκε με την πάροδο του χρόνου, παρά τις δημόσιες δηλώσεις για το αντίθετο. Το σύνολο των έργων κεφαλής, το οποίο έχει ήδη κατασκευαστεί ή

Κοσμογονία στη Μεσοχώρα.

κατασκευάζεται, υλοποιείται με βάση προδιαγραφές όμοιες με εκείνες του προηγούμενου σχεδιασμού, ο οποίος προέβλεπε την εκτροπή υπερπλάσιου όγκου νερού. Είναι προφανές πως ούτε λογικά αλλά ούτε και οικονομικά ευσταθεί η κατασκευή έργων με μεγέθη πολύ μεγαλύτερα από τα απαιτούμενα για την εκτροπή σημαντικά μικρότερου όγκου νερού. Θα μπορούσε, λοιπόν, κανείς βασίμως να υποστηρίξει πως η Διοίκηση δεν έχει απομακρυνθεί από τον αρχικό σχεδιασμό, τον οποίο θα επιθυμούσε να υλοποιήσει σε καταλλήλότερο χρόνο.

Ενδεικτικό των αυθαιρεσιών είναι το πλήθος των ακυρωτικών αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας:

1. Με τις αποφάσεις υπ' αρ. 2759-2760 /1994 του Ε' Τμήματος του Δικαστηρίου ακυρώθηκαν οι υπουργικές αποφάσεις, με τις οποίες είχαν εγκριθεί οι περιβαλλοντικοί όροι για την κατασκευή

των φραγμάτων Μεσοχώρας-Συκιάς και Πύλης-Μουζακίου, εξαιτίας της έλλειψης συνολικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού του σύνθετου και πολύπλοκου τεχνικού έργου μεγάλης κλίμακας.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι κατασκευαστικές εργασίες συνεχίστηκαν παρά την ακύρωση των πράξεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για την κατασκευή και λειτουργία των τεσσάρων φραγμάτων, με τον αρμόδιο Υπουργό να δηλώνει δημοσίως ότι επρόκειτο για «άλλο έργο»!

2. Με την απόφαση Σ.τ.Ε. (Ε' Τμ.) 3943 /1995 το Δικαστήριο ακύρωσε την άρνηση του Υπουργού Βιομηχανίας, Έρευνας και Τεχνολογίας να παράσχει στοιχεία ως προς ένα βασικό ζήτημα: τον όγκο των υδάτων του Αχελώου και άλλων ποταμών. Η απόφαση επιτέλεσε τομή στο ζήτημα της πρόσβασης στην περιβαλλοντική πληροφόρηση.

Ναός Τιμίου Σταυρού Δολιανών
στην Πίνδο.

3. Με την απόφαση Σ.τ.Ε. (Ολ.) 3478 /2000 ακυρώθηκαν κοινή υπουργική απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, με την οποία είχε εγκριθεί καταρχήν η εκτέλεση έργων για την εκτροπή. Ο λόγος ήταν η μη εξέταση εναλλακτικών λύσεων ως προς τον τρόπο πραγματοποίησης της εκτροπής και συγκεκριμένα ως προς την επιλογή της τελικής θέσης των έργων, τον καθορισμό του μεγέθους και του τρόπου κατασκευής και λειτουργίας τους, εξαιτίας των οποίων απειλούνται με κατάκλυση η Ιερά Μονή Αγ. Γεωργίου Μυροφύλλου Τρικάλων –ιστορικά σημαντική αλλά και αρχιτεκτονικά επιβλητική Μονή που χρονολογείται από το 1618– και άλλα πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής της λεκάνης Συκιάς, που δεν είχαν αξιολογηθεί σε σχέση με τους ορισμούς της Διεθνούς Σύμβασης της Γρανάδας. Ως συνέπεια αυτής της

απόφασης του Δικαστηρίου, για λόγους καλύτερης προστασίας της Ι. Μ. Αγ. Γεωργίου Μυροφύλλου η Διοίκηση αποφάσισε τη μικρή μείωση –κατά 5 μ.– του ύψους της στέφης του φράγματος Συκιάς και τη δημιουργία ενός προστατευτικού αναχώματος γύρω από το κτιριακό συγκρότημα του μοναστηριού. Ουδέποτε όμως έχει παρουσιάσει οποιαδήποτε σχετικά σχέδια.

4. Τέλος, με την Σ.τ.Ε. (Ολ.) 1688 /2005 κρίθηκε ότι οι νέοι περιβαλλοντικοί όροι δεν είχαν εκδοθεί νομίμως, αφού δεν είχε προηγηθεί η έγκριση προγράμματος ανάπτυξης υδατικών πόρων κατά τους ορισμούς του άρθρου 4 του ν.1739/1987, ούτε μπορούσε να στηριχθεί σε κοινή υπουργική απόφαση μεταφοράς ύδατος του άρθρου 10 παρ. 3 του νόμου³.

Παρά το γεγονός ότι το δικαίωμα των πολιτών στην ορθή πληροφόρηση είναι πλέον διεθνώς

αποδεκτό και κατοχυρωμένο από τη Σύμβαση του Άαρχους που έχει ενσωματωθεί στο κοινοτικό και εθνικό δίκαιο, στη συγκεκριμένη περίπτωση συχνά διαπιστώθηκαν φαινόμενα παραπληροφόρησης των θιγομένων. Ενδεικτικά αναφέρονται τα τεχνικά χαρακτηριστικά του φράγματος της Μεσοχώρας και ειδικότερα το ύψος αυτού.

Όσα προαναφέρθηκαν ίσως φαίνονται κοινότοπα σε όσους παρακολουθούν τις διαδικασίες του σχεδιασμού, χωροταξικού και πολεοδομικού, των έργων υποδομής στην χώρα μας. Εν τούτοις, η εκτροπή του Αχελώου αναδεικνύει μια σειρά ουσιαστικών και τυπικών «παραβιάσεων» των αρχών που διέπουν σήμερα τον αναπτυξιακό σχεδιασμό και ιδιαίτερα των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης. Μεταξύ των σπουδαιότερων συγκαταλέγονται η παραβίαση της υποχρέωσης για διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, της αρχής της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης και της συμμόρφωσης με τους στόχους και τις κατευθύνσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, με προφανείς κινδύνους και αρνητικά αποτελέσματα που θα είναι ορατά στο άμεσο μέλλον. Εξακολουθούν να αγνοούνται παράγοντες όπως η συρρίκνωση ή/και εξαφάνιση βιοτόπων / υγροτόπων, οι προοπτικές από τον αναγκαίο αναπροσανατολισμό του γεωργικού και ενεργειακού τομέα και οι τεράστιες σωρευτικές συνέπειες αυτών στη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού κεφαλαίου και της επίτευξης κοινωνικής συνοχής.

Όμως, κρίσιμότερο όλων είναι το γεγονός της πρόσφατης απόπειρας νομοθετικής «τακτοποίησης» του έργου, εν όψει τεσσάρων ακυρωτικών αποφάσεων του Σ.τ.Ε, σε μια περίοδο μάλιστα όπου οι πολιτικοί όλων των κομμάτων επικαλούνται την αειφόρο ανάπτυξη σε σημείο που έχει σχεδόν χάσει οποιοδήποτε νόημα. Οι τέσσερις περιβαλλοντικές οργανώσεις (*Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού*, *Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης*, *Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία* και *WWF Ελλάς*), που αντιστέκονται στη Διοίκηση σταθερά από το 1992 έχουν και πάλι προσφύγει στο Σ.τ.Ε αλλά και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία εξετάζει ξανά το θέμα και επιφυλάσσεται ως

Η γέφυρα του Φίλου, στην περιοχή Χαλίκι.

προς την στάση την οποία τελικώς θα τηρήσει.

Η έκδοση της απόφασης του Σ.τ.Ε. και η στάση που θα τηρήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναμένονται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς θα αποτελέσουν για τους πολίτες μια ένδειξη του βαθμού στον οποίο υφίστανται ή έχουν καταλυθεί οι αντιστάσεις του συστήματος δικαίου και δημοκρατικής διακυβέρνησης της χώρας από επιτίδειους παραγκωνισμούς και αυταρχικές μεθοδεύσεις.

- Γιώργος Τσεκούρας, χωροτάκτης, μέλος ΣΘΕΠ.
- Γιώργος Πολίτης, νομικός - πολεοδόμος.

1. Δηλαδή για εκτροπή όγκου 600 εκ. μ³ ύδατος ανά έτος, σε σύγκριση με την αρχική εκδοχή, η οποία προέβλεπε την εκτροπή μέχρι και 1,5 δισ. μ³ ανά έτος.
2. Βλ. προκήρυξη μελέτης με τίτλο «Οριστική μελέτη κατασκευής φράγματος Πύλης και συναφών εργασιών», Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, τ. 2255, 14-07-2003 και ΣτΕ. (Ολ.) 1688/2005 σκ. 16π.
3. Και υπό το πρίσμα της Οδ. 2000/60/ΕΚ, για την κοινοτική δράση στον τομέα των υδάτων.

Ιστορική Μονή Μυροφύλλου, η καρδιά του Αχελώου. Η Ελληνική Εταιρεία στηρίζει τον αγώνα των κατοίκων
ώστε να μην καταποντιστεί στα νερά του φράγματος της Συκιάς.

> Αρχιτεκτονική και Πολιτισμός

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

Η τράπεζα της Μονής του Οσίου Λουκά

Όσιος Λουκάς: ένα σπάνιο σύνολο αρχιτεκτονικής και εσωτερικής διακόσμησης του Βυζαντίου.

Η τράπεζα της μονής του Οσίου Λουκά, μοναδική για το μέγεθος και την παλαιότητά της μοναστηριακή τράπεζα στην Ελλάδα, είχε εν μέρει ερειπωθεί από παλιά και είχε πάρει νέα μορφή με κελιά στον όροφο κατά το διάστημα της Τουρκοκρατίας. Ο αεροπορικός βομβαρδισμός κατά το διάστημα του πολέμου την άφησε σωρό ερειπίων.

Κατά το διάστημα της δεκαετίας του '60 η Διεύθυνση Αναστηλώσεως διενήργησε καθαρισμό των ερειπίων και ανασκαφή, κατά την οποία φάνηκε

ότι μεγάλο μέρος του αρχικού κτηρίου σωζόταν αρκετά καλά και ότι είχε στοιχεία για την ολοκληρωμένη αναστήλωσή του. Αυτή πραγματοποιήθηκε λίγο αργότερα και περιελάμβανε την ανακατασκευή της δίρριχτης στέγης και του δαπέδου του διωρόφου τμήματός της από μπετόν, την κεράμωση και το κλείσιμο των ανοιγμάτων με ξύλινα κουφώματα.

Η Τράπεζα παρέμεινε κλειστή και χωρίς χρήσεις επί είκοσι πέντε τουλάχιστον χρόνια. Το 1989 η *Ελληνική Εταιρεία* πήρε την πρωτοβουλία της ολοκληρώσεως, της αναστηλώσεως και της στεγάσεως σε αυτήν του μουσείου της Μονής αλλά και της χρηματοδοτήσεως του έργου από την *Society for the Preservation of the Greek Heritage*, η οποία είχε ήδη συνδράμει σε αναγκαίες επισκευές της οροφής του πρωϊμότερου ναού του Οσίου Λουκά και με εισφορές μελών της *Ελληνικής Εταιρείας* που έγιναν εις μνήμην της Λασκαρίνας Μπούρα. Ένας μεγάλος πλούτος γλυπτών αρχιτεκτονικών μελών του 10ου, 11ου και 12ου αιώνα παρέμενε απρόσιτος στις αποθήκες της Μονής και έπρεπε οπωσδήποτε να αξιοποιηθεί σε μια σύγχρονη μουσειακή έκθεση.

Η μελέτη του έργου εκπονήθηκε το θέρος του 1989, υπεβλήθη μέσω της αρμοδίας Εφορείας στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και ενεκρίθη χωρίς αλλαγές. Προτεραιότητα είχε η συμπλήρωση

Τράπεζα της Μονής:
το εσωτερικό διαμορφώθηκε
σε Μουσείο Βυζαντινών
Γλυπτών της περιοχής.

της αναστηλώσεως: Νέα δάπεδα εν μέρει από πλίνθινες πλάκες και εν μέρει από ξύλο, όπως ήταν αρχικώς, εκάλυψαν τις πλάκες του μπετόν, έγινε ηλεκτρική εγκατάσταση, νέοι χρωματισμοί εσωτερικώς και συντήρηση των κουφωμάτων. Τα ίδια τα γλυπτά, κατά κανόνα από λευκό μάρμαρο, συγκολλήθηκαν συστηματικά (με τη βοήθεια συνδέσμων από τιτάνιο) ενίοτε συμπληρώθηκαν και καθαρίστηκαν. Πρόκειται για κιονόκρανα, θυρώματα, τμήματα τέμπλων, θωράκια, προσκυνητάρια, κιβώρια και άλλα. Την εργασία εκτέλεσε βάσει της μελέτης ο ικανότατος αρχιτεχνίτης μαρμαράς Νίκος Σκαρής που διέθετε μακρά εμπειρία από την συμμετοχή του στα έργα της Ακροπόλεως.

Τα εκθέματα προέρχονται από διάφορα κτήρια της μονής της μέσης βυζαντινής περιόδου και είναι άριστα δείγματα της τότε μαρμαροτεχνίας στην Ελλάδα. Στην έκθεση δεσπόζει ένα πλήρες θύρωμα του 11ου αιώνας και το τέμπλο από τον ναό του μετοχίου στην Αντίκυρρα της ίδιας εποχής. Την έκθεση μικρότερων αντικειμένων σε δύο προθήκες ανέλαβε η 1η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Τα εγκαίνια του Μουσείου έγιναν στις 22 Μαΐου 1992 παρουσία της τότε Υπουργού Πολιτισμού Άννας Ψαρούδα-Μπενάκη.

■ Χαράλαμπος Μπούρας, Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ, μέλος ΣΑΚ.

ΕΙΡΗΝΗ ΓΡΑΤΣΙΑ

Προστατεύοντας την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά

Καθολικό Αγίας Κυριακής στην Παλιαχώρα της Αίγινας. Η αποκατάσταση έγινε με δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Σ. Νιάρκος.

Όταν, το 1972 δημιουργήθηκε η *Ελληνική Εταιρεία* επικρατούσε έλλειψη δημόσιου ενδιαφέροντος για την αρχιτεκτονική μας κληρονομιά – μια έλλειψη που συχνά μεταφραζόταν σε αλόγιστη καταστροφή της. Η κατεδάφιση του ναού του Σωτήρος στο Ηράκλειο της Κρήτης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Η *Ελληνική Εταιρεία* προσπάθησε από την αρχή και προσπαθεί να αποτελέσει αντίβαρο στην αλλοίωση και καταστροφή του αρχιτεκτονικού πλούτου αυτού του τόπου.

Η συντήρηση των τοιχογραφιών των παρεκκλησιών της σπηλιάς Νταβέλη στην Πεντέλη, οι εργασίες αποκατάστασης της Νέας Μονής Χίου, οι παρεμβάσεις για να διατηρηθεί αλώβητη η φυσιογνωμία της Ύδρας, η δημιουργία Γραφείου Αρχιτεκτονικών Συμβουλών στη Σύρο, ή η προσφορά υποτροφιών για μεταπτυχιακές σπουδές στην αναστήλωση μνημείων σε μηχανικούς είναι οι πρώτες της δράσεις που δείχνουν τους τομείς που θα αναπτύξει στη συνέχεια:

- > Εξεύρεση χορηγιών για μελέτες και έργα αποκατάστασης μνημείων και συντήρησης τοιχογραφιών.
- > Παρεμβάσεις για τη μη αλλοίωση ή καταστροφή κτηρίων, οικιστικών συνόλων, ιστορικών τόπων κ.ά.
- > Προτάσεις για τη βράβευση έργων αναστήλωσης και ανάδειξης από την *Europa Nostra*.
- > Ενημέρωση-ευαισθητοποίηση του κοινού, των αρμοδίων ή των ειδικών μέσα από την παροχή υποτροφιών, διοργάνωση συνεδρίων, κύκλων μαθημάτων και άλλων εκδηλώσεων.
- > Έκδοση βιβλίων και εντύπων.

Η εντατικοποίηση της δράσης για την αρχιτεκτονική κληρονομιά θα οδηγήσει τον Σεπτέμβριο του 1995 στη δημιουργία του Ειδικού Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ). Μέλη της

Ελληνικής Εταιρείας, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, δικηγόροι, ιστορικοί κ.ά. συνένωσαν την αγάπη και τις γνώσεις τους για τα μνημεία και μέσα σε 405 συνεδριάσεις τα δώδεκα αυτά χρόνια, προσπάθησαν και προσπαθούν να βρουν τρόπους παρέμβασης προκειμένου να σωθούν κτήρια και οικισμοί. Ο αρχιτέκτων-πολεοδόμος Ανδρέας Συμεών, η αρχιτέκτων Χάρις Καλλιγά και ο ιστορικός Κώστας Σταματόπουλος είναι οι πρόεδροι που συντόνισαν μέχρι σήμερα τη λειτουργία του Συμβουλίου. Τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν αφορούσαν μνημεία κάθε εποχής. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη νεότερη αρχιτεκτονική κληρονομιά, η οποία υφίσταται μεγάλες πιέσεις αλλοίωσης και καταστροφής. Η προσπάθεια συχνά επικεντρώθηκε στα πιο ευάλωτα μνημεία, όπως είναι αυτά της βιομηχανικής κληρονομιάς και της αρχιτεκτονικής του μοντέρνου κινήματος της δεκαετίας του 1930, που δεν έχουν περάσει στη συνείδηση του κόσμου ως αξιόλογη και άρα διατηρητέα αρχιτεκτονική κληρονομιά.

Κάνοντας έναν απολογισμό, το έργο της *Ελληνικής Εταιρείας* τα τριάντα πέντε αυτά χρόνια περιλαμβάνει δώδεκα έργα αποκατάστασης βυζαντινών και μεταβυζαντινών ναών και μνημείων: του ναού του Σωτήρος στον Χορτιάτη Θεσσαλονίκης, του καθολικού της νέας Μονής Χίου, της τράπεζας της Μονής Οσίου Λουκά στη Βοιωτία, της μονής Φυρογείων στη Σίφνο, του ναού του Αγίου Γεωργίου και της Αγίας Κυριακής στην Παλιαχώρας Αίγινας, του ναού της Κοιμήσεως Θεοτόκου στα Ταιρία Μονεμβασίας, του ναού του Σωτήρος στο Αλεποχώρι, του καμπαναριού του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία, της βόρειας πτέρυγας της μονής του Αγίου Λαυρεντίου στο Πήλιο, του ναού του Αγίου Ιωάννη στο Λυγουριό Αργολίδας και του ναού του Αγίου Δημητρίου στην Παλιαχώρας Αίγινας.

Επίσης, περιλαμβάνει συχνές παρεμβάσεις στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) ή Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ) για πο-

λυάριθμα μνημεία και τοπία. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε τις παρεμβάσεις για να μη δημιουργηθεί ναυπηγικό συγκρότημα μέσα στον ιστορικό όρμο του Ναυαρίνου στην Πύλο και άλλων βαριών βιομηχανιών στην ευρύτερη περιοχή του (1975), για να μην περάσει δρόμος μέσα από τον παραδοσιακό οικισμό της Αράχωβας, για την προστασία της Ύδρας που απειλείται με τους εκβραχισμούς και την ανέγερση τεράστιων για τον ιδιαίτερο αυτό τόπο συγκροτημάτων, για την κήρυξη ως διατηρητέων και την ανάδειξη των κτηρίων του κτήματος Τατοΐου, για την κήρυξη ως διατηρητέων της Δημοτικής Αγοράς Χαλκίδας, του πρώην 401 Στρατιωτικού Νοσοκομείου στην Αθήνα και του Ζυθοποιείου ΦΙΞ στη Θεσσαλονίκη, την απαλλοτρίωση του οικοπέδου με κατάλοιπα αρχαίου ναού στην πλατεία Αντιγονιδών στη Θεσσαλονίκη, την απαλλοτρίωση και την ανάδειξη του χώρου με τα κατάλοιπα του ιερού της Αρτέμιδας στο Μετς, για τη διάσωση από την κατεδάφιση των κτηρίων της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, την κήρυξη ως διατηρητέων μνημείων του σαπωνοποιείου της Κέρκυρας, του 7ου δημοτικού σχολείου του Βύρωνα και της πολυκατοικίας της δεκαετίας του 1930 στην οδό Ζαλοκώστα στην Αθήνα και πολλά άλλα.

Εκατοντάδες είναι τα μνημεία για τα οποία έγινε προσπάθεια και σε πολλές περιπτώσεις αγώνας για να σωθούν. Δεν είναι λίγες οι φορές που τα ιδιωτικά μικροσυμφέροντα νίκησαν και κτήρια μοναδικά κατεδαφίστηκαν.

Καταξίωση και ενθάρρυνση του έργου της *Ελληνικής Εταιρείας* αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί πολίτες απευθύνονται στο ΣΑΚ για να ζητήσουν αρωγή στη δική τους προσπάθεια για την προστασία των μνημείων. Μετά από τόσα χρόνια δράσης η *Ελληνική Εταιρεία* είναι ταυτισμένη πια στη συνείδηση των πολιτών και των αρμοδίων με την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

■ Ειρήνη Γρατσία, αρχαιολόγος, υπεύθυνη Προγραμμάτων Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, μέλος ΣΑΚ.

ΕΡΓΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (1972-2007)

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ

- 1 Συντήρηση τοιχογραφιών των παρεκκλησίων της Σπηλιάς Νταβέλη
- 2 Συντήρηση των παρεκκλησίων της Μονής Πεντέλης
- 3 Τοποθέτηση θυρών σε βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες στην Αρεόπολη Μάνης
- 4 Συντήρηση σαρακατσάνικης καλύβας
- 5 Αποκατάσταση ναού Σωτήρος Χορτιάτη Θεσσαλονίκης
- 6 Αναστήλωση καθολικού Νέας Μονής Χίου
- 7 Τοποθέτηση στεγάστρου στο βυζαντινό ναό του Σωτήρος στο Αλεποχώρι Αττικής
- 8 Αποκατάσταση Τράπεζας Μονής Οσίου Λουκά Βοιωτίας
- 9 Αποκατάσταση Μονής Φυρογείων Σίφνου
- 10 Αποκατάσταση ναού Αγίου Γεωργίου Παλιαχώρας Αίγινας
- 11 Αναστήλωση Νέας Μονής Χίου
- 12 Στερέωση τοιχογραφιών ναού Αγίας Κυριακής Παλιαχώρας Αίγινας
- 13 Αποκατάσταση ναού Αγίας Κυριακής Παλιαχώρας Αίγινας
- 14 Αποκατάσταση ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταιρίων Μονεμβασίας
- 15 Αποκατάσταση ναού Σωτήρος Αλεποχωρίου
- 16 Αποκατάσταση καμπαναρίου Αγίου Γεωργίου Βενετίας

ΕΡΓΑ ΣΕ ΕΞΕΛΙΞΗ

- 17 Βόρεια Πτέρυγα Μονής Αγίου Λαυρεντίου Πηλίου
- 18 Διατηρητέα Οικία Παλιάς Πόλης Ξάνθης
- 19 Ναός Αγίου Ιωάννη Λυγουριού Αργολίδας
- 20 Ναός Παναγίας Κατακεκρυμμένης Άργους
- 21 Ναός Αγίου Δημητρίου Παλιαχώρας Αίγινας
- 22 Ναός Αγίου Χαραλάμπους νομού Ιωαννίνων

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

- 23 Νέα Μονή Χίου
- 24 Παναγία Κρίνα Χίου
- 25 Πύργος Πιτυούς Χίου

ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

- 26 Μελέτη διαμόρφωσης της αυλής του σχολείου του Βενιζέλου στην Καισαριανή (1ο, 2ο, 3ο και 5ο Δημοτικά Καισαριανής)
- 27 Αποτύπωση Βυζαντινού φρουρίου Κασσιώπης
- 28 Μελέτη αποκατάστασης ναού Ζωοδόχου Πηγής Βυζίτσας
- 29 Μελέτη αποκατάστασης Νέας Μονής Χίου
- 30 Μελέτη αποτύπωσης κτηρίων κτήματος Τατοΐου
- 31 Μελέτη αποκατάστασης ναού Αγίου Γεωργίου Παλιαχώρας Αίγινας
- 32 Μελέτη αποκατάστασης ναού Αγίας Κυριακής Παλιαχώρας Αίγινας
- 33 Μελέτη αποκατάστασης ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταιρίων Μονεμβασίας
- 34 Μελέτη αποκατάστασης Καθολικού Αγίου Λαυρεντίου Πηλίου

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΕ ΕΞΕΛΙΞΗ

- 35 Ναός Αγίας Σοφίας Μονεμβασίας
- 36 Ναός Αγίου Νικολάου Οξυλίθου Ευβοίας

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

- 1 Κτήρια κτήματος Τατοΐου
- 2 Πύργος Church, Αθήνα
- 3 Πρώην 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο, Αθήνα
- 4 Ναός Αγίου Γεωργίου Γαλατσίου, Ομορφοκκλησιά
- 5 Λόφος Φιλοπάππου
- 6 Ζυθοποιείο ΦΙΞ, Θεσσαλονίκη
- 7 Αρχαιολογικός χώρος Σαγκρίου, Νάξου
- 8 Κτήριο δεκαετίας 1930, οδού Ζαλοκώστα 7, Αθήνα
- 9 Ρωμική οδός Βέροιας
- 10 Ναός Αγροτέρας Αρτέμιδος Μετς
- 11 Δημοτική Αγορά Κυψέλης
- 12 Άλσος Κηφισιάς
- 13 Κτήριο 5ου Γυμνασίου Κατερίνης
- 14 Μετέωρα-χάραξη νέου εθνικού άξονα
- 15 Δημοτική αγορά Χαλκίδας
- 16 Οικιστικό αγροτικό σύνολο Εγκλουβής Λευκάδας
- 17 Σαπωνοποιείο Κέρκυρας
- 18 Κτήρια μοντέρνου κινήματος περιοχής Γκύζη
- 19 Μετόχι Αγίας Φιλοθέης, Μαρούσι

1, 2. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου στην Παλιαχώρα Αίγινας πριν και μετά την αποκατάσταση που έγινε το 2001, με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

3. Η «Κόκκινη Εκκλησία», ναός του Αγίου Παντελεήμονος στην Καππαδοκία. Ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της Πρώιμης Βυζαντινής Περιόδου. Η Ελληνική Εταιρεία συγκεντρώνει χρήματα για να συνεισφέρει στην αναστήλωση του τρούλλου.

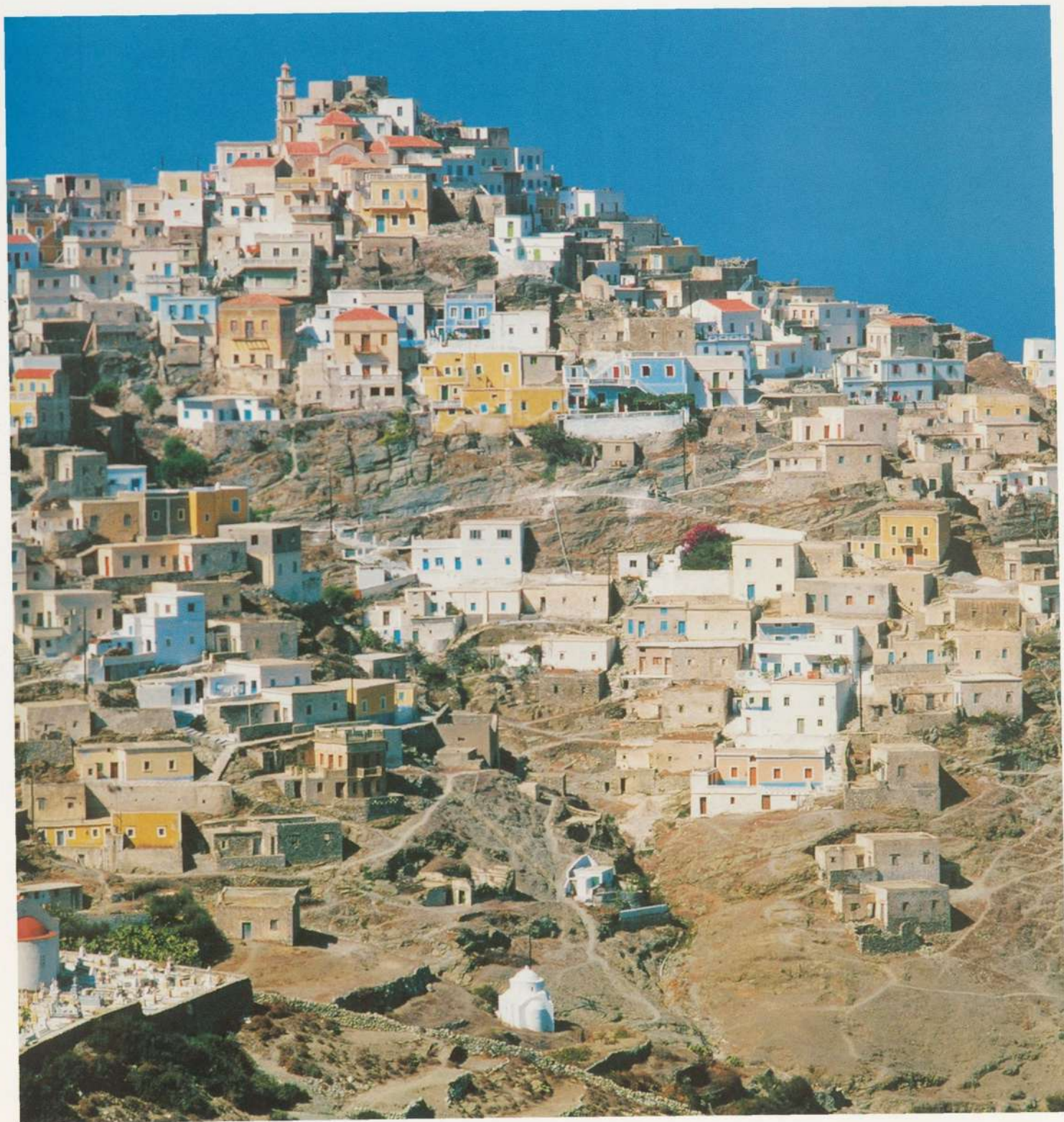

4, 5. Το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία κατά το διάστημα της αναστήλωσης και μετά την αποκατάσταση που έγινε με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

6. Η βόρεια πτέρυγα των κελιών της Μονής του Αγίου Λαυρεντίου, στο Πήλιο, αναστηλώνεται με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.
- 7, 8. Ο βυζαντινός ναός της Αγίας Άννας στα Ταΐρια Μονεμβασίας, πριν και μετά την αποκατάσταση που έγινε το 2006 με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.
- 9, 10. Κτίσμα της Νέας Μονής Χίου, πριν και μετά την αναστήλωση ως Μουσείου με χορηγία του Αντώνη Χανδρή.

ΒΟΥΛΑ ΜΠΟΖΙΝΕΚΗ-ΔΙΔΩΝΗ

Τα διλήμματα των παραδοσιακών οικισμών

Η περίπτωση της Οίας

Οία. Μετά την παραδειγματική αναστήλωση χρειάζονται αυστηρά μέτρα για την προστασία του οικισμού, όχι πλέον από την εγκατάλειψη, αλλά από την υπέρμετρη ανάπτυξη.

◀ Η Όλυμπος της Καρπάθου.

Οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι «ζωντανά μνημεία», τα οποία εξελίσσονται παρακολουθώντας τις ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις.

Η ανάγκη της προστασίας και διαφύλαξης του πολιτιστικού τους περιεχομένου και των βαθύτερων αξιών που εμπεριέχουν, σήμερα εποχή της παγκοσμιοποίησης, είναι ιδιαίτερα επιτακτική. Εξ ίσου επιτακτική είναι και η ανάγκη ανάπτυξής τους.

Μετά την εγκατάλειψη της υπαίθρου, λόγω της έντονης αστικοποίησης, εμφανίζεται σήμερα με ρυθμούς επιταχυνόμενους μια ανάπτυξη βασισμένη κύρια στον τουρισμό.

Προσφέροντας αρχιτεκτονική υψηλής ποιότητας, οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς πόρους. Οι επιπτώσεις όμως της συνεχώς αυξανόμενης τουριστικής υπερκατανάλωσης είναι συχνά δραματικά δυσμενείς.

Γι' αυτό επιβάλλεται η εφαρμογή μιας πολιτικής που θα προστατεύσει το περιβάλλον συνδυάζοντας αρμονικά τους όρους «ανάπτυξη» και «προστασία».

Με την εντατικοποιημένη τουριστική χρήση στις παράκτιες περιοχές παρατηρούνται υπερσυγκεντρώσεις κτισμάτων. Η γεωργία εγκαταλείπεται. Οι αμπελώνες, τα χωράφια, είναι «εν δυνάμει» οικόπεδα.

Οι μικροί οικισμοί μεταμορφώνονται τους καλοκαιρινούς μήνες σε αστικά κέντρα, πολλές φορές υπερδεκαπλασιάζοντας τον αριθμό των κατοίκων-επισκεπτών.

Στο κοινωνικό και οικονομικό πεδίο παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις και συγκρούσεις.

Το παράδειγμα της Οίας

Η Οία με την περιφέρειά της καταλαμβάνει όλο το βόρειο άκρο της Σαντορίνης.

Ο οικισμός έχει αναπτυχθεί γραμμικά στο φρύδι του γκρεμού, προς την «Καλντέρα», όπου παρακολουθεί κανείς τη συνταρακτική γεωλογική ιστορία του νησιού στα αλλεπάλληλα στρώματα των εκρήξεων του ηφαιστείου.

Η κωμόπολη ανθεί στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Η ευημερία της στηρίζεται κυρίως στη ναυτιλία και στο διαμετακομιστικό εμπόριο. Μεγάλο καπετανοχώρι, είχε το 1890 περίπου 2.500 κατοίκους και 130 ιστιοφόρα. Η γεωργία ήταν κι αυτή σε άνθηση.

Η συγκεντροποίηση του ναυτιλιακού κεφαλαίου στον Πειραιά είχε σαν αποτέλεσμα την εσωτερική μετανάστευση. Οι σεισμοί του 1928 και του 1956 έδωσαν το οριστικό χτύπημα στο χωριό που πέθαινε σιγά-σιγά. Η γεωργία αρχίζει κι αυτή να εγκαταλείπεται, τα σπίτια κλείνουν το ένα μετά το άλλο, για να φτάσουμε στο 1977 σε πληθυσμό 306 κατοίκων.

Το κύριο αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό είναι τα «υπόσκαφα» σπίτια, σκαμμένα μέσα στη θηραϊκή γη. Η στέγαση γίνεται με θόλους σε ένα είδος χυτής καλουπωτής κατασκευής. Ο τρόπος αυτός επιτρέπει τη δημιουργία ποικιλίας μορφών με μεγάλη πλαστικότητα.

Αξιόλογα επίσης είναι τα караβοкураίικα σπίτια, με ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες όψεις αυστηρής γεωμετρικής λιτότητας.

Ο οικισμός είναι χαρακτηρισμένος σαν παραδοσιακός οικισμός και έχει ειδικό διάταγμα δόμησης. Η τουριστική ανάπτυξη άρχισε το 1976, με το πρόγραμμα του Ε.Ο.Τ. για την «Ανάπτυξη και Αξιοποίηση Παραδοσιακών Οικισμών», με επικεφαλής τον αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη. Σκοπός του πιλοτικού αυτού προγράμματος ήταν η αναστήλωση ερειπωμένων κτιρίων και η διαμόρφωσή τους σε τουριστικούς ξενώνες. Επισκευάστηκαν συνολικά 80 σπίτια δυναμικότητας 200 κλινών. Έγιναν τα πρώτα δίκτυα αποχέτευσης. Δημιουργήθηκε το υφαντήριο και η πρώτη εγκατάσταση του Ναυτικού Μουσείου. Τις μελέτες εκπόνησαν οι αρχιτέκτονες Ν. Αγριαντώνης και Βούλα Μποζινέκη-Διδώνη.

Το έργο του Ε.Ο.Τ. βραβεύτηκε από την Ευropa Nostra το 1979 και από την Biennale αρχιτεκτονικής της Σόφιας το 1986. Το παράδειγμα ακολουθήθηκε από ιδιώτες.

Σήμερα στην Οία υπάρχουν περίπου 7.000 κλίνες, οι περισσότερες σε παραδοσιακά κτίσματα. Τα ερείπια του σεισμού και της εγκατάλειψης ξαναβρίσκουν σιγά-σιγά την παλιά τους μορφή.

Η ανάπτυξη είναι πια γεγονός. Οι ντόπιοι παραμένουν στον τόπο τους. Η υπεραξία όμως της γης και των κτιρίων αυξάνει συνέχεια. Η έντονη τουριστική ανάπτυξη επιβάλλει τη λήψη αυστηρών μέτρων για την προστασία του οικισμού, όχι πλέον από την εγκατάλειψη αλλά από την υπέρμετρη ανάπτυξη.

Τα μέτρα με τα οποία θα ήταν εφικτή η «ανάπτυξη» αλλά παράλληλα και η «προστασία» και «διατήρηση» της φυσιογνωμίας μικρών οικισμών θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

1. Προώθηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενταγμένων σε χωροταξικές και ρυθμιστικές μελέτες, στις οποίες θα ορίζονται οι ζώνες προστασίας καθώς και οι χρήσεις, ώστε να διαφυλαχθεί η «αυθεντικότητα» κτιρίων και συνόλων και η σχέση του οικισμού με το φυσικό περιβάλλον.
2. Καθορισμός των δεικτών «ποσότητας και ποιότητας τουριστών» (τουριστικής χωρητικότητας) σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
3. Αξιολόγηση και ανάπτυξη και των άλλων εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων (όχι μονοκαλλιέργεια του τουρισμού).
4. Κύρια όμως, είναι απαραίτητη η ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, εκπαίδευση του κοινού από τη σχολική ηλικία, για τις βαθύτερες αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάγκη διάσωσής της.

Χρέος όλων είναι να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές, το «νέο» και το «παλιό» με όλο τον πλούτο και την αυθεντικότητά τους.

■ Βούλα Μποζινέκη-Διδώνη, αρχιτέκτων, μέλος ΣΑΚ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ

Σκόρπιες σκέψεις γύρω από τη συλλογή Στέρη

Γεράσιμος Στέρης,
Έλληνες ψαράδες, 1950-55.

Μια σημαντική για την Κεφαλλονιά συλλογή διασώθηκε από τον Γιώργο Α. Ποταμιάνο ως μια προσφορά της Ελληνικής Εταιρείας στον πολιτισμό της χώρας.

Ως ένα από τα Ιδρυτικά Μέλη και επί αρκετά χρόνια Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας δεν θέλω να... ΣΤΕΡΗΣω από συνεργάτες - φίλους την παρουσία μου στον αφιερωματικό τομο, αλλά ούτε και να... ΣΤΕΡΗΘΩ την ικανοποίηση της συμμετοχής και του οράματος για το μέλλον, με προβληματισμούς, γύρω από τη Γή, τον Άνθρωπο, την Ελληνική Γλώσσα.

Δεδομένου ότι ο κατάλογος ΣΤΕΡΗ που μπορεί να προμηθευτεί κανείς από την Ελληνική Εταιρεία

καλύπτει όλο το ιστορικό της προσπάθειας που καταβλήθηκε ώστε τα έργα της περιόδου κατά την οποία ο ζωγράφος έζησε στην Αμερική να γυρίσουν στον τόπο τους, σύμφωνα με την επιθυμία του, προβάλλοντας «εμμέσως» την αγωνία του για τη «μάνα γη» και τον «άνθρωπο», θα καταγράψω μόνο μερικά αποσπάσματα από «ΣΚΟΡΠΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ» του - όπως τις αποκαλεί ο ίδιος - που δίνουν μία εικόνα του «ανθρώπου» Γεράσιμου Σταματελάτου... Γεράσιμου Στέρη... Guelfo Ammon d'Este!

> Διανοούμενοι, φοιτητές, νοήμονα ανθρώπινα πλάσματα ανοίξτε το μυαλό σας! Συμπαράταχθείτε με την δύναμη για την σωτηρία της Ανθρώπινης φυλής, της πανέμορφης γης και της ατμόσφαιρας. Είναι ό,τι έχουμε στον κόσμο, τον κόσμο μας, μην τους αφήσετε να κάψουν τα σπίτια μας, τις ζωές μας! Ανοίξτε τα μάτια των τυφλών ηγετών του κόσμου! Ανοίξτε το Μυαλό τους! Η ραδιενέργεια σημαίνει το τέλος της ανθρωπότητας και κάθε μορφής ζωής.

> Μια Νέα Κοινωνία μπορεί να αναπτυχθεί από αυτόνομα Ηνωμένα Έθνη, συγκροτημένα από ανθρωπιστές από κάθε χώρα, σύγχρονους λόγιους, καθώς και Επιστήμονες. Μια νέα κοινωνία με νέες ανθρώπινες αξίες, ικανές να συνενώσουν την πνευματική εμπειρία με την λογική και να σώσουν την Μητέρα Γη.

Γεράσιμος Στέρης,
Ελληνικό χωριό, 1960-70.

> Ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν υπήρχε τόσο πιεστική ανάγκη να κατανοήσει η ανθρωπινή φυλή την αναγκαιότητα για στερνή συνεργασία και κατανόηση.

Για τη «μάννα γη» δεν έχω να προσθέσω τίποτα. Ο κόσμος όλος γνωρίζει το πρόβλημα. Μερικοί κλείνουν αυτιά και μάτια. Για τη γλώσσα και τον άνθρωπο όμως, ναι.

Η γλώσσα μας φθίνει. Φθάνει να κοιτάξουμε γύρω μας τις πινακίδες των καταστημάτων στις περισσότερες μεγάλες πόλεις της Ελλάδος. Κατά ένα μεγάλο ποσοστό οι επιγραφές είναι γραμμένες με λατινικές λέξεις και γράμματα. Ένα μόνο παράδειγμα, το κατάστημα μόδας «Paranoia» σε Αθήνα, Πειραιά, Πρέβεζα, Θεσσαλονίκη. Το άκρον άωτον της παράνοιας! Να σώσουμε τη μοναδική αυτή γλώσσα που κάθε λέξη αποδίδει το νόημά της. Είναι θέμα πολιτισμικής κληρονομιάς.

Δύο Αμερικανοί Πανεπιστημιακοί καθηγητές στο βιβλίο τους «Ποιός σκότωσε τον Όμηρο» ισχυρίζονται ότι σε μερικά χρόνια τα ελληνικά θα είναι σαν τα σανσκριτικά. Μια γλώσσα που δεν μιλιέται. Όμως, καταλήγουν, ύστερα από πολλά χρόνια οι λαοί θα ξαναθυμηθούν τον Έλληνα. Όπως και την Ανθρωπιστική Παιδεία που γεννήθηκε σε τούτο το

τόπο και ξαναζωντάνευσε κάθε τόσο στους αιώνες... Ήδη από τον ξένο τύπο και από πρόσφατες εκδόσεις αντιλαμβάνομαι ότι υπάρχει, έστω και δειλά-δειλά, μία φλόγα επιστροφής στον Άνθρωπο. Αυτό τον «πολιτισμικό» και «ανθρωπιστικό» πλούτο, τουλάχιστον, ας μην τον χάσουμε.

Η γλώσσα μας είναι η μεγαλύτερη πολιτισμική μας κληρονομιά. Εύχομαι η *Ελληνική Εταιρεία* να υψώσει τη φωνή της για να μείνει ζωντανή.

Για να καταλήξουμε, κάπως λιγότερο κλασιφικά... αντιλαμβάνεται κανείς από τις δημοσκοπήσεις της *Ελληνικής Εταιρείας* ότι, όσο περνάει ο καιρός, οι νέοι γίνονται πιο ευαισθητοποιημένοι σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον, τη γη, τον άνθρωπο. Ας μη διαβάζουμε μόνο για τους «χούλιγκανς» και τους «πάμε πλατεία» που εισπράττουν το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, αλλά ας κοιτάξουμε στα μάτια μια ολόκληρη γενιά νέων που μελετάει και εργάζεται αθόρυβα. Διακόσιοι εκδοτικοί οίκοι στην Ελλάδα! Κάποιος πρέπει να διαβάζει αυτά τα βιβλία!

Από μικρό παιδί με προβληματίζε ό,τι είναι γη – ό,τι είναι άνθρωπος. Ίσως από την εποχή που ένας δάσκαλός μου, στο Δημοτικό ακόμα, μου είχε χαρίσει ένα βιβλίο με τίτλο «Γνώθι σ' αυτόν» αλλά και ένα άλλο για την ζωή των «Ουραγκοτάγκων» της Σουμάτρας! Το «γνώθι σε αυτόν», αλλά, και το «παν μέτρον άριστον» οροθέτησαν τη ζωή μου. Αν επρόκειτο να βραβεύσω ό,τι πιο σημαντικό έχει ποτέ λεχθεί, θα έδινα το βραβείο στο «μέτρον άριστον». Ισχύει για τα πάντα.

Στην Αρχαία Ελλάδα Μουσική και Μαθηματικά ήταν τα δύο βασικά στοιχεία ΠΑΙΔΕΙΑΣ. Αυτή τη Μουσική του πνεύματος της ψυχής και τα μαθηματικά της διάνοησης να ξαναβρούμε... στα σχολεία μας.

Και –σαν επίλογος– μια ευχή! Η σύμπνοια που υπήρχε τόσα χρόνια να είναι πάντα το «leitmotiv» στην *Ελληνική Εταιρεία*. Να που πέταξα και εγώ ακόμη μία ξένη λέξη –αλλά είναι bella parola!.

■ Γιώργος Ποταμιάνος, από τα ιδρυτικά μέλη της *Ελληνικής Εταιρείας*, πρώην Αντιπρόεδρος (2000-2007).

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΜΕΩΝ

Τα διατηρητέα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου

Διατηρητέα οικία
στην οδό Διονυσίου
Αρεοπαγίτου 19.

Όλα πήγαιναν καλά με το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως όταν, ξαφνικά, εμφανίστηκε από το πουθενά το θέμα της κατεδάφισης των δύο διατηρητέων κτιρίων της Διονυσίου Αρεοπαγίτου προκειμένου, όπως λέγεται, να διευκολυνθεί ο διάλογος ανάμεσα στο νέο κτίριο και την Ακρόπολη. Και λέω «από το πουθενά» γιατί εγώ τουλάχιστον δεν έχω καταλάβει ούτε ποιος το προκάλεσε – κανείς δεν αναλαμβάνει ευθέως την ευθύνη – ούτε, πολύ περισσότερο, γιατί. Είναι γεγονός ότι ο κ. Παντερμαλής, ως πρόεδρος του Οργανισμού Ανεγέρσεως του Νέου

Μουσείου Ακροπόλεως έχει καταφέρει, εκτός από πολλά άλλα, να εξασφαλίσει την ακεραιότητα του οικοδομικού τετραγώνου του Μουσείου με την απαλλοτρίωση των ασήμαντων πολυκατοικιών επί των οδών Χατζηχρήστου και Μητσαίων.

Όμως ετούτη η προτεινόμενη απαλλοτρίωση εκπλήσσει, αφού τα δύο διατηρητέα της οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου είχαν εξαιρεθεί από την απαλλοτρίωση, τόσο κατά τον διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό του 1990 όσο και κατά τον κλειστό διαγωνισμό με τον οποίο αναδείχθηκαν αρχιτέκτονες του έργου ο Bernard Tschumi και ο Μιχάλης Φωτίδης. Και πρέπει να πιστέψει κανείς ότι το έργο δεν μπορεί παρά να σχεδιάστηκε με βάση αυτόν τον περιορισμό.

Πέρα όμως από αυτά, και προτού ασχοληθώ με τα αρνητικά της κατεδάφισης, για τα οποία τόσα πολλά έχουν γραφτεί, πρέπει να τονίσω ότι δεν καταλαβαίνω ποια είναι τα υποτιθέμενα θετικά για το κτίριο του Νέου Μουσείου. Από την αίθουσα των γλυπτών του Παρθενώνα, η οποία αναμφισβήτητα είναι το πιο δυνατό στοιχείο του νέου κτιρίου, η θέα είναι πραγματικά συγκλονιστική και ανεμπόδιστη, όχι μόνο προς τον Παρθενώνα αλλά και προς ολόκληρο τον Ιερό Βράχο.

Αλλά ακόμα και από την υποκείμενη καφετέρια, οι επισκέπτες του μουσείου θα μπορούν να απολαμβάνουν το καφεδάκι τους με θαυμάσια θέα του Παρθενώνα, αν και όχι ολόκληρου του Βράχου.

Η διατηρητέα ως μνημείο οικία στην οδό Διονυσίου Αρεοπαγίτου 17 αποφασίστηκε από το ΥΠΠΟ να αποκαταστηθεί. Χωρίς αυτήν, η Αθήνα θα είναι φτωχότερη.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως το ότι η καφετέρια δεν εξασφαλίζει πλήρη θέα του Παρθενώνα, συνιστά ισχυρό λόγο για την κατεδάφιση των δύο διατηρητέων.

Τέλος, δεν καταλαβαίνω πώς ένα κτήριο που έχει σχεδιαστεί για να βρίσκεται στο εσωτερικό του τετραγώνου (και ασφαλώς αυτό επηρεάζει και την κλίμακά του και πολλά άλλα στοιχεία του), μπορεί ξαφνικά να αποκτήσει πρόσοψη στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, ή για να ακριβολογούμε μισή πρόσοψη.

Είμαι σίγουρος ότι αν κάτι τέτοιο ήταν εξ αρχής γνωστό, πολλά πράγματα οι αρχιτέκτονες θα τα είχαν σχεδιάσει διαφορετικά. Γράφω βέβαια για «μισή πρόσοψη» στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου γιατί κανείς, προς το παρόν τουλάχιστον, δεν έχει προτείνει την κατεδάφιση του κτιρίου Βάιλερ, προκειμένου να αποκαλυφθεί ολόκληρη η πρόσοψη. Γιατί άραγε; Τι είναι αυτό που κάνει το κτήριο Βάιλερ πιο διατηρητέο από τα άλλα διατηρητέα; Μήπως απλά και μόνο ότι είναι εκατό χρόνια παλιότερο;

Τέλος, γιατί θεωρείται υποδεέστερο το να δημιουργηθεί ένας εσωτερικός κήπος υψηλών αρχιτεκτονικών απαιτήσεων στον οποίο θα βλέπει και η περίφημη καφετέρια; Γιατί ο Οργανισμός Ανέγερσης του Νέου Μουσείου και ο κ. Παντερμαλής –ο οποίος, ασφαλώς, δεν στερείται φαντασίας– δεν προκλύσσουν ένα ευρωπαϊκό καλλιτεχνικό διαγωνισμό για την κάλυψη με κατάλληλη διαμόρφωση των πίσω όψεων των διατηρητέων κτιρίων προς τον κήπο του Μουσείου; Ένα σημαντικό καλλιτεχνικό έργο σ' αυτήν τη θέση –μου έρχονται στο νου οι πολλές πετυχημένες γλυπτικές επιφάνειες του Κοσμά Ξενάκη– θα μπορούσε να αποτελέσει και ένα πρόσθετο λόγο για προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο όπου, παράλληλα με τα γλυπτά της Ακρόπολης, θα μπορούσαν να χαρούν ένα μεγάλο σύγχρονο έργο τέχνης.

Για τη ζημιά που θα έκανε η κατεδάφιση των δυο διατηρητέων δεν έχω να πω πολλά πράγματα. Έχουν ειπωθεί όλα από πολύ έγκυρους ειδικούς. Ασφαλώς σημαντικότερο αλλά και μοναδικότερο από τα δυο διατηρητέα είναι το κτίριο του αριθμού 17 με την κομψότατη αρχιτεκτονική αρ ντεκό του Κουρεμένου, μια αρχιτεκτονική της οποίας ελάχιστα δείγματα ανάλογης ποιότητας διαθέτουμε στην Αθήνα. Και βέβαια, δεν αποτελεί λύση η μεταφορά της πρόσοψης του κτιρίου κάπου αλλού. Το κτίριο είναι αυτό που είναι, εκεί που είναι. Και η μεγαλύτερη ζημιά που θα γινόταν με την κατεδάφιση, δεν θα ήταν η απώλεια ενός πολύ σημαντικού ιστορικού κτιρίου, αλλά το ξεδόντιασμα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, που παραμένει ένας από τους ωραιότερους δρόμους της Αθήνας. Θυμάμαι ότι από παιδί, ανεβαίνοντας στην Ακρόπολη, απολάμβανα το ίδιο έντονα και την διαδρομή στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Τώρα που εδέησε να πεζοδρομήσουμε αυτήν την μοναδική οδό, πάμε να καταλύσουμε ένα από τα στοιχεία που την καθιστούν τόσο μοναδική. Είναι και αυτό από τα ελληνικά παράδοξα...

■ Ανδρέας Συμεών, αρχιτέκτων - πολεοδόμος, Πρόεδρος της *Ελληνικής Εταιρείας* (1975-1977), Ομότιμος Πρόεδρος, μέλος ΣΑΚ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΟΥΝΙΑΣ

Πλάκα: Η μάχη συνεχίζεται...

Η Πλάκα το 1995 είχε ήδη «προικισθεί» με νομοθετικές ρυθμίσεις που αποτέλεσαν κινητήριο μοχλό για την αναγέννησή της. Θεμέλιος λίθος για τη διάσωση του παραδοσιακού και οικιστικού χαρακτήρα της είναι ο αυστηρός καθορισμός των χρήσεων γης που αποτέλεσε την αιτία για την ενδυνάμωση της κατοικίας αλλά και των εμπορικών χρήσεων. Λόγω αυτού η Πλάκα έγινε η καλύτερη γειτονιά της Αθήνας και οι κάτοικοι αυξάνονται συνεχώς. Λόγω αυτού αυξήθηκαν τα εμπορικά καταστήματα και γέμισαν με πελάτες οι ταβέρνες.

Οι απόπειρες για αλλαγές χρήσεων ήταν και είναι πολλές. Οι περισσότερες απλώς παρα-

βιάζοντας τη νομοθεσία και εκμεταλλευόμενες την χαλάρωση όλων των κρατικών μηχανισμών ελέγχου. Η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων ελέγχου δίδει ευκαιρία στους επιτήδειους να παρατείνουν την ασυδοσία.

Οι πλέον επικίνδυνες όμως ήταν οι χαριστικές αλλαγές που κάποιοι Υπουργοί ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. έκαναν, με καταστρατήγηση μιας διάταξης του ΓΟΚ, και άρχισαν να σπέρνουν «παραδοσιακά καφενεία» στον οικιστικό κορμό της Πλάκας.

Στις μέρες μας, ανησυχητικές είναι και οι διαθέσεις κάποιων Υπηρεσιών του ΥΠΠΟ για απαλλοτριώσεις διατηρητέων κτισμάτων με σκοπό την κατεδάφισή τους για

αμφισβητούμενης σκοπιμότητας αρχαιολογικούς σκοπούς.

Η Επιτροπή Πρωτοβουλίας κατοίκων Πλάκας έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα τη διαφύλαξη των χρήσεων γης και του παραδοσιακού οικιστικού ιστού, και αγωνίστηκε για την ενεργοποίηση των φορέων της Πολιτείας ώστε να επιτελέσουν το καθήκον τους.

Στα χρόνια από το 1995 μέχρι σήμερα έχουν γίνει πάμπολλες παρεμβάσεις στο Δήμο, την Αστυνομία, το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., την Ε.Ε.Α.Χ.Α. και αλλού. Έχουν οργανωθεί πολλές επιτυχημένες ημερίδες για την Πλάκα και έχουν δοθεί δικαστικοί αγώνες για την προστασία των χρήσεων γης. Ο πρόσφατος δικαστικός αγώνας της Ελληνικής Εταιρείας, με τον οποίο πέτυχε την ακύρωση από το Συμβούλιο της Επικρατείας μιας Υπουργικής Απόφασης του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. για αλλαγή χρήσης, αποτελεί μεγάλη νίκη όχι μόνο για την Πλάκα αλλά και για τις υπόλοιπες παραδοσιακές γειτονίες της Ελλάδας. Η ανάθεση των αρμοδιοτήτων ελέγχου της εφαρμογής του Π.Δ. για την Πλάκα σε ένα μόνο φορέα, με συμμετοχή των κατοίκων και των επαγγελματιών, θα είναι ένας στόχος των μελλοντικών προσπαθειών της Ελληνικής Εταιρείας.

Ο αγώνας για τη διάσωση της Πλάκας δικαιώνεται όταν συνεχίζεται...

■ Γιώργος Ντουνιάς, πολιτικός μηχανικός, πρώην Πρόεδρος της Τοπικής Επιτροπής Πλάκας.

ΑΝΟΙΧΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Πλάκα

χθές σήμερα

αύριο

Δευτέρα 10/4/2006, ώρα 19:00

ΤΟ ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
για την Προστασία του Περιβάλλοντος
και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΠΛΑΚΑΣ
Σας προσκαλούν

ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ INDIANAPOLIS
ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΡΗΛΙΟΥ 5 & ΚΥΡΡΗΣΤΟΥ 2
(ΑΕΡΗΔΕΣ) ΠΛΑΚΑ (ΠΡΩΗΝ ΙΔΡΥΜΑ ΧΟΡΝ)

ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΟΥΡΝΟΥΣ

Χίος: Νέα Μονή και Παναγία Κρίνα

Νέα Μονή Χίου:
σπουδαίο βυζαντινό μνημείο
που αναστηλώνεται.
Η Ελληνική Εταιρεία
και το Ίδρυμα Λέων Λεμός
συνέβαλαν στο έργο
της αρμόδιας εφορείας
Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

◀ Ψηφιδωτό Νέας Μονής (11ος αι.)

Η Χίος, λόγω του μνημειακού της πλούτου, από νωρίς έλκυσε το ενδιαφέρον της *Ελληνικής Εταιρείας*. Εκτός από την παρακολούθηση και στήριξη περιβαλλοντικών ζητημάτων του νησιού, η *Ελληνική Εταιρεία* συνέβαλε ουσιαστικά στη συντήρηση και αποκατάσταση σημαντικών Βυζαντινών μνημείων, κεφαλαιώδους σημασίας για την ιστορία της αρχιτεκτονικής.

Ήδη από το 1978 η *Ελληνική Εταιρεία*, με χορηγία του αείμνηστου Αντώνη Χανδρή, ανέλαβε την εκπόνηση μελέτης και στη συνέχεια τη χρηματοδότηση της αποκατάστασης ενός οικήματος της περιόδου της Τουρκοκρατίας στη Νέα Μονή, για τη δημιουργία μικρού μουσείου. Τη μελέτη εκπόνησε ο καθηγητής αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ Χαράλαμπος Μπούρας, κύριος μελετητής της αρχιτεκτονικής και της ιστορίας του σημαντικού αυτού βυζαντινού μοναστηριού, ο οποίος και επέβλεψε τις εργασίες επισκευής και μουσειολογικής οργάνωσης της συλλογής κειμηλίων της Νέας Μονής. Η δημιουργία του μικρού μουσείου ήταν η πρώτη ολοκληρωμένη παρέμβαση στη Μονή, που είχε στόχο την διαφύλαξη σημαντικών κειμηλίων, την ανάδειξη της επιστημονικής τους σημασίας αλλά και τη δημιουργία στοιχειωδών τουριστικών υποδομών στο μεγαλύτερο σε επισκεψιμότητα μνημείο της Χίου. Ο Χ. Μπούρας μελέτησε και επέβλεψε και την αναστήλωση του μεσοβυζαντινού τέμπλου στο καθολικό της Νέας Μονής. Η αναστήλωση ολοκληρώθηκε το 1979, με χορηγία και πάλι του Αντώνη Χανδρή. Στόχος της αναστήλωσης ήταν η αποκατάσταση της ενότητας του εσωτερικού χώρου και η ανάδειξη του κατακόρυφου άξονα, βασικών στοιχείων της πρωτότυπης αρχιτεκτονικής σύλληψης του μνημείου.

Χίος, Παναγιά της Κρίνας.

Το 1996, με χορηγία του ιδρύματος Λέων Λεμός, η *Ελληνική Εταιρεία* ανέθεσε την εκπόνηση μελέτης για την αποκατάσταση του καθολικού της Νέας Μονής, στον αρχιτέκτονα αναστηλωτή Σωτήρη Βογιατζή. Με βάση αυτή τη μελέτη, το έργο εντάχθηκε στο 3ο ΚΠΣ από το Υπουργείο Πολιτισμού, δημοπρατήθηκε και αναμένεται σύντομα η ολοκλήρωσή του. Για τη διευκόλυνση του έργου, από το 2004 η *Ελληνική Εταιρεία* με χορηγία του Ιδρύματος Λέων και Ασπασία Λεμού εξασφάλισε στην εποπτεύουσα το έργο 3η Εφορεία Βυζαντινών Μνημείων τις επί τόπου υπηρεσίες του αρχιτέκτονα αναστηλωτή Μανώλη Βουρνού. Η συνεργασία αυτή εκτός από τη Νέα Μονή αφορούσε και στο άλλο υπό αναστήλωση σημαντικό βυζαντινό μνημείο της Χίου, την Παναγία την Κρίνα.

Αργότερα επεκτάθηκε και στην αποκατάσταση του μεσαιωνικού πύργου του Πιτυούς που εκτελείται από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χίου.

Η Τοπική Επιτροπή που ιδρύθηκε το 2005 έχει επίσης επικεντρώσει την προσοχή της κυρίως στα προβλήματα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Τον Δεκέμβριο του 2006 διοργανώσαμε, με τη βοήθεια του ΣΑΚ, μια ιδιαίτερα πετυχημένη διημερίδα για τους αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς του νησιού, ενώ μόλις πρόσφατα αποφασίστηκε από το Υπουργείο Απασχόλησης η οργάνωση προγράμματος, το οποίο θα επιτρέπει τη μελέτη των προβλημάτων διατήρησης των Μαστιχοχωριών της Νότιας Χίου.

■ Μανώλης Βουρνούς, αρχιτέκτων, Πρόεδρος της Τοπικής Επιτροπής Χίου.

ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ

Θεσσαλονίκη: Αμφίδρομη σχέση με το παρελθόν

Οι πρώτες σωστικές ανασκαφές στη Θεσσαλονίκη μετά τον πόλεμο άρχισαν τη δεκαετία του 1960 με την ανέγερση της Πανεπιστημιούπολης και των πρώτων οικοδομών μέσα στο ιστορικό κέντρο. Το 1963 άρχισε η αποκάλυψη του ανακτόρου του Γαλερίου και οι εκσκαφές για την ανέγερση του Δικαστικού Μεγάρου στην Πλατεία Δικαστηρίων, όπου αποκαλήφθηκε η ρωμαϊκή Αγορά και πρόσφατα η οικοδομική νησίδα της Πλατείας Διοικητηρίου.

Η *Ελληνική Εταιρεία*, από την ίδρυσή της, επενέβη δυναμικά για τη διάσωση των μνημείων και των αρχαιοτήτων της Θεσσαλονίκης. Χρηματοδότησε την αναστήλωση του βυζαντινού ναού της Μεταμόρφωσης Χορτιάτη και παρενέβη για τη διατήρηση ορατής της βυζαντινής κινστέρνας της οδού Ολυμπιάδος, που προστατεύεται σήμερα κάτω από γέφυρα στην ομώνυμη οδό. Το 2004 αγωνίστηκε για τη διάσωση της κινστέρνας του Μ. Κωνσταντίνου στην οδό Αμφιλοχίας, η οποία, παρά την πρόθυμη διάθεση του ιδιοκτήτη του ακινήτου να μοιραστεί τη δαπάνη της αλλαγής της μελέτης με το ΥΠΠΟ (συνολικό κόστος δαπάνης 400.000 ευρώ), δυστυχώς καταχώθηκε. Το μνημείο, μήκους 18,40μ., πλάτους 9μ. και ύψους 7,20μ. τεκμηριώνει την πληροφορία του βίου του Μ. Κωνσταντίνου για διετή παραμονή του στη Θεσσαλονίκη το διάστημα 320-322, αλλά το ΥΠΠΟ αρνήθηκε να καταβάλει το απαιτούμενο ποσό και σήμερα είναι θαμμένο κάτω από τα θεμέ-

Η κινστέρνα του Μ. Κωνσταντίνου, ένα ιδιαίτερα σημαντικό μνημείο, καταχώθηκε ενώ θα μπορούσε να διατηρηθεί εν υπογείω.

λια μιας πολυκατοικίας. Το 2005, μαζί με άλλους φορείς της πόλης, η *Ελληνική Εταιρεία* υπερασπίσθηκε την αποκάλυψη του περιβόλου του Λευκού Πύργου, που εντοπίσθηκε κατά τις εργασίες διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου του και τελευταία (Ιούνιος 2007) με δυναμική παρέμβαση στο ΚΑΣ επέτυχε την έκδοση απόφασης απαλλοτρίωσης για το ναό της Αφροδίτης στην Πλατεία Αντιγονιδών. Στους στόχους της για το 2008 η Εταιρεία προτάσσει την

αναστήλωση σε συνεργασία με την αρμόδια Εφορεία του ΥΠΠΟ του βυζαντινού λουτρού της οδού Θεοτοκοπούλου στη Θεσσαλονίκη, αποδεικνύοντας έμπρακτα τη συμβολή των μη κυβερνητικών οργανώσεων στη διάσωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

■ Ευτέρπη Μαρκή, αρχαιολόγος, μέλος Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Νέα Μονή Χίου: Μια μικρή μοναστική πολιτεία, από τα σημαντικότερα μνημεία της Ανατολικής Μεσογείου.

> Δημιουργώντας υποδομές...

Προσωπικές μαρτυρίες

Από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, η *Ελληνική Εταιρεία* προσφέρει υποτροφίες στο εξωτερικό σε πτυχιούχους αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς για ειδίκευση σε αρχιτεκτονική αναστήλωση, με σημαντικότερο χορηγό το Ίδρυμα Λεβέντη. Στην κριτική επιτροπή έχουν μετάσχει προσωπικότητες όπως: οι καθηγητές Διονύσης Ζήβας, Χαράλαμπος Μπούρας και Ιορδάνης Δημακόπουλος και, πρόσφατα, αρκετοί πρώην υπότροφοι. Έτσι, μέσα στα χρόνια, έχει δημιουργηθεί μια υποδομή ειδικών με γνώση και ευαισθησία που αναστηλώνουν την πολιτιστική μας κληρονομιά από την Ακρόπολη έως το Σινά και από το Άγιον Όρος έως την Πάτμο.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ

«Ετερόκλητον σύνολον»
ή «παραδοσιακός οικισμός»;

*Αφιερωμένο στη μνήμη του αρχαιολόγου
Ευάγγελου Τσιμπίδη-Πεντάζου,
στον οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η σωτηρία
της παλιάς πόλης της Ξάνθης.*

Από το Νοέμβριο του 1972 μέχρι τον Ιούλιο του 1974, είχα την τύχη να βρεθώ στη Ρώμη για μεταπτυχιακές σπουδές. Σ' αυτό με βοήθησαν τρία πράγματα: οι συστατικές επιστολές των καθηγητών μου Χαρ. Μπούρα και Στ. Πελεκανίδη, η εμπειρία μου σε αποτυπώσεις ανασκαφών και μνημείων, και κυρίως το γεγονός ότι είχα υποτροφία. Από την *Ελληνική Εταιρεία*. Κι ας μην είχα εξασφαλισμένη εγγραφή, ούτε επαρκή γνώση κάποιας ξένης γλώσσας. Το καλοκαίρι του 1974 επέστρεψα στην Ελλάδα και από τις αρχές της άλλης χρονιάς έπιασα δουλειά στην Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Καβάλας. Μια από τις πρώτες υποθέσεις που μου ανατέθηκαν ήταν η έγκριση ενός ρυμοτομικού σχεδίου το οποίο προέβλεπε τη διάνοιξη, σε ορθογωνικό κάναβο, δρόμων σε όλη την έκταση της παλιάς πόλης της Ξάνθης. Μόλις έφθασα εκεί για την τυπική αυτοψία έμεινα έκπληκτος από τη μορφολογική ποικιλία και την αισθητική ποιότητα των κτισμάτων της.

Ξάνθη: αρχόντισσα του Βορρά.
Η Ελληνική Εταιρεία στηρίζει τους
κατοίκους στην αναστήλωση
κτιρίων για κατοικία.

Φυσικά δεν μου πέρασε η σκέψη ότι ήταν δυνατό να μη διατηρηθεί. Η πρώτη μου ενέργεια ήταν να ζητήσω την κήρυξή της «ως τόπου χρήζοντος ειδικής κρατικής προστασίας». Οι αρχαιολόγοι της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Καβάλας, δεχόμενοι πολύ μεγάλη πίεση από τον έλεγχο της ανοικοδόμησης στην Παναγία Καβάλας και σε δυο οικισμούς της Θάσου, δεν έδειξαν καμία διάθεση να μπλέξουν σε νέες περιπέτειες, τη στιγμή μάλιστα που δεν έβρισκαν χρόνο να ασχοληθούν με τα μνημεία της αρμοδιότητάς τους. Από το αδιέξοδο με έβγαλε ο Έφορος Κλασικών Αρχαιοτήτων Κομοτηνής Ευάγγελος Τσιμπίδης-Πεντάζος, που μόλις είχε επανέλθει στην Αρχαιολογική Υπηρεσία μετά την απομάκρυνσή του από τη χούντα. Με ενθουσιασμό προχωρήσαμε στις αναγκαίες για την κήρυξη της περιοχής ενέργειες, έχοντας θερμούς συμπαραστάτες, αρχικά τον υπεύθυνο του πολιτιστικού γραφείου του ΥΠΕΞ Μανόλη Κάντα και αργότερα το νομάρχη Κ.Θανόπουλο. Παράλληλα δημιουργήσαμε ομάδα αρχιτεκτόνων για τη συγκέντρωση των απαραίτητων χαρτών, την απογραφή των κτισμάτων της περιοχής με αναλυτικές καρτέλες για το καθένα, που περιελάμβαναν σκίτσα, φωτογραφίες, περιγραφή τους και ερωτηματολόγιο προς τους ενοί-

κους τους, καθώς και τη διατύπωση πρώτων διαπιστώσεων και προτάσεων για την προστασία και ανάδειξη της περιοχής, όπως η ανάγκη άμεσης κατάργησης του ισχύοντος ρυμοτομικού και η απαγόρευση της ενοποίησης των οικοπέδων.

Η αριθ.Α/Φ31/10500/1151/5-5-76 Υπουργική Απόφαση κήρυξης της παλιάς πόλης της Ξάνθης ως τόπου χρήζοντος ειδικής κρατικής προστασίας προκάλεσε την εξαιρετικά έντονη αντίδραση ισχυρών οικονομικών παραγόντων της πόλης, ιδιοκτητών ακινήτων στην κηρυγμένη περιοχή και εργολάβων, με αίτηση ακύρωσης της Απόφασης προς το Συμβούλιο της Επικρατείας, όπως και Ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου κατά της Απόφασης, από τα οποία αξίζει να αναφερθούν ενδεικτικά δυο μικρά αποσπάσματα: α) «πλανωμένη προφανώς περί τα πράγματα η προσβαλλομένη απόφασις – καθ' υπέρβασιν της παρεχομένης υπό του Νόμου εξουσίας, με εκπλήσσοιαν προχειρότητα – χαρακτηρίζει παραδοσιακόν οικισμόν του παρελθόντος αιώνος ετερόκλητον σύνολον οικοπέδων, ερειπωμένων τουρκικών οικιών, συγχρόνων οικοδομημάτων και πολυκατοικιών, χαράδρας, λόφους και όρη, ουδεμίαν έχουσαν αισθητικήν, πολεοδομικήν ή πολιτιστικήν μεταξύ των σχέσιν, ενώ, μόνον ασήμαντα ίσως τμήματα της τεραστίας αυτής εκτάσεως θα ηδύναντο με επιφύλαξιν να χαρακτηριστούν διατηρητέα δείγματα παραδοσιακού οικισμού, ελάχιστα δε οικοδομήματα ως διατηρητέα», β] «αντί να δεσμεύονται οικήματα τα οποία κανένα παραδοσιακό ή αρχαιολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν, να επισημανθούν και εντοπιστούν τα ακίνητα εκείνα μόνο που εμπεριέχουν παραδοσιακά στοιχεία, τα οποία αποκλειστικά και μόνο να χαρακτηριστούν ως διατηρητέα, δηλαδή να δημιουργηθούν ειδικοί θήλακες στην περιοχή». Η σωτηρία όμως της παλιάς πόλης της Ξάνθης, για την οποία σήμερα είναι περήφανοι πάνω απ' όλους οι κάτοικοί της, είχε δρομολογηθεί. Η ιστορία αυτή αξίζει να δημοσιευτεί κάποια στιγμή με τις λεπτομέρειές της.

■ Αργύρης Μπακιρτζής, αρχιτέκτων - αναστηλωτής,
«Χειμερινός Κολυμβητής», μέλος της Ελληνικής Εταιρείας,

ΙΩΑΝΝΑ ΣΩΤΗΡΙΟΥ-ΔΩΡΟΒΙΝΗ

Οι καρποί μιας υποτροφίας

Δέκα χρόνια μετά και την ολοκλήρωση των σπουδών μου της αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια της Νέας Υόρκης, η συνέχιση των σπουδών μου στην Υόρκη του Ηνωμένου Βασιλείου υπήρξε καθοριστική για την εξελικτική πορεία μου.

Ήδη εργαζόμουν στη νεοσύστατη Διεύθυνση Παραδοσιακών Οικισμών του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., όπου η ανάγκη για εξειδικευμένη γνώση του αντικειμένου ήταν επιτακτική.

Θυμάμαι ακόμα την εξεταστική επιτροπή της *Ελληνικής Εταιρείας*, αποτελούμενη από τα «ιερά τέρατα» της αναστήλωσης, τους Καθηγητές ΕΜΠ Χ. Μπούρα και Δ. Ζήβα και τον Ιορδάνη Δημακόπουλο, Δ/ντή Αναστήλωσης του ΥΠΠΟ και παλιό υπότροφο στην Υόρκη.

Το πέρασμά μου από την Υόρκη (1986-1987) ήταν μια ανεκτίμητη εμπειρία. Η επαφή με τις σύγχρονες αντιλήψεις για την αναστήλωση ιστορικών

κτιρίων και συνόλων, η επίσκεψη και η θεώρηση διαχείρισης των υψηλής πολιτισμικής αξίας μνημείων και οικιστικών συνόλων της Αγγλίας και της Ολλανδίας, η γνωριμία με το έργο του National Trust της Αγγλίας –της διασημότερης ίσως μη κυβερνητικής οργάνωσης για τη διαχείριση της ολοκληρωμένης προστασίας του φυσικού και του αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος– είναι μερικά από τα θέματα της πολύπλευρης γνώσης και εκπαίδευσης που αποκόμισα μέσω του προγράμματος υποτροφιών της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Αμέσως μετά την επιστροφή μου από την Υόρκη, ο τότε Γενικός Διευθυντής Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Κ. Παυλόπουλος μου ανέθεσε την αναθεώρηση του άρθρου 4 του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού, που αναφερόταν στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Το μέχρι τότε ισχύον άρθρο του ΓΟΚ /1985 ήταν πρωτόλειο και αναφερόταν σωρευτικά στη δυνατότητα του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. να χαρακτηρίζει κτίρια ως διατηρητέα και οικισμούς ως παραδοσιακούς. Το νέο άρθρο που επεξεργάστηκα και το οποίο ισχύει

Πυργόσπιτα
στη Βάθεια, Μάνη.

Αρχοντικό
στην Καστοριά.

μέχρι σήμερα, επεξέτεινε την έννοια της προστασίας σε στοιχεία του περιβάλλοντα χώρου των κτιρίων ή των οικιστικών συνόλων, καθιέρωσε ζώνη προστασίας γύρω από τα διατηρητέα, ώστε και τα όμορα κτίρια να κτίζονται με γνώμονα την προστασία του διατηρητέου, εισήγαγε την έννοια της κατηγοριοποίησης των ακινήτων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και τη δυνατότητα επεμβάσεων ανάλογα με την αρχιτεκτονική τους αξία κ.τ.λ.

Μια μέρα διάβασα με ευχάριστη έκπληξη από τις εφημερίδες την προδημοσίευση του άρθρου και την πρόθεση της ηγεσίας του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. να το θεσμοθετήσει αυτούσιο, με ελάχιστες τροποποιήσεις, παρόλο που ήταν πολύ αυστηρό και δεσμευτικό για τα δεδομένα του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε..

Σε μεταγενέστερα διατάγματα προστασίας παραδοσιακών οικισμών, όπως του Μόλυβου Λέσβου και

των 56 οικισμών του Νομού Ρεθύμνης, εισήχθη η έννοια του «παραδοσιακού κτιρίου», το οποίο προστατεύεται ως αναπόσπαστο μέρος του χαρακτηριζόμενου οικιστικού συνόλου, με διατάξεις παρόμοιες με αυτές των διατηρητέων κτιρίων, ενώ καθορίζονται αναλυτικά και με αυστηρά κριτήρια οι τρόποι προστασίας και επέμβασης (προσθήκες και μετατροπές). Με τους όρους αυτούς προάγεται η διατήρηση των παλαιών κελυφών των οικισμών και δεν ευνοείται η νέα δόμηση κατά τα «νεοπαραδοσιακά» πρότυπα.

Η προστασία επεκτάθηκε και γύρω από τους οικισμούς, στο φυσικό τους τοπίο, που για κάποιους από αυτούς μπορεί να είναι ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους και μοναδικού χαρακτήρα, και ενεργεί ως αναπόσπαστο μέρος της αρχιτεκτονικής και αισθητικής τους φυσιογνωμίας. Στη ζώνη

αυτή προστασίας, που μπορεί να θεσμοθετείται χωρίς την προσφυγή στις χρονοβόρες διαδικασίες του Νόμου περί Περιβάλλοντος (όπου απαιτείται η συνυπογραφή τριών Υπουργών), είναι δυνατό να απαγορεύεται παντελώς η δόμηση (αφορά λόφους, φαράγγια, ποτάμια, βράχια, ελαιώνες κ.τ.λ.).

Στα τελευταία διατάγματα προστασίας παραδοσιακών οικισμών που επεξεργάστηκα, έγιναν προσπάθειες αποκρυπτογράφησης των παραδοσιακών προτύπων ως προς την ογκοπλαστική συγκρότησή τους και τη διάταξή τους στον οικιστικό ιστό, που γίνεται με σεβασμό στο ανάγλυφο του εδάφους, στη θέση και την διάταξη των διπλανών κτιρίων. Τέτοιες δεσμευτικές διατάξεις εμπεριέχονται, πλέον, σε διατάγματα προστασίας των οικισμών της Αράχωβας (δεν θεσμοθετήθηκε λόγω της αντί-

δρασης της δημοτικής αρχής και του τοπικού λόμπυ των μηχανικών), της Ανατολής Λασιθίου Κρήτης (ΦΕΚ 63Δ/1999) και των οικισμών Επισκοπή και Σταμνοί Ηρακλείου Κρήτης (εκκρεμεί η θεσμοθέτησή τους).

Το άνοιγμα του ορίζοντά μου στην προστασία των ιστορικών κτιρίων και συνόλων συνεχίστηκε με την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, με τίτλο «Η Αρχιτεκτονική των κατοικιών της ανώτερης αστικής τάξης της Μυτιλήνης (1845-1920)». Την ολοκλήρωσα το 2000, υπό την εποπτεία του καθηγητή Χαράλαμπου Μπούρα.

Η πλήρης αρχιτεκτονική μελέτη της διατριβής μου στο Πανεπιστήμιο της Υόρκης με θέμα την ιστορική και αρχιτεκτονική τεκμηρίωση της βενετσιάνικης έπαυλης Τρεβιζάν, στο Κόκκινο Μετόχι του νομού Χανίων, και πρόταση αποκατάστασής της έχει κατατεθεί στο ΥΠΠΟ και βρίσκεται στο στάδιο της απαλλοτρίωσης και ένταξης του έργου στο Δ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης.

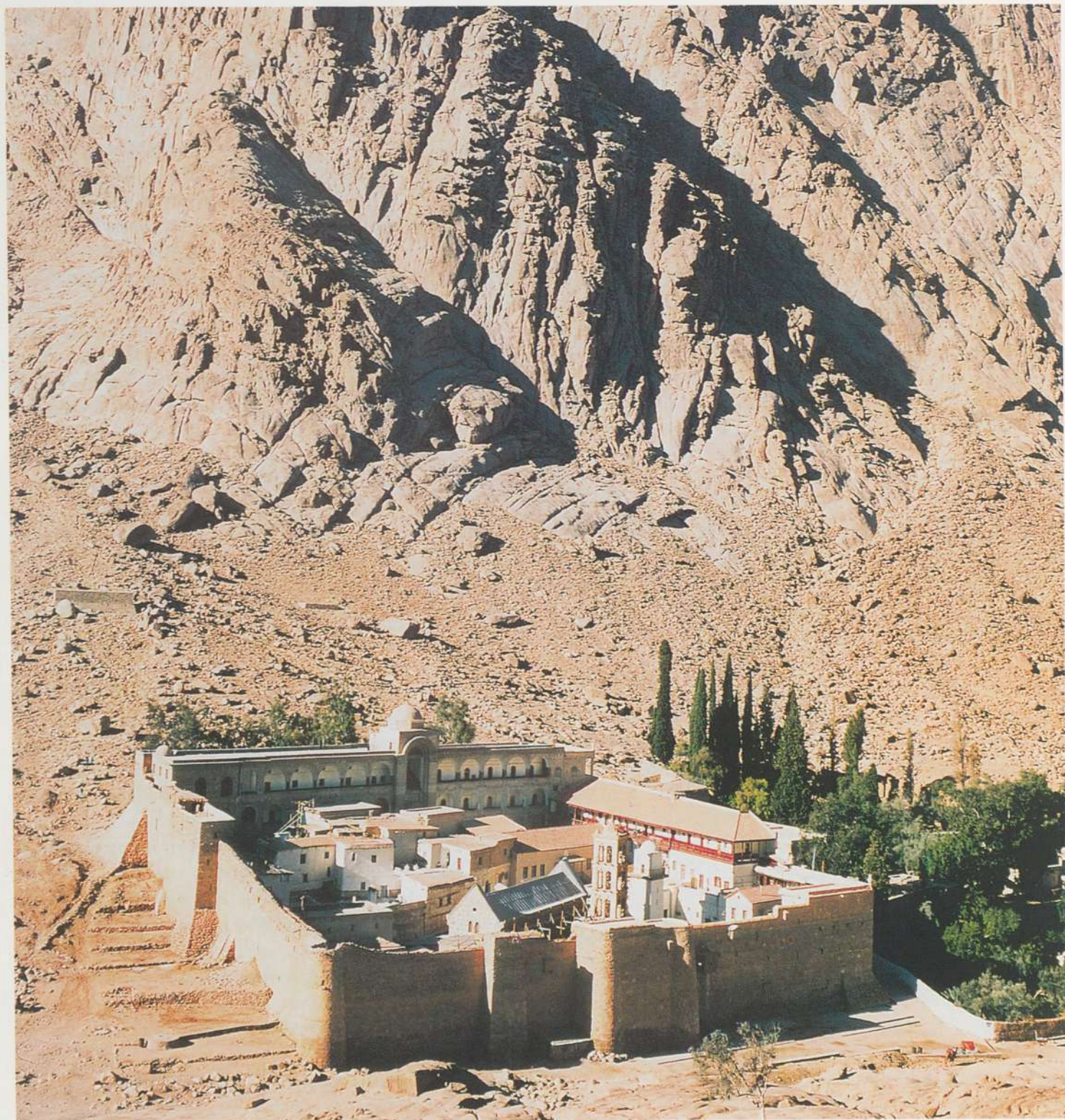
Από το 1999 ασχολούμαι με την αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων που βρίσκονται στον χαρακτηρισμένο ως παραδοσιακό οικισμό Ανατολή του Δήμου Ιεράπετρας Λασιθίου Κρήτης. Τα δύο πρώτα κτίρια που επισκευάστηκαν, λειτουργούν ήδη ως τουριστικά καταλύματα και δημοσιεύθηκαν στο «Αρχιτεκτονική Δημιουργία στην Ελλάδα» (εκδ. Ικτίνος, 2005). Το συνολικό έργο περιλαμβάνει την αποκατάσταση και επανάχρηση άλλων 6 σπιτιών, παραδοσιακού καφενείου-εστιατορίου, βιβλιοπωλείου και καταστήματος με έργα τέχνης.

Τελευταίο μου έργο αποτελεί η επισκευή και αποκατάσταση της «καμάρας του Αγίου Ανδρέα», μνημείου στο Κάστρο Μονεμβασίας, οικογενειακής μας ιδιοκτησίας, με χορηγία του Ιδρύματος Λεβέντη και επιστοασία του Υπουργείου Πολιτισμού. Το έργο εγκαινιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2006.

■ Ιωάννα Σωτηρίου-Δωροβίνη, αρχιτέκτων, μέλος ΣΑΚ.

Πενταόροφη πυργοκατοικία στην Πελοπόννησο.

ΠΕΤΡΟΣ Μ. ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΣ

Στην καθ' ημάς ανατολή: Σινά

Από τα φοιτητικά μας χρόνια, με τη σύζυγό μου Μαρίνα Μυριανθέως, είχαμε εντυπώσει στα ζητήματα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Οι καθηγητές μας Χαράλαμπος Μπούρας και η αείμνηστη Ντούλα Μουρίκη μας ενέπνευσαν και μας επηρέασαν στην επιλογή μας αυτή. Ακόμη συνέδραμαν στην εκπόνηση της διπλωματικής μας εργασίας στο ΕΜΠ (1985-86) με αντικείμενο την ανατολική πτέρυγα της Μονής Σινά.

Ως υπότροφος της *Ελληνικής Εταιρείας* στο York (1987-88) καθώς και με τη χορηγία των διδασκτρών της Μαρίνας από το Ίδρυμα Λεβέντη είχαμε την ευκαιρία να προβούμε σε συστηματική βιβλιογραφική έρευνα στις πηγές, τους περιηγητές και την αρχιτεκτονική του Σινά. Καρπός του μεταπτυχιακού ήταν η διατριβή (dissertation) όπου τέθηκαν οι βάσεις για ένα μακροχρόνιο πρόγραμμα (master plan), που έμελε να αποτελέσει τη βάση για το έργο αποκατάστασης της Μονής το οποίο θα διαρκέσει πέραν της εικοσαετίας και συνεχίζεται με εντατικούς ρυθμούς μέχρι σήμερα. Τα συμπεράσματα των ερευνών έχουν παρουσιαστεί κατά καιρούς σε διαλέξεις και δημοσιεύσεις. Ουσιαστική ήταν η συμβολή μας στην προσπάθεια για ένταξη της Μονής στον Κατά-

λογο των Μνημείων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO καθώς και στην ίδρυση και οργάνωση του ανασκαφικού προγράμματος του Πανεπιστημίου Αθηνών στο νότιο Σινά.

Αμέσως μετά την επιστροφή μου από το York απασχολήθηκα στο έργο αποκατάστασης του Παρθενώνα, με αντικείμενο τη μελέτη του ανατολικού τοίχου του σπηκτού, την αναστήλωση του ανατολικού αετώματος,

την οριστική αποξήλωση και μεταφορά της δυτικής ζωφόρου από το μνημείο στο παλαιό Μουσείο Ακροπόλεως το 1994 και τέλος την αποκατάσταση του Οπισθοναού το 2001-04.

Η βράβευση του έργου αποκατάστασης του Καθολικού της Μονής Σίμωνος Πέτρας στο Άγιον Όρος το 1997 από την Europa Nostra, μετά από πρόταση της *Ελληνικής Εταιρείας*, που μελετήσαμε και επιβλέψαμε με τους Στ. Μαμαλούκο και Α. Καμπόλη (1988-96) απετέλεσε σταθμό στη δουλειά μας, που περιλαμβάνει αποκαταστάσεις μνημείων στο Άγιον Όρος αλλά και την υπόλοιπη Ελλάδα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ως μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας* πλέον, είχα την ευκαιρία να συμβάλλω σε ορισμένες δράσεις της. Η πρώτη ήταν το 1995: μετά τη χορηγία προς το Σινά των κερδών της ταινίας «God Trodden Mountain-Θεοβάδιστον Όρος» της Λυδίας Καρρά, προτείναμε και επιβλέψαμε την αποκατάσταση των τοιχογραφιών της Τράπεζας της Μονής, που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Συντήρησης του ΥΠΠΟ. Ακόμη, συνεπικουρώντας τους μελετητές και τον ανάδοχο του έργου, συνέδραμα σε τεχνικά ζητήματα της αποκατάστασης του ερειπωμένου βυζαντινού σταυρεπίστεγου ναού της Μονής του Σωτήρος στο Αλεποχώρι (2005-06).

Τέλος οφείλω να σημειώσω την ουσιαστική ηθική στήριξη που παρείχε η *Ελληνική Εταιρεία* και η EUROPA NOSTRA στη Διαχειριστική Επιτροπή του προσκυνήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα Ριζοκαρπάσου στην κατεχόμενη Κύπρο, για την αποτροπή της εφαρμογής της αμφιλεγόμενης μελέτης της UNOPS. Αργότερα δόθηκε η ευκαιρία να διατυπώσουμε τις δικές μας προτάσεις στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών, τα συμπεράσματα του οποίου παρουσιάστηκαν σε ημερίδα που οργανώθηκε σε συνεργασία με την *Ελληνική Εταιρεία* και συνοδεύτηκε από έκθεση σχεδίων και φωτογραφιών, τον Φεβρουάριο 2006.

■ Πέτρος Κουφόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών, μέλος ΣΑΚ.

◀ Μονή Σινά.

▼ Ο Αρχιεπίσκοπος Σινά, Φαράν και Ραϊθώ, Δαμιανός, με τους αναστηλωτές Πέτρο και Μαρία Κουφοπούλου και τη Λυδία Καρρά στην αναστηλωμένη μεσαιωνική Τράπεζα της Μονής.

BIBIANNA A. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ

Στο σταυροδρόμι των πολιτισμών

Το παράρτημα Θεσσαλονίκης

Στο ιστορικό αυτό σπίτι στην Άνω Πόλη, που παραχώρησε ο Δήμος, στεγάζεται η *Ελληνική Εταιρεία* στη Θεσσαλονίκη.

« Φιξ Θεσσαλονίκης: Τμήμα σημαντικού βιομηχανικού συγκροτήματος. Η *Ελληνική Εταιρεία* αγωνίστηκε για τη διάσωση του συνόλου των κτιρίων και προς το παρόν πέτυχε.

Το Παράρτημα Θεσσαλονίκης της *Ελληνικής Εταιρείας*, ιδρύθηκε το 1991 αντανakλώντας τη δραστηριοποίηση μιας ομάδας ανθρώπων που μοιράζονταν την αγάπη για τον πολιτισμό και την κληρονομιά του, ενδιαφέρονταν για το περιβάλλον και την προστασία του, νοιάζονταν για την ποιότητα ζωής και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Ξεκίνησε σαν μια πλατειά φιλική συναναστροφή, για να αποκτήσει στη συνέχεια δομή και μέγεθος, με ιδιαίτερο εσωτερικό κανονισμό, συμπληρωματικό του καταστατικού της *Ελληνικής Εταιρείας* και να αναπτύξει βαθμιαία σημαντικές δραστηριότητες στην πόλη της Θεσσαλονίκης και την ευρύτερη περιοχή. Σήμερα καλύπτει κινηματικά όλο το χώρο της βόρειας Ελλάδας, ως σοβαρός συνομιλητής της δημόσιας διοίκησης και των δομών άσκησης πολιτικής στο περιβάλλον και την πολιτιστική ανάπτυξη και ως υποστηρικτής ιδεών που προάγουν την οικολογική σκέψη και την αειφορία στη διαμόρφωση της καθημερινής πράξης και της ζωής γενικότερα.

Συμμετέχει σε κινήσεις φορέων και συλλογικοτήτων που δρουν και παλεύουν για τα αντίστοιχα ζητήματα, προβάλλοντας τη σημασία της εκπαίδευσης και της διαδραστικής μεθόδου ως μέσων εμπέδωσης του πολιτισμού στην πράξη.

Η δράση του βασίζεται στην εθελοντική προσφορά γνώσεων, έργου και πόρων των μελών και φίλων του, σύμφωνα με τις αρχές της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Το Παράρτημα στεγάζεται, μαζί με άλλους σημαντικούς φορείς της πόλης, σε ένα διατηρητέο κτίριο του Δήμου Θεσσαλονίκης στην Άνω Πόλη, στην οδό Επιμενίδου 19, διοργανώνοντας στους ιδιαίτερα λειτουργικούς και καλαίσθητους χώρους του σπιτιού, πολλαπλές δράσεις.

Ο περιβάλλον χώρος
του Λευκού Πύργου.

> Βασικό άξονα προτεραιοτήτων της δράσης του Παραρτήματος, αποτελούν τα ζητήματα φυσικού και αστικού περιβάλλοντος, με σκοπό την προστασία, την ανάδειξη, διατήρηση, ενημέρωση, ενθάρρυνση και εμπέδωση πολιτιστικών και περιβαλλοντικών συμπεριφορών ποιότητας.

> Ως τρόπος δράσης επιλέγεται η διαδραστική βιωματική μέθοδος με παρέμβαση και συσπείρωση των πολιτών σε κάθε σημείο της πολιτικής διαδικασίας του οικείου, του διάγειν και της δημιουργίας.

Με τη συνεπή παρουσία του στην πόλη, το Παράρτημα αποτελεί σημείο αναφοράς για επαφή με τις αρμόδιες αρχές, βήμα για συνδιαλλαγή με την επιστημονική κοινότητα, τόπο πρωτοβουλίας για ευαισθητοποίηση του κοινού και προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης.

Ουσιαστική ήταν η συμβολή του στη διάσωση, από άμεση κατεδάφιση, του σημαντικότερου συνόλου βιομηχανικής κληρονομιάς της πόλης, του εργοστασίου ΟΛΥΜΠΟΣ – ΦΙΞ. Με πολύπλευρη κινητοποίηση, παρουσιάσεις, πρωτοβουλίες ενημέρωσης και δικαστικές ενέργειες, κατορθώθηκε η ανάρτηση του αποχαρκτηρισμού του μνημείου,

χαρίζοντας στην πόλη μια πολιτιστική παρακαταθήκη για το μέλλον της.

Σημαντική ήταν επίσης η κινητοποίηση του Παραρτήματος για την προστασία του ιστορικού περιτειχίσματος του Λευκού Πύργου, που αποκαλύφθηκε κατά τις εργασίες διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου το καλοκαίρι του 2005. Η άμεση και αποτελεσματική δραστηριοποίηση όλων των στελεχών του Παραρτήματος, με παρέμβαση σε κάθε επίπεδο διαχείρισης του ζητήματος, κατέληξε στην αλλαγή της υπουργικής απόφασης και στην προώθηση λύσης μελέτης και ανάδειξης του σημαντικού ευρήματος στον περίγυρο του Λευκού Πύργου.

Διεθνείς συνεργασίες

Το Παράρτημα Θεσσαλονίκης συμμετέχει στο Διοικητικό Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Οργανώσεων για την Προστασία της Εθνικής Κληρονομιάς ΕΝΝΗΟ και είναι συντονιστής φορέας σημαντικών ευρωπαϊκών πολιτιστικών & περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

■ Βιβιάννα Μεταλληνού, αρχιτέκτων, μέλος Δ.Σ., Γραμματέας του Παραρτήματος Θεσσαλονίκης.

Όταν οι πολίτες ενεργοποιούνται τοπικά: Δράση σε όλη τη χώρα

Συνεντεύξεις με τους: Θ. Κουρουζίδη, Κ. Τσαουσίδου, Κ. Καρβούνη, Α. Μπούφη

Ημέρα περιβάλλοντος, 5 Ιουνίου 2007. Παιδιά και νέοι της Τοπικής Επιτροπής Πάτμου κυκλώνουν συμβολικά τον νερόμυλο στην είσοδο της Χώρας δηλώνοντας τη βούλησή τους να προστατεύσουν την κληρονομιά του τόπου τους.

Οι τοπικές επιτροπές της *Ελληνικής Εταιρείας* δημιουργήθηκαν με σκοπό να ευαισθητοποιήσουν τις τοπικές κοινωνίες, να ενισχύσουν τον προβληματισμό τους πάνω σε καίρια περιβαλλοντικά προβλήματα, να παρεμβαίνουν δυναμικά, ώστε να αποτρέπουν καταστροφές, είτε του φυσικού περιβάλλοντος είτε της πολιτισμικής κληρονομιάς. Στην Αμοργό, την Τήνο, την Πάτμο, τη Νάξο, την Κεφαλλονιά και αλλού, κάτοικοι της περιοχής που αντιλαμβάνονται τη

σημασία της προστασίας όσων μας χαρίστηκαν από τη φύση και την ιστορία, συναντιούνται και ενώνουν τις δυνάμεις τους, αναπτύσσουν συνεργασίες και πολιτιστικά δίκτυα στην τοπική κοινωνία, συνεργάζονται με άλλους φορείς και διοργανώνουν εκδηλώσεις, ενημερωτικές συζητήσεις, εκθέσεις, εκπαιδευτικά και περιβαλλοντικά σεμινάρια, διαλέξεις και συνέδρια. Λειτουργώντας αυτόνομα, εκλέγουν τα δικά τους προεδρεία, επιλέγουν οι ίδιοι τη δράση τους και ενημερώνουν την *Ελληνική Εταιρεία* σχετικά με τα προβλήματα της περιοχής τους.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τοπική επιτροπή Ημαθίας. Ιδρύθηκε στις αρχές του 2003 από ενεργούς πολίτες της Βέροιας και της Νάουσας και από την πρώτη στιγμή αναμείχθηκε δυναμικά στη ζωή και τα τεκταινόμενα των πόλεων παρεμβαίνοντας καίρια και ουσιαστικά όπου χρειαζόταν. Όπως χαρακτηριστικά υπενθυμίζουν ο πρόεδρος της Θεοχάρης Κουρουζίδης και η γραμματέας Κατερίνα Τσαουσίδου, καθοριστική ήταν η συμμετοχή της Επιτροπής στην πρωτοβουλία ακύρωσης της απόφασης της δημοτικής αρχής (της περιόδου 2002-2006) για την κατάχωση του αρχαίου ρωμαϊκού δρόμου στο κέντρο της πόλης, που κατέληξε σε προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας. «Μπορεί να μην έφερε ακόμη την επιθυμητή λύση», επισημαίνουν, «όμως είχε σαν αποτέλεσμα να κινητοποιήσει και να διαφωτίσει

Για τα ιστορικά καρνάγια των Σπετσών επέλεξε να αγωνιστεί μεταξύ άλλων η Τοπική Επιτροπή Σπετσών.

σημαντικό μέρος της κοινής γνώμης και φορέων της πόλης και να διατηρήσει το θέμα στην επικαιρότητα». Ανάλογη στάση τήρησε η Επιτροπή το ίδιο διάστημα και στην περίπτωση αναγγελίας ανέγερσης χώρου στάθμευσης από το Δήμο στο Πάρκο της Ελιάς: από την αρχή αντιτάχθηκε δημόσια και πέτυχε την γενικευμένη αντίδραση των πολιτών και τη ματαίωση του σχεδίου. Πρόσφατα, εξάλλου, αποκαλύφθηκαν τα ερείπια σημαντικού εκκλησιαστικού συγκροτήματος του 4ου και 5ου αιώνα σε χώρο όπου ο Μητροπολίτης προτίθεται να ανεγείρει μεγάλο ναό. Η Τοπική Επιτροπή Ημαθίας δημοσιοποίησε άμεσα την περίπτωση, προκειμένου να επιτύχει τη διατήρηση και ανάδειξη των ευρημάτων, απηύθυνε έκκληση στην εκκλησία να επανεξετάσει τη θέση της και κάλεσε τους αρμόδιους φορείς να βρουν από κοινού τη βέλτιστη λύση, σεβόμενοι την ιστορία του τόπου.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης τα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνει η Τ.Ε. όπως π.χ.: «Τα περιβαλλοντικά μονοπάτια στη Βέροια» για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι μια περιήγηση στις παραδοσιακές γειτονιές της πόλης, με στόχο να προσεγγίσουν μαθητές και δάσκαλοι την πολιτισμική τους κληρονομιά μέσα στην ιστορική

της διαδρομή, να μάθουν να «διαβάζουν» και να εκτιμούν στοιχεία που την κάνουν μοναδική και ανεκτίμητη, ώστε να την υπερασπιστούν αν κινδυνεύσει. Αντίστοιχες διαδρομές στην περιοχή του ποταμού Τριπόταμου, που συνοδεύονται από βιωματικές δράσεις και περιβαλλοντικά παιχνίδια, συνδέουν τα παιδιά με το φυσικό τους περιβάλλον και τα μαθαίνουν να το αγαπούν και να το φροντίζουν.

Η Τοπική Επιτροπή Κέρκυρας, που ξεκίνησε τη δράση της το 2005 έχει ήδη κάνει αισθητή την παρουσία της στην τοπική κοινωνία. Σεμινάρια, ομιλίες, παρουσιάσεις θεμάτων τοπικού ενδιαφέροντος βάζουν στο επίκεντρο της συζήτησης την πορεία για μια βιώσιμη ανάπτυξη στο όμορφο νησί του Ιονίου. Όπως τονίζει ο πρόεδρος της Τ.Ε. Κώστας Καρβούνης, όμως, «το μεγαλύτερο επίτευγμα της Επιτροπής ήταν η υποβολή και στη συνέχεια η έγκριση πρότασης στο πλαίσιο του προγράμματος INTERREG IIIA ΙΤΑΛΙΑ-ΕΛΛΑΔΑ με τίτλο: Δράσεις πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης ειδικών πληθυσμιακών ομάδων στην αειφόρο διαχείριση περιβάλλοντος και φυσικών πόρων». Στο πρόγραμμα, συνολικού προϋπολογισμού 451.000 ευρώ, συμμετέχουν το πανεπιστήμιο Πατρών και ο φορέας διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής Guaceto di Torre της Ιταλίας, ενώ τον Ιούνιο πρόκειται να γίνει στην Κέρκυρα διεθνές συνέδριο με θέμα «Αειφορία και δράσεις ευαισθητοποίησης –το περιβαλλοντικό μήνυμα στις τοπικές κοινωνίες». Το όνειρο της Τ.Ε. Κέρκυρας, είναι «ένα πράσινο νησί, με σεβασμό στο περιβάλλον, με ζηλευτό πολιτιστικό επίπεδο, που να πατά γερά στο παρελθόν της και να πορεύεται με σιγουριά σ' ένα καλύτερο μέλλον».

Πολλά προβλήματα αντιμετωπίζει και το όμορφο νησί των Σπετσών, τόπος ολοένα και περισσότερο τουριστικός, και γι' αυτό σε μεγάλο κίνδυνο να απολέσει τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του. Σήμερα, στο νησί, απειλούνται τα καρνάγια, τα παραδοσιακά ναυπηγεία στο Παλιό Λιμάνι, που συντηρούν με κόπο και μεράκι την παμπάλαια και σχεδόν χαμένη σήμερα τέχνη της ναυπηγοξυλουργικής. Η τέχνη των ξυλοναυπηγών δεν αναγνωρίζεται σήμερα ως παραδοσιακή και διατηρητέα.

Το σημαντικότερο πρόβλημα, όμως, καθώς υπογραμμίζει ο πρόεδρος της τοπικής επιτροπής Σπετσών Αλέξανδρος Μπούφης, είναι η εφαρμογή του νόμου 2971/2001 που απαγορεύει στα καρνάγια να καταλαμβάνουν χώρους του αιγιαλού. «Δυστυχώς, στο Παλιό Λιμάνι δεν υπάρχουν διαθέσιμοι χώροι πέραν του αιγιαλού, με αποτέλεσμα να απειλείται η λειτουργία τους», τονίζει ο κ. Μπούφης. «Η παράλειψη αυτή της πολιτείας δημιουργεί τραγική συμφορά, ζημιώνει τους ξυλοναυπηγούς που χάνουν ουσιαστικά τη δουλειά τους, τους ιδιοκτήτες κάθε είδους σκαφών που δεν μπορούν να τα συντηρήσουν και, το πιο σημαντικό, τη ναυτική μας παράδοση». Η Τ.Ε. προσπαθεί να επιτύχει τροποποίηση του νόμου και να εξασφαλίσει τη χρήση τους ως παραδοσιακών ξυλοναυπηγείων.

Παράλληλα μεριμνά για την επισκευή και συντήρηση των παλιών μονοπατιών που περνούσαν μέσα από το όμορφο δάσος του νησιού (το οποίο έχει πληγεί κατ' επανάληψη από καταστροφικές πυρκαγιές) και από άλλες θαυμάσιες τοποθεσίες. Το ίδιο κάνουν και πολλές άλλες Τ.Ε. στο Αιγαίο, όπως π.χ. της Πάτμου, με την σταδιακή επισκευή του παλαιότερου μονοπατιού στο νησί, του «Απορθιανού».

Το βασικότερο, ωστόσο, πρόβλημα των Σπετσών, είναι ο βιολογικός καθαρισμός. «Από το 2006», τονίζει ο κ. Μπούφης, «οι Σπέτσες, με την αποφασιστική συμβολή της *Ελληνικής Εταιρείας*, είναι έτοιμες να κάνουν ένα σημαντικό βήμα για να λύσουν ένα καίριο πρόβλημα με την κατασκευή μιας μονάδας επεξεργασίας βοθρολυμάτων. Πριν από είκοσι χρόνια τα βοθρολύματα, ακόμα και της Ντάπιας, κατέληγαν στη θάλασσα. Η τότε δημοτική αρχή πήρε ριζικά μέτρα, έγιναν στεγανοί βόθροι και καθάρισε η θάλασσα της περιοχής. Όμως τα βοθρολύματα απλώς άρχισαν να αποβάλλονται στην πίσω πλευρά του νησιού και τα μικρόβια συνεχίζουν να απειλούν την υγεία των κατοίκων. Η μόνη σωστή και οριστική λύση θα ήταν να καθαρίζονται με βιολογικό τρόπο».

Παιδιά μετέχουν στους πολιτιστικούς περιπάτους στη Βέροια.

Με αίτηση της Τοπικής Επιτροπής Σπετσών, η *Ελληνική Εταιρεία* έστειλε στο νησί ειδικό για βιολογικούς καθαρισμούς, ο οποίος πρότεινε ένα σύστημα καθαρισμού λυμάτων πιο απλό και οικονομικό από όσα συζητούνταν επί χρόνια και παρέμεναν στα χαρτιά –απλούστατα διότι ένα δίκτυο αποχέτευσης θα απαιτούσε γύρω στα 17 εκατομμύρια ευρώ, που ήταν αδύνατον να βρεθούν. «Συγκεκριμένα 18.000 ευρώ από ανθρώπους που συνδέονται με τις Σπέτσες, και, μετά από διαγωνισμό, εκπονήθηκε από την τεχνική εταιρία ΜΕΤΕΚ μια λεπτομερής μελέτη σκοπιμότητας που ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο του 2006 και αμέσως παρουσιάστηκε στον Δήμαρχο Σπετσών κ. Ευάγγελο Κονταξάκη και στον Νομάρχη Πειραιά κ. Γιάννη Μίχα» λέει ο κ. Μπούφης.

«Το σύστημα που προτάθηκε έχει εφαρμοστεί κατ' επανάληψη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Βασίζεται στα ήδη υπάρχοντα βυτιοφόρα που μεταφέρουν τα λύματα. Το κόστος κατασκευής υπολογίστηκε γύρω στο ένα εκατομμύριο ευρώ αντί των δεκαεπτά περίπου που χρειάζονται για το σύστημα αστικού αποχετευτικού δικτύου και διαχείρισης απορριμμάτων. Το 1 εκατομμύριο ευρώ είναι μέσα στις οικονομικές δυνατότητες του Δήμου, της Νομαρχίας και του κράτους. Εάν και εφόσον προχωρήσουν οι αρχές, θα λυθεί ένα ζωτικό πρόβλημα που απειλεί την υγεία των κατοίκων και των επισκεπτών, αλλά και τη φήμη των Σπετσών».

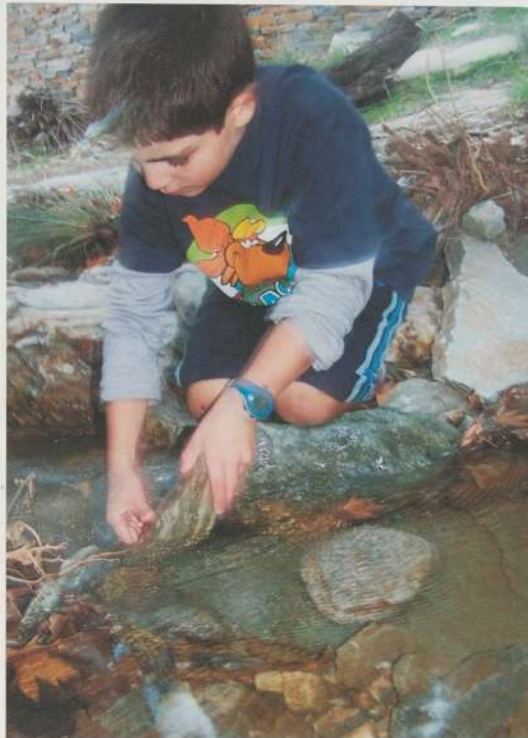
Ας το ευχηθούμε.

> Ποιότητα ζωής
και περιβαλλοντικά
προβλήματα

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ

Περιβάλλον και Ποιότητα ζωής

Τη φράση «ποιότητα ζωής», τη διαβάζουμε συχνά στα προεκλογικά φυλλάδια κομμάτων, υποψηφίων βουλευτών ή δημάρχων μαζί με δεκάδες ή και με εκατοντάδες τρόπους επίτευξής της. Μπορεί να την κατακτήσουμε, αρκεί να επιλέξουμε «σωστά» με τη ψήφο μας...

Μας την υπόσχονται σε όλες τις διαφημίσεις καταναλωτικών προϊόντων, αρκεί να αγοράσουμε το συγκεκριμένο αυτοκίνητο ή να καπνίσουμε την συγκεκριμένη μάρκα τσιγάρου...

Μπορούμε να την αποκτήσουμε αρκεί να έχουμε το σωστό βάρος, ύψος, χρώμα και σχήμα μαλλιών, μοιάζοντας όσο είναι δυνατό με γνωστά μοντέλα ή ηθοποιούς της μόδας...

Παραδείγματα ανθρώπων που την έχουν κατακτήσει, βλέπουμε συνεχώς γύρω μας...

Όμως οι τοίχοι της πολυκατοικίας μας μπορεί να έχουν χρώμα γκρίζο που προέρχεται από τα καυσαέρια των μόνιμα μποτιλιαρισμένων αυτοκινήτων του αυτοκινητοδρόμου ταχείας κυκλοφορίας που τελείωσε μόλις πέρσι.

Δεν ζούμε μόνοι.

Ζούμε μαζί με άλλα 4 εκατομμύρια ανθρώπους που έχουν έρθει εδώ, όπως και εμείς, για να κατακτήσουν την «ποιότητα ζωής». Αφήσαμε πίσω χωριά, μικρότερες πόλεις ή ακόμα και άλλες χώρες για να βρούμε εδώ μια δουλειά, ένα καλύτερο αύριο για μας και τα παιδιά μας. Βρεθήκαμε εδώ, αλλά δεν συναντηθήκαμε, δεν γνωριστήκαμε, δεν μιλήσαμε, δεν διεκδικήσαμε μαζί τη συμμετοχή στις αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή μας.

Ζούμε σε μια χώρα παράδεισο –τι άλλο θέλουμε για να έχουμε «ποιότητα ζωής»– με χιλιάδες μικρά και μεγάλα νησιά, θάλασσες, βουνά, δάση, λίμνες,

Τα πουλιά δεν διακρίνουν τα σκουπίδια. Τα θεωρούν τροφή. Τρώνε, υποφέρουν, πεθαίνουν.

ποτάμια, με μοναδική ποικιλία ζώων και φυτών, με μοναδικό κλίμα. Ζούμε όμως επίσης σε μια χώρα στην οποία όπου και αν κοιτάξουμε βλέπουμε σκουπίδια, αυθαίρετα και παράνομες χωματερές που καίνε για μερόνυχτα παράγοντας διοξίνες, σε μια χώρα που οι δασικές πυρκαγιές οβήνουν όταν καεί και το τελευταίο δέντρο της συστάδας.

Τι σημαίνει λοιπόν «ποιότητα ζωής»; Ή ακόμα καλύτερα τι σημαίνει για τον καθένα από εμάς «ποιότητα ζωής»;

Μήπως σημαίνει ευζωία, ευημερία, καλοπέραση; Μήπως ότι ζούμε μια άνετη ζωή, χωρίς στερήσεις; Μήπως ότι «έχουμε λύσει το οικονομικό μας πρόβλημα», «έχουμε δέσει το γαίδαρό μας» και ότι «περνάμε ζωή και κότα»;

Τι τελικά σημαίνει για μας;

«Έχουμε εξασφαλίσει τα προς το ζην»; Ή ακόμα καλύτερα «έχουμε εξασφαλίσει τα αναγκαία προς το ζην»;

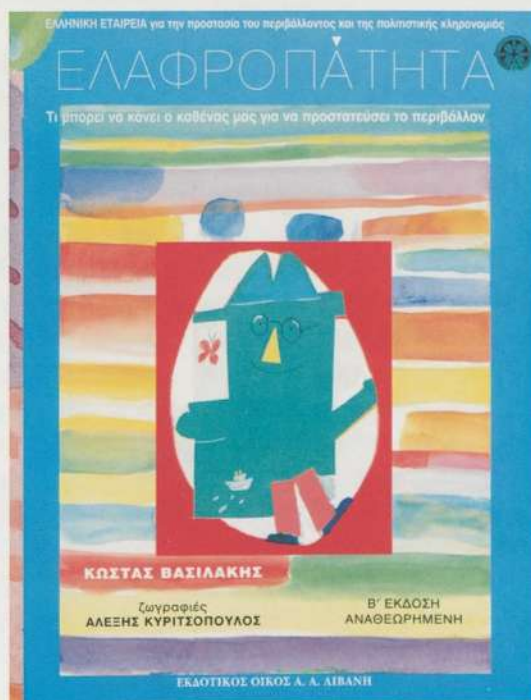
Αν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε τις παραπάνω ερωτήσεις, πιθανόν να αναρωτηθούμε με τι και με πόσα είμαστε ευτυχισμένοι. Τι και πόσα πρέπει να καταναλώσουμε για να είναι αρκετά για εμάς.

Πόσες πρώτες ύλες (έδαφος, νερό, αέρα) και πόση ενέργεια είναι απαραίτητη για να ικανοποιήσει τις δικές μας ανάγκες για επιβίωση, ευημερία και ευτυχία; Και αν τις ικανοποιήσουμε, ό,τι απομένει θα είναι αρκετό για τους άλλους, τους συνανθρώπους μας, θα είναι αρκετό για τις επόμενες γενιές;

Μήπως το πέρασμά μας από αυτή τη ζωή, από αυτή τη γη, θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να έχει τις όσο το δυνατό μικρότερες επιπτώσεις; Μήπως, φιλοξενούμενοι καθώς είμαστε σε αυτό τον πλανήτη, θα πρέπει να τον αφήσουμε, όταν φύγουμε, όσο το δυνατό πιο φιλόξενο για τα παιδιά μας;

Στα ερωτήματα αυτά προσπαθεί να απαντήσει, με τη δράση της, η *Ελληνική Εταιρεία*. Είναι ίσως η μόνη ελληνική περιβαλλοντική οργάνωση, που από πολύ νωρίς, έθεσε σε όλους εμάς αυτούς τους προβληματισμούς. Είναι η πρώτη και μέχρι στιγμής η μόνη περιβαλλοντική οργάνωση, που έχει ιδρύσει Ειδικό Συμβούλιο για την Ποιότητα της Ζωής μέσα από τον στόχο.

Είναι αυτή, που ήδη από το 2001, προχώρησε στην έκδοση ενός βιβλίου με τίτλο «Ελαφροπάτητα», αποδεικνύοντας στην πράξη ότι είναι καλές και απαραίτητες οι προσπάθειες των περιβαλλοντικών οργάνωσεων αλλά ακόμα καλύτερες και με μεγαλύτερο αποτέλεσμα θα μπορούσαν να είναι οι προσπάθειες χιλιάδων ή εκατοντάδων χιλιάδων ευαισθητοποιημένων πολιτών.

«Ελαφροπάτητα»,
ένας διασκεδαστικός
σύμβουλος για όλη
την οικογένεια:
Πώς να πατάμε
καθημερινά πιο
ελαφρά στη γη.

Στόχος του βιβλίου είναι η καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης και η ανάδειξη της ευθύνης που έχουμε όλοι σε προσωπικό επίπεδο για τη σωτηρία του πλανήτη. Μέσα από την παρουσίαση τρόπων προσωπικής δράσης, στοχεύει να ενεργοποιήσει τον πολίτη και να δείξει πώς ο καθένας μας μπορεί να επιδράσει θετικότερα στο περιβάλλον. Γι αυτό οι τρόποι που παρουσιάζονται είναι συνήθως απλοί, πρακτικοί και εύκολοι στην εφαρμογή τους.

Σκοπός δεν είναι η δημιουργία ενοχών σε αυτούς που δεν μπορούν να υιοθετήσουν στην καθημερινότητα όλα όσα προτείνονται στο βιβλίο. Οι άνθρωποι, όλοι εμείς, θα αλλάξουμε συμπεριφορές και τρόπο ζωής όσο θα αποκτούμε μια νέα στάση ζωής, όταν, δηλαδή, έχοντας αποκτήσει την απαραίτητη και αναγκαία γνώση, θα φτάσουμε οι ίδιοι στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να αλλάξουμε περιβαλλοντική συμπεριφορά.

Σήμερα τα πρότυπα συμπεριφοράς καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο ζωής (life style) που προωθούν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Θα πρέπει λοιπόν, σταδιακά, να αλλάξει το περιεχόμενο της επίσημης εκπαίδευσης ώστε να διδαχθούμε τις αξίες και τους τρόπους που θα μας βοηθήσουν να ζήσουμε με σεβασμό προς το περιβάλλον και τη φύση. Παράλληλα, θα πρέπει να μάθουμε να είμαστε καχύποπτοι στα πρότυπα συμπεριφοράς που προωθούν οι διαφημίσεις καθώς και να είμαστε κριτικοί σε ότι αφορά τις «ανάγκες» που τεχνητά μας δημιουργούν και στις «επιλογές» που μας προσφέρουν.

Ας είναι το πέρασμά μας από αυτή τη γη πραγματικά «ελαφρόπατητο».

■ Κώστας Βασιλάκης, βιολόγος και χωροτάκτης, μέλος του Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, Πρόεδρος ΣΥΜΠΟΖΩ, συγγραφέας του περιβαλλοντικού οδηγού για τον πολίτη *Ελαφροπάτητα* με ζωγραφική του Αλέξη Κυριτσόπουλου.

ΑΚΗΣ ΠΑΠΑΣΑΡΑΝΤΗΣ

Φιλοπάππου: Η προφύλαξη ενός ελεύθερου χώρου

Οι ελεύθεροι χώροι και χώροι πρασίνου στην Αθήνα εδώ και αρκετά χρόνια υφίστανται συνεχή συρρίκνωση και εντατικοποίηση της χρήσης τους, συνήθως με χωροθέτηση εμπορικών ή/και «κοινωφελών» χρήσεων, πάντοτε εις βάρος του ήδη κοινόχρηστου χαρακτήρα των χώρων πρασίνου.

Συνεπεία αυτής της κατάστασης και δεδομένου ότι η ύπαρξη και ο πολλαπλασιασμός τέτοιων χώρων καθίσταται πλέον ζωτικής σημασίας για την πόλη μας, δημιουργήθηκαν δεκάδες κινήσεις πολιτών για την προστασία τους.

Η περίπτωση των Λόφων Φιλοπάππου έχει μία ιδιαιτερότητα, επειδή η περιοχή εκτός από χώρος πρασίνου έχει κηρυχθεί και αρχαιολογικός χώρος από το 1956.

Η δεκαετία του '50 ήταν σημαδιακή για το Λόφο. Η ανακήρυξή του ως Αρχαιολογικού χώρου έγινε κατά κύριο λόγο για να σωθεί από τη λατόμευση. Οι πολλές απαλλοτριώσεις κτισμάτων ανάμεσα στον Φιλόπαππο και στην Ακρόπολη, συνοδεύτηκαν από την εμπνευσμένη διαμόρφωση όλου του τοπίου—από την Ακρόπολη και την Δ. Αρεοπαγίτου έως τους Λόφους Φιλοπάππου— από τον αρχιτέκτονα και καλλιτέχνη Δημήτρη Πικιώνη. Με το έργο του Πικιώνη, που χαρακτηρίστηκε μνημείο σύγχρονης αρχιτεκτονικής παγκοσμίου ενδιαφέροντος, αποδόθηκε με ευαισθησία και έμπνευση ο τριπλός χαρακτήρας της περιοχής, δηλαδή το ιστορικό τοπίο μέσα στον χώρο πρασίνου και αναψυχής. Οι πρόσφατες ανασκαφές, με την ευκαιρία της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών

Φιλοπάππου, πνεύμονας πρασίνου και πολιτισμού. Οι πολίτες απέδειξαν πως ξέρουν να τον χαίρονται αλλά και να τον σέβονται.

1. Νέες βαρειές κατασκευές για γλυπτοθήκη.
2. Πικιώνης: Χειροποίητα.

Χώρων της Αθήνας (ΕΑΧΑ), έκαναν πιο ανάγλυφη την ιστορική διαδρομή και τη μοίρα της περιοχής Φιλοπάππου ανά τους αιώνες. Όμως η προσπάθεια να περιφραχθεί ο Λόφος και να μετατραπεί σε οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο βρήκε αντίθετους τους πολίτες της περιοχής (και όχι μόνο). Αντίθετους επίσης τους βρήκαν και οι βαριές επεμβάσεις μέσα στο Λόφο με τσιμέντο και σίδηρο, με προοπτική μάλιστα εκμετάλλευ-

σης τους από ιδιώτες επιχειρηματίες (θέατρο τύπου Λυκαβηττού και Biennale). Τέλος, οι πολίτες αντέδρασαν και πάλι με αποτελεσματικό τρόπο σε καταπατήσεις και αυθαίρετες επεκτάσεις μέσα στον αρχαιολογικό χώρο από την Διώνυσος Ζόναρς ΑΒΕΕ και την ενοικιάστρια του «Αναπαυτηρίου» του Πικιώνη στο Λουμπαρδιάρη. Καταπατήσεις και επεκτάσεις που δυστυχώς άφησαν για ικανά διαστήματα αδιάφορες τις καθ' ύλην αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ.

Οι πολίτες επίσης ανέπτυξαν δράσεις για την καθαριότητα του Λόφου και τον περιορισμό της κυκλοφορίας οχημάτων, οι οποίες απέδωσαν εμφανείς καρπούς. Οι ενέργειες και ο αγώνας των πολιτών έως τώρα, αλλά και στο μέλλον, τείνουν προς το ιδεώδες Πικιώνη για την περιοχή. Η *Ελληνική Εταιρεία* εξ αρχής τάχθηκε με γενναιότητα εναντίον του κλεισίματος του Λόφου και των βαρειών επεμβάσεων στο εσωτερικό του. Τον Ιανουάριο του 2003 φιλοξένησε ημερίδα που διοργάνωσαν οι πολίτες των περιοχών Φιλοπάππου για τις κυκλοφορικές επιπτώσεις της ΕΑΧΑ και την προσέλευση των τουριστών. Τέλος, τον Απρίλιο του 2005, η *Ελληνική Εταιρεία* συνδιοργάνωσε στο Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, σε συνεργασία με τη Συντονιστική Επιτροπή της Λαϊκής Συνέλευσης για τους Λόφους Φιλοπάππου, πολύ επιτυχημένη ημερίδα για τα έργα Ακροπόλεως-Φιλοπάππου του Δημήτρη Πικιώνη.

■ Άκης Παπασαράντης, πλοίαρχος ιστιοπλοϊκών, μέλος ΣΥΜΠΟΖΩ.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΚΙΚΑΣ

Δεν υπάρχει νερό για πέταμα

Η ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων αναμένεται ότι θα είναι από το πιο κρίσιμο θέματα που θα απασχολήσουν κά-θε κάτοικο της Γης τον αιώνα που διανύ-ουμε. Η συνεχής αύξηση του πληθυσμού, σε παγκόσμια βάση, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη κατά κεφαλήν κατανάλωση νερού καθιστούν επιτακτική τη διαχείριση των υδατικών πόρων υπό το πρίσμα της αειφορίας.

Το νερό, κατ' εξοχήν φυσικό προϊόν, είναι από τα αγαθά που παρουσιάζουν την μεγαλύτερη διακύμανση τιμής, χωρίς αυτό να αντικατοπτρίζει κατ' ανάγκην την ποιότητα. Και είναι καιρός να γίνει συνείδηση ότι δεν μπορεί πλέον να συνεχίσουμε να μιλάμε με όρους αειφορίας διακρίνοντας το νερό σε δύο μοναδικές ποιότητες: πόσιμο ύδωρ και υγρό απόβλητο. Με αυτό το σκεπτικό θα συνεχίσουμε να δαπανάμε άριστης ποιότη-τας νερό για εφαρμογές που δεν το απαι-τούν, όπως για παράδειγμα διάφορες γεωρ-γικές εφαρμογές, αλλά ακόμα και το πλύσι-μο των τουαλετών ή των αυτοκινήτων. Χα-ρακτηριστικό είναι ότι σε πολλά νησιά της χώρας μας επιδοτείται η μεταφορά πόσιμου νερού, κατά τους θερινούς κυρίως μήνες, το οποίο χρησιμοποιείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του για μη-πόσιμες εφαρμογές, ενώ καμία σκέψη δεν γίνεται για την επαναχρη-σιμοποίηση των υγρών αποβλήτων που πα-ράγονται στον ίδιο τόπο.

Πολύ σύντομα αναμένεται τα υγρά απόβλη-τα, μια παρεξηγημένη πηγή ύδατος, να με-τατραπούν σε πολύτιμη εφεδρεία, έτσι ώστε

Μολυσμένα νερά, νεκρά ψάρια, οι επιπτώσεις ανυπολόγιστες.

να ικανοποιηθούν οι ανάγκες για περισσό-τερο νερό. Σήμερα είναι διαθέσιμη τόσο η κατάλληλη τεχνολογία για την επεξεργασία των υγρών αποβλήτων και την ανάκτηση του νερού, όσο και σωρευμένη εμπειρία από σχετικές εφαρμογές σε διεθνές επίπε-δο. Σε πολλές τεχνολογικά προηγμένες χώ-ρες (Η.Π.Α., Αυστραλία, Ιαπωνία) η ανάκτη-ση και επαναχρησιμοποίηση του νερού εί-ναι καθημερινή πρακτική, και διέπεται από αυστηρούς κανόνες, ώστε να εξασφαλίζεται η υγεία των χρηστών. Η Ευρώπη ακολουθεί προς την ίδια κατεύθυνση με σχετικά βρα-δύτερο βηματισμό. Ίσως ο πιο σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία του εγχειρήμα-τος της επαναχρησιμοποίησης του νερού

στην χώρα μας να είναι η κοινωνική αποδο-χή. Γι' αυτό πρέπει το συντομότερο και η Ευρωπαϊκή Ένωση να προχωρήσει στην σύνταξη οδηγίας για την επαναχρησιμοποί-ηση του νερού, και ανεξάρτητα η Ελλάδα να θεσπίσει ποιοτικά κριτήρια επαναχρησιμό-ποίησης. Επίσης πρέπει η Ελλάδα να προ-χωρήσει σε πιλοτικά προγράμματα επανα-χρησιμοποίησης (κατ' αρχήν για αγροτικές και αστικές μη-πόσιμες χρήσεις) που θα αναδείξουν τα σχετικά πλεονεκτήματα και θα εξοικειώσουν το κοινό με την ιδέα της επαναχρησιμοποίησης.

■ Πέτρος Γκίκας, μηχανολόγος, μέλος ΣΦΥΠ.

ΣΑΝΤΡΑ ΒΛΑΝΤΟΥ

Στου γιαλού τα βοτσαλάκια...

Παράνομα ξεφουτρώνουν
στις παραλίες...

4 Άναρχη δόμηση, αστικοποίηση.
Η μεγαλύτερη πληγή στα νησιά
που οδηγεί και στην ερημοποίηση.
Το Αιγαίο αλλάζει ...για πάντα.

Ο θαλάσσιος χώρος και η φυσική γειτνίαση της στεριάς αποτελούν πόρο ζωής, αισθητική απόλαυση, πηγή έμπνευσης, στοιχείο της γεωπολιτικής εξέλιξης, της ιστορικής και πολιτισμικής μας ταυτότητας. Στην ελληνική νομολογία, η θάλασσα και η παράκτια ζώνη αντιμετωπίζεται ως ενιαίο αντικείμενο προστασίας, ως προστατευτέος φυσικός και οπτικός πόρος, ως ευπαθές οικοσύστημα του φυσικού περιβάλλοντος, την προστασία του οποίου επιτάσσει ευθέως το άρθρο 24 του Συντάγματος.

Η παραλία συνυπάρχει με τον αιγιαλό και αποτελεί δημόσια κοινής ωφέλειας έκταση, η οποία, όπως και ο αιγιαλός, δεν επιτρέπεται να δομηθεί.

Η προστασία και διαχείριση του «αιγιαλού-παραλίας» ως ενότητας επιδιώχθηκε να αντιμετωπισθεί με τον Ν.2971/2001, που αντικατέστησε τον Α.Ν.2344/1940. Δυστυχώς η επί εξαιτία εφαρμογή του Νόμου απέδειξε την ελλιπή, αποσπασματική, ευκαιριακή προσέγγιση του θέματος. Καμία μέριμνα δεν υπήρξε, όπως το Σύνταγμα επιτάσσει, για θεμελίωση αρχών προστασίας του οικοσυστήματος και δη της παραλίας.

Στη λογική του Νόμου, παρά τις περί αντιθέτου προθέσεις του νομοθέτη, κυριαρχεί πρωτίστως η μέριμνα προστασίας της ιδιοκτησίας, η διασφάλιση των οικονομικών συμφερόντων δημοσίου και ιδιωτών. Περιθωριοποιούνται οι θεμελιώδεις αρχές της αειφορίας και της προφύλαξης, αναγκαίες για τη διασφάλιση στρατηγικού σχεδιασμού αειφόρου ανάπτυξης, ως και για την ισότητα/ισόρροπη συνύπαρξη αναπτυξιακών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών αναγκών.

Η παράλληλη έλλειψη ουσιαστικού και αποτελεσματικού ελέγχου από την πολιτεία οδηγούν στην σταδιακή υποβάθμιση του ευαίσθητου οικοσυστήματος, στο όνομα της πρόσκαιρης και άμεσης εξυπηρέτησης της οικονομίας.

Πάρος

Ο καθορισμός των ζωνών αιγιαλού και παραλίας, γίνεται ευκαιριακά, με «πρωτοβουλία» και υπό την πίεση του ιδιώτη που επιθυμεί να αξιοποιήσει την παράκτια ιδιοκτησία του.

«Νόμιμες» πρόχειρες κατασκευές εξυπηρέτησης «εποχιακών αναγκών», εκτενής αποκλεισμός της παράκτιας ζώνης από ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, υπό το πρόσχημα αξιοποίησης του τουριστικού προϊόντος, απαξιώνουν και προσβάλλουν ένα πολύτιμο δημόσιο πλούτο, που η φύση ευλόγησε να δωρίσει απλόχερα στον ελληνικό χώρο.

Το 2006, το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών έδωσε στη δημοσιότητα πρόταση Νομοσχεδίου περί «αιγιαλού και παραλίας», που επικαλείτο και υποσχόταν την προστασία του περιβάλλοντος, στη βάση της αρχής της αειφορίας, την ολοκληρωμένη διαχείριση και διασφάλιση του κοινόχρηστου χαρακτήρα του οικοσυστήματος, την προστασία της δημόσιας περιουσίας.

Επικροτήσαμε τη νέα προσέγγιση του Νομοσχεδίου για τον καθορισμό αιγιαλού και παλαιού αιγιαλού, μέσω αξιοποίησης της σύγχρονης τεχνολογίας (φωτοερμηνεία, ψηφιακοί ορθοφωτοχάρτες), διαπιστώσαμε όμως ότι, κατά τα λοιπά, το Νομοσχέδιο παραμένει αγκιστρωμένο στη φιλοσοφία των αποσπασματικών ρυθμίσεων του παρελθόντος. Και όχι μόνον. Προτάσσει και περαιτέρω παγιώνει τη λογική «ιδιοκτησιακών και οι-

κονομικών δικαιωμάτων» και τα εν γένει αδύνατα στοιχεία του Ν.2971/2001. Αποσυνδέει πλήρως τη διαδικασία καθορισμού παραλίας από αυτήν του αιγιαλού, με προδιαγεγραμμένο αποτέλεσμα την σταδιακή αλλοίωση και εξαφάνιση της παραλίας.

Η Ελληνική Εταιρεία αντέδρασε με έγκαιρη και τεκμηριωμένη παρέμβαση. Με επιστολή προς τους Υπουργούς Οικονομίας - Οικονομικών και Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., επισήμανε την ανάγκη επανεξέτασης του Νομοσχεδίου:

- > Βάσει μιας δυναμικής, υγιούς αντίληψης αειφόρου ανάπτυξης, προσανατολισμένης στην ολοκληρωμένη στρατηγική διαχείριση του ευπαθούς οικοσυστήματος,
- > Με πρόβλεψη κατευθυντηρίων αρχών δόμησης, πέραν του αιγιαλού και παραλίας,
- > Με διερεύνηση των τυχόν ανθρωπογενών αιτιών διάβρωσης των ακτών και λήψη προληπτικών μέτρων προστασίας του αναγλύφου τους,
- > Με πρόβλεψη αξόνων για τη διαφύλαξη του φυσικού κεφαλαίου των ακτών
- > Με επανεξέταση, πρωτίστως, των προτεινόμενων ρυθμίσεων για την παραλία.

Κι αυτό γιατί οι διατάξεις περί παραλίας εκφράζουν τη βούληση της πολιτείας για την προστασία των ακτών. Ο αιγιαλός αποτελεί δημιούργημα της φύσης που δεν επιδέχεται συναλλαγή. Η παραλία ως προϊόν διοικητικών πράξεων προστίθεται στο φυσικό δημιούργημα, ενοποιείται με αυτό, διαφυλάσσει την ισορροπία του και εξυπηρετεί το ευρύτερο δημόσιο συμφέρον.

Το Νομοσχέδιο, παρά τις αρχικές εξαγγελίες, δεν προωθήθηκε ως τώρα.

Αναμένουμε η πολιτεία να μεριμνήσει για το ενιαίο ευπαθές οικοσύστημα, ως οφείλει. Οι αποσπασματικές, μη συνάδουσες προς το Σύνταγμα, μακράν της αρχής της αειφορίας ρυθμίσεις, απλώς διαιωνίζουν επιζήμιες, για το περιβάλλον και τον άνθρωπο, πρακτικές,

■ Σάντρα Βλαντού, πρώην Διευθύντρια ΥΠΕΧΩΔΕ, μέλος ΣΘΕΠ.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΡΩΪΟΣ

Λατομεία: Οι πληγές της γης

Μια πληγή που μπορεί να επουλωθεί...

Κατά το μήνα Οκτώβριο του 2006, το Συμβούλιο Θεσμικού Πλαισίου (ΣΘΕΠ), απασχόλησε το νέο σχέδιο νόμου του Υπ. Ανάπτυξης με τίτλο «Έρευνα και εκμετάλλευση λατομείων και άλλες διατάξεις». Γνωρίζοντας τη σπουδαιότητα του νομοσχεδίου για το περιβάλλον και έχοντας καταγγελίες από αρκετές περιοχές της χώρας (π.χ. Μαρκόπουλο, Σκόπελο, Πάτμο) η *Ελληνική Εταιρεία* δραστηριοποιήθηκε αμέσως.

Δυστυχώς, μια γρήγορη ανάγνωση της αιτιολογικής έκθεσης που συνόδευε το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Ανάπτυξης, έπεισε ότι υπό το πρόσχημα της κωδικοποίησης της πολυνομίας που ισχύει σχετικά με την ίδρυση-λειτουργία και εκμετάλλευση των λατομικών χώρων επιχειρείτο, αφ' ενός η στο διπνεκές συνέχιση-νομιμοποίηση των εργασιών εξόρυξης λατομικών προϊόντων –κυρίως σε αυτές τις επιχειρήσεις που έχει λήξει η νόμιμη αδειοδότηση αλλά παρά τις αλλεπάλληλες γνωμοδοτήσεις του ΣτΕ συνεχίζουν τη λειτουργία τους– αφ' ετέρου, όπως άλλωστε αναφέρεται με σαφήνεια και πάσα ειλικρίνεια στο κείμενο, η αναγόρευση των λατομικών δραστηριοτήτων σε «πρώτης προτεραιότητας» για την εθνική οικονομία, σημαντικότερων δηλαδή από την προστασία των δασών και του φυσικού περιβάλλοντος αλλά ακόμα και από τον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Με επιστολή και μνημόνιο του ΣΘΕΠ στους Υπουργούς Δ. Σιούφα και Γ. Σουφλιά υπογραμμίστηκαν τα εξής:

1) Η θέση του Υπουργείου Ανάπτυξης να θέσει ως βασική αρχή ότι «η λατομική δραστηριότητα σε έναν τόπο υπερέχει κάθε άλλης δραστηριότητας», έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις συνταγματικές επιταγές του άρθρου 24, αλλά και με τις γενικές αρχές δικαίου που διέπουν τα σύγχρονα κράτη.

...σε όλη τη χώρα.

2) Η θέση της *Ελληνικής Εταιρείας* είναι ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την έρευνα και την εκμετάλλευση των λατομικών ορυκτών που βρίσκονται σε χαρακτηρισμένες περιοχές δασών, δασικών και περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών θα πρέπει να είναι ο ισχύων χωροταξικός σχεδιασμός, τα ειδικά χωροταξικά σχέδια, τα ισχύοντα γενικά πολεοδομικά σχέδια της περιοχής και άλλα τυχόν νομοσχέδια που προστατεύουν το περιβάλλον, όπως π.χ. περιοχές NATURA. Επίσης δεν πρέπει να αναμένουμε να εξαντληθεί το υπό εκμετάλλευση κοιτάσμα και να ολοκληρωθεί η οικολογική καταστροφή και εκ των υστέρων να μεριμνούμε για την εναρμόνιση της λατομικής περιοχής με το ισχύον χωροταξικό.

3) Η διατύπωση της αιτιολογικής έκθεσης ότι η αναίρεση της δυνατότητας εκμετάλλευσης κοιτασμάτων του ορυκτού πλούτου λόγω των πιέσεων που ασκού-

νται από οικιστικές ανάγκες δεν αποτελεί «πράξη σωφροσύνης» και ότι η αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου «πρέπει να προτάσσεται», αντίκειται σαφώς στο άρθρο 24 του Συντάγματος και τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας.

4) Η νομοθεσία των προηγμένων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει φορολογικές και νομοθετικές ρυθμίσεις, καθώς και την ανακύκλωση των αδρανών υλικών με προφανώς ευνοϊκές επιπτώσεις στην απασχόληση και στο περιβάλλον. Στην Ολλανδία, στη Μεγάλη Βρετανία, στις Σκανδιναβικές Χώρες και σε άλλες χώρες της ΕΕ, το 60% των αδρανών υλικών προέρχονται από ανακύκλωση των υλικών κατεδάφισης και αξιοποίηση των στερεών αποβλήτων. Αίτημα το οποίο είναι αρκετά ώριμο, όπως αποδεικνύεται και από την πρόσφατη κινητοποίηση των φορτηγών Δημ. Χρήσεων μεταφοράς «μπάζων» που είχαν ως κύριο αίτημα την ανακύκλωση των αδρανών υλικών.

Ακολούθως παραδόθηκε αναλυτικό υπόμνημα όπου άρθρο κατ' άρθρο εντοπίστηκαν τα σημεία όπου υπάρχουν ασάφειες και ελλείψεις ή που βρίσκουν την *Ελληνική Εταιρεία* αντίθετη. Ωστόσο, μολονότι πραγματοποιήθηκε συνάντηση τεσσάρων μελών του με παράγοντες του Υπουργείου Ανάπτυξης και εποικοδομητική συζήτηση που δημιούργησε ελπίδες, ακολούθησε σιωπή, ενός περίπου χρόνου. Παρ' όλα αυτά, διατηρούμε την πεποίθηση ότι η μέχρι σήμερα σιγή του Υπουργείου αναφορικά με το επίμαχο νομοσχέδιο δηλώνει την επεξεργασία ενός νέου νομοσχεδίου, το οποίο ευελπιστούμε ότι θα κινείται πλησιέστερα στις αρχές και προτάσεις που είχε διατυπώσει το 2006 η *Ελληνική Εταιρεία*.

■ Μιχάλης Πρώιος, αρχιτέκτων - πολεοδόμος του Δήμου Αθηναίων, μέλος ΣΘΕΠ.

ΝΙΚΗ ΓΑΪΤΑΝΗ

Το αστικό μικροκλίμα: Το παράδειγμα του Ψυρρή

Στις μεγάλες πόλεις, η έκταση και το ύψος των οικοδομών, η εξαφάνιση των ανοιχτών χώρων, τα σύγχρονα δομικά υλικά (γυαλί, σίδηρο, μπετόν), η ρυπασμένη ατμόσφαιρα και άλλοι παράγοντες (για παράδειγμα στην Αθήνα η χωρίς σχέδιο ανάπτυξη της πόλης) έχουν δημιουργήσει έναν ειδικό τύπο κλίματος, τον οποίο οι κλιματολόγοι ονομάζουν «αστικό» μικροκλίμα.

Το φαινόμενο αυτό, γνωστό επίσης ως φαινόμενο αστικής θερμικής νησίδας, οφείλεται κυρίως στον πολεοδομικό σχεδιασμό και στην έλλειψη χώρων πρασίνου αλλά και στις θερμικές και φυσικές ιδιότητες των δομικών υλικών που χρησιμοποιούνται στα κτήρια και στους εξωτερικούς χώρους των πόλεων.

Ως «θερμική άνεση» ορίζεται η κατάσταση στην οποία ο άνθρωπος αισθάνεται ικανοποίηση με το θερμικό του περιβάλλον. Ο βαθμός, η ένταση καθώς και η αποδοτικότητα των δραστηριοτήτων μας εξαρτώνται από το επίπεδο άνεσης ή δυσφορίας που βιώνουμε.

Για την εκτίμηση του θερμικού περιβάλλοντος υπάρχουν τέσσερις φυσικές παράμετροι που πρέπει να συνεκτιμηθούν – η θερμοκρασία, η υγρασία, η ταχύτητα του αέρα και η ακτινοβολία των θερμικά ακτινοβολούντων σωμάτων ή επιφανειών. Τα υλικά του αστικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων και των υλικών των κτηρίων, των συστημάτων σκίασης και της βλάστησης, παίζουν σημαντικό ρόλο τροποποιώντας το μικροκλίμα και έτσι τις συνθήκες θερμικής άνεσης.

Το πράσινο στους δρόμους κάνει τη μεγάλη διαφορά.

Κατά τους θερινούς μήνες (Ιούλιος-Αύγουστος) του 2007, στα πλαίσια της βιοκλιματικής αξιολόγησης της ευρύτερης περιοχής του Ψυρρή (τρίγωνο Αθηνάς-Ερμού-Πειραιώς), η Ελληνική Εταιρεία και το Πανεπιστήμιο Αθηνών πραγματοποιήσαμε μετρήσεις των μετεωρολογικών παραμέτρων αλλά και θερμική καταγραφή των υλικών με τη χρήση σύγχρονου εξοπλισμού.

Στο 90% των μετρήσεων η μέγιστη θερμοκρασία του αέρα στην περιοχή κυμάνθηκε αρκετά πάνω από 32°C, που είναι η κατά μέσο όρο μέγιστη τιμή για την Αθήνα τον Ιούλιο και τον Αύγουστο. Επίσης η θερμική δυσφορία αυξάνεται από τα χαμηλά επίπεδα της ταχύτητας του αέρα που οφείλονται στους στενούς δρόμους και την πυκνή δόμηση της περιοχής, με αποτέλεσμα να μη γίνεται καλή κυκλοφορία.

Στο πλαίσιο της μελέτης της θερμικής συμπεριφοράς των υλικών μετρήθηκαν οι επιφανειακές θερμοκρασίες με τη χρήση κάμερας υπεράυθρων.

Το εύρος των επιφανειακών θερμοκρασιών στα κτήρια ήταν αρκετά μεγάλο, δηλαδή της τάξεως των 15°C (30-45°C), και εξαρτάται καθοριστικά από το χρώμα και σε μικρότερο βαθμό από την υφή και τη χημική σύσταση των επιχρισμάτων.

Από τη θερμική αποτύπωση των υλικών στους δρόμους και στα πεζοδρόμια, χαμηλότερη ημερήσια τιμή επιφανειακής θερμοκρασίας μετρήθηκε στο λευκό μάρμαρο, με 29,9°C, ενώ η μεγαλύτερη τιμή στην άσφαλτο μαύρου χρώματος, με τραχιά επιφάνεια, με 60°C.

Στην τροποποίηση του μικροκλίματος σημαντικό είναι και ο ρόλος της βλάστησης. Οι πράσινοι χώροι προσφέρουν φυσική σκίαση ικανή να μειώσει την επιφανειακή θερμοκρασία διαφορετικών υλικών, όπως παρατηρήθηκε, έως και 10°C.

Το συμπέρασμα είναι ότι η έλλειψη πρασίνου σε συνδυασμό με την απουσία ολοκληρωμένου πολεοδομικού σχεδιασμού οδηγούν στην υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και στην υπέρμετρη αύξηση των θερμοκρασιών στο κέντρο της πόλης.

Αντίθετα, γίνεται φανερό ότι με δεντροφύτευση, χρήση κατάλληλων υλικών και επιχρισμάτων αλλά και με βιοκλιματική σχεδίαση μπορεί να μεταβληθεί ριζικά η κατάσταση.

■ Νίκη Γαϊτάνη, φυσικός, μέλος Ομάδας Αξιολόγησης Ευρύτερης Περιοχής Ψυρρή.

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Η αυτοκρατορία των χωματερών...

Ρυπαίνουν....

◀ Πού; ...Παντού!

Η επίσημη πολιτεία, μέσω των δύσκαμπτων υπηρεσιών της που ερμηνεύουν και εφαρμόζουν ελαστικά τις σχετικές διατάξεις και διαδικασίες επιλογής Χώρων Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ), δημιουργεί «ανησυχούντες» πολίτες οι οποίοι δεν θέλουν ούτε σκουπίδια ούτε ΧΥΤΑ κοντά στο σπίτι τους, ή κοντά στις περιοχές που διαμένουν. Είναι δηλαδή προφανές ότι οι πολίτες συγχέουν την έννοια της χωματερής με την έννοια

του ΧΥΤΑ και ότι υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης από τους πολίτες προς τις αρχές, η οποία είναι πολλές φορές δικαιολογημένη.

Παρόλα αυτά ο αριθμός των χωματερών η πιο επιστημονικά ΧΑΔΑ (Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων) ανέρχεται σε τουλάχιστον 2.626, ενώ άλλες πηγές (περιβαλλοντικές οργανώσεις) αναφέρουν ότι πιθανότατα ξεπερνούν τις 5000 (επίσημες και ανεπίσημες). Έτσι λοιπόν στην «μεγάλη γειτονιά μας» έχει ο καθένας από μια χωματερή ...κοντά στο σπίτι του!

Τα παραδείγματα κατασκευής έργων που δεν πληρούν τις προδιαγραφές και εκ των υστέρων παρουσιάζουν πολλά λειτουργικά προβλήματα ή επικινδυνότητα (δυσλειτουργίες ΧΥΤΑ με επιπτώσεις στο περιβάλλον, καταστροφή πρόσφατα κατασκευασμένων δρόμων κ.τ.λ.) ενισχύουν την άποψη ότι ο «καλύτερος τρόπος για να ελέγξεις τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις ενός έργου, είναι να ματαιώσεις το έργο». Παράλληλα υπάρχει, αρκετά διαδεδομένη, πλέον, η εκτίμηση ότι οι «περιβαλλοντικοί όροι», όσο πλήρεις και ευδιάκριτα διατυπωμένοι και αν είναι, δεν πρόκειται να εφαρμοστούν και η διοίκηση δεν θα παρέμβει ούτε προληπτικά ούτε κατασταλτικά.

Η σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν να κλείσουν οι χωματερές μέχρι το 2005, αλλά μέσω κάποιων ρυθμίσεων-εγκυκλίων του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

Μολύνουν, νεκρώνουν...

δόθηκε παράταση μέχρι το 2008. Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία επιβλήθηκε πρόστιμο για τη λειτουργία παράνομης χωματερής, ενώ είναι προφανές ότι η συνεχιζόμενη λειτουργία των χωματερών θα επισύρει και νέες κυρώσεις-πρόστιμα.

Ενώ λοιπόν στην Ευρώπη εφαρμόζονται προχωρημένες πρακτικές διαχείρισης απορριμμάτων (διαλογή στην πηγή, ανακύκλωση, ταφή μόνο των υπολειμμάτων, φιλικές συσκευασίες) στην Ελλάδα εξακολουθεί η απόρριψη των σκουπιδιών στο έδαφος, νόμιμα ή παράνομα, με την ανοχή και «υπόθαλψη» της διοίκησης και υπό την «δαμόκλειο σπάθη» μελλοντικών προστίμων.

Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης και επίλυσης του προβλήματος απαιτείται, πρωτίστως, να αναστραφεί το κλίμα αμφισβήτησης, με πρακτικές που θα αποδεικνύουν ότι κύριο μέλημα της πολιτείας

είναι η προστασία του περιβάλλοντος και η τήρηση των σχετικών διατάξεων, έτσι ώστε να υπάρξει ανάκτηση της κοινωνικής εμπιστοσύνης στα θέματα της περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Είναι πολύ σημαντικό να γνωστοποιηθούν, στον ευρύτερο δυνατό βαθμό ώστε να συνειδητοποιηθούν από τους πολίτες, οι αρνητικές επιπτώσεις των χωματερών, μεταξύ των οποίων κυριότερες είναι η ρύπανση και η μόλυνση του υπεδάφους, των υπόγειων υδάτων, των καλλιεργειών και των ζώων που εκτρέφονται στις συγκεκριμένες περιοχές, οι κίνδυνοι πυρκαγιών και μετάδοσης μολυσματικών ασθενειών, καθώς και η ατμοσφαιρική ρύπανση.

Για να απεγκλωβιστεί η χώρα μας από την αυτοκρατορία των χωματερών και να ανακτήσει τον περιβαλλοντικό της προσανατολισμό, αναφέρονται ενδεικτικά κάποια μέτρα που εφαρμόζονται και σε άλλες χώρες της Ευρώπης:

Δηλητηριάζουν την τροφική αλυσίδα...

- > Περιορισμός συσκευασιών και προϊόντων μιας χρήσης, στήριξη και διαπαιδαγώγηση των πολιτών για πραγματοποίηση ανακύκλωσης, αξιοποίηση των οργανικών υπολειμμάτων. Η εφαρμογή της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας για μια σειρά ειδικές κατηγορίες (ορυκτέλαια, μπάζα, ελαστικά, συσκευές, ηλεκτρονικά, οχήματα, μπαταρίες) μπορεί να περιορίσει τα σκουπίδια στο 80% των αρχικά παραγόμενων.
- > ΧΥΤΑ πρέπει να λειτουργήσουν για τις υπόλοιπες ποσότητες απορριμμάτων που θα αποτελούνται κυρίως από αδρανή υλικά, με τελικό στόχο πόλεις χωρίς σκουπίδια, σε μια οικονομία μηδενικών αποβλήτων.

- > Πρέπει επίσης να απαγορευθεί η καύση ή πυρόλυση των σκουπιδιών, μιας και είναι επικίνδυνες γιατί απελευθερώνουν διοξίνες στον αέρα που αναπνέουμε, ενώ είναι οικονομικά ασύμφωτες και κλείνουν το δρόμο σε προγράμματα ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης.

Ωστόσο, στη κατεύθυνση αυτή δεν αρκεί να κινηθεί μόνο το κράτος. Χρειάζεται και η ενεργός παρέμβαση των πολιτών, οι οποίοι συχνά αδιαφορούν πλήρως για ό,τι συμβαίνει μακριά από την “αυλή” τους. Μόνον έτσι υπάρχει ελπίδα να επιλυθεί το μέγιστο αυτό πρόβλημα.

■ Κώστας Αντωνιάδης, Ειδικός Επιστήμονας στο Συνήγορο του Πολίτη, μέλος ΣΘΕΠ.

Χρυσό ομοίωμα άνθους.

Χρυσά δακτυλίδια-σφραγίδες.

> Και πέραν των συνόρων...

ANNA LEA

Ο θησαυρός των Αηδονιών

Ο περίφημος μυκηναϊκός θησαυρός επαναπατρίστηκε από τις ΗΠΑ χάρις στις ενέργειες της Society for the Preservation of the Greek Heritage, αδελφής οργάνωσης της Ελληνικής Εταιρείας.

Το 1993, μια εξαιρετική μικρή συλλογή μυκηναϊκών κοσμημάτων, ηλικίας περίπου 3.500 χρόνων, βγήκε σε δημοπρασία από τον Michael Ward, γκαλερίστα στη Νέα Υόρκη και μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής για την Πολιτιστική Κληρονομιά (Cultural Property Advisory Committee), ομοσπονδιακού σώματος που προσφέρει βοήθεια στις ξένες χώρες οι οποίες χάνουν πολιτιστικούς θησαυρούς λόγω αρχαιοκαπηλίας και της παράνομης αγοράς. Δύο αρχαιολόγοι, ο James Wright του Κολεγίου Bryn Mawr και ο Ricardo I. Elia του Πανεπιστημίου

της Βοστώνης, άρχισαν τη διαδικασία επαναπατρισμού, όταν είδαν την αναγγελία της σχετικής έκθεσης στη βιβλίο της γκαλερί. Ειδοποίησαν την ελληνική κυβέρνηση και εκείνη αντέδρασε, καταγγέλοντας ότι ο αρχαίος μυκηναϊκός θησαυρός είχε εξαχθεί παράνομα από τη χώρα προέλευσής του και ότι έπρεπε να επιστραφεί.

Ο Michael Ward, προκειμένου να αποφύγει διπλωματικό επεισόδιο και ταυτόχρονα να αποφύγει την φορολόγηση, πρότεινε να δωρίσει τα κοσμήματα σε ένα μη κερδοσκοπικό Ίδρυμα. Ήταν η Εταιρεία για την προστασία της Ελληνικής Κληρονομιάς (Society for the Preservation of the Greek Heritage, SPGH), η οποία, μετά από διεξοδικές συζητήσεις, αποφάσισε να αποδεχτεί τη δωρεά και στη συνέχεια ανέλαβε τον επαναπατρισμό των αρχαιοτήτων. Ωστόσο, σύμφωνα με τον νόμο, έπρεπε πρώτα να εκθέσουμε τον «Θησαυρό των Αηδονιών» στις ΗΠΑ, πράγμα που έγινε πρώτα στο Μουσείο του Ντάλας και στη συνέχεια στη Ροτόντα του κτηρίου της Γερουσίας, παρουσία γερουσιαστών, μελών του Κογκρέσου και κυβερνητικών αξιωματούχων, τόσο από την Ελλάδα όσο και από τις ΗΠΑ.

Μετά την επιστροφή του, ο «Θησαυρός των Αηδονιών» εκτέθηκε πρώτα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας και στη συνέχεια επέστρεψε στο έδαφός του, στο Μουσείο της Νεμέας –αφού τα

Χρυσά κοσμήματα
ενδημασίας.

αντικείμενα της συλλογής προέρχονταν από λαθρανασκαφές στο μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονιών, κοντά στη Νεμέα.

Το Υπουργείο Πολιτισμού αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο που έπαιξε η SPGH στον επαναπατρισμό της συλλογής αυτών των πολύτιμων μυκηναϊκών αντικειμένων, κοσμημάτων και σφραγίδων και ο τότε πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος τίμησε την πρόεδρό της Άννα Λαμπρινίδου-Lea με το παράσημο του «Ταξιάρχη του Τάγματος του Φοίνικος».

Η SPGH συνεχίζει να εργάζεται άοκνα για την παρουσίαση και ανάδειξη της ελληνικής κουλτούρας

και ιστορίας στις ΗΠΑ, οργανώνοντας πολλές διαλέξεις και εκδίδοντας αρκετά βιβλία, όπως το «Αυτοκρατορίες και υπερδυνάμεις: άνοδος και πτώση» που επικεντρώνεται σε αυτοκρατορίες, οι οποίες στο παρελθόν δέσποζαν στον Ελλαδικό χώρο. Ως αδελφή οργάνωση της *Ελληνικής Εταιρείας*, η SPGH καταβάλλει κάθε προσπάθεια ώστε να στηρίξει και να διαδώσει το έργο της *Εταιρείας* για την προστασία της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού.

■ Anna Lea, Πρόεδρος της Society for the Preservation of the Greek Heritage (SPGH).

ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΕΡΙΩΤΟΥ

Για να μην πέσουν τα τείχη...

Νερόμυλος στη Δημητσάνα.

Η Europa Nostra είναι μια πανευρωπαϊκή Ομοσπονδία οργανώσεων που ασχολείται με την Πολιτιστική Κληρονομιά. Αποτελεί δε τον φορέα εκπροσώπησης εκατομμυρίων πολιτών σε περισσότερες από 35 ευρωπαϊκές χώρες.

Είναι η φωνή μιας ευρύτατης κίνησης της ευρωπαϊκής κοινωνίας, ενεργού στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και του Περιβάλλοντος. Τα μέλη της συμπεριλαμβάνουν και πολλούς ιδιώτες. Η Europa Nostra υποστηρίζει τις εκστρατείες για τη διατήρηση και διάσωση Μνημείων του Πολιτι-

σμού και του Περιβάλλοντος που βρίσκονται σε κίνδυνο και επιβραβεύει εξαιρετικές πρωτοβουλίες προστασίας και ανάδειξης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ειδικότερα μέσα από το ισχύον Πρόγραμμα των Βραβείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Πολιτιστική Κληρονομιά / Europa Nostra Awards. Ήδη από το 2006, η Europa Nostra αποτελεί επίσης τον συντονιστή για τον εορτασμό των «Ευρωπαϊκών Ημερών Κληρονομιάς», λειτουργώντας ως σύνδεσμος μεταξύ του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ένα από τα βασικά όργανα της Europa Nostra είναι το Επιστημονικό Συμβούλιο, το οποίο οργανώθηκε το 1959, ως Επιστημονικό Συμβούλιο του Διεθνούς Ινστιτούτου Φρουρίων. Στην αρχική φάση της δράσης του αποκλειστικό αντικείμενο ήταν η φρουριακή αρχιτεκτονική.

Οι οχυρώσεις όλων των ιστορικών περιόδων, κατέχουν μια πολύ σημαντική θέση στο μνημειακό πλούτο και στην Αρχιτεκτονική Κληρονομιά κάθε λαού.

Η Ευρωπαϊκή φρουριακή αρχιτεκτονική του παρελθόντος προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον ήδη κατά το 2ο μισό του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Ανασπλώσεις, μελέτες και δημοσιεύσεις από τους Viollet-le-Duc στη Γαλλία, Bodo Ebhardt στη Γερμανία, Alfredo D' Andrade και Luca Beltrami στην Ιταλία και John Ruskin στην Αγγλία, επικέντρωσαν

Τα τείχη
της Κωνσταντινουπόλεως.

το ενδιαφέρον τους στη διάσωση και στη διατήρηση της αυθεντικής, αρχικής αξίας των κατασκευών αυτών. Ωστόσο η ενασχόληση με την φρουριακή αρχιτεκτονική περιορίστηκε σημαντικά μετά τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και τα φρούρια εμφανίστηκαν ως σύμβολα τυραννίας που καταδικάστηκαν στην αδιαφορία. Μέσα σε αυτό το πολιτιστικό κλίμα, ήλθε η αρχική πρωτοβουλία του IBI, Internazionaler Burgeninstitut, να εγκαينιάσει ένα νέο πεδίο στην Ιστορία της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής, την «Καστρολογία», με την ίδρυση και οργάνωση του Επιστημονικού Συμβουλίου του. Από το 1991, το IBI συνενώθηκε με την Europa Nostra και το αντικείμενό του διευρύνθηκε. Πιο συγκεκριμένα, προωθεί και συντονίζει την επιστημονική έρευνα και μελέτη των οχυρωμένων κτιρίων, κάστρων και κατοικιών με ιστορικό χαρακτήρα ή των ερειπίων τους, καθώς και του φυσικού περιβάλλοντός τους, όπως των πάρκων και των κήπων που βρίσκονται γύρω από αυτά.

Το Επιστημονικό Συμβούλιο της Europa Nostra είναι μια μοναδική ομάδα ειδικών επιστημόνων από ολόκληρη την Ευρώπη. Ειδικότερα:

- > Οργανώνει ετήσιες Συνόδους σε διαφορετική χώρα της Ευρώπης κάθε χρόνο. Κατά τις συνόδους αυτές λαμβάνονται αποφάσεις, γίνονται ανακοινώσεις και εκδίδονται ψηφίσματα, τα οποία διαβιβάζονται στους αρμοδίους φορείς και δημοσιεύονται στο ετήσιο επιστημονικό περιοδικό (Bulletin).
- > Συμμετέχει σε κρίσεις και εκτιμήσεις που αφορούν θέματα που σχετίζονται με φρούρια, μετά από αίτηση ενδιαφερομένων οργανώσεων, συνεργαζόμενο με εθνικές οργανώσεις, όπως είναι η *Ελληνική Εταιρεία*.
- > Τα μέλη του Συμβουλίου αυτού εξετάζουν, κρίνουν και ορίζουν τα βραβεία της νέας κατηγορίας βραβείων, τα οποία αφορούν μελέτες διάσωσης, αποκατάστασης και ανάδειξης της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς, κινητής και ακίνητης.

Ειδικότερα, πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τις Συνόδους των τελευταίων ετών, το Επιστημονικό Συμβούλιο έκανε τις εξής επεμβάσεις:

- > Στο Bassano (1997) παρακίνησε τον εκεί Δήμο για την αναστήλωση του μεσαιωνικού κάστρου Eccelin.
- > Στη Σικελία (1999), πίεσε τις περιφερειακές αρχές της Σικελίας, οι οποίες σε συνεργασία με το Istituto Italiano dei Castelli – Sezione Sicilia, ολοκλήρωσαν τη δημοσίευση του πρώτου πλήρους Καταλόγου αυτής της κατηγορίας των μνημείων.
- > Στην Πράγα (2000) επεξεργάστηκε, από κοινού με εθνικά και τοπικά ιδρύματα, τη διατύπωση νέων κανόνων των αρχαιολογικών ερευνών μέσα σε χώρους φρουρίων και κάστρων.
- > Στο Κοτορ (2001) του Μαυροβούνιου υπέδειξε στο εκεί Δήμο και το Περιφερειακό Ινστιτούτο για την Προστασία των Μνημείων μεθόδους για την διατήρηση και βιώσιμη ανάδειξη της πόλης του Κοτορ, ως Μνημείου της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, με έμφαση στις οχυρώσεις της.
- > Στο Ηράκλειο της Κρήτης (2002), εξέτασε και εκτίμησε τις εργασίες αναστήλωσης και αποκατάστασης των ενετικών τειχών της πόλης που βρίσκονται σε εξέλιξη, και κατέθεσε μια σειρά οδηγιών για την ορθότερη αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων που προκύπτουν.
- > Στην Κωνσταντινούπολη (2003), υπογράμμισε με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο τη μέγιστη σημασία των βυζαντινών τειχών της πόλης, ιστορική, αρχιτεκτονική, τεχνολογική, πολεοδομική για ολόκληρη την Ευρώπη και την Παγκόσμια Κοινότητα, ενώ ταυτόχρονα επισήμανε την αντιεπιστημονική μεθοδολογία που έχουν ακολουθηθεί στην «αναστήλωση»-ανακατασκευή μεγάλων τμημάτων των χερσαίων τειχών. Την αναφορά του το Επιστημονικό Συμβούλιο υπέβαλε στο κεντρικό Συμβούλιο της Europa Nostra, που εξέδωσε σχετικό Ψήφισμα, στο οποίο μεταξύ άλλων τονίζεται η αναγκαιότητα οργάνωσης-ίδρυσης

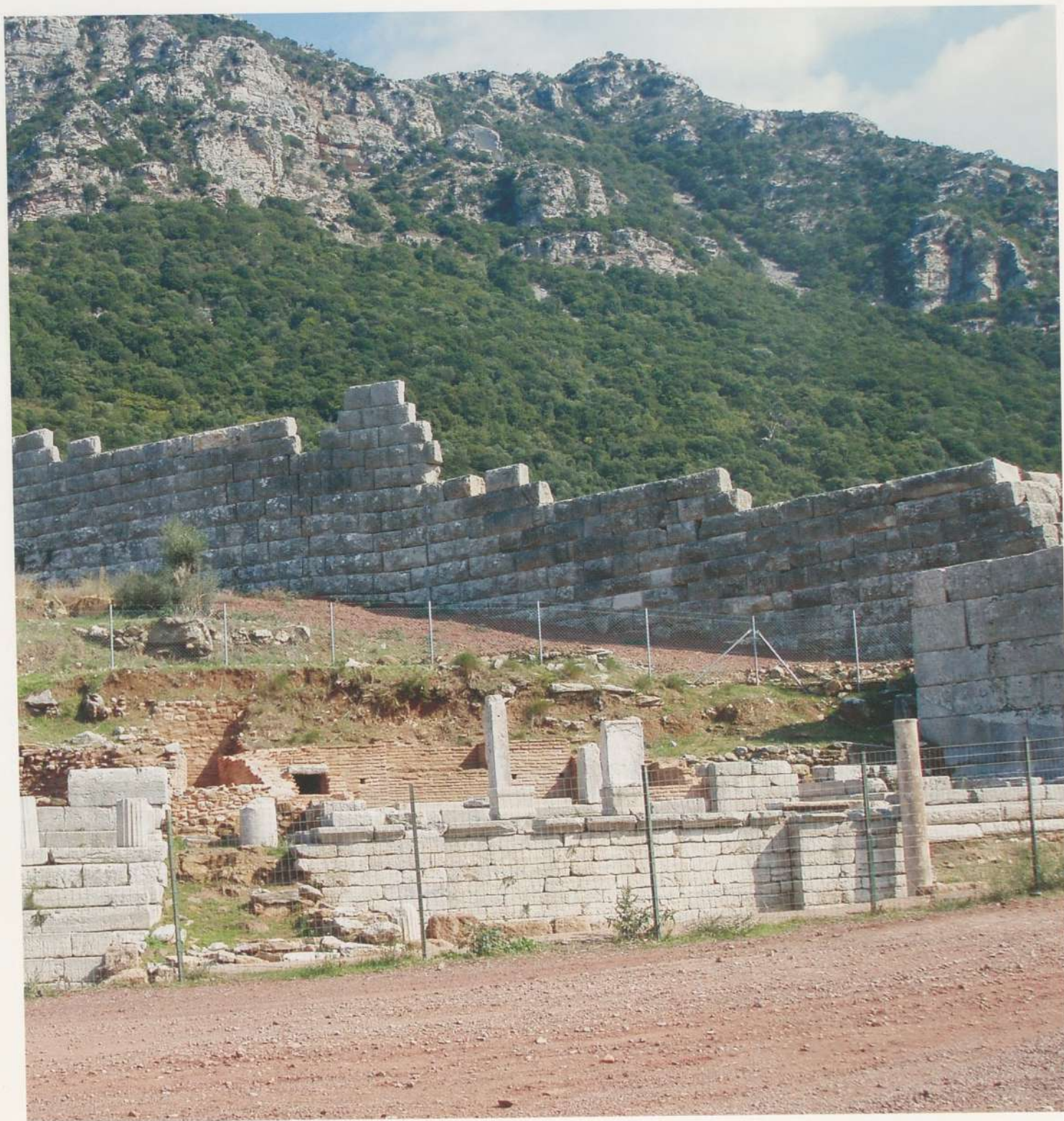
Ερευνητικού Ινστιτούτου, στα πλαίσια του οποίου θα συνεργάζονται ειδικοί επιστήμονες, πανεπιστήμια και άλλα αρμόδια όργανα τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά για την αποτελεσματικότερη και πλέον ολοκληρωμένη αναστήλωση και ανάδειξη του μοναδικού μνημειακού οχυρωματικού συνόλου της Κωνσταντινούπολης.

- > Στην Figueres της Καταλωνίας-Ισπανία (2004), εξέτασε, εκτίμησε και κατέληξε σε προτάσεις για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το φρούριο του San Fernando, μια μεγάλη στρατιωτική βάση του 18ου αιώνα, προτείνοντας τις βασικές αρχές για την διατήρηση και αναστήλωσή του και τις πιθανές νέες χρήσεις που θα αποδοθούν στο φρούριο.

Το Επιστημονικό Συμβούλιο της Europa Nostra αντιπροσωπεύει μια ενδιαφέρουσα ευρωπαϊκή ομάδα εργασίας, αποτελούμενη από υψηλού επιπέδου ειδικούς επιστήμονες, εξειδικευμένους στην ιστορική, φρουριακή αρχιτεκτονική, έστω και αν αυτή συνιστά ένα πολύ μικρό τμήμα στο μεγάλο μωσαϊκό της Ιστορίας της Τέχνης της ηπείρου μας. Στη σύγχρονη εποχή, όταν τόσες πολλές αποφάσεις λαμβάνονται με κριτήρια αποκλειστικά οικονομικά, το Επιστημονικό Συμβούλιο μπορεί να βοηθήσει ώστε η δημιουργικότητα και ο πολιτισμός όπως εκφράστηκαν από τις γενιές του παρελθόντος να τύχουν της ίδιας προσοχής και του ίδιου σεβασμού και εκτίμησης από την παρούσα και τις μελλοντικές γενιές.

Μ' αυτόν τον τρόπο το Επιστημονικό Συμβούλιο θα συμβάλει αποτελεσματικά στη διάσωση αυτής της πολύ σημαντικής κληρονομιάς, η οποία ξεπερνά τα εθνικά σύνορα και εκτείνεται από τη Μεσόγειο μέχρι τον Ατλαντικό και τη Βαλτική Θάλασσα, χωρίς να απομακρύνεται από τις δομικές αξίες της Πολιτιστικής Ταυτότητας της Ευρώπης.

■ Ιωάννα Στεριώτου, αρχιτέκτων και αρχαιολόγος, μέλος Δ.Σ., Αντιπρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής EUROPA NOSTRA.

ΦΑΝΗ ΜΑΛΛΟΥΧΟΥ-ΤΟΥΦΑΝΟ

Europa Nostra: Βραβεύοντας τους πρωτοπόρους

Ο Αντιπρόεδρος της Europa Nostra Κώστας Καρράς παραδίδει βραβείο στον αρχαιολόγο Πέτρο Θέμελη και την αρχιτέκτονα Ελένη-Άννα Χλέπα για την παραδειγματική αναστήλωση της Αρκαδικής Πύλης και του αρχαίου τείχους της Μεσσήνης.

◀ Αναστηλωμένα Τείχη της Αρχαίας Μεσσήνης.

Όπως είναι γνωστό, από το 1963 δραστηριοποιείται στην προώθηση της διαφύλαξης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ευρώπης η Πανευρωπαϊκή, μη Κυβερνητική, Ομοσπονδία Europa Nostra. Στα σαράντα πέντε χρόνια της λειτουργίας της η Europa Nostra έχει να επιδείξει πλούσιο έργο, κυρίως στην κατεύθυνση της αντιπροσώπευσης και έκφρασης της βούλησης των πολιτών της Ευρώπης για τη διάσωση της πατρογονικής τους κληρο-

νομιάς και της άσκησης σχετικών πιέσεων στους αρμόδιους οργανισμούς, ιδιαίτερα στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Για την ενθάρρυνση και επιβράβευση έργων και προσπάθειών που γίνονται για την ανάδειξη της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η Europa Nostra, ήδη από το 1978, θεσπίζει την απονομή ετήσιων Βραβείων. Το 2002 τα Βραβεία υιοθετούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και διευρύνονται ως προς τους στόχους και το αντικείμενό του, που πλέον δεν αφορά μόνον την αρχιτεκτονική κληρονομιά, αλλά και πολιτιστικά τοπία, αρχαιολογικούς χώρους και κινητά έργα τέχνης, ή, ακόμη, τη διενέργεια πρότυπης σχετικής έρευνας ή την ανάληψη σημαντικών πρωτοβουλιών για την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των νέων. Επιβραβεύεται επίσης η σημαντική συμβολή ατόμων ή φορέων στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η Ελλάδα, με τη βοήθεια της *Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού*, εκπροσώπου της Europa Nostra στη χώρα μας, έχει να επιδείξει, στα τριάντα χρόνια λειτουργίας του θεσμού, πολλαπλές βραβεύσεις. Επιβραβεύσεις προσπαθειών για τη διάσωση και ανάδειξη ιστορικών συνόλων (Κουτσουναίρι, Οία, Μονεμβασιά, Πλάκα, Πάπιγκο, συνοικία Παναγιάς Καβάλας, ιστορικά κτήρια Καλαμάτας) ή αρχαιολογικών χώρων και μνημείων

Σύρος: Το Αρχοντικό Βουρλή. Αναστηλώθηκε από τον Τάσο Κάρτα και βραβεύτηκε από την Eurora Nostra. Αριστερά, ο ταμίας της Eurora Nostra και πρώτος πρόεδρος του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, Ντίνος Λεβέντης, ο οποίος παραστάθηκε με ενεργό και αποτελεσματικό τρόπο στο έργο της Ελληνικής Εταιρείας.

Πρέβεζα, Μονή Λεκατσά.

(Ερέχθειον, αρχαιολογικοί χώροι Σαγκρίου και Υρίων Νάξου, κάστρο Σερβίων, Έργο Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας), ακόμη και στοιχείων πολιτιστικών τοπίων (λιθόστρωτα Λέσβου, Αρκαδική Πύλη και τμήμα περιμετρικού Τείχους Αρχαίας Μεσσήνης) βραβεύσεις επεμβάσεων αποκατάστασης σε ιστορικές μονές και εκκλησίες (Φυρογίων Σίφνου, Αγίας Μονής Ναυπλίου, Αγίας Ειρήνης Ρεθύμνου, Σιμωνόπετρας Αγίου Όρους, Αγίας Πελαγίας Καστροσυκιάς και Μονής Φανερωμένης Λεκατσά Ηπείρου, ναός Αγίου Παντελεήμονος Θεσσαλονίκης), σε ιστορικά μνημεία (Λευκός Πύργος Θεσσαλονίκης, Ιπποτικός Ξενώνας Αγίας Αικατερίνης Ιστορικής Πόλης Ρόδου), σε ιστορικά βιομηχανικά συγκροτήματα (Μύλος Θεσσαλονίκης, υδρόμυλοι Δημητοάνας, νερόμυλος Μάρκου στη Βέροια, κτήριο

κατεργασίας σπόγγων στην Ύδρα), σε μεταβυζαντινά και νεοκλασικά κτήρια (κτήριο Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών, αρχοντικό Βουρλή στη Σύρο, Δημαρχείο Ηρακλείου, αγροτικές οικίες 19ου αι. στην Ήπειρο, κτήριο *Ελληνικής Εταιρείας* στην Πλάκα, το μέγαρο του Αρσακείου, αρχοντικά Αργυρού στη Σαντορίνη, Φεραί-ου στην Καστοριά, Καπετάνιου στη Σύμη, Παύλου Κουντουριώτη στην Ύδρα, Casa Bianca στη Θεσσαλονίκη). Τέλος, ιδιαίτερης σημασίας είναι η βράβευση, το 2000, του λιθοξόου-αρχιτεχνίτη του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος Γιάννη Αρμπιλιά, συνεχιστή μιας πανάρχαιας, αλλά πάντα ζωντανής, παράδοσης.

■ Φανή Μαλλούχου-Tufano, αρχαιολόγος, Αντιπρόεδρος ΣΑΚ.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΟΝΙΟΡΔΟΣ

Όταν οι λαοί συνεργάζονται...

Για πρώτη φορά συνεργάστηκαν μεταξύ άλλων Παλαιστίνιοι και Ισραηλινοί αρχαιολόγοι.

Το 1995, μετά τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης, παρατηρήθηκε η στροφή των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων προς την ενθάρρυνση του πολιτικού διαλόγου, των οικονομικών ανταλλαγών και της κοινωνικής και πολιτιστικής συνεργασίας των λαών. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, την 1η Μαΐου 2005, ξεκίνησε το τριετές πρόγραμμα «Βυζάντιο και Πρώιμο Ισλάμ» (BYZeIS), μια διεπιστημονική προσέγγιση διαχείρισης της κληρονομιάς του Βυζαντί-

ου και του πρώιμου Ισλάμ στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από τον τρίτο κύκλο του Προγράμματος "Euromed Heritage" της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Έξι φορείς από πέντε χώρες διοργανώνουν το πρόγραμμα: η *Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού* (Παράρτημα Θεσσαλονίκης), το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Παλαιστινιακό Εργαστήριο Μωσαϊκών-Επιτροπή για την Προβολή Τουρισμού της Παλαιστινιακής Αρχής, η Ισραηλινή Αρχή Αρχαιοτήτων, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Κύπρου και το Τεχνικό Πανεπιστήμιο Μέσης Ανατολής της Τουρκίας.

Το Παράρτημα Θεσσαλονίκης της *Ελληνικής Εταιρείας* φέρει τη συνολική ευθύνη για τη διαχείριση και το συντονισμό των δράσεων του προγράμματος.

Το «Βυζάντιο και Πρώιμο Ισλάμ» είναι ένα Πρόγραμμα με όραμα για τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και αγαπητό στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφού έχει καταφέρει να επιτύχει την προσέγγιση και τη συνεργασία πενήντα εξειδικευμένων επιστημόνων, 19 από το Ισραήλ, 17 από την Παλαιστινιακή Αρχή, 12 από την Κύπρο και 2 από την Τουρκία, προερχόμενων από χώρες που βρίσκονται σε αέναη σύγκρουση, χώρες με κοινωνίες χωρισμένες από τείχη και γραμμές.

Ο Μιχαήλ Σκούλλος στο μεγάλο Συνέδριο του Ο.Η.Ε. στο Ρίο το 1992.

Ως Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας (1982-2001) και συνάμα Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Γραφείου Περιβάλλοντος (1986-1995) αλλά και μέχρι σήμερα αντιπροσωπεύοντας την Ελληνική Εταιρεία στο ΜΙΟ/ΕCDE έχει αναπτύξει πλούσια και παραγωγική δράση στο διεθνές περιβάλλοντικό προσκήνιο.

Οι επιστήμονες αυτοί συναντήθηκαν και συνεργάστηκαν στην Αθήνα (Φεβρουάριος 2006), στην Πάφο (Νοέμβριος 2006) και στη Θεσσαλονίκη (Απρίλιος 2007) με σκοπό τη γνωριμία με την ευρωπαϊκή και ειδικότερα τη μεσογειακή εκδοχή της έννοιας «διαχείριση πολιτιστικού αποθέματος» και της μεθοδολογίας της, όσον αφορά στην συντήρηση και αποκατάσταση αλλά και στον αναγκαίο διάλογο με το κοινό μέσα από την απόδοση και επανάχρησή του (μέθοδοι αναστήλωσης, αποκατάστασης, εργαστήρια συντήρησης, εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων, τρέχουσες μουσειολογικές και μουσειογραφικές πρακτικές). Σε αυτό το πλαίσιο οι συνέδριοι επισκέφτηκαν μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους των προαναφερθεισών πόλεων και χωρών, τα οποία στη συνέχεια αποτέλεσαν πεδία κριτικής θεώρησης και έρευνας μέσα από τις διεθνικές και διεπιστημονικές ομάδες που συγκροτήθηκαν (Workshops). Από την «μακροκλιματική» εμπειρία του επισκέπτη λοιπόν στην

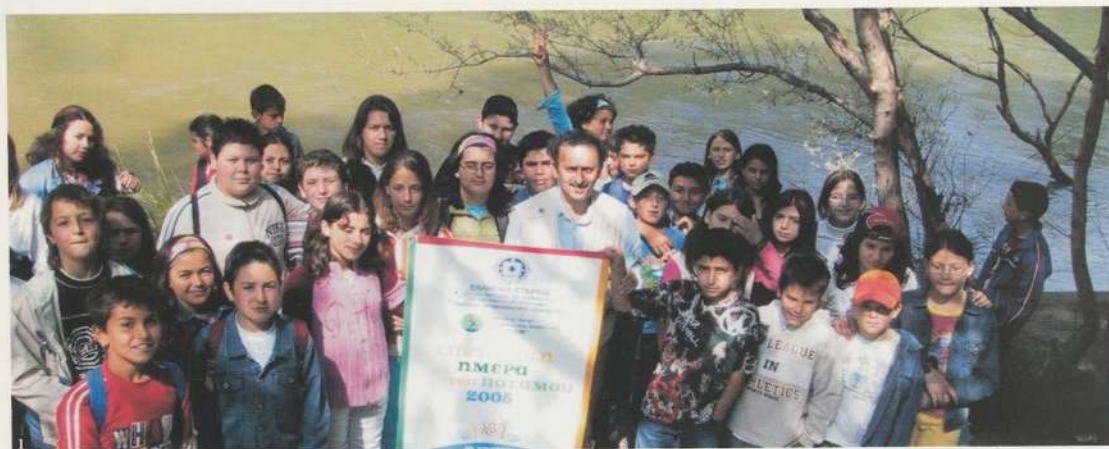
«μικροκλιματική εξέταση» του ειδικού – μια διαδικασία πρωτότυπης προσέγγισης τής έννοιας «διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς», που αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο γεωγραφικό χώρο της Μεσογείου.

Οι συναντήσεις αποτέλεσαν μια εξόχως εποικοδομητική ανταλλαγή εμπειρίας για τη μεσογειακή γεωγραφία μνημείων και ο κύκλος τους ολοκληρώθηκε με την Τελική Διάσκεψη του Προγράμματος στη Θεσσαλονίκη στις 24 και 25 Φεβρουαρίου του 2008.

Το Παράρτημα της Ελληνικής Εταιρείας συμμετείχε επίσης ως κύριος εταίρος στο ετήσιο Πρόγραμμα: “Chateaux et Forteresses de l’époque des Croisades” στο πλαίσιο του Culture 2000 του οποίου στόχο αποτέλεσε η τεκμηρίωση της ύπαρξης μιας κοινής αρχιτεκτονικής πολιτιστικής κληρονομιάς, αντικείμενο επεξεργασίας μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Μεσαιωνικής περιόδου και η διάχυση των πληροφοριών αυτών όχι μόνο μεταξύ επιστημόνων, αλλά και στο ευρύτερο Ευρωπαϊκό, Συριακό και Ευρωμεσογειακό κοινό.

Σε αντίστοιχο δίκτυο φορέων πολιτιστικής κληρονομιάς το Παράρτημα Θεσσαλονίκης συμμετέχει ως εταίρος στο διετές πρόγραμμα “Habitats et Coupoles” στο πλαίσιο του Culture 2000, που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, άρχισε τις δραστηριότητές του την 1η Νοεμβρίου 2007 και σχετίζεται με την εκτίμηση της κοινής αρχιτεκτονικής πολιτιστικής κληρονομιάς μεταξύ Ανατολής και Δύσης και την ανάπτυξη μιας διαθεματικής επιστημονικής έρευνας για την κοινή ιδιωματική αρχιτεκτονική των θολωτών κατασκευών των Νοτιοευρωπαϊκών χωρών και εκείνων της Συρίας.

■ Βασίλης Κονιόρδος, αρχιτέκτων, Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας, Πρόεδρος Παραρτήματος Θεσσαλονίκης.

Εν δράσει...

1. Το πρόγραμμα «Το ποτάμι», στο Νέστο, με τον Δημήτρη Καλαϊτζή, 2005.
2. Καθαρίζοντας πετρελαιοκηλίδα στον Ευβοϊκό, 2000.
3. Υπαίθρια έκθεση του έργου μας στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, 2003.
4. Ημέρα περιβάλλοντος, 2007: κυκλώνουμε προστατευτικά την Πύλη του Αδριανού.
5. Αντίπαρος: Το Πρόγραμμα Αιγαίου βραβεύει μαθητές, 2007.
6. Εθελόντριες στην Αίγινα, δεξιά η Νελίνα Καπετσώνη.
7. Καθαρίζοντας τις εκβολές του Κηφισού: εκστρατεία του ΣΚΑΪ και της Καθημερινής, 2007.
8. Βαδίζοντας με την Ολυμπιονίκη Αναστασία Τζουμελέκα, 2005.
9. Φοιτητική Περιβαλλοντική Κατασκήνωση στο Τρίκερι, 2005.
10. Θεσσαλονίκη: Ημέρα Περιβάλλοντος με τους Βασίλη Κονιόρδο και Βιβιάννα Μεταλληνού, 2007.
11. Πάτμος: συντηρώντας τμήμα του ιστορικού μονοπατιού Απορθιανός, 2007.
12. Το κλίμα αλλάζει... αλλάζω ζωή!

> Η δύναμη του εθελοντισμού

ΣΤΑΘΗΣ ΠΟΤΑΜΙΤΗΣ

Ελληνική Εταιρεία: Μια ασυνήθιστη δομή

Στην πανάρχαιη οδό Τριπόδων δρα η Ελληνική Εταιρεία με μια ασυνήθιστη δομή: η δημοκρατία εν δράσει και οι συμμετοχικές διαδικασίες στην πράξη.

Η εμπορική εταιρία είναι θεσμός που έχει μελετηθεί ευρέως, ιδιαίτερα υπό δύο πρίσματα: το πρίσμα των κινδύνων που δημιουργεί η διάκριση διαχείρισης και ιδιοκτησιακών συμφερόντων και αυτό των οργανωτικών προϋποθέσεων συνένωσης συμφερόντων και δυνάμεων, που πολλαπλασιάζουν την ισχύ και την αποτελεσματικότητα των

προσπαθειών των μελών της. Η εταιρική διακυβέρνηση αποτελεί εδώ και χρόνια το πιο ζωντανό κλάδο μελέτης του εταιρικού δικαίου, ενώ οι οργανωτικές δομές και εναλλακτικές λύσεις διάρθρωσης της εμπορικής εταιρίας έχουν εξετασθεί σχεδόν εξαντλητικά.

Αντίθετα, οι μορφές οργάνωσης και λειτουργίας εταιρικών σχημάτων που επιδιώκουν άλλους σκοπούς, όπως κοινωφελή ιδρύματα, αστικές εταιρίες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, σωματεία, έχουν απασχολήσει πολύ λιγότερο τη θεωρία και πρακτική και αντιμετωπίζονται συνήθως χωρίς ιδιαίτερη εφευρετικότητα και χωρίς να αναζητούνται πρωτότυπες λύσεις ή δομές. Μια εξαίρεση στο γενικό κανόνα αποτελεί η Ελληνική Εταιρεία. Η αξιοπρόσεκτη αυτή εξαίρεση εντοπίζεται τόσο στις προβλέψεις του καταστατικού του σωματείου, γιατί αυτή είναι η νομική μορφή της Ελληνικής Εταιρείας, όσο και στην εκμετάλλευση των προβλέψεων αυτών στην δραστηριοποίησή της.

Σε πρώτη ανάγνωση, το καταστατικό της Ελληνικής Εταιρείας φαίνεται να προσδιορίζει μια ασυνήθιστα σύνθετη και ανεπτυγμένη λειτουργική και διοικητική διάρθρωση. Πέραν της Γενικής Συνέλευσης των μελών, προβλέπεται η λειτουργία Διοικητικού Συμβουλίου με μέλη που δεν μπορούν να ξεπεράσουν τα είκοσι επτά. Το καταστατικό περιλαμβάνει ειδικά μέριμνα για την συμμετοχή στο Δ.Σ.

Οροφωγραφία στο κτήριο
της Ελληνικής Εταιρείας.

τουλάχιστον τεσσάρων μελών από το Παράρτημα Θεσσαλονίκης, μέχρι τεσσάρων αντιπροσώπων του σωματείου σε διεθνείς περιβαλλοντικούς οργανισμούς καθώς και μέχρι οκτώ προέδρων Ειδικών Συμβουλίων, το ρόλο των οποίων θα δούμε σύντομα στη συνέχεια. Η άμεση διαχείριση, όμως, δεν ασκείται από το Διοικητικό Συμβούλιο αλλά από τη Εκτελεστική Επιτροπή που αποτελείται από τουλάχιστον 7 μέλη εκλεγμένα από το Διοικητικό Συμβούλιο, μαζί με τους προέδρους των Ειδικών Συμβουλίων. Ήδη, τα τρία επίπεδα ελέγχου και διαχείρισης κατά το καταστατικό της *Ελληνικής Εταιρείας* επιτρέπουν να διακρίνουμε το ενδιαφέρον των μελών για δομικές ισορροπίες και συμπληρωματικότητα ρόλων στο πλαίσιο του σωματείου.

Μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα καινοτομία της οργάνωσης της *Ελληνικής Εταιρείας* είναι η λειτουργία εντός του σωματείου των Ειδικών Συμβουλίων. Τα Ειδικά Συμβούλια συγκροτούνται με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, μετά από εισήγηση του Διοικητικού Συμβουλίου για την διαχείριση συγκεκριμένων τομέων ειδικού ενδιαφέροντος για το σωματείο. Κάθε Ειδικό Συμβούλιο προεδρεύεται από μέλος που εκλέγεται στη θέση αυτή από τη Γενική Συνέλευση και περιλαμβάνει τουλάχιστον τέσσερα άλλα μέλη του σωματείου. Η δράση του Ειδικού Συμβουλίου προσδιορίζεται από τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του που καλύπτει, μεταξύ άλλων, τις ανάγκες ενός επιχειρησιακού σχεδίου.

Παρεμφερή σώματα, από άποψη λειτουργίας και οργάνωσης αλλά με κάθετα και όχι οριζόντια αντικείμενα, είναι το Παράρτημα Θεσσαλονίκης και οι Τοπικές Επιτροπές της *Ελληνικής Εταιρείας*. Συγκροτούνται μετά από απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου και λειτουργούν και αυτά, όπως και τα Ειδικά Συμβούλια, σύμφωνα με εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας.

Τα επιμέρους Ειδικά Συμβούλια και οι Τοπικές Επιτροπές της *Ελληνικής Εταιρείας* έχουν αποδειχθεί στη πράξη οι κινητήρες δραστηριοποίησής της σε βάθος. Έχουν επιτρέψει την ενσωμάτωση του ειδικού ενδιαφέροντος που έχουν μέλη της *Ελληνικής Εταιρείας* για κάποιο ειδικό θέμα –αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, φυσικού περιβάλλοντος, ποιότητας ζωής ή κάποιας περιοχής της χώρας– στην ευρύτερη δραστηριότητά της. Όπως και στο πλατωνικό άρμα, την άμαξα της *Ελληνικής Εταιρείας* τραβούν τα άλογα των επιμέρους Συμβουλίων, Επιτροπών και γεωγραφικών προγραμμάτων υπό την κοινή διεύθυνση και διαχείριση του Δ.Σ. Η σύσταση και ενεργοποίηση των οργάνων και προγραμμάτων αυτών επιτρέπει να γεφυρωθεί η επιθυμία να συνδυαστούν ευρείες παρεμβάσεις από έναν οργανισμό με χαρακτήρα σωματείου στα πολλά και διάφορα θέματα που καλύπτουν οι σκοποί του με την εντονότερη και αποτελεσματικότερη προσωπική δέσμευση ορισμένων από τα μέλη σε κάποιο ειδικό ζήτημα ή σε κάποια ειδική περιοχή της χώρας. Η ισορροπημένη και μακρόβια παρουσία της *Ελληνικής Εταιρείας* στο χώρο της δράσης δεν είναι, βεβαίως, μόνο θέμα καταστατικού και οργάνωσης. Το σωματείο ευτύχησε να έχει εξαιρετική σύνθεση μελών και εμπνευσμένες διοικήσεις. Θα ήταν όμως άδικο να αγνοηθεί ως παράγων επιτυχίας η καταστατική πρόνοια για την σπονδυλωτή οργάνωση των δραστηριοτήτων του σωματείου μέσω Συμβουλίων και Επιτροπών αλλά και η ετοιμότητα των διοικήσεων να εκμεταλλευτούν τις καταστατικές δυνατότητες ώστε να ενθαρρύνουν την πλήρη ενεργοποίησή τους.

■ Στάθης Ποταμίτης, νομικός σύμβουλος Δ.Σ.

ΛΟΥΛΑ ΚΕΡΤΣΙΚΩΦ

Από τις επιχειρήσεις στο περιβάλλον

Τσιχλοποταμίδα
στον Αμβρακικό.

Προέρχομαι από οικογένεια επιχειρηματιών της θάλασσας. Με την ευκαιρία χορηγίας στην *Ελληνική Εταιρεία των αδελφών μου Απόστολου και Γρηγόρη Χατζηλευθεριάδη* για την έκδοση λευκώματος με τίτλο «*Η Συνασμός της Καπαδοκίας*» (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών, 1986) που αφορούσε την πατρίδα της οικογένειάς μας, ήρθα για πρώτη φορά σε επαφή με το έργο που επιτελεί η *Ελληνική Εταιρεία*.

Ο ιδιωτικός τομέας και οι επιχειρήσεις έχουν στόχο το κέρδος. Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί βασικό οικονομικό παράγοντα· η αλόγιστη εκμετάλλευσή του, όμως, οδήγησε σε φαινόμενα όπως η υπερθέρμανση της ατμόσφαιρας και οι κλιματικές αλλαγές. Αλλά και ο σεβασμός για το περιβάλλον δεν λείπει λιγότερο από τους επιχειρηματίες σε σχέση με άλλους ανθρώπους. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, πρωτοπόροι έλληνες θαλασσινοί επιχειρηματίες, αναγνωρίζοντας το πρόβλημα στις θαλάσσιες μεταφορές, ενεργοποιούνται στο σχεδιασμό και κατασκευή πλοίων με διπλά τοιχώματα (double hull). Παγκόσμια πρωτιά, πολύ πριν η ναυπήγηση πλοίων με διπλά τοιχώματα γίνει υποχρεωτική, το 1996 από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Ναυτιλίας (ΙΜΟ). Στόχος τους η ελαχιστοποίηση της θαλάσσιας ρύπανσης.

Συχνά αντιμετωπίζουμε το δίλημμα, και είναι κατανόητο, πώς συνδυάζεται η επιχειρηματικότητα με την ευαισθησία για το περιβάλλον όταν μάλιστα στη συνείδηση των περισσότερων πολιτών, αφενός επιχειρήσεις και περιβάλλον αποτελούν αντιμαχόμενα στρατόπεδα, αφετέρου έχει επικρατήσει η γνώμη ότι οι πρώτες όχι μόνον έχουν την κύρια ευθύνη για την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων, αλλά επίσης ευθύνονται για την υποβάθμισή του περιβάλλοντος.

Δεν θα διαφωνήσω με τη διαπίστωση αυτή. Είναι γεγονός ότι η «ορθολογική» συμπεριφορά του επιχειρηματία, που είναι συχνά –αν όχι πάντα– η μεγιστοποίηση του κέρδους, οδηγεί σε συμπεριφορές «ελεύθερου καβαλάρη». Σε ένα κατεξοχήν ανταγωνιστικό περιβάλλον –όπως αυτό των επιχειρήσεων– μοιάζει εντελώς «παράδοξο» να επιδεικνύει κανείς σεβασμό στη χρήση των φυσικών πόρων, όταν όλοι οι ανταγωνιστές κάνουν ακριβώς το αντίθετο. Είναι όμως πράγματι ορθολογική η επιλογή του «ελεύθερου καβαλάρη» επιχειρηματία; Σήμερα, βασισμένοι σε επιστημονικά δεδομένα και με τη γνώση που έχουμε αποκτήσει σχετικά με τις «περιορισμένες αντιστάσεις» του Πλανήτη μας σε φαινόμενα όπως αυτό του θερμοκηπίου, η ευθύνη και οι επιλογές του επιχειρηματία είναι περισσότερο από καθοριστικές για το μέλλον του Πλανήτη, όπως τουλάχιστον παρουσιάζεται στα στατιστικά στοιχεία πρόσφατων ερευνών.

Η *Ελληνική Εταιρεία*, στα 35 χρόνια της δραστηριότητάς της, έχει συμβάλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση οικολογικών συνειδήσεων και στην ανάδειξη του ενδιαφέροντος τόσο για το φυσικό όσο και το ανθρωπογενές περιβάλλον ως μιας κατεξοχήν ορθολογικής επιλογής. Επίσης, έχει συμβάλει σημαντικά μαζί με το δίκτυο όλων των περιβαλλοντικών οργανώσεων στην ευαισθητοποίηση του κράτους, το οποίο έχει τεράστια ευθύνη στον τομέα αυτό. Δεν θα παρασυρθώ όμως στη συζήτηση των ευθυνών του κράτους. Εστιάζω τη σκέψη μου στη διαμόρφωση μιας οικολογικής συνείδησης στους ιδιώτες-επιχειρηματίες.

Πιστεύω ακράδαντα στα υγιή αντανakλαστικά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Σε έναν άλλο, συγγενή τομέα, αυτόν του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, η ιδιωτική πρωτοβουλία και οι επιχειρήσεις έχουν διαπρέψει. Αναμφισβήτητα, η ιδιωτική πρωτοβουλία στήριξε διαχρονικά την πολιτιστική δημιουργία. Τα σημαντικότερα ανθρώπινα πολιτιστικά επιτεύγματα, είτε εκείνα της μνημειώδους αρχιτεκτονικής, είτε της εικαστικής πρωτοπορίας, είτε της μουσικής παράδοσης, του θεάτρου, της όπερας,

του χορού, στηρίχτηκαν σε ιδιωτικές χορηγίες ή ακόμη και παραγγελίες.

Τα έργα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος βέβαια γίνονταν άμεσα αντιληπτά, και έτσι, ήταν άμεσα «ανταποδοτικά». Συνεπώς κατάφερναν να ελκύουν το ενδιαφέρον και την αρωγή των επιχειρηματιών. Δεν γνωρίζω αν θα υπήρχε «Αναγέννηση» και τι μορφή θα είχε ο σύγχρονος πολιτισμός αν ο επιχειρηματικός κόσμος δεν διαμόρφωνε έγκαιρα πολιτιστική συνείδηση, αν δεν στήριζε την ανθρώπινη δημιουργία.

Σήμερα, ζητήματα αειφορίας και φυσικού περιβάλλοντος γίνονται –επιτέλους– άμεσα αντιληπτά. Καθίστανται επίσης και άμεσα «ανταποδοτικά». Πιστεύω ότι ο ιδιωτικός τομέας και οι επιχειρήσεις, όχι μόνο θα αλλάξουν συμπεριφορά και πρακτικές, αλλά θα αποτελέσουν, για άλλη μια φορά, την κινητήρια δύναμη που θα οδηγήσει την ανθρωπότητα στη σημαντικότερη της κατάκτηση. Αυτή της αειφορίας. Αυτό άλλωστε επιτάσσει ο ορθολογισμός, βασικό χαρακτηριστικό των επιχειρηματιών, όπως επίσης επιτάσσει και το «ήθος» της επιχειρηματικότητας των ανεπτυγμένων χωρών, απέναντι σε αυτήν των αναπτυσσόμενων χωρών του τρίτου κόσμου.

Προσβλέπω και πιστεύω ότι δεν θα αργήσουμε να δούμε ένα «πάντρεμα» ανάμεσα στις επιχειρήσεις και το περιβάλλον. Ένα «γάμο» που –όπως κάθε επιτυχημένος γάμος– θα στηρίζεται στην κατανόηση, την υποχώρηση, τη λελογισμένη χρήση φυσικών πηγών, την αειφορία.

Ίσως αυτά ηχούν ρομαντικά και ιδεαλιστικά. Επιμένω ότι είναι ορθολογικά. Για την επίτευξή τους εργαζόμαστε στην *Ελληνική Εταιρεία* με την ελπίδα ότι επιτελούμε το καθήκον μας για να διαφυλάξουμε και να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές ένα μέλλον καλύτερο, ή τουλάχιστον, όχι χειρότερο από το παρόν!

■ Λούλα Κέρτσικωφ, επιχειρηματίας, Γενική Γραμματέας της *Ελληνικής Εταιρείας*, μέλος ΣΟΚ και ΣΕΠΠ.

ΦΩΦΗ ΝΕΟΦΥΤΟΥ

Όσοι φίλοι, προσέλθετε!

Τα μέλη και οι φίλοι ήταν από την αρχή της ίδρυσης της *Ελληνικής Εταιρείας* η ραχοκοκαλιά της. Όπως τότε, έτσι και τώρα η εθελοντική τους εργασία στηρίζει τις ποικίλες δραστηριότητες και προγράμματά της για τη διατήρηση του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Πολλά μέλη συμμετέχουν, σύμφωνα με την κατάρτιση και τα ενδιαφέροντά τους, στα διάφορα Ειδικά Συμβούλια. Εκπαιδευτικοί, νομικοί, αρχιτέκτονες, ειδικοί για το περιβάλλον και την επικοινωνία αλλά και άτομα χωρίς ειδική κατάρτιση, με μόνη εξαίρεση την ευαισθητοποίηση και τον ενθουσιασμό τους για κοινούς σκοπούς, συμμετέχουν εθελοντικά στα πολλαπλά προγράμματα και εκστρατείες της οργάνωσης.

Παλαιότερα, η Αθήνα συγκέντρωνε την πλειοψηφία των φίλων και μελών. Τα τελευταία, όμως, χρόνια και από άλλα μέρη της ηπειρωτικής Ελλάδας αλλά κυρίως από την νησιωτική Ελλάδα ολοένα και περισσότερο εκφράζεται η ανάγκη δημιουργίας Τοπικών Επιτροπών με σκοπό την αντιμετώπιση ειδικών περιφερειακών, περιβαλλοντικών κυρίως, προβλημάτων. Αυτό συμβάλλει στην αύξηση των μελών της *Ελληνικής Εταιρείας* στην περιφέρεια. Σήμερα ο αριθμός των Τοπικών Επιτροπών έχει φτάσει τις δεκαεπτά, με συνεχείς αιτήσεις για καινούργιες.

Με μεγάλη επιτυχία, το φθινόπωρο του 2007, πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά συνάντηση σχεδόν όλων των νησιωτικών Τοπικών Επιτροπών.

Η εορταγορά είναι η ετήσια γιορτινή συνάντηση μελών και φίλων.

Η πληροφόρηση και η επαφή μας με τα μέλη και τους φίλους μας είναι πρωταρχική ανάγκη και επιδίωξη. Με το τακτικό έντυπο δελτίο, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, επιστολές κ.τ.λ. προσπαθούμε να κρατάμε την επικοινωνία ζωντανή. Το σπίτι της *Ελληνικής Εταιρείας*, της οδού Τριπόδων, συχνά φιλοξενεί πάσης φύσεως εκδηλώσεις (π.χ. την ετήσια Εορταγορά και το Πανόραμα Οικολογικών Ταινιών) σχετικές με τα προγράμματα μας και έτσι δίδεται η ευκαιρία, μαζί με την εξυπηρέτηση των στόχων, να επιτευχθεί και η προσωπική μεταξύ μας επαφή.

Το Πανόραμα Οικολογικών Ταινιών έλκει τους νέους.

Επιδίωξή μας πάντα είναι να αυξήσουμε τον αριθμό των Φίλων. Μεγαλύτερος αριθμός στις τάξεις μας σημαίνει μια πιο δυνατή φωνή για την επιδίωξη των τόσων σημαντικών μας στόχων. Αποσκοπούμε επίσης στην προσέλευση νέων στην ηλικία στόμων, ακόμα πιο σημαντική σήμερα, όταν ο αγώνας που γίνεται για το περιβάλλον, είναι αγώνας για το μέλλον που ανήκει στη νεώτερη γενιά.

■ Φώφη Νεοφύτου, μέλος Δ.Σ., μέλος ΣΕΠΙ, υπεύθυνη σχέσεων με τα μέλη.

ΛΙΑ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

Το κοινό μας σπίτι

Τριπόδων 28 στην Πλάκα. «Η εστία», «ο τόπος εκκίνησης και συγκέντρωσης», «το σημείο αναφοράς»...

Το κτίριο της *Ελληνικής Εταιρείας*!

Πίσω από την ήρεμη Οθωνική του όψη, με τις επιτυχημένες αναλογίες και την έλλειψη οποιασδήποτε εξεζητημένης διακόσμησης, μέσα στους ήρεμους χώρους του που αποπνέουν ιστορικές μνήμες, η οικογένεια της *Ελληνικής Εταιρείας*—συνεργάτες και εθελοντές— δίνουν καθημερινό αγώνα για την προβολή, τη διάδοση και τη διάδοση της εθνικής πολιτιστικής μας κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε.

Σ' αυτό το κτίριο στεγάζονται τα γραφεία και το εντευκτήριο όπου τα μέλη και οι φίλοι συναντιούνται είτε για να ενημερωθούν είτε για να χαλαρώσουν μακριά από την βόη της πόλης αλλά και για να διασκεδάσουν και να εμπνευστούν με μουσικές βραδιές, προβολές ταινιών περιβαλλοντικού και οικολογικού ενδιαφέροντος, ζωγραφικής και φωτογραφίας και πολλά άλλα. Εδώ βρίσκεται η βιβλιοθήκη, το αναγνωστήριο και το πωλητήριο βιβλίων και δώρων που σχετίζονται με τη φύση και την αρχιτεκτονική. Εδώ βρίσκεται η συλλογή των φωτογραφιών του Boissonnas που δίνουν την εικόνα της Αθήνας και πολλών μνημείων της Ελλάδας στις αρχές του εικοστού αιώνα. Εδώ είναι η αρχαία οδός Τριπόδων και ο αναλειτουργικός τοίχος του 5ου αι. π.Χ. που την προστατεύει. Όλα αυτά συνθέτουν έναν φιλόξενο χώρο που

Πυθάρια κρασιού του 1ου αιώνα μ.Χ., δίπλα στον αρχαίο αναλειτουργικό τοίχο, στο κτήριο της *Ελληνικής Εταιρείας*.

συμβάλλει στην επιθυμία να συμμετέχουν τα μέλη και οι φίλοι σε διαλέξεις, προβολές, σεμινάρια, διαλογικά μαθήματα και συζητήσεις με κορυφαίες προσωπικότητες. Με την παρουσία τους οι επισκέπτες μας συμβάλουν στην επιτέλεση των σκοπών της *Ελληνικής Εταιρείας*, προσφέρουν την γνώση και την πείρα τους. Συμμερίζονται την αγωνία μας για την διατήρηση των

στοιχείων με τα οποία προέκυψε τον πλανήτη η φύση, καθώς και όλων των επιτευγμάτων των προπατόρων μας που με τη δημιουργικότητά τους προσέφεραν τόσο αποτελεσματικά σ' αυτό τον τόπο και μέσω αυτού σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα.

■ Λία Γεωργοπούλου μέλος Δ.Σ.,
Αντιπρόεδρος του ΣΕΠΙ, υπεύθυνη εκδηλώσεων.

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΜΟΣΧΟΥ

Με αρωγό την Αθηνά

Η χρηματοδότηση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων δημιουργεί μεγάλο προβληματισμό — πολλώ δε μάλλον όταν η Μη Κυβερνητική Οργάνωση αφορά τομείς (όπως το περιβάλλον), οι οποίοι επιτάσσουν ενέργειες κάθε άλλο παρά παράλληλες ή συμπληρωματικές των κυβερνητικών ενεργειών και πρωτοβουλιών και μάλλον άμεσα αντιπαρτιθέμενες με αυτές, λόγω της φύσης του σκοπού τους.

Διακρίνουμε τέσσερεις πηγές οικονομικής στήριξης ΜΚΟ:

Α. Κρατική επιχορήγηση.

Β. Ευρεία υποστήριξη από ιδιώτες (retail funding).

Γ. Εταιρική υποστήριξη (Corporate funding).

Δ. Ευρωπαϊκά (κυρίως) ή κρατικά (ενίοτε) προγράμματα.

Εξ ορισμού η Κρατική Υποστήριξη προϋποθέτει ότι θα πρέπει να συμπληρώνεις το έργο της κυβέρνησης όπου εκείνη δεν διαθέτει κατάλληλες ή επαρκείς δομές (όπως ΜΚΟ υγείας, κοινωνικής πρόνοιας κ.τ.λ.).

Δεν νοείται, όμως, περιβαλλοντική οργάνωση που να συμβαδίζει με τις στρατηγικές, πολύ περισσότερο δε τις πρακτικές της Πολιτείας.

Άρα η *Ελληνική Εταιρεία* δεν μπορεί —και κυρίως δεν θέλει— να βασιστεί στην κρατική οικονομική υποστήριξη. Η ευρεία υποστήριξη από ιδιώτες είναι πολύτιμη, λόγω του προφανούς εσόδου από τις συνδρομές τους ως μελών και φίλων της *Εταιρείας*. Ωστόσο, δεν είναι κάτι που επιτυγχάνεται εύκολα. Η Greenpeace και η WWF, π.χ.,

λόγω του διεθνούς τους δικτύου, διαθέτουν και εργαλεία προβολής και διαφήμισης και κυρίως αυτόματη αναγνωρισιμότητα. Αυτό δεν συμβαίνει με την *Ελληνική Εταιρεία*, αν και έχει επιτευχθεί εντυπωσιακή άνοδος στον αριθμό των μελών και φίλων της κατά την τελευταία πενταετία. Η άμεση ή έμμεση Εταιρική Υποστήριξη είναι, λοιπόν, η Κύρια Πηγή Οικονομικής μας Στήριξης. Η στήριξη του έργου της *Ελληνικής Εταιρείας* πράγματι καλύπτει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη των Εταιρειών στον τομέα «περιβάλλον».

Στην *Ελληνική Εταιρεία* γίνεται έργο ουσίας, επιστημονικά, καθοριστικό για το μέλλον μας ως ατόμων, ως χώρας, ως επιχειρήσεων. Η αντιπαράθεση με την πολιτεία είναι δημιουργική, και αποσκοπεί στο καλύτερο μέλλον όλων μας. Οι επιχειρήσεις θέλουν αλλά δεν μπορούν να προωθήσουν αφ' εαυτών τις περιβαλλοντικές βελτιώσεις για τους εργαζομένους, μετόχους και πελάτες τους. Τους είναι πολύτιμη η πλήρης γνώση των πρωτοβουλιών μας, των συγκεκριμένων προγραμμάτων μας αλλά και η συνεχής ενημέρωση για την επιστημονική και τεκμηριωμένη συμβουλευτική μας στην πολιτεία (για νομοθετικές βελτιώσεις) και στους πολίτες, ιδιώτες ή εταιρείες (για φιλική προς το περιβάλλον συμπεριφορά).

Παράλληλα, η διαφάνεια, η δημόσια λογοδοσία μας, η εφαρμογή κανόνων χρηστής διοίκησης, ο επαγγελματισμός αλλά και ο συνεπής ενθουσιασμός για το στόχο πείθουν για την αποτελεσματικότητα του έργου μας.

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της *Ελληνικής Εταιρείας* είναι το εύρος του αντικειμένου και το έμφυκο δυναμικό της — ιδιαίτερα οι επιστήμονες, πανελλήνια και πανευρωπαϊκά γνωστοί, όλοι εθελοντές. Διαθέτοντας την τεχνογνωσία αλλά και το πάθος για ένα καλύτερο αύριο, καθημερινά παράγουν «έργο ζωής» — ουσιαστικές παρεμβάσεις στο νομοθετικό έργο της πολιτείας — καλοπροαίρετα αλλά και «άφοβα», με συμμετοχή σε κοινά συμβούλια αλλά και με δημόσιο, τεκμηριωμένο διάλογο. Σχεδιάζοντας και παρουσιάζοντας σε ημερίδες και σεμινάρια, σε άρθρα και βιβλία πρακτικής αξίας παρατηρήσεις-συμβουλές για τη περιβαλλοντική προσαρμογή της συμπεριφοράς των πολιτών και όλων των ομάδων που απαρτίζουν την κοινωνία.

Σε μια εποχή που το περιβάλλον απασχολεί την κοινή γνώμη όλο και περισσότερο, είναι ανάγκη να ενισχυθεί και να αναπτυχθεί ο θεσμός των προσωπικών δωρεών και εταιρικών χορηγιών. «Συν Αθηνά και ...χείρα κίνει»!

Είμαστε αφοσιωμένοι στη «κίνηση της χειρός».

Η «Αθηνά» θα σταθεί δίπλα μας;

■ Μαριάννα Μόσχου, τραπεζίτης, μέλος Δ.Σ., ταμίας *Ελληνικής Εταιρείας*.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Τι είναι; Και γιατί χρειάζεται;

Πελεκάνοι στον Αμβρακικό.

◄ Τοπίο στη Σκύρο.

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ), σαν έννοια και σαν αντίληψη, είναι μεταγενέστερη της έννοιας Βιώσιμη Ανάπτυξη. Οι συνεχείς και γρήγορες μεταβολές στον πλανήτη μας, σε συνδυασμό με τη βραδύτητα με την οποία ο νόμος ή οι διεθνείς συνθήκες τις αντιμετωπίζουν, την κατέστησαν αναγκαία: η κοινωνία, προηγούμενη του νομοθέτη, εκφράζει τις δικές της προσδοκίες, ακόμη και απαιτήσεις, για το επιθυμητό και για το ανεπιθύ-

μητο, για το αναγκαίο και για το μη παραδεκτό, κρίνοντας, ταυτόχρονα, ότι η επιχειρηματική κοινότητα έχει τη δυνατότητα και το χρέος να συμβάλει στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων που παρουσιάζονται και μάλιστα σε συνεργασία με την Κοινωνία Πολιτών.

Η ΕΚΕ δεν αφορά την εφαρμογή του νόμου, γιατί αυτή είναι αυτονόητη. Αφορά τα πέραν του νόμου –κοινωνικά, περιβαλλοντικά, πολιτιστικά ή άλλα– στα οποία η επιχείρηση μπορεί να συμβάλλει με διάφορους τρόπους.

Δύο ερωτήματα τίθενται ωστόσο για την Επιχείρηση: Πρώτον, με τι να ασχοληθεί και με ποιο τρόπο; Και, δεύτερον, έχει συμφέρον να αναπτύξει τέτοια δράση;

Στο πρώτο, θα απαντούσα ότι η δράση που θα επιλέξει πρέπει να βρίσκεται σε αρμονία με τις εταιρικές αξίες της, με την κουλτούρα της και με το «πιστεύω» των στελεχών και του προσωπικού της. Η γνήσια ΕΚΕ δεν συνίσταται απλά στην οικονομική υποστήριξη ομάδων που επιτελούν έργο αξιόπαινο, αλλά και στην παροχή τεχνογνωσίας, στη συμπαράσταση στους τομείς όπου η κάθε ομάδα συναντά δυσχέρειες, ακόμη και στη συμμετοχή του προσωπικού –και με τεχνικά μέσα εν ανάγκη– στο έργο της ομάδας. Η στήριξη της επιχείρησης, για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να είναι γνήσια και πειστική.

Αμβρακικός

Στο δεύτερο ερώτημα θα απαντούσα καταφατικά, αλλά με ευρύτερα κριτήρια από τον οικονομικό ισολογισμό. Συγκεκριμένα:

Η υπογραφή δεσμευτικών διακηρύξεων υποστήριξης και πίστης σε συλλογικές πρωτοβουλίες είναι το εύκολο μέρος του έργου που πρέπει να επιτελεσθεί. Όμως μετά τι γίνεται; Πώς υλοποιείς τις νέες δεσμεύσεις σου; Με τι βοήθεια εκ των έndon γι' αυτά τα όχι καθαρά επιχειρηματικής φύσης ζητήματα;

Προφανώς χρειάζονται επαρκείς ανθρώπινοι πόροι –ποιοτικά επαρκείς– που θα είναι πρόθυμοι και ικανοί να προσαρμόζουν τον τρόπο σκέψης τους και να συμμορφώνονται προς αυτές τις νέες συμπεριφορές. Αυτό σαφώς αποτελεί ευθύνη και καθήκον της διοίκησης της εταιρίας. Αν όμως η διοίκηση δείξει το δρόμο με το παράδειγμά της, όχι μόνο με λόγια αλλά και με πράξεις, είναι πολύ πιθανό να βρει γρήγορα εξαιρετικά ευνοϊκή ανταπόκριση από τους ίδιους τους εργαζόμενους, όπως και από την ευρύτερη κοινότητα.

Ακόμη και η πρόσληψη επαγγελματιών ως νέων στελεχών θα επηρεασθεί ευνοϊκά, γιατί ο καθένας γρήγορα αντιλαμβάνεται ότι η εταιρία έχει και έναν άλλο, ευρύτερο σκοπό, ένα σκοπό με πραγματική αξία για την Κοινωνία στο σύνολό της, ένα σκοπό με τον οποίο οι περισσότεροι άνθρωποι θα ήταν ευτυχείς να συνδεθούν.

Αυτό μπορεί να μη φανεί αμέσως στα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησης, θα φανεί όμως με τον καιρό και μάλιστα πολύ έντονα. Και στην περίπτωση αυτή, πάλι, η οικονομική ανάπτυξη – σε συνδυασμό με αντιλήψεις και συμπεριφορές σύγχρονες και προ-δραστικές για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων και της οικουμενικής διακυβέρνησης, μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά ωφέλιμη για όλους τους ενδιαφερόμενους.

■ Θεόδωρος Παπαλεξόπουλος, πρώην Πρόεδρος του ΣΕΒ, μέλος της *Ελληνικής Εταιρείας*.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΒΕΝΤΗΣ

Υλοποιώντας το όραμα

Ο Ναός του Σωτήρος στο Αλεποχώρι. Μετά το σεισμό του 1981, έπεσε ο θόλος. Η αρμόδια Εφορεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ζήτησε από την *Ελληνική Εταιρεία* να κινηθεί άμεσα για να τοποθετηθεί στέγαστρο ώστε να μην καταστραφούν οι τοιχογραφίες, βεβαιώνοντας ότι τον επόμενο χρόνο θα αναστηλωθεί η εκκλησία. Τελικά, η αναστήλωση έγινε 22 χρόνια αργότερα, με χορηγία του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

Το Ίδρυμα Λεβέντη, από τις απαρχές της λειτουργίας του, έθεσε τη διατήρηση της πολιτισμικής και της φυσικής μας κληρονομιάς στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του, θεωρώντας ότι τόσο η μία όσο και η άλλη είναι αναπόσπαστα στοιχεία της ταυτότητας και της συνείδησης ενός λαού.

Αρχή του Ιδρύματος Λεβέντη ήταν να διατηρήσει στον κατώτατο βαθμό τη διοικητική και τεχνική δομή του οργανισμού. Αυτό οδήγησε, για το μεγαλύτερο μέρος του έργου μας, να προκρίνουμε την χρηματοδότηση έργων συντήρησης

μέσω συμπραττουσών οργανώσεων, εξειδικευμένων στην εκτέλεση έργων τα οποία το Ίδρυμα θεωρεί προτεραιότητές του. Ως εκ τούτου στηρίζουμε μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακαδημαϊκά ιδρύματα, κυβερνητικές οργανώσεις (μουσεία και αρχαιολογικές υπηρεσίες) προκειμένου να υλοποιήσουμε από κοινού τους στόχους μας ως ιδρυμάτων και να λειτουργήσουμε ως παράγοντες θετικής εξέλιξης.

Ήταν λοιπόν απολύτως φυσικό να επιλέξουμε την *Ελληνική Εταιρεία* ως βασικό εταίρο στα προγράμματά μας που αφορούσαν την Ελλάδα, τόσο λόγω της φιλοσοφίας της, η οποία λίγο ως πολύ αντικατόπτριζε τη δική μας, αλλά κυρίως λόγω της τεχνογνωσίας της στους χώρους που μας ενδιέφεραν και στους οποίους δραστηριοποιούμαστε. Επί ένα διάστημα που καλύπτει σχεδόν τον μισό χρόνο της ζωής της *Ελληνικής Εταιρείας*, το Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη έχει συνεργαστεί μαζί της αναλαμβάνοντας πλήθος έργων στην Ελλάδα και την Κύπρο. Η *Ελληνική Εταιρεία* ανέλαβε την εποπτεία και την εκτέλεση των έργων χρησιμοποιώντας την μοναδική κατάρτιση, τεχνογνωσία και αφοσίωση των στελεχών της και των πολυάριθμων συνεργατών της.

Θα ήθελα να αναφερθώ λεπτομερέστερα στα έργα όλων αυτών των ετών, στη βάση πάντοτε ενός στόχου που δεν είναι άλλος από τη διατήρηση της

Το στέγαστρο αυτό,
της Ελληνικής Εταιρείας,
προφύλαξε τις τοιχογραφίες
για 22 χρόνια.

πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς, μέσω της προστασίας και αποκατάστασης της πρώτης και της ενθάρρυνσης για συντηρητική χρήση και απόλαυση της δεύτερης. Τα κοινά μας προγράμματα, λοιπόν, περιλαμβάνουν την αποκατάσταση θαυμάσιων μεσαιωνικών εκκλησιών και μοναστηριών, όπως ο Άγιος Γεώργιος ο Καθολικός (Παλιαχώρα Αίγινας), η Μεταμόρφωση του Σωτήρος (Αλεποχώρι Αττικής), τα κελιά του Αγίου Λαυρεντίου (Πήλιο), το Μοναστήρι της Κατακεκρυμμένης Παναγίας (Άργος), το καμπαναριό του San Giorgio dei Greci (Βενετία) κ.ά, ως την αποκατάσταση κτιρίων (παραδοσιακά κτήρια στην Ξάνθη, την Πάτμο και αλλού) και την οργάνωση εκθέσεων. Ένα παράδειγμα των κοινών μας δραστηριοτήτων είναι η συμμετοχή του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη στην αποκατάσταση ενός υπέροχου ιστορικού κτιρίου στην Πλάκα, που σήμερα στεγάζει

την *Ελληνική Εταιρεία*. Παράλληλα, η παροχή, εκ μέρους του Ιδρύματος, υποτροφιών σε ειδικούς συντηρητές (στο Πανεπιστήμιο του York στην Αγγλία), έχει περαιτέρω ενισχύσει την τεχνική ικανότητα της *Ελληνικής Εταιρείας*, και όχι μόνο, για την συντήρηση και αποκατάσταση των ιστορικών μνημείων της Ελλάδας.

Ιδιαίτερη μνεία, βέβαια, πρέπει να γίνει στο περιβαλλοντικό έργο της *Ελληνικής Εταιρείας*, που στόχο έχει να προστατεύσει τη φυσική μας κληρονομιά: έργα όπως το Πρόγραμμα Αειφορίας στο Αιγαίο, κοινό πρόγραμμα επίσης, το οποίο ωστόσο συνέλαβε και εκτελεί καθ' ολοκληρίαν η *Ελληνική Εταιρεία*, είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην αντίληψη των ανθρώπων για το περιβάλλον τους. Αυτή η ευαισθητοποιητική διαδικασία αρχίζει από την συνειδητοποίηση της σημασίας της φύσης ως καθαρά αισθητικής απόλαυσης, και καταλήγει

Τοιχογραφίες από το Αλεποχώρι που διασώθηκαν.

➤ Το καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου στη Βενετία πριν από την αναστήλωσή του που ολοκληρώθηκε το 2007 με δωρεά του Ιδρύματος Λεβέντη.

στην κατανόηση της υλικής (οικονομικής) απώλει-
ας που επιφέρει η καταστροφή της.

Τελειώνοντας, αξίζει να αναφερθούμε στους δρό-
μους μέσα από τους οποίους το Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέ-
ντη και η *Ελληνική Εταιρεία* έφτασαν σε τόσο γόνι-
μη σχέση και συνεργασία. Ο Κώστας Καρράς και ο
μεγαλύτερος αδελφός μου, ο αείμνηστος Ντίνος
Λεβέντης, πρόεδροι και οι δύο των αντίστοιχων ορ-
γανισμών, και οι δύο διακεκριμένοι μελετητές της
αρχαίας ελληνικής γραμματείας, δεν μοιράζονταν

μόνο ένα κοινό όραμα για
τον κόσμο και το μέλλον του
αλλά και τη διάθεση και τη
φλόγα για την εξεύρεση τρό-
πων ώστε αυτό το μέλλον να
επηρεαστεί θετικά. Αυτό
ακριβώς το όραμα πραγμα-
τώθηκε μέσα από την κοινή
προσπάθεια και συνεργασία
της *Ελληνικής Εταιρείας* και
του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

Ο Αναστάσιος Χ. Λεβέντης στα
Θυρανοίξια του Ναού του Σωτήρος
στο Αλεποχώρι (2006).

■ Τάσος Λεβέντης, Πρόεδρος
του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη.

ΧΡΥΣΑ ΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΛΕΤΣΙΟΣ

Η περιβαλλοντική συνείδηση του Έλληνα

Εδώ και δεκαετίες, επιχειρήσεις και πολιτικά κόμματα χρησιμοποιούν έρευνες της κοινής γνώμης, με συζητήσεις σε ομάδες επαφής και με ποσοτικές δημοσκοπήσεις. Γιατί να μην χρησιμοποιούν τα ίδια εργαλεία οι περιβαλλοντικές οργανώσεις; Αρχικά υπήρξε αντίλογος. Δεν γνωρίζαμε ήδη ό,τι μας χρειαζόταν από το Ευρωβαρόμετρο, ότι δηλαδή οι Έλληνες ανησυχούσαν περισσότερο αλλά έπρατταν λιγότερο σε σχέση με τους πολίτες οποιασδήποτε άλλης Ευρωπαϊκής χώρας;

Ευτυχώς, το 2001 το Δ.Σ. της *Ελληνικής Εταιρείας*, με τη βοήθεια της γενναιόδωρης χορηγίας και, κατά τα άλλα, με την απόλυτη αποστασιοποίηση από τη διενέργεια της έρευνας της Coca-Cola Hellas, ανέλαβε την πρωτοβουλία της διενέργειας μιας πρώτης πανελλαδικής δημοσκοπήσης με θέμα «Η περιβαλλοντική συνείδηση του Έλληνα». Ακολούθησαν πανελλαδικές δημοσκοπήσεις το 2005 και 2007 που αποδείχθηκαν ιδιαίτερα πολύτιμες, πρώτα διότι το ευρύ δείγμα των 2000 ατόμων μειώνει την πιθανότητα απόκλισης κάτω του 2%, δεύτερον διότι η σειρά τριών ερευνών όπου συμπεριέχονται πολλές από τις ίδιες ερωτήσεις παρουσιάζει αξιόπιστα στοιχεία για τη μεταβολή της κοινής γνώμης κατά την τελευταία επταετία και, τρίτο διότι, σε αντίθεση με τις δημοσκοπήσεις που γίνονται για την άμεση χρήση από κόμματα, οι τρεις αυτές έρευνες συμπεριλαμβάνουν το 11% του πληθυσμού, το οποίο αποτελούν οι νέοι μεταξύ 13 και 17 ετών, ενώ δεν συμπεριλαμβάνουν το 8,3% που είναι οι

μεγαλύτεροι των 71, παρέχοντας έτσι πληροφορίες για την πιθανή μελλοντική κατεύθυνση της κοινής γνώμης.

Η σύγκριση των δύο τελευταίων δημοσκοπήσεων, του Μαρτίου 2005 και του Νοεμβρίου 2007, τεκμηριώνει μια στροφή της κοινής γνώμης σε φιλοπεριβαλλοντικές θέσεις και αξίες. Ήδη από το 2005, μεταξύ 14 κοινωνικών θεμάτων που τέθηκαν στους ερωτώμενους, τα δύο που αφορούν το περιβάλλον είχαν την ευρύτερη αποδοχή ως σημαντικά. Στην επόμενη ερώτηση της έρευνας ζηγίζεται η στάση του ερωτώμενου σε σχέση με το περιβάλλον. Εδώ, οι απαντήσεις που δείχνουν λίγο ή καθόλου ενδιαφέρον για το περιβάλλον, μειώθηκαν από 27% το 2005 σε 12% το 2007, ενώ εκείνες που εκφράζουν μεγάλο ενδιαφέρον αυξήθηκαν από 31% σε 43%.

Στην αυθόρμητη αναφορά περιβαλλοντικών προβλημάτων η αλλαγή κλίματος συνέχισε μια ραγδαία άνοδο (το 2001 6,5% , το 2005 12,6%, το 2007 20,6%). Σε υψηλότερα επίπεδα αλλά χωρίς αύξηση σε σχέση με το 2005, παραμένουν η αναφορά στα σκουπίδια (28,7%), στη ρύπανση ακτών και θαλασσών (31,4%) και στη ρύπανση του αέρα (54,1% σε σύγκριση με 71,4% το 2005). Όπως ήταν αναμενόμενο, οι αναφορές στην καταστροφή των δασών και στις πυρκαγιές αυξήθηκαν (23,8% το 2005, 32,7 % το 2007, παραμένοντας όμως κάτω από το 33,2% του 2001) όπως και οι αναφορές στη ρύπανση των υδάτινων πόρων (24,2% το 2005, 33,6% το 2007).

Η παρουσίαση της δημοσκόπησης στην Επιτροπή Περιβάλλοντος της Βουλής των Ελλήνων, 2008.

Το 2007 συνεχίστηκε η εντυπωσιακή μεταστροφή της κοινής γνώμης, όσον αφορά την αντιμετώπιση της θέσης «οι πολίτες δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για το περιβάλλον, αν το κράτος δεν δώσει πρώτο το παράδειγμα». Το 2001 κυριαρχούσαν οι καταφατικές απαντήσεις. Ήδη το 2005 υπήρξε μερική μεταστροφή κατά 10,5% ενώ το 2007 κατά ένα επιπλέον 6,5%, με αποτέλεσμα οι απόψεις να είναι πλέον σχεδόν ίσα μοιρασμένες (44% οι συμφωνούντες, 40% οι διαφωνούντες) αλλά με τόσο υψηλά ποσοστά διαφωνούντων στις ηλικιακές ομάδες μεταξύ 13 και 34 ετών, ώστε να διαφαίνεται ότι η μελλοντική στάση της κοινωνίας σύντομα θα είναι θετική προς την αυτόνομη δράση των πολιτών υπέρ του περιβάλλοντος.

Σε τούτο συνηγείται και ο διπλασιασμός του ποσοστού (από 18% το 2005 σε 39% το 2007) που αυθόρμητα αναφέρει ότι συμμετέχει σε προγράμματα ανακύκλωσης.

Απροσδόκητα θετικές ήταν οι απαντήσεις σε τρεις θέσεις που παρουσιάστηκαν στους ερωτώμενους για πρώτη φορά. Το 94% συμφώνησε ότι «η οικονομική ανάπτυξη δεν πρέπει να γίνεται εις βάρος του περιβάλλοντος», έναντι μόλις 3% που διαφώνησε. Το 94% επίσης συμφώνησε ότι «η περιβαλλοντική εκπαίδευση πρέπει να είναι υποχρεωτική από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο». Ακόμα πιο

εντυπωσιακό, όμως, ήταν το 78% που συμφώνησε με τη θέση «είναι ορθό ένας βουλευτής να διαφοροποιείται από το κόμμα του σε θέματα περιβάλλοντος», έναντι μόλις 10% που διαφώνησε. Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες άνω των 25 ετών, το θετικό ποσοστό ξεπέρασε το 80%, σαφής ένδειξη της απαίτησης των ωριμότερων πολιτών για μια αξιόπιστη και υπεύθυνη στάση των βουλευτών.

Ανάλογη αίσθηση υπευθυνότητας ζητείται και από τα ΜΜΕ. Παρατηρείται κάθετη πτώση στην αξιοπιστία της τηλεόρασης ως πηγής ενημέρωσης για το περιβάλλον (από 50% το 2005 σε 41% το 2007) και εντυπωσιακή άνοδος των ερωτώμενων που αυθόρμητα ανέφεραν το Διαδίκτυο: από μόλις 1% το 2001, στο 5% το 2005 και 20% το 2007.

Όπως και το 2005, το 52% τάχθηκε υπέρ ενός Υπουργείου Περιβάλλοντος ανεξάρτητου από τα Δημόσια Έργα, έναντι μόλις 12%. Παράλληλα, η πλειοψηφία που αντιτίθεται στην εκτροπή του Αχελώου αυξήθηκε από 44% σε 53%, ενώ οι θιασώτες του έργου μειώθηκαν από 20% σε 16%. Ουδείς όμως ανέμενε την συντριπτική πλειοψηφία -76% έναντι 14%- που συμφώνησε με ρυθμίσεις που θα αποτρέψουν την εκτεταμένη δόμηση συγκροτημάτων παραθεριστικής κατοικίας σε νησιά και ακτές. Τέλος, 51% ζητεί την άμεση και 31% τη σταδιακή κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης, έναντι μόλις 10% που ζητεί να παραμείνει η σημερινή κατάσταση. Αυτές οι δύο τελευταίες ερωτήσεις τέθηκαν για πρώτη φορά και δείχνουν την κοινή γνώμη πολύ πιο προηγμένη από ότι αναμέναμε.

Συμπερασματικά, οι διαχρονικές μεταβολές στην ελληνική κοινωνία, όσον αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα, είναι πιο ριζοσπαστικές από όσο έχουν αντιληφθεί μέχρι σήμερα εκείνοι που έχουν την ευθύνη των αποφάσεων. Πλησιάζει η ώρα της έμπρακτης αλλαγής...

■ Χρύσα Πολίτου, συνεργάτης της Alternative Research Solutions, που διενήργησε τη δημοσκόπηση.

■ Απόστολος Λέτοιος, στατιστικός, Οικονομικός Συντονιστής της Ελληνικής Εταιρείας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Από σχολείου άρξασθε...

Δύο εκπαιδευτικά περιβαλλοντικά προγράμματα:

«Οι περιπέτειες του Αναπλαγουλούχα»

«Ο Κουκής και ο Ρεβίθης»

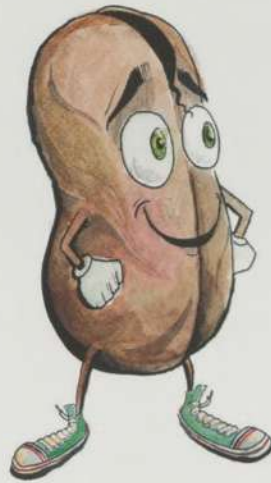

Ένας από τους βασικούς σκοπούς της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι να μυήσει τους μαθητές σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος, να τους προβληματίσει, να τους δείξει το δρόμο για να αναζητήσουν γνώσεις, να τους κάνει ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες του αύριο, έτοιμους να δράσουν και να συγκρουστούν, να επιβάλλουν το σεβασμό που απαιτείται προς το περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό σχεδιάστηκαν δυο εκπαιδευτικά περιβαλλοντικά προγράμματα, «Οι Περιπέτειες του Αναπλαγουλούχα» και «Ο Κουκής και Ο Ρεβίθης», τα οποία και απευθύνονται κυρίως σε μαθητές Νηπιαγωγείων, πρώτων τάξεων Δημοτικού, Τμημάτων Ένταξης και Ειδικών Σχολείων. Οι δημιουργοί (Χριστιάνα Βαλάτα, Δημήτρης Καλαϊτζίδης, Αναστασία Κατσάφαρου, Δημήτρης Παπαθανασίου και Ελισάβετ Σπύρου), πρώτα εφάρμοσαν πιλοτικά τα προγράμματα και τις δραστηριότητες στις αντίστοιχες τάξεις, με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητικών ομάδων σε θέματα που αφορούν την ανακύκλωση, τη διαχείριση των απορριμμάτων, τη μείωση των σκουπιδιών, την κατανάλωση καθώς και σε θέματα που αφορούν τη χλωρίδα και την προστασία της φύσης.

Οι μαθητές, αρχικά, μέσα από την παρακολούθηση διαφόρων εικόνων που αναδεικνύουν θετικές αλλά και αρνητικές πτυχές του περιβάλλοντος, ευαισθητοποιούνται σε θέματα προστασίας του, προβληματίζονται, και μέσα από τις δραστηριότητες οδηγούνται, με παιγνιώδη τρόπο, σε αλλαγή στάσης. Πρωταγωνιστής στο πρώτο εκπαιδευτικό περιβαλλοντικό πρόγραμμα είναι η μαριονέτα μας ο «Αναπλαγουλούχα», ο οποίος με το όνομά του, μας προτρέπει να ανακυκλώσουμε πλαστικό, γυαλί, αλουμίνιο και χαρτί. Με την είσοδό του τραγουδάει το σύνθημα για την προστασία της φύσης:

*Αν τη φύση αγαπάς
Σκέψου φίλε τι πετάς!
Πρόσεχε τι αγοράζεις
Και πόσα σκουπίδια βγάζεις!*

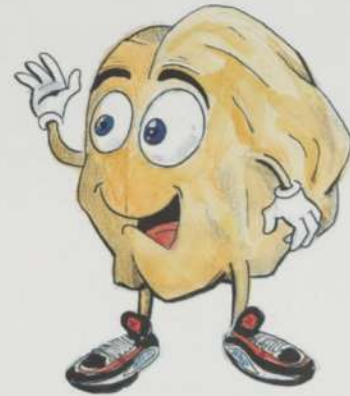
Με την τελευταία ρήση της μαριονέτας, οι μαθητές συμμετέχουν στο παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού αναζητώντας απορρίμματα και ταξινομώντας τα σε ειδικούς κάδους ανακύκλωσης. Μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να αναζητούν το σήμα της ανακύκλωσης στα προϊόντα που αγοράζουν, ενώ μέσα από έξυπνους γρίφους εντοπίζουν διάφορα απορρίμματα τα οποία μπορούν να ανακυκλωθούν. Μέσα από το πρόγραμμα, οι μαθητές παίρνουν τις απαραίτητες πληροφορίες για το πώς να δημιουργούν

απλά παιχνίδια επαναχρησιμοποιώντας άχρηστα αντικείμενα (παιχνίδι του ξυλοπόδαρου, μπόουλινγκ με πλαστικά μπουκάλια) και ολοκληρώνουν το πρόγραμμα με το παιχνίδι της πυραμίδας, ένα παιχνίδι δομημένο με ερωτήσεις και εντολές, με το οποίο επιβραβεύονται θετικές ενέργειες για το περιβάλλον, έτσι ώστε οι ομάδες να φτάσουν όσο το δυνατό γρηγορότερα στον τερματισμό.

Στη διάρκεια του προγράμματος οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν μέσα από εικόνες την ιστορία του «ανακυκλοτετράδιου», το πώς δηλαδή ένα τετράδιο ξεκινάει τη ζωή του από ένα κάδο ανακύκλωσης χαρτιού, πώς φτάνει στο εργοστάσιο και γίνεται μπάλα χαρτί, πώς οδηγείται στον κάδο πολτοποίησης κι από κει στην ταινία μεταφοράς μέχρι να ψεκάσσει, να στεγνώσει και να δημιουργηθεί το νέο χαρτί, η πρώτη ύλη για το τετράδιο.

Πρωταγωνιστές στο επόμενο πρόγραμμα είναι δυο γαντόκουκλες, «ο Κουκής» και «ο Ρεβίθης». Μέσα από το διάλογό τους και την ιστορία του κουκιού και του ρεβιθιού που μαλώνανε στη βρύση, αποκαλύπτουν στους μαθητές το μαγικό κόσμο των σπόρων και τους ξεναγούν στις βιωματικές δραστηριότητες που καλούνται να υλοποιήσουν. Ανάμεσα στις δραστηριότητες ξεχωρίζουν η σειροθέτηση σκίτσων με την αναπτυξιακή πορεία του φυτού από το σπόρο ως και το ολοκληρωμένο φυτό,

καθώς και η δημιουργία, με παζλ, ενός ολοκληρωμένου δέντρου και ενός λουλουδιού. Ακόμα, μέσα από βιωματικές δραστηριότητες, οι μαθητές κατορθώνουν να ξεχωρίζουν τους σπόρους από άλλα ομοειδή αντικείμενα, να τους κατατάσσουν σε μικρούς και μεγάλους, να ξεχωρίζουν ποιοι τρώγονται και ποιοι όχι –τόσο από το άνθρωπο, όσο και από κάποια ζώα– και ποιο το όφελός τους σε ένα οικοσύστημα. Οι μαθητές παίρνουν το ερέθισμα και τις γνώσεις ώστε να αναγνωρίζουν τους σπόρους και να τους ταυτίζουν με ολοκληρωμένα φυτά, αλλά και να τους αντιλαμβάνονται και να τους ταυτίζουν με την αφή τους. Στο τέλος καλούνται να ακολουθήσουν το δρόμο του Κοντορεβιθούλη, να αναζητήσουν και να μαζέψουν τους σπόρους που θα τους οδηγήσουν σ' ένα παρτέρι ή σε μια γλάστρα για να ανακαλύψουν την αξία και τη δύναμη του σπόρου, την αξία της δεντροφύτευσης και της αναπαραγωγής των φυτών.

Το πρόγραμμα κλείνουν με προτάσεις για τη δημιουργία χρήσιμων αντικειμένων, κατασκευασμένων με ανακυκλοπράγματα ή διακοσμημένων με σπόρους, τα οποία παρουσιάζονται μέσα από ειδικά φυλλάδια που τα συνοδεύουν.

■ Δημήτρης Παπαθανασίου, υπεύθυνος Πρωτοβάθμιας Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ανατολική Αττική, Γραμματέας ΣΠΕ.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ζωή στα καμμένα

Νέα δράση

Καμμένα σπίτια στο Λεοντάρι.

Ο Σταύρος Μαμαλούκος συζητώντας με τους κατοίκους.

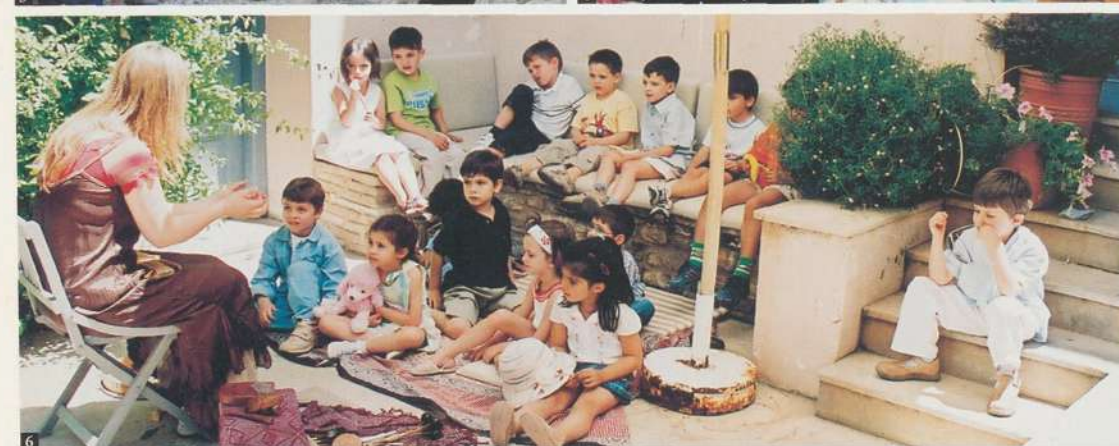
« Ο οικισμός Λεονταρίου ύστερα από την πυρκαγιά του 2007.

Η Ελληνική Εταιρεία, μετά τις καταστροφικές πυρκαγιές στην Πελοπόννησο, στα τέλη Αυγούστου-αρχές Σεπτεμβρίου 2007, σχεδίασε μία δράση υποστήριξης διαφόρων περιοχών, κυρίως αυτών που περιλαμβάνουν οικισμούς με ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική κληρονομιά. Ένας τέτοιος οικισμός είναι και το Λεοντάρι, στον Αρκαδικό Δήμο

Φαλασίας, 11 χλμ. νότια από τη Μεγαλόπολη. Πρόκειται για έναν οικισμό που έχει κηρυχθεί παραδοσιακός και είναι ιδιαίτερα γνωστός για τα βυζαντινά του μνημεία. Τα έργα που θα γίνουν με χρηματοδότηση που έχει ήδη εξασφαλιστεί, είναι τα εξής: μελέτη αποκατάστασης τεσσάρων οικιών, αρχιτεκτονική αποτύπωση οικισμού, κατασκευή δύο σταυλαποθηκών με υλικά φιλικά προς το περιβάλλον κι ένα εγχειρίδιο για τους τρόπους αποκατάστασης των παραδοσιακών κτηρίων της περιοχής σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παράλληλα, η Ελληνική Εταιρεία ελπίζει να υλοποιηθεί πρόγραμμα για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Εάν υπάρξουν και άλλες χορηγίες θα διευρυνθεί ο κύκλος των έργων.

Στιγμιότυπα

1. Ο Κώστας Σταματόπουλος ξεναγεί στο Τατόι.
2. Ο Γιάννης Μιχαήλ, η Βάσχα Λυμπερίδη και η Λούλα Κέρτσιωφ, σε εξόρμηση στην Πεντέλη.
3. Η Λυδία Κονιόρδου διαβάζει Σεφέρη στην Πύλη Αδριανού την Ημέρα Περιβάλλοντος, 2007.
4. Η Ματρώνα Ξυλά-Egon, μεγάλη δωρήτρια και υποστηρίκτρια του έργου μας, με την κόρη της Σταματία Κωττάκη σε μια εκδήλωση.
5. Με τον Οικουμενικό Πατριάρχη στην Πόλη, 2004.
6. Περιβαλλοντικό παραμύθι στην αυλή μας. Οργάνωση: Ισμήνη Κάβουρα.
7. Η Ευανθία Ρεμπούτσικα και η Έλλη Πασπαλά, με την Λυδία Καρρά, πρόσφεραν εικόνα και ήχους της «Φωνής Αιγαίου», στο Κολλέγιο Αθηνών, 2004.
8. Ψηφίζοντας στη Γενική Συνέλευση, 2007.
9. Η Φώφη Νεοφύτου δουλεύει για την Εορταγορά, 2007.
10. Η Λία Γεωργοπούλου στην Εορταγορά, 2007. Διακόσμηση: Hillary Σακελλαριάδη.
11. Δήμαρχοι από την Κίνα ενημερώνονται για περιβαλλοντικές δράσεις, 2000.
12. Ο Μιχάλης Κακογιάννης με τους Γιώργο και Νάντια Ποταμιάνου, δίπλα στο αρχαίο τείχος.
13. Ο Γιάννης Αρμπιλιάς, μαρμαροτεχνίτης, παραλαμβάνει βραβείο της EUROPA NOSTRA, για 18 χρόνια δουλειάς στην Ακρόπολη.
14. Ο Γιάννης Λύρας σε μουσική βραδιά στην αυλή μας, 2006.
15. Αλεποχώρι: ο Γιώργος Δαυίδ, Πρόεδρος της επιτροπής του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη στην Ελλάδα, με τον πατέρα Πρόδρομο, τους Θεόφιλο και Γιώργο Κουφόπουλο, την Ειρήνη Γρατσία, τους Αλέξανδρο και Χάρη Καλλιγά και Σταύρο και Νατάσσα Μαμαλούκου, 2005.
16. Ο Γιάννης Παλαιοκρασσάς σε υπαίθρια έκθεση του έργου της Ελληνικής Εταιρείας.

Η παρουσία της Ελληνικής Εταιρείας

1972-2007

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Αναστήλωσεις

1. Αττική: σπηλιά Νταβέλη, Πεντέλη
2. Αλεποχώρι Αττικής: ναός του Σωτήρος
3. Παλιαχώρα Αίγινας: ναός Αγίου Γεωργίου
4. Παλιαχώρα Αίγινας: ναός Αγίας Κυριακής
5. Παλιαχώρα Αίγινας: ναός Αγίου Δημητρίου
6. Νέα Μονή Χίου: Αναστήλωση καθολικού και άλλων κτισμάτων
7. Χίος: Παναγία Κρίνα
8. Χίος: Πύργος Πιτυούς
9. Φυρόγεια Σίφνου: αποκατάσταση κτηρίων Μονής
10. Χορτιάτης Θεσσαλονίκης: ναός του Σωτήρος
11. Θεσσαλία: συντήρηση σαρακατσάνικης καλύβας
12. Αεροπολή Μάνης: τοποθέτηση θυρών σε βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες
13. Φωκίδα: μονή Όσιου Λουκά
14. Τσίρια Μονεμβασίας: ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου
15. Άγιος Λαυρεντίος Πηλίου: βόρεια πτέρυγα μονής
16. Ξάνθη: διατηρητέα οικία Παλιάς Πόλης
17. Λυγουριό Αργολίδας, ναός Αγίου Ιωάννη
18. Άργος: ναός Παναγίας Κατακεκρυμμένης
- Βενετία: καμπαναριό Αγίου Γεωργίου
- Καπαδοκία: κόκκινη εκκλησία (Κιζίλ)
- Σινά

Μελέτες

19. Καισαριανή: διαμόρφωση της αυλής του σχολείου του Βενιζέλου (1ο, 2ο, 3ο & 5ο Δημοτικά)
20. Αθήνα: μελέτη για το μικροκλίμα: η περιοχή του Ψυρρή
21. Τατόι: αποτύπωση κτηρίων κτήματος
22. Οξύλιθος Ευβοίας: ναός Αγίου Νικολάου
23. Μονεμβασία: ναός Αγίας Σοφίας
24. Βυζίτσα Πηλίου: αποκατάσταση ναού Ζωδόχου Πηγής
25. Πήλιο: αποκατάσταση Καθολικού Αγίου Λαυρεντίου
26. Κασσιόπη: αποτύπωση βυζαντινού φρουρίου
27. Λεοντάρι Αρκαδίας: αποκατάσταση πυρόπληκτων οικιών
- Καπαδοκία: Συνασός

Αγώνες για διάσωση

28. Αθήνα: Πύργος Church
29. Αθήνα: πρώην 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο
30. Αθήνα: διατηρητέα Διονυσίου Αεροπαγίτου
31. Αθήνα: κτήριο δεκαετίας 1930, οδού Ζαλοκώστα 7
32. Αθήνα: Λόφος Φιλοπάππου
33. Αθήνα: Τόπος πρασίνου στο Γουδί
34. Αθήνα: Ναός Αγροτέρας Αρτέμιδος, Μετς
35. Αθήνα: Δημοτική Αγορά Κυψέλης
36. Αθήνα: Άλσος Κηφισιάς
37. Γαλάτσι: Ναός Αγίου Γεωργίου, Ομορφοκκλησιά
38. Τατόι: κτήρια κτήματος
39. Χαλκίδα: Δημοτική αγορά
40. Θεσσαλονίκη: Ζυθοποιείο ΦΙΞ
41. Βέροια: Ρωμική οδός
42. Ξάνθη: Παλιά Πόλη
43. Κατερίνη: κτήριο Σου Γυμνασίου
44. Μετέωρα: χάραξη νέου εθνικού άξονα
45. Νάξος: αρχαιολογικός χώρος Σαγκριού
46. Λευκάδα: οικιστικό αγροτικό σύνολο Εγκλουβής
47. Κέρκυρα: Σαπωνοποιείο
48. Πάτρα: διατηρητέο κτήριο
49. Θεσσαλία: ναός Αγίου Γεωργίου Μυροφύλλου

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1. Τατόι
2. Κόλπος Ελευσίνας
3. Θριάσιο πεδίο: Πρόγραμμα «ΜΕΡΥΜΝΑ» του Παν. Αθηνών για την μελέτη ρύπανσης των υδάτων του
4. Παρνασσός: στήριξη στο αειφόρο αγρόκτημα στην Αμφίκαια
5. Σπέτσες: Βιολογικός καθαρισμός
6. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου - Βορείων Σποράδων
7. Σκύρος: διάσωση του σκυριανού αλόγου
8. Σκύρος: σιολικό πάρκο
9. Πρέσπες: Περιβαλλοντικός σταθμός στην Μικρολίμνη και περιβαλλοντικές μελέτες
10. Αρκαδία: Δήμος Φαλαισίας, οικισμός Λεοντάρι
11. Νέστος: στενά και εκβολές
12. Μεσολόγγι: περιβαλλοντική μελέτη
13. Ρόδος: περιβαλλοντική μελέτη
14. Αστακός: περιβαλλοντική μελέτη

Συμμετοχή στους φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών

15. Παρνασσού
16. Αμβρακικού
17. Δέλτα Νέστου-Βιστωνίδας-Ισμαρίδας

Μεγάλοι περιβαλλοντικοί αγώνες

18. Πλάκα: διάσωση ιστορικού οικισμού
19. Μαραθώνας - Σχινιάς
20. Νότιος Σαρωνικός
21. Ύδρα: διάσωση ιστορικού τοπίου
22. Άργος
23. Τοπίο Δελφών
24. Αράχωβα
25. Βέροια: ρωμικός δρόμος
26. Ακελώος: έργα εκτροπής
27. Πύλος
28. Αειφορία στο Αιγαίο
29. Σέριφος: ανεμογεννήτριες
30. Μύκονος: Πολεοδομικό Διάταγμα
31. Χίος: επέκταση αεροδρομίου

Εκπαιδευτικές Κατασκηνώσεις

32. Τρίκερι Πηλίου
33. Σίφνος
34. Νάξος
35. Κέρκυρα

ΤΟΠΙΚΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

1. Παράρτημα Θεσσαλονίκης
2. Επιτροπή Πρωτοβουλίας Κατοίκων Πλάκας
3. Τ.Ε. Αμοργού
4. Τ.Ε. Άνδρου
5. Τ.Ε. Αντιπάρου
6. Τ.Ε. Ημαθίας
7. Τ.Ε. Κέας
8. Τ.Ε. Κέρκυρας
9. Τ.Ε. Κεφαλλονιάς
10. Τ.Ε. Νάξου
11. Τ.Ε. Ξάνθης
12. Τ.Ε. Πάρου
13. Τ.Ε. Πάτμου
14. Τ.Ε. Πρέβεζας
15. Τ.Ε. Ρεθύμνου
16. Τ.Ε. Σερφίου
17. Τ.Ε. Σκύρου
18. Τ.Ε. Σπετσών
19. Τ.Ε. Τήνου
20. Τ.Ε. Χίου

- ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
- ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ & ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ
- ΒΡΑΒΕΥΣΕΙΣ EUROPA NOSTRA (βλ. σελ. 205)

Η Ελληνική Εταιρεία ευχαριστεί...

Η Ελληνική Εταιρεία ευχαριστεί όλους εκείνους, γνωστούς και άγνωστους, που έχουν γενναιόδωρα στηρίξει το έργο της τα τελευταία 35 χρόνια, ιδιαίτερα όσους έδωσαν μικρότερα ποσά από το υστέρημά τους.

ΙΔΡΥΤΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ

Κατέθεσαν στη Fondation Internationale pour la Sauvegarde du Patrimoine de la Grèce στη Γενεύη, οι:

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΡΑΣ

ΛΥΔΙΑ ΚΑΡΡΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΛΟΥΚΟΥΝΤΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΛΙΒΑΝΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΑΝΔΡΗΣ

Επιπλέον, ο αείμνηστος Αντώνης Χανδρής χρηματοδότησε έργα αναστήλωσης στη Νέα Μονή Χίου, και ο Κώστας Καρράς στη Μονή Φυρογείων Σίφνου, στηρίζοντας επίσης το Γραφείο Αρχιτεκτονικών Συμβουλών στις Κυκλάδες (1974-1979).

Δωρεές για τη συμπλήρωση των έργων αναστήλωσης της Τριπόδων 28

Society for the Preservation of the Greek Heritage, Fondation Internationale pour la Sauvegarde du Patrimoine de la Grèce, Γεώργιος Π. Λιβανός, Ηπειρωτική Ατμοπλοΐα, Βασίλειος Κ. Κωνσταντακόπουλος, The Lyras Family Charitable Trust της Μεγάλης Βρετανίας, Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, ΕΛΛΙΣ Α.Ε, Υπουργείο Πολιτισμού, Ίδρυμα Ιωάννου Φ. Κωστοπούλου.

Άλλες δωρεές

- Το 1999 η Christie's Hellas, υπό τη διεύθυνση της Ελισάβετ Λύρα, διοργάνωσε δημοπρασία στον χώρο του Μουσείου Μπενάκη, που προσφέρθηκε δωρεάν.
- Το 2000, ο σκηνοθέτης Μιχάλης Κακογιάννης δώρισε στην *Ελληνική Εταιρεία* τα έσοδα από την πρώτη προβολή της ταινίας του «Βυσσινόκηπος».
- Το 2005, τα έσοδα από την προβολή της ταινίας «Φωνή Αιγαίου» στο Κολλέγιο Αθηνών, προσφέρθηκαν από τη Λυδία Καρρά. Αφιλοκερδώς προσφέρθηκε και η συνοδευτική συναυλία από την Ευανθία Ρεμπούτσικα και την Έλλη Πασπαλά.
- Το 2008, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος προσφέρει το Μέγαρο Μελά για τον εορτασμό των 35 ετών της *Ελληνικής Εταιρείας*.

Από το 2001 τα εξής Ιδρύματα,
εταιρίες και πρόσωπα, έχουν στηρίξει με μεγάλη
γενναιοδωρία το έργο της Ελληνικής Εταιρείας:

ΔΩΡΕΕΣ ΑΠΟ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Μεγάλος Ευεργέτης
Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη

Δωρητές

Ίδρυμα Λέων Λεμός
Ίδρυμα Σταύρος Σ. Νιάρχος
Ίδρυμα Μποδοσάκη
Ίδρυμα Θ. Σαμούρκα
Ίδρυμα Ευγενίδου
Ίδρυμα Στ. Ρέστη
Propeller Club
Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών
Ιερά Μητρόπολις Υδρας, Σπετσών και Αιγίνης

ΔΩΡΕΕΣ ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΑ

Μεγάλοι δωρητές
Ματρώνα Ξυλά-Egon
Θεμιστοκλής Βώκος
Θανάσης Μαρτίνος
Φωτεινή Λιβανού
Γιάννης Λύρας
Γιώργος Ποταμιάνος - Ηπειρωτική Ατμοπλοΐα
Νικόλας Λαιμός
Λούλα Κέρτσιωφ

Δωρητές

Σάμπυ Μιωνής και Άγγελος Μεταξάς
Αλέξανδρος και Μαριλένα Κέδρος
Γρηγόρης Χατζηελευθεριάδης
Θεόδωρος Παπαλεξόπουλος
Γιάννης Χατζηπατέρας
Κώστας και Λυδία Καρρά
Γιάννης και Μιχάλης Χανδρής
Ιωάννα Λιάτα-Καρρά
Ανδρέας Συμεών
Ανδρέας Βουρέκας-Πεταλάς
Κωνσταντίνος Σγουμπόπουλος

Στάμος Π. Φαφαλιός
Constantine Barry Dean
Γιάννης Καρασταμάτης
Κωνσταντίνος Μπουτάρης
Κωστής και Μάρα Μείμαριδη
Τασία Πίντου
Νικόλαος Μουσές /Olympic Plaza
Peter Καλογεράς
Κωνσταντίνος και Γέλη Αγγελοπούλου
Μιράντα Πεσμαζόγλου

ΔΩΡΕΕΣ ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΙΕΣ ΑΠΟ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ

COCA – COLA ΕΛΛΑΣ
BLUE STAR FERRIES
ALPHA BANK
TOYOTA ΕΛΛΑΣ
SPOT – THOMPSON
ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ GAS
ΣΕΒ ΚΕΡΑΜΟΠΟΙΙΑ
ΕΛΛΙΣ
ENERGIZER
GRECOTEL – Ν. ΔΑΣΚΑΛΑΝΤΩΝΑΚΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ
S & B ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΟΡΥΚΤΑ
DEUTSCHE BANK

ΧΟΡΗΓΙΕΣ ΑΠΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ

- Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας: 9 Προγράμματα
- Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Αθηναίων: Πολιτιστικοί Περιπάτοι στην Αθήνα
- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.: Πρόγραμμα Σκυριανού Αλόγου
- ΟΤΕ: Πρόγραμμα ΣΠΕ «Ο Σχολικός Κήπος»
- Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου: Πρόγραμμα BYZeIS
- ΕΠΑ - Φυσικό Αέριο: Συνέδριο για Περιβαλλοντική Φορολογική Μεταρρύθμιση
- Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης: Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα & Πρόγραμμα BYZeIS
- Υπ. Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών: Πρόγραμμα BYZeIS

Ευρετήριο φωτογραφικού υλικού

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ: 193, 195
ΚΡΙΤΩΝ ΑΡΣΕΝΗΣ: 47, 51, 186, 188
ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΟΥΡΝΟΥΣ: 160
ΝΙΚΗ ΓΑΪΤΑΝΗ: 191
ΕΙΡΗΝΗ ΓΡΑΤΣΙΑ: 148 (5), 155, 156, 204, 205, 233
ΒΟΥΛΑ ΔΙΔΩΝΗ: 151
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ: 130
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΖΟΓΓΑΡΗΣ: 30, 34, 37, 39, 48, 61, 79, 181, 182, 185
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΑΪΤΣΙΔΗΣ: 71, 72
Χ. & Α. ΚΑΛΛΙΓΑ: 148 (2, 4), 149 (7, 8)
ΝΕΛΙΝΑ ΚΑΠΕΤΣΩΝΗ: 99, 103
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ: 14, 112-113, 118, 119
ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΚΟΥΡΟΥΖΙΔΗΣ: 177
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ: 206 (δεξιά)
ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ: 161
ΔΑΦΝΗ ΜΑΥΡΟΓΙΩΡΓΟΥ: 135, 189, 190, 232
ΒΙΒΙΑΝΝΑ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ: 172, 174
ΜΑΡΙΑ ΜΠΟΥΚΑΟΥΡΗ: 128, 220
ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: 175
ΑΚΗΣ ΠΑΠΑΣΑΡΑΝΤΗΣ: 184 (άνω)
ΜΥΡΤΩ ΠΑΠΠΑ: 129
ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ: εξώφυλλο, 5, 6-7, 12-13, 17, 18, 25, 26-27, 33, 38, 40, 44,
57, 85, 94, 134, 178-179, 215, 221, 222, 244-245
ΤΑΣΟΣ ΣΤΑΓΓΙΔΗΣ: 122, 123
ΕΛΕΝΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ: 66, 67, 70
ΙΩΑΝΝΑ ΣΩΤΗΡΙΟΥ: 105, 202

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: 21, 23, 42, 43, 59, 74, 82-83, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 107,
111, 115, 116, 137, 145, 149 (6, 9, 10), 166, 173, 201, 206 (αριστερά),
208, 209, 213, 214, 218, 227, 230-231
ΛΥΔΙΑΣ ΚΑΡΡΑ: 91, 97, 126, 127, 171, 184 (κάτω), 192, 194
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΙΓΑΙΟΥ: 24, 56, 62, 187
ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ ΞΑΝΘΗΣ: 120, 121
ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ: 148 (1)
ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΦΙΛΟΙ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ»: 148 (3)
ΜΝΗΜΕΙΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΕ: 223

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, εκδ. Μέλισσα: 45, 46, 167, 168, 169
Ο θησαυρός των Αποδονίων, εκδ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: 196-197, 199, 200
Γιώργος Πίττας, *Σημάδια του Αιγαίου*, εκδ. Ποταμός: 22, 52, 54, 100, 101, 150
Νίκος Πέτρου, *Αχελώος*, εκδ. Κοάν/Βιβλία του Κόσμου: 136, 138, 139, 140-141
Γεράσιμος Στέρης, εκδ. Ελληνική Εταιρεία: 153, 154
Κώστας Βασιλάκης, *Ελαφροπάτητα*, εκδ. Ελληνική Εταιρεία: 80
Σινά, οι θησαυροί της Μονής, εκδ. Εκδοτική Αθηνών: 170

Ο αιώνας στον οποίο μόλις εισήλθαμε είναι, κατά κοινή ομολογία, ο πλέον κρίσιμος στην ιστορία του ανθρώπινου είδους από περιβαλλοντικής πλευράς. Η φύση γίνεται αντικείμενο βίαιης εκμετάλλευσης, οι πόροι της λεηλατούνται χωρίς σχεδιασμό, χωρίς πρόνοια. Έχουμε αρχίσει να αντιλαμβανόμαστε επιτέλους, ότι το θέμα του περιβάλλοντος, που κάποτε θεωρείτο περιθωριακή μέριμνα, σήμερα διαπερνά όλους τους τομείς.

Εκκινώντας από το όραμα μερικών νέων, φωτισμένων ανθρώπων η *Ελληνική Εταιρεία* εργάζεται άοκνα επί τριάντα πέντε χρόνια για να περισώσει, να διαφυλάξει, να προστατεύσει το φυσικό περιβάλλον και την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου μας. Και παράλληλα δημιουργεί νέες συλλογικότητες, συστρατεύει ανθρώπους σε ένα κοινό σκοπό, ευαισθητοποιεί ενημερώνοντας και εκπαιδεύει ευαισθητοποιώντας, διαρρηγνύει τέλος το κέλυφος της απάθειας και παλεύει να καλύψει, με όσα μέσα διαθέτει, τα κενά της αδιαφορίας.